STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03802

MAYSES UN MONOLOGEN

Sholem Aleichem

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יובילעאום אויסגאבע.

שלום-עליכם.

מעשיות און מאנאלאגען.

ארויסגעגעבען דורך פערלאג „פראגרעס", ווארשא.

אלע ווערק
שלום-עליכם,
דרייצענטער באנד.

ווארשא, תרע"ג—1913.

אַלֶע רעֶכט אין איִיראָפּאַ און אַמעֶריִקאַ פֿאָרבּעֶהאַלטעֶן.

איִבּעֶרזעֶצעֶן איִן אַנדעֶרעֶ שפּראַכֿעֶן אָהן עֶרלױבּניִש
פֿוּנ'ם מחבר איִז פּעֶרבּאָטעֶן.

Масіосъ унъ монолоенъ, соч. Шолемъ-Алейхема.

Типографія Г. Эппельбе рга Варшава, Бондарная 26.

אינהאלט:

דער פֿער׳כשופֿ׳טער שניידער.

די רויטע יודלעך.

אַנ׳עצה.

דאָס טעפּעל.

מושב זקנים.

ביי׳ם דאָקטאָר.

גיטעל פורישקעוויטש.

דאָס פּאָרפּאָלק.

כפרות.

די ערשטע נאַכט פּסח אויף דער מלחמה.

המן און זיינע טעכטער.

פֿיער זענען מיר געזעסען.

דער נייער ניגון.

דער פערכשופטער שניידער.

דער פערכישופ'טער שניידער.

קאפיטעל א.

איש היה בזלאדיובקי — א מענש איז געווען אין זלאדיעווקע, א שטעדטיל, וואס ליגט אין דער סביבה פון מאזעפעווקע, נישט ווייט פון האפלאפאוויטש און קאזאדאיעווקע, צווישען יאמפעלי און צווישען סטרישטש, פונקט אויף דעם וועג, וואס מע פאהרט פון פישי־יאבערע דורך פיטשעפ־חוואסט קיין טעטרעוויץ און פון דארטען קיין יעהופעץ; ושמו שמעון אליהו — און זיין נאמען איז געווען שמעון־אלי, און גערופען האט מען איהם שמעון אלי „שמע־קולנו", מחמת ביים דאוונען אין שוהל האט ער געהאט א טבע שרייען, ארבייטען, זינגען און ציקלען זיך אויף קולי־קולות. והיה האיש חייט — און געווען איז דער מענש א שניידער, נישט חלילה פון די געהויבענע שניידערס, וואס נייען נאכן „טאבעלטיר", וואס מע רופט דאס „זשורנאל", נאר א שניידער א לאטניק, א גרויסער מומחה, הייסט דאס, אויף לייגען א לאטע, פארצעוויען א לאך, מע זאל נישט דערקענען, אדער איבערניצעווען וואס פאר א מלבוש איהר ווילט אויף דער לינקער זייט, ממש מאכען פון אלט ניי. נעהמען, למשל, איין אלטען חאלאט און איבערמאכען איהם אויף א קאפאטע, פון א קאפאטע א פאר תחתונים, פון די תחתונים אויסשטיקעווען א לייבעל, און פונ'ם לייבעל נאכדעם עפיס אנדערש — מיינט נישט, אז דאס איז אזא גרינגע ארבייט! און אויף דעם איז שמעון אלי „שמע־קולנו" געווען איין בריה אין דער וועלט, און מחמת זלאדייעווקע איז זעהר איין ארעם שטעדטיל, וואס דארטען מאכען נייע מלבושים איז עפיס נישט אזא געוועהנטליכע זאך, האט מען דעריבער געהאלטען פון שמעון אלי'ן אין זלאדייעווקע איין עולם ומלואה. איין חסרון נאר, וואס ער האט נישט געקאנט אויסקומען מיט די נגידים, ליעב געהאט ארייננקוקען אין קהל'שע זאכען, זיך אננעהמען אן דער קריוודע פון די ארעמע לייט, רעדען גאנץ אפענטליך אויף די בעלי טובות, וואס זענען זיך עוסק אין צרכי

צבור, און דעם בעל טאַקסע מאַכען מיט דער בלאַטע בפרהסיה, זאָגען אויף איהם, אַז ער איז אַ געלדצאַפּער, אַ בלוטזויגער, אַ מענשענפרעסער, און אויף די שוחטים מיט די רבנים, וואָס האָבען געש־אָגען בלאַט מיט'ן בעל טאַקסע – אַז ס'איז איין כנופיא, אַ כתה פון גנבים, רמאים, קוילערס, רוצחים, גזלנים, אַ רוח אין זייער ט... ט... אַרײַן – געפלויגען געוואָרען ביז דעם זיידען תרח, מיט'ן פעטער ישמעאל אונטערגעשלאָגען!...

צווישען בעלי מלאכות, חברה „פועל צדק", האָט זיך שמעון אֶלי „שמע־קולנו" גערעכענט פאַר אַ „יודע נגן": אויף זייער שפּראַך האָט דאָס געהייסען, אַ מענש, וואָס פאַ־שטעהט אין די קליינע אותיותליך, מחמת שמעון אלי פלעגט שיטען מיט פסוקים, מיט גאַנצע שטיקער גמרא און מיט מדרשים, וואָס נישט געשטויגען נישט געפלויגען, „עמך"... „קטנתי"... „אגיל ואשמח"... „היום הרת עולם"... „ויתרוצצו ויתפוצצו"... „וואָט טיבע יוצר המאורות"... כבתוב ווי אין פסוק שטעהט געשריבען"... וכדומה אַזעלכע לשון קודש'דיגע ווערטער, וואָס זענען ביי איהם תמיד געווען גרייט. און דערצו האָט ער נאָך געהאַט נישקשה פון אַ קולכיל, אפילו אַביסעל צו אַ הילכיגס און אַ גאָרגעלדיגס. נאָר ער איז געווען קלאָר אין אַלע נוסחאות מיט אַלע נגונים מיט אלע תפילות אויף אויסוויינינג, און האָט ליעב געהאַט דעם עמוד מיט סכנת נפשות, און איז געווען גבאי אין שניידערשען שולכען, געחאַפּט פעטש ווי האָלץ, צום מיינסען שמחת תורה צו „אתה הראית", ווי געוועהנטליך.

„שמעון אֶלי שמע־קולנו", חאָטש ער איז געווען כל ימיו אַ ביטערער אָרימאַן, מע קאָן זאָגען כמעט איין אביון, נאָר אַראָפּפאַלען ביי זיך דערמיט האָט ער פיינט געהאַט. אַדרבא — האָט ער געזאָגט: וואָס מעהר קבצן מעהר לעבעדיג; וואָס מעהר הונגעריג מעהר געזונגען, ווי די גמרא זאָגט: „יאה עניותא לישראל כתשערעוויטשקע קראַסני לדיווקע חיורא"...

הקצור הדבר: שמעון אֶלי איז געווען דאָס, וואָס מע רופט אָן „איין אָרעמס און אַ פריילִיכס". געווען איז ער אַ נידעריגער, אַ פאַרזעהעניש, אַרומגעשטעקט מיט נאָדלען און מיט שטיקלעך וואַטע אין די געקרייזעלטע שוואַרצע האָר; געהאַט האָט ער אַ קליין צאַפּען בערדיל, אַביסעל אַ צוגעפּלעטשטע נאָז, די אונטערשטע ליפּ אַביסעל צעשפּאָלטען, און אויגען גרויסע, שוואַרצע און שטענדיג שמייכלענדיגע,

און געגאַנגען איז ער תמיד מיט אַ טענציל און מיט אַ לידעל אונטער־ דער נאָז: „היום הרת עולם - נאָר נישט געזאָרגט!"...

ויהי לו בנים ובנות - און ער איז געווען אַ מטופל מיט קינדער פון אַלער־ליי וואוקס, צום מייַנסטען טעכטער, צווישען זיי עטליכע דערוואַקסענע; ושם אשתו - און זיין ווייַב האָט געהייסען ציפה־ביילה־ ריייזע, און זי איז געווען זיין „כּנגדו", דאָס הייַסט פונקט דער היפך פון איהם: אַ הויכע, אַ רויטע, אַ געזונטע, אַ יודינע אַ קאָזאַק. פון דעם ערשטען טאָג אָן, וואָס נאָך דער חופּה, האָט זי איהם גענומען אין די הענד אַריין און נישט אַרויסגעלאָזט איהם, און איז געגאַנגען אין ספּאָדיק, דאָס הייסט: זי איז געווען דער מאַן, נישט ער! ער האָט פאַר איהר געהאַט גרויס דרך־א־ץ; זי פלעגט אויף איהם עפּענען אַ מויל, פלעגט ער פערציטערט ווערען; און אַמאָל, אונטער פיער אויגען, אַז ס'איז אויסגעקומען, פלעגט זי איהם אָפּשטעקען אַ פּאַטש אויך... דעם פּאַטש פלעגט שמעון אָלי בעהאַלטען אין קעשענע און זאָגען בשעת מעשה אַ ווערטיל מיט אַ פּסוק.

— היום הרת עולם - נאָר נישט געזאָרגט! אין דער הייליגער תורה שטעהט געשריבען: „והוא — און ער, דער מאַן הייסט דאָס, ימשול - זאָל טון טאָן געוועלטיגען, בך - אָן דיר" איז פאַרפאַלען! עס מעגען קוטען כל מלכי מזרח ומערב, וועט זיך זיי נישט העלפען!...

ויהי היום - טרעפט זיך אַ מעשה. ציפה־ביילה־רייזע קומט צוגעהן איין מאָל זומער מיט'ן קאָשעק פונם מאַרק, טוט אַ שמיץ דאָס בינטעל קנאָבעל מיט'ן ביסעל פּעטרישקע מיט די קאַרטאָפלים, וואָס זי האָט איינגעקויפט, און רופט זיך אָן מיט כעס:

— לאָז דאָס געהן אין דער ערד אַריין! שוין נמאס ומאס געוואָרען אַלע טאָג, אַלע טאָג זיך ברעכען דעם מח, צו טראַכטען, וואָס קאָכט מען וואַרעמעס. מע באַדאַרף האָבען אַ קאָפּ פון אַ מיניסטער! ווידער אַמאָל טייַגליך מיט פאַסאָלים און אָבער אַמאָל טייַגליך מיט פאַסאָלים, גאָט זאָל נישט שטראָפען פאַר די רייד! אַט למשל נחמה ברכה, אַזאַ קבצנטע, אַזאַ עני'טע, אביונ'טע, אַזאַ דלפונ'טע, בעדאַרף זי האָבען אַ ציג! פאַר וואָס? וואָרום זי האָט אַ מאַן לייזער־שלמה, טאַקי אַ שניידער, נאָר פאַרט אַ מענש! אַ קלייניגקייט אַ ציג? פאַראַן אַ ציג אין שטוב, איז פאַראַן אַ גלעזיל מילך פאַר די קינדער; מע קאָן אָפּקאָכען אַ מאָל אַ קאַשע מיט מילך, אָפּשטופּען אַ וואַרעמעס, יוצא

זײַן מיט אַ װעטשערע, אַ מאָל אַ קריגעל פּיר־סמעטענע, אַ שטיקעל קעז און פּוטער — אַ חיות!

— ביזט געבאַך אודאי זעהר גערעכט — מאַכט שמעון אֶלי געלאַסען — פֿאַראַן אַ מדרש: כל ישראל יש להם חלק — איטליכער יוד בעדאַרף האָבען אַ ציג. ככתוב ווי אין פּסוק שטעהט געשריבען...

— וואָס טויג מיר דײַן פּסוק — צעשרײַט זיך ציפּה ביילה רייזע — איך זאָג אַ ציג, זאָגט ער גאָר אַ פּסוק! מיר דאַכט, אַז איך ויעל דיר געבען אַ פּסוק, וועט דיר ווערען פּסוק'דיג אין די אויגען! מיט פּסוקים נאָר האָדעוועט ער מיך, דער שענער ברויטגעבער מײַנער, דער שלים־מזל! העדסט דו? איך וועל דיר די גאַנצע תּורה דײַנע אָוועקגעבען פֿאַר איין באָרשטש אַ מילכיגען!...

וכדומה נאָך אַ זעלכע מינים „אַנצוהערינעשין" האָט איהם געגעבען ציפּה ביילה רייזע עטליכע מאָל אין טאָג, אַזוי לאַנג אַזוי ברײַט, ביז שמעון אלי האָט איהר צוגעזאָגט און געגעבען האַנד תּקיעת־כּף, אַז זי מעג שלאָפֿען רוהיג, עס וועט שוין זײַן מיט גאָטעס הילף אַ ציג; דער עיקר — בטחון. „היום הרת עולם — נאָר נישט געזאָרגט!"...

פֿון דעמאָלט אָן האָט שמעון אלי אָנגעהויבען קלויבען אַ גראָשען און אַ גראָשען. ער האָט זיך אָפּגעזאָגט פֿון אַ סך נייטיגע זאַכען, פֿאַרמישכּנט די שבּת'דיגע קאַפּאָטע אויף אויסצאָהלען וואָכגעלד, און צונויפֿגעשלאָגען זיך עטליכע קערבליך, און ס'איז געבליבען, אַז ער נעהמט די ממתקים און נעהט זיך דורך קיין קאָזאָדאָיעווקע קויפֿען אַ ציג. וואָס עפּיס קיין קאָזאָדאָיעווקע? איז דעריגען געוועזען צוויי טעמים: ראשית איז קאָזאָדאָיעווקע איין ערטיל פֿון ציגען, וואָס דער נאָמען אַליין בעווײַזט שוין דערויף: קאָזאָדאָיעווקע איבערגעזעצט אויף יודיש קומט אויס „ציגמעלקענדיגע". והשנית האָט ציפּה ביילה רייזע געהערט דערצעהלען פֿון איהרע אַ שכנה, וואָס זי רעדט נישט מיט איהר שוין פֿון עטליכע יאָהר, אַז יענע האָט געהערט פֿון איהר שוועסטער, וואָס איז נישט לאַנג געוועזען בײַ איהר צו גאַסט פֿון קאָזאָדאָיעווקע, אַז דאָרט איז פֿאַראַן אַ יוד אַ מלמד, רופֿט מען איהם חיים חנה דער קלוגער בלשון סגי נהור, דערפֿאַר, וואָס ער איז אַ גרויסער שוטה; האָט דער חיים חנה דער קלוגער אַ ווײַב, רופֿט מען זי טעמע גיטיל די שטיל־שווײַגענדיגע, דערפֿאַר, וואָס זי האָט אין זיך נײַן מאָס רייד; האָט די טעמע גיטיל די שטילשווײַגענדיגע צוויי ציגען, און בײדע מעלקען

זיך. פרעגט זיך א קשיה: פאר וואס קומט איהר צוויי ציגען און נאך מעלקענדיגע דערצו? א גרויסער אומגליק וואלט געווען, כלעבען, זי זאל נישט האבען איינע אפילו! פאראן ברוך השם יודען, וואס פארמאגען נישט קיין האלבע ציג אפילו, נו אם כן שטארבען זיי דען?

— ביזט זעהר גערעכט — זאגט שמעון אלי צו זיין ווייב — הערסט דו, דאס איז שוין איין אלטע טענה, ככתוב ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: אסקאקורדע, דבארבאנטע...

— שוין! ער איז שוין ווידער דא מיט זיין פסוק! — שלאגט איהם איבער זיין ווייב — מע רעדט פון א ציג קומט ער מיט א פסוק! דו געה זיך דורך בעסער אהינצו צום קאזאראיעוויקער מלמד און זאג איהם אזוי און אזוי, מיר האבען געהערט, אז ס'איז ביי איך פאראן צוויי ציגען און ביידע מעלקען זיך. וואס בעדארפט איהר צוויי מעלקענדיגע ציגען? אויף כפרות? ווילט איהר דאך מסתמא איינע פון זיי פארקויפען — פארקויפט זי מיר! וואס וועט איך ארען?... אזוי טאקי זאלסט דו מיט זיי רעדען, דו פערשטעהסט?

— איך פערשטעה, וואס דען, איך פערשטעה נישט? — זאגט שמעון אלי — פאר מיין געלד בעדארף איך זיך נאך בעטען? פאר געלד קריגט מען אלץ אין דער וועלט, כסף וזהב מטהר חזרים. שרעבט איז נאר, זעהסט דו, אז ס'איז חלילה נישטא די מטבע, דעמאלט איז עני חשוב כמת, מאכט רש"י: נישטא פאפע געה ליולי, אדער ווי מע זאגט: אהן פינגער קאן מען קיין פייג ניט שטעלען, ככתוב ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: אסקאקורדע, דבארבאנטע, דפארשמאלהיע...

— ווידער א מאל א פסוק און אבער א מאל א פסוק! עס פסוק'ט מיר שוין אין קאפ! איינגעזונקען זאלסט דו ווערען! — זאגט צו איהם ציפה בילה רייזע און בעגראבט איהם ניין איילען אין דער ערד, און טייטשט מיט איהם איין א מאל הונדערט, אז ער זאל זיך פריהער פרובען ביי זלמן בער דעם מלמד, טאמער וועט דאס געהן. אי וואס, טאמער וויל יענער נישט? פאר וואס זאל ער נישט וועלען? פאר וואס קומט איהם צוויי ציגען און נאך מעלקענדיגע דערצו? פאראן ברוך השם יודען אויף דער וועלט, וואס פארמאגען נישט קיין האלבע ציג אפילו, נו אם כן? שטארבען זיי דען?...

און אזוי ווייטער, אלץ די אייגענע טענות.

קאפּיטעל ב.

הבוקר אור – ס'איז נאר טאג געווארען האט זיך אונזער שניידער געפּעדערט, אויפגעשטאנען און אפגעדאווענט, גענומען מיט זיך דאס שטעקיל מיט'ן גארטעל און איז אוועק אין וועג אריין בשלום צופוס.

געווען איז דאס זונטאג אין א שענעם, ליכטיגען, לויטערען, ווארעמען זומערטאג. שוין לאנג געדענקט נישט שמעון אלי אזא איין אויסגעצייכענטען, אויסגעשפּילטען טאג, שוין לאנג איז שמעון אלי נישט געווען אין פעלד אויף דער פרייער לופט. שוין לאנג האבען זיינע אויגען נישט געזעהען פאר זיך אזא איין אויסגעצויגענעם גרינעם וואלד, אזא שענע גרינע קאלדרע, וואו דאס פעלד איז בעשאטען מיט אלערליי קאלירענדיגע שפּרינקעליך. שוין לאנג האבען זיינע אויערען נישט געהערט א פּישטשען פון פייגעלעך, א פלאטערען פון קליינע פערחליך. שוין לאנג האט זיין נאז נישט געשמעקט אזא גישמאקן ריח פון גרין גראז, פון רויהער ערד. שמעון אלי שמע־קולנו האט פערבראכט כל ימיו אין איין אנדער וועלט; זיינע אויגען האבען געזעהען פאר זיך תמיד אנדערע בילדער: א פינסטערע גרוב, ביי דער טיר איין אויבען, קאטשערעס מיט לאפּעטעס, און א פּאמעניצע א פולע ווי איין אויג; ביים אויבען, ביי דער פּאמעניצע א בעט פון דריי ברעטליך; אויפ'ן בעט קינדערליך א סך, קיין עין הרע, איינס קלענער פונם אנדערען, האלב נאקעטע, גאנץ בארפיסע, נישט קיין געצוואגענע, שטענדיג הונגעריגע... זיינע אויערען האבען געהערט פאר זיך שטענדיג אנדערע קולות: „מאמע, ברויט! מאמע, בולקע! מאמע, עסען"!... און איבער אלע קולות א קול פון ציפה ביילה רייזע: „עסען? נישט עסען זאלען אייך ווערעם, ליבער גאט, אינאיינעם מיט'ן טאטען אייערען דעם שלים־מזל! פאַרחאפּט זאלט איהר נישט ווערען, רבונו של עולם, מיט איהם אינאיינעם"!... וכדומה אזעלכע זיסע קולות. זיין נאז איז געוועהנט געווען צו אנדערע ריחות: א ריח פון נאסע וועגט, וואס ווינטער נעצען זיי און זומער שימלען זיי; א ריח פון זויערטייג מיט קלייען, פון ציבעלעס און פון קרויט, פון גרויע ליים, פון געשאבענע פישליך און פון קישקעליך;

אַ ריח פֿון אַלטע בגדים, וואָס לאָזען זיך הערען אונטערען הייסען פרעסיל מיט אַ געדעכטער פּאַרע און מיט אַ מאָדנעם טשאַד...

אַרויסגעריסען זיך אויף אַ ווײַלע פֿון יענער אָרעמער וויסטער פינסטערער וועלט אויף דער דאָזיגער נײַער, פרײַער, ליכטיגער, שמעקענדיגער שײַן, האָט זיך אונזער שמעון אֶלי געפֿיהלט ווי אַ מענש, וואָס איז אין אַ הייסען זומערטאָג אַרײַנגעשפּרונגען אַ נאַקעטער אין ים אַרײַן; דאָס וואַסער טראָגט איהם, די חוואַליעס שלאָגען איהם, ער טוקט זיך, ער טוקט זיך, ער ציהט אין זיך די לופֿט מיט דער פֿולער ברוסט — ס'איז מחיה נפשות, ממש אַ גן־עדן!...

— למשל, וואָס וואָלט גאָט געאַרט, — קלערט זיך שמעון אֶלי — וואָס וואָלט גאָט געאַרט, ווען איטליכער בעל מלאכה אַ שנײַדער זאָל זיך קענען אַלע טאָג, לאָז זײַן חאָטש איין מאָל אין דער וואָך, אַרויסגעהן אַהערצו צו, אויפֿ'ן פֿרײַען פֿעלד, אַ ביסעל געניסען פֿון גאָטס וועלטעל? אַי אַ וועלטיל, אַ וועלטיל!... און שמעון אלי הויבט אָן אונטערזינגען און פֿערטײַטשען אויף זײַן שניגער: אתה יצרת — דו האָסט, גאָט, בעשאַפֿען, עולמך — דײַן וועלטיל, מקדם — אויף יענער זײַט שטאָדט; בחרת בנו — האָסט אונז אויסדערוועהלט, די יודעליך, מיר זאָלען זיצען דאָרטען אין זלאָדײַעוויקע אין דעם איינגשאָט, קאָפּ־אויף־קאָפּ, אין אַ דערשטיקעניש; ותתן לנו — און דו האָסט אונז געטאָן געגעבען... אוי, צרות האָסט דו אונז געגעבען מיט ווייטיגען, מיט דלות, קדחת מיט רביעית האָסט דו אונז געגעבען, ברחמיך הרבים־בים־בים־בים!"

אַזוי זינגט זיך שמעון אלי שטילערהייד אונטער דער נאָז, און עס גליסט זיך איהם אַ וואָרף טון זיך דאָ ווי ער שטעהט און געהט אין פֿעלד אויפֿ'ן גרינעם גראָז, חאָטש אַ ביסעלע געניסען פֿון גאָטס וועלטעלע, דערמאָנט ער זיך, אַז ער האָט איין אַרבייט און זאָגט צו זיך אַליין: „עד כאן אומרים בשבת הגדול — געוונג, שמעון אֶלי, צו זינגען, הלך לעולמו — שפּאַן, ברודער, שפּאַן! אָפּרוהען וועסט דו זיך שוין, אם ירצה השם, אין דער דעמבענער קרעטשמע, דאָרט האָסט דו אַ שטיקעל שְׁאֵר בְּשָׂרִי, דאָדי רענדאַר. דאָרט קריגט מען צו יעדער צייט אַ ביסעל משקה, ווי אין פּסוק שטעהט: „ותלמוד תורה כנגד כּלם — אַ ביסעל כְּהֵבְהֵיתֵי איז בילכער פֿון אלץ"...

און שמעון אֶלי שמע־קולנו שפּאַנט ווייטער.

קאפיטעל ג.

באמצע הדרך – פונקט אין דער מיט וועג, צווישען די צוויי שטעדט זלאָדייעווקע און קאָזאָדאָיעווקע שטעהט א פעלד-קרעטשמע, וואס מע רופט זי די „דעמבענע". די דאָזיגע קרעטשמע האָט אין זיך א כח, עפּיס נאָר א מאגניט, וואס זי ציהט צו זיך אלע בעלי עגלות מיט אלע פארשוינען, סאי די וואס פאָהרען פון זלאָדייעווקע קיין קאָזאָדאָיעווקע, סאי די וואס פאָהרען פון קאָזאָדאָיעווקע קיין זלאָדייעווקע – מע מוז זיך אָפּשטעלען אין דער „דעמבענער" כאָטש אויף עטליכע מינוט! קיינער ווייסט ניט דעם סוד דערפון נאָך עד היום. א טייל זאָגען, אז ס'איז דערפאר, ווייל דער בעל-הבית פון דער קרעטשמע, דאָדי דער רענדאר, איז זעהר א ליבליכער פארשוין און א גרויסער מכניס אורח, דאס הייסט פאר געלד האָט איהר געקאָנט קריגען דאָרטען תמיד א רעכט גלעזיל משקה מיט די שענסטע פארבייסען, און א טייל זאָגען, אז ס'איז דערפאר ווייל דאָדי איז געווען פון יענער חברה, וואס מע רופט זיי „טרעפערס", אָדער „נביאים", וואס אליין האנדלען זיי נישט מיט קיין גנבות, נאָר זיי קעהרען זיך אָן מיט אלע בעריהמטע גנבים א נאָהענטער רב שמעלקע... און מחמת קיינער ווייסט דאס נישט פאר קלאָר, לכן בעדארף מען מאכען דערפון א שוויי̆ג....

דאָדי איז געווען א יוד א מוכסן, א גראָבער, א האָריגער, מיט א גרויסען בויך און מיט א בולבעוואטע נאָז, און א קול האָט ער געהאט פון א שור-הבר. איהם איז אָפּגעגאנגען ווי מע זאָגט קאָפּ-וועהטיג; פרנסה האָט ער געהאט מיט'ן פולען מויל, בהמות עטליכע, אויף דער עלטער געבליבען איין זלמן און געווען א א לייַדיגער מענש. א גראָבער נפש: א סליחה און א הגדה און א בענטשע-ריל איז ביי איהם געווען אלץ איינס. און דערפאר פלעגט זיך מיט איהם שמעון אלי דער שניידער שעמען: ס'איז איהם נישט אָנגעשטאנען די מעשה, וואס ער, שמעון אלי, א יורא נגן און גבאי אין שולכען, זאָל האָבען א מוכסן, איין עם הארץ פאר א קרוב... און דאָדי פון זיין זייט פלעגט זיך שעמען, וואס ער האט א „שניידער א פאלגע" פאר א קרוב... זיי האבען זיך געשעמט איינער מיט'ן אנדערען. פון דעסט-

וועגען, אז דאָדי האָט דערזעהן שמעון אֶלי׳ן האָט ער איהם אָפּגעגעבען א גאנץ ברייטען ברוך הבא, מחמת דאָדי דער רענדאר האָט פשוט מורא געהאַט, נישט אַזוי פאַר׳ן קרוב אַליין, ווי פאַר׳ן קרוב׳ס פּיסק.

אָ, אַ גאַסט, אַ גאַסט! וואָס מאַכט עפּיס אַ יוד שמעון אֶלי, וואָס מאַכט עפּיס דיין ציפּה ביילה רייזה? וואָס מאַכען עפּיס דיינע קינדער?

— עט, מה אָנו מה חיינו, וואָס זאָלען מיר מאַכען? — האָט איהם דער שניידער געענטפערט מיט א פסוק, ווי זיין שטייגער איז, — מי ברעש ומי במגפה — אַמאָל אַזוי, אַמאָל אַזוי, אַבי מע איז געזונד, כּכתוב ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: אַסקאַקורדע דבאַרבאַנטע דפאַרשמאַכטע דקאַרנאָסע...

וואָס מאַכט איהר עפּיס, מיין טייערער קרוב? וואָס הערט זיך עפּיס ביי אייך אין דאָרף? זכרנו את הדגה — איך געדענק נאָך אייערע ווארעניקעס פון פאַראַיאָהרען מיט׳ן ביסעל משקה, דאָס איז דאָך ביי אייך דער עיקר. אַריינקוקען אין אַ ספר האָט איהר דאָך פיינט. למה רגשו גוים — וואָס טויג אייך אַ יודיש וואָרט! ע, רב דאָדי, רב דאָדי! ווען דער טאַטע אייערער, דער פעטער גדליה־וואָלף עליו השלום, זאָל איצטער אויפשטעהן און א קוק טהון אויף זיין דאָדיקען, ווי ער זיצט דאָס א ביסעל אין דאָרף צווישען אלע גוים, להבדיל, וואָלט ער נאָך אַ מאָל איבערגעשטאָרבען. אַי האָט איהר געהאַט אַ טאַטען, רב דאָדי! געווען אַ כּשר׳ער יוד, לאָז ער מיר מוחל זיין: ער פלעגט טרינקען פון אַ פינסטערער כלי... הקצור „אין לך אָדם שאין לו פעקיל״, פון וואָס מע זאָל נישט רעדען — אויפ׳ן טוידט מוז מען אַרויף... גיט שוין אַהער אַ ביסעל בראָנפען, ווי דער תנא רב־פּיטפּאָס זאָגט: „קאַפּאָטע במשכנתא שוויינקייך בגרונם — פאַרזעץ די קאַפּאָטע און נעם אַ ביסעל בראָנפען״...

— שוין? דו האָסט שוין אָנגעהויבען מיט דיין לאָקשען־קוילעטש? — מאַכט דאָדי און טראָגט איהם אונטער אַ ביסעל בראָנפען — דו זאָג בעסער, שמעון אלי, וואָהין פאָהרט דאָס אַ יוד?

— אַ יוד פאָהרט נישט, — זאָגט שמעון אֶלי, און מאַכט אַ כּוסה — אַ יוד געהט צו פוס. ווי מיר זאָגען אין הלל: „רגליהם ולא יהלכו — האָסט פיס ביזט דו נישט קראַנק צו שפּאַנען...

— אויב אַזוי — מאַכט דאָדי — זאָג זשע מיר, סערדצע, וואָהין שפּאַנט אַ יוד?

— א יוד שפּאַנט — זאָגט שמעון אֶלי און מאַכט נאָך א כּוסה — קיין קאָזאָראַיעוּקע שפּאַנט ער, האַנדלען ציגען, כּכתוב ווי אין פּסוק שטעהט געשריבען: עזים תעשה לך — ציגען זאָלסט דו קויפען...

— ציגען? — פרעגט איהם דאָדי פערחידושט — וואו קומט א יוד א שניידער האַנדלען מיט ציגען?

— עס רעדט זיך אַזוי ציגען — מאַכט שמעון אֶלי — מיינען מיין איך א ציג, טאָמער וועט מיר גאָט צושיקען, הייסט דאָס, א ציג א רעכטע. נישט טייער. דאָס הייסט איך וואָלט קיין ציג נישט געקויפט; נאָר מיין ווייב זאָל לעבען, ציפּה ביילה רייזה הייסט דאָס, איהר קאָנט דאָך זי, אז זי שפּאַרט זיך איין! זי האָט זיך פאַרעקשענט איין מאָל פאַר אַלע מאָל הכּצעקתה — זי וויל א ציג! און א ווייב זאָגט איהר דאָך בעדאַרף מען פאָלגען, דאָס איז דאָך א בּפירושער „מדרש פליאה" הא? איהר געדענקט דעם „מדרש פליאה"?

— אין די זאַכען — זאָגט דאָדי — ווייסט דו שוין בעסער פון מיר; דו ווייסט דאָך, אז איך בין מיט... מיט... מדרש א קנאַפּער מחותּן!... איך פערשטעה נישט, מיין טייערער קרוב, נאָר איין זאַך: ווי קומסט דו זיין א מבין אויף ציגען?

— וואָט טיבע יוצר המאורות! — זאָגט שמעון אֶלי שוין מיט פער־דראָס — ווי קומט א רענדאַר זיין אַ מבין אויף אַ סדילקיוועד סליחה? פון דעסטוועגען קומט פּסח צום סדר קלאַפּט איהר מיט גאָטס הילף דעם ריינעם „ברכי נפשי" און זאָגט „זה כּפרתי זה חליפתי", ווי עס געהער צו זיין... וואָס? אפשר נישט אַזוי?...

דאָדי דער רענדאַר האָט פערשטאַנען דעם שטאָך; ער האָט פערביסען א ליפּ און האָט זיך געטראַכט: „וואַרט, וואַרט, דו שניידער־רוק, דו פאַלגע. ביזט מיר עפּים היינט צו גייציג, און דו בעוויזט זיך מיר היינט צו פיעל אַרוים מיט דיין תּורה! וועסט שוין ביי מיר האָבען אַ ציג, וועסט זיך קראַצען!"... און שמעון אֶלי האָט זיך געהייסען אַנגיסען נאָך א מאָל פון יענעם ביטערען טראָפּען, וואָס איז א רפואה צו אַלע צרות"!...

פון אמת קאָן מען נישט אַוועקגעהן: שמעון אֶלי האָט ליעב געהאַט א ביסעל בראָנפען, נאָר קיין שכּור איז ער נישט געוועזען, חס וחלילה! ווען האָט ער דען געהאַט אויף א טרונק בראָנפען?... איין חסרון האָט ער נאָר געהאַט, וואָס קוים האָט ער גענומען א ביסעל בראָנפען, אַזוי האָט ער באַלד געמוזט נעהמען נאָך איין ביסעל, און

פון אזעלכע צוויי ביסלעך, פרעגט ער שוין ווערען מבושמדיג — פרעהליך, די בעקליך רויטליך, די אויגעליך — מיט א גלאנץ, און די צונג — די צונג האט זיך ביי איהם אויפגעבונדען און געקלונגען אהן איין אויפהער.

— 'אקעגען דעם, וואס איהר זאגט „צעך" — מאכט שמעון אלי — „צעך", שער און אייזען. אונזער פאלק עמך האט אין זיך א מעלה, וואס איטליכער האט ליעב כבוד, און כבוד איז דאך, זאגט איהר, לעבער... א ליאדע שוסטעריל וואלט א בעלן געווען זיין גבאי ראשון חאטש איבער א פאמיניצע... זאג איך צו זיי: ברידערליך, קטנתי מכל החסדים, איך דארף עס אויף כפרות, קלויבט אייך אוים א שוסטער פאר א גבאי; לא מעוקצך ולא מדוקצך — איך בין אייך מוחל דעם כבוד, איך וויל נישט קיין פעטש!... זאגען זיי: בלאטע! אז צעך טהוט אפ איז פארפאלען!... זאג איך: עס קומט אוים ווי אין פסוק שטעהט: „שמלך לך קצין תהי לט — פעטש זאלסט דו חאפען און גבאי זאלסט דו זיין... נאר שא, איך האג מיך א ביסעל פאררעדט, און האב גאר פארגעסען, אז איך האב אויף זיך א ציג. עוד היום גדול — דער טאג שטעהט נישט! א גוטען טאג רב דאדי, חזק, חזק ונתחזק — זייט מיר געזונד און שטארק און מאכט ווארעניקעס!

— פארגעס זשע ניט — מאכט צו איהם דער רענדאר — אם ירצה השם צוריקוועגס, אז גאט וועט שיינקען דאס לעבען, למען השם זיך אפשטעלען ביי מיר:

— אם ירצה השם, אם ירצה השם, בלי נדר ומסקנא — זאגט שמעון אלי — אודאי, ווי דען איז אנדערש? מע איז דאך נישט מעהר ווי א „בשר ודאם", ווי זאגט איהר: „אדם א מענש, צפור א פויגעל, קאטשקע ריק זיך"... איהר גרייט נאר צו, רב דאדי, א רעכט ביסעל משקה מיט פארבייסען, דאס הייסט מאהריטש, ווי אונז שטעהט אן — אונזער פאלק שער און אייזען עמך!

קאפיטעל ד.

ויצא שמעון אליהו מדעמבינע — און שמעון אלי שמע־קולנו איז ארויסגעגאנגען פון דער דעמבענער קרעטשמע, בגלופין, גאנץ פרעהליך,

ויבא — און ער איז געקומען בשלום — געזונטערהייד קיין קאָזאָדאָיעווקע. און אַז ער איז געקומען קיין קאָזאָדאָיעווקע, האָט ער זיך אָנגעהויבען צו פֿרעגען, וואו זיצט דאָ ערגיץ רב חיים חנה דער קלוגער, וואָס האָט אַ ווײַב טעמע־גיטיל די שטילשווײַגענדיגע מיט צוויי מעלקענדיגע ציגען? נאָר לאַנג נאָכפֿרעגען זיך האָט ער נישט בעדאַרפֿט, וואָרום דאָס שטעדטיל קאָזאָדאָיאָווקע איז נישט אַזאַ כרך פֿון די כרכי הים, וואָס מע זאָל דאָרטען קאָנען, חלילה, פֿאַרבלאָנזעט ווערען; דאָס גאַנצע שטעדטיל ליגט פֿאַר די אויגען, ווי אויף אַ טעלער: אָט זעען די יאַטקעס מיט די קצבים, מיט די הענערס און מיט די יאַטקע־הינט; אָט איז דער מאַרק, וואו ווײַבער דרעהען זיך אַרום און זאָקען פֿון איין גוי'ע צו דער אַנדערער, טאַפּען אַלע איין האָהן:

— טשועש, טשועש! אַ שאָ טאָבי זאַ קורקע?

— יאַקאַ קורקאַ — צע פּיוועך אַ נע קורקאַ!

— נעחײַ באודע פּיווען! אַ שאָ טאָבי זאַ קורקע? *)

אָט נאָך צוויי שפּאַן איז דער „שולהויף”, וואו אַלטע ווײַבער זיצען איבער מילטערליך און פֿאַרקויפֿען באַרליך, סעמעטשקים און בעבליך; וואו מלמדים קנעלען, קינדער שרײַען; און ציגען, ציגען אָהן אַ שעור, שפּרינגען, שלעפּען שטרוי פֿון די דעכער; אָדער זיי זיצען אויף דער ערד מיט די אויסגעגלעטע בערדליך, וואַרעמען זיך אַקעגען דער זון און מעלה־גרה'ן; און אָט איז שוין די באָד מיט די שוואַרצע פֿערריייכערטע ווענט; אָט איז דער טײַך, וואָס אויבען איז ער בעדעקט מיט גרינס, ווי מיט סכך, פֿול מיט פּיאַווקעס און מיט זשאַבעס וואָס קוואַקען. דער טײַך שײַנט אַקעגען דער זון, בלישטשעט ווי מיט דימאַנטען און שטינקט מיט סכנות נפשות... און דאָרט אויף יענער זײַט טײַך, איז נישטאָ גאָרנישט, אַ חוץ ערד און הימעל — אוים קאָזאָדאָיעווקע!

אַז דער שנײַדער איז אַרײַנגעקומען צו רב חיים חנה דעם קלוגען, האָט ער איהם געטראָפֿען בײַ דער אַרבײַט, וואו ער איז געזעסען מיט'ן גרויסען טלית־קטן און מיט דער שפּיציביגער יאַרמעלקע איבער דער גמרא און געלערענט מיט די תלמידים מיט אַ ניגון אויף קולי

---

*) — הער נאָר, הער נאָר, וואָס ווילסט דו פֿאַר דער הוהן?
— וואָסער הוהן? ס'איז ניט קיין הוהן, ס'איז אַ האָהן!
— לאָז זיין אַ האָהן; וואָס ווילסט דו פֿאַר דער הוהן?.

קולות די גמרא בבא קמא: „ההוא ברחא די דאזיגע ציג, וואס זי האט דערזעהען אמין עסענוואַרג פון אויבען אויפ'ן פעסיל, האט זיך די ציג צוגעחאפט צום עסענוואַרג"...

— צפרא טבא למאריה דחי͏ט͏ה דקופא דמחטא! — רופט זיך אן שמעון אלי שמע-קולנו אויף תרגום-לשון און זעצט דאס באלד איבער אויף פראסט יודיש: א גוטער מארגען זאל זיך אריינחאפען, רבי, צו אייך און צו אייערע תלמידים! איהר האלט מיט זיי, הער איך, סאמע ביי אזא ענין, וואס איך אליין טאקי האב מיך מטריח געווען אהער צו אייער זוגתי מרת טעמע-גיטיל, מכח א ציג הייסט דאס; דהיינו איך וואלט קיין ציג נישט געקויפט; נאר מיין ווייב זאל לעבען, ציפה-ביילה-רייזה הייסט דאס, האט זיך איינגעשפארט, איין מאל פאר אלע מאל, הכצקעתה זי וויל א ציג! און א ווייב זאגט איהר דאך בעדארף מען פאלגען, ס'איז דאך א בפירוש'ע גמרא: אסקאקורדע דבארבאנטע דפארשמאכטע דקארנאסע... וואס קוקט איהר מיך אן? אל תסתכל בנלעזעל אלא בפלעשיל, קוקט נישט דערויף, וואס איך בין א יוד א בעל מלאכה, יגיע כפיך אשריך, מסתמא האט איהר געהארכט פון מיר, איך בין שמעון אלי חייט מק"ק זלאדייעוויקע, חברה מאן אין צעך און גבאי אין שולבען, חאטש איך דארף עס אויף כפרות, לא מעוקצך ולא מדוקצך — איך בין אייך מוחל, זאג איך צו זיי, דעם כבוד און איך וויל נישט קיין פעטש! זאגען זיי: בלאטע! אז צעך טהוט אפ איז פארפאלען; שמכך לך קצין תהי לנו — פעטש זאלסט דו חאפען און גבאי זאלסט דו זיין!... איך האב מיך א ביסל פאררעדט און שעור נישט פארגעסען אייך אפגעבען שלום; שלום עליכם אייך, רבי! שלום עליכם אייך, קינדער, צאן קדשים, שקצים ורמשים, קונדייסים, עכברושים; סע זאל זיך אייך אזוי וועלען טאנצען, ווי איהר ווילט לערנען, א יא איך האב געטראפען?...

דערהערט אזעלכע דבורים, האבען חברה תלמידים אנגעהויבען קנייפען איינם דאס אנדערע אונטערען טיש און שיסען מיט די נעזער; זיי זענען דוקא געווען העכסט צופרידען מיט'ן גאסט; זיי וואלטען זיך מחיה געווען, אז גאט זאל זיי צושיקען אפט אזעלכע געסט. נאר חיים חנה דער קלוגער איז נישט געווען צופרידען; ער האט פיינט געהאט, מע זאל איהם איבערשלאגען אין מיטען, האט ער אריינגע-גערופען זיין ווייב טעמע גיטיל און האט זיך אומגעקעהרט צוריק מיט

זײַנע תּלמידים צו דער ציג, וואָס זי האָט זיך צוגעכאַפּט צום עסענווארג און מע האָט געזונגען אויף אַ קול: „ח י י ב א ר ב א — ה אָ ט ר ב א ג ע פ ס ק י נ ט, אַ ז ז י ד אַ ר ף ב אַ צ אָ ה ל ע ן פ אַ ר׳ן ע ס ע נ ו ו אַ ר ג א ו ן פ אַ ר׳ן פ ע ס י ל ד ע ם ג אַ נ צ ע ן ה י ז ק״...

שמעון אלי שמע־קולנו האָט אַרויסגעזעהען, אַז מיט׳ן מלמד האָט ער נישט וואָס צו רעדען, האָט ער זיך גענומען צו דער מלמד׳קע, און בשעת דער מלמד האָט דאָ געלערענט מיט זײַנע תּלמידים מכּח דער ציג פון דער גמרא, האָט שמעון אלי דער שנײַדער געהאַלטען אַ שמועס מיט טעמע־גיטיל די מלמד׳קע מכּח איהר ציג.

— איך בין, ווי איהר זעהט מיך, אַ יוד אַ בעל מלאָכה — האָט צו איהר געזאָגט שמעון אלי דער שנײַדער — אפשר האָט איהר געהערט פון מיר, איך בין שמעון אלי חייט מק״ק זלאָדיײעוּוקע, חברה מאַן אין צעך און גבאי אין שנײַדערשען שולכען. חאָטש איך דאַרף דאָס אויף כּפּרות! לא מעוקצך ולא מדוקצך — איך בין אײַך מוחל, זאָג איך, די פעטש, איך וויל נישט קיין כּבוד!... געקומען בין איך, הײַסט דאָס, צו אײַך טאַקי מכּח אײַנער פון אײַערע ציגען, דאָס הײַסט איך וואָלט קיין ציג נישט געקויפט, נאָר אַזוי ווי מײַן ווײַב זאָל לעבען, ציפּה בײלה רייזה הײַסט דאָס, האָט זיך אײַנגעשפּאַרט הכּצעקתה — אײן מאָל פאַר אַלע מאָל אַ ציג! און אַ ווײַב זאָגט איהר דאָך בעדאַרף מען פאָלגען, ס׳איז אַ בפירושע גמרא...

טעמע גיטיל, אַ קלײן ווײַבעלע מיט אַ געזיכט ווי אַ פאַסאָלי, וואָס זי טהוט דאָס אלע מאָל אַ וויש מיט צוויי פינגער, האָט איהם אויסגעהערט אַ ביסעל, און באַלד איבערגעשלאָגען אין מיטען:

— זענט איהר געקומען, הײַסט דאָס, צו מיר, אָפּהאַנדלען בײַ מיר אײנע פון מײַנע ציגען? וועל איך אײַך זאָגען אַזוי, מײַן ליבער יוד: ערשטענס האַלט איך נישט בײַ פאַרקויפען קיין ציג, ווארום לאָמיר זיך נישט נאַרען, צו וואָס זאָל איך דאָס טהון? צוליעב געלד? וואָס איז געלד? געלד איז קײלעכיג! געלד געהט אַוועק און אַ ציג בלײַבט אַ ציג, ובפרט נאָך אַזאַ ציג! ס׳איז דען אַ ציג? אַ מאַמע, זאָג איך אײַך, נישט קיין ציג! קײן עין הרע איהר גריניג מעלקען זיך! איהר מילך געבען! הײַנט איהר עסען, וואָס זי עסט! זי עסט דען עפּיס? אײן מאָל אַ טאָג אַ „פּילע״ פון קלײַען און דאָס איבעריגע שטרוי פונם דאַך פונם בית המדרש... נאָר גאָר נישט, אויב מען זאָל מיר בעצאָהלען אַ רעכטען מקח, בין איך מיך מישב, געלד איז, ווי זאָגט איהר, אַ

יצר־הרע, פֿאַר געלד קען איך קױפֿען אײן אנדער ציג, חאָטש אזא ציג װי מײַן ציג איז שװער צו קריגען, ס'איז דען אַ ציג? אַ מאַטע נישט קײן ציג... נאָר שאַ! װאָס טױג װערטער? אָט פֿיהר איך אײַך אַרײַן די ציג װעט איהר זעהן!...

און טעמע גיטיל לױפֿט אַװעק, פֿיהרט אַרײַן די ציג, און װײַזט אַ פֿול קריגעל מיט מילך, װאָס זי האָט ערשט הײַנט אָנגעמאָלקען.

דערזעהען מילך האָט זיך דער שנײַדער אַזש אָנגעהױבען באַלעקען, און רופֿט זיך אָן:

—זאָגט זשע מיר, מײַן ליעבע יודינע, מַה יָקָר? דאָס הײסט כַּמָה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת— װיפֿיל קאָנט איהר זיך הײסען אָנמעסטען פֿאַר אײַער ציג אַ שטײַנער? מחמת װי באַלד נישט אין גלײַכען געלד, װעל איך נישט קױפֿען; װײסט איהר פֿאַר װאָס? װײַל ערשטענס בעדאַרף איך זי אױף כַּ־כַּ־כַּפָּרוֹת, נאָר אַזױ װי מײַן װײַב זאָל לעבען, ציפּה בײלה רײזה הײסט דאָס, האָט זיך אײַנגעשפּאַרט אײן מאָל פֿאַר אַלע מאָל הַכְּצֶעֶק...

װאָס איז שַׁיִיךְ װיפֿיל?— האַקט איהם איבער טעמע גיטיל אין מיטען דעם „הכּצעקתה" און טהוט אַ װיש דאָס נעזיל— זאָגט איהר אײַער מקח, לאָמיר האָרבען! דאָס קאָן איך אײַך זאָגען: הערט איהר? אז װיפֿיל איהר װעט בעצאָהלען, האַנדעלט איהר אַ מציאה! װײסט איהר פֿאַר װאָס? װאָרום אַז איהר קױפֿט אַװעק בײַ מיר די ציג האָט איהר אַ ציג...

— הערסט דו! — שלאָגט איהר איבער דער שנײַדער אין מיטען— אָט דע־פֿאַר װיל איך דאָך זי קױפֿען, װאָס זי איז אַ ציג נישט קײן פּיפּערנאָטער, דאָס הײסט איך װאָלט קײן ציג גאָר נישט געקױפֿט, איך בעדאַרף זי אױף 99 כפּרות, נאָר אַזױ װי מײַן װײַב זאָל לעבען, ציפּה בײלה רײזה הײסט דאָס, האָט זיך אײַנגעשפּאַרט אײן מאָל פֿאַר אַלע מאָל הכּצעק...

—הערסט דו!— אָט דאָס זאָג איך דאָך!— פֿאַלט איהם אַרײַן טעמע גיטיל אין די רעד אַרײַן און הױבט אָן װידער אַמאָל אױסרעכנען די מעלות פֿון איהר ציג, לאָזט זי נישט דער שנײַדער און שלאָגט איהר איבער אין מיטען, און אַזױ שלאָגען זײ איבער אײנס דאָס אַנדערע אַזױ לאַנג, ביז זײערע טענות גיסען זיך צוענױף אינאײנעם, און עס קומט אױס אַ מישמאַש, אַ קאַשע מיט באָרשטש און מיט לאָקשען: „אַ ציג אַ מאַטע נישט קײן ציג... איך װאָלט קײן ציג נישט געקױפֿט... אַ

„פילע״ פון קלייען... זי האט זיך איינגעשפארט איין מאל פאר אלע מאל הכצעקתה... געלד איז קיילעכדיג. אהן עין הרע איהר גרינג מעלקען זיך... ציפה בילה רייזה הייסט דאס... זי עסט דען עפּים... איין מאל פאר אלע מאל הכצעקתה... דאס איבריגע שטרוי פונם דאך פון בית המדרש... א ווייב בעדארף מען פאלגען... א ציג, א מאמע נישט קיין ציג!...

— טאמער וואלט שוין געווען גענוג אייך צו ציגען, טאמער? — שלאגט זיי איבער חיים חנה דער קלוגער אין מיטען און דרעהט זיך אוים מיט'ן פנים צו ווייב — האסט דו געהערט א ביסעל? מע האלט אין מיטען איין עניין האלט מען, מכח „נזיקין״, און זיי: ציג־ציג! ציג־ציג! ממה נפשך, אדער פארקויף זיי די ציג, אדער פארקויף זיי נישט די ציג. ציג־ציג! ציג־ציג! סע ציגט מיר שוין אין קאפ ציגט מיר!

— גערעכט — רופט זיך אן שמעון אלי — וואו תורה דארט איז חכמה; ממה נפשך, וואס בעדארף מען דא לאנג רעדען? לי הכסף ולי הזהב — מיין געלד אייער סחורה. זאגט שלשה דברים אווארט און צוויי און א מאריטש, ווי אין מחזור שטעהט געשריבען: מחספּס מפצפּצים, איז דער פשט...

— וואס טויג מיר אייער פשט? איהר זאגט מיר בעסער, וואס גיט איהר מיר פאר דער ציג? — מאכט טעמע גיטיל שטילערהייד, בייגט זיך איין ווי א קעצעלע און טהוט א וויש די ליפּען הין און צוריק.

א משל כחרם הנשבר! — זאגט שמעון אלי אויך שטילערהייד — וואס הייסט, איך זאל זאגען? וואס בין איך פאר א זאגער וואס? איך זעה, אז ס'איז אל תקשו לבבכם — ארויסגעווארפען מיין טרחה, איך וועל ביי אייך א פנים היינט קיין ציג נישט קויפען! האט קיין פאראיבעל נישט, וואס איך האב אייך דערקוטשעט!...

און שמעון אלי דרעהט זיך אוים מיט'ן פנים צו דער טהיר און האלט כלומר'שט ביי א וועקגעהן.

—זעהט נאר זעהט — מאכט טעמע גיטיל און טהוט איהם א נעם ביים ארבעל — וואס האט איהר אזוי קיין צייט נישט, דער טייך ברענט? ממה נפשך, עפּים האט איהר דאך אנגעהויבען רעדען מכח א ציג...

בקצור די מלמד'קע האט נעזאגט איהר מקח, דער שניידער האט געזאגט זיין מקח; זי האט אראפגעווארפען, ער האט ארויפגעווארפען, א רענדיל אראפ א רענדיל ארויף — מע האט זיך אויסגעגלייכט. שמעון

אֶלִי האָט אויסגעצהעלט די ממתקים, גענומען די ציִג אויפ'ן גאַרטעל, טעמע ניטיִל האָט באַשפּיגען דאָס געלד, וואָס זי האָט געליזט פֿאַר דער ציִג, צוגעווינשעוועט דעם שניידער, ס'זאָל זײַן מיט מזל־ברכה, בשעת מעשה עפּיס געשעפּטשעט שטילערהייד און געקוקט אלע מאָל אויפ'ן געלד און אויף דער ציִג און האָט אַרויסבאַגלייט דעם שניידער מיט אַ סך ברכות:

— געהט געזונד, און זייט געזונד, און פֿאַרנוצט געזונד, און לאָז גאָט געבען, זי זאָל זײַן אַזוי ווי זי איז געווען ביז אהער, נישט ערגער, בעסער האָט קײַן שעור נישט, און זי זאָל זיך בײַ אײַך האַלטען און האַלטען, מעלקען און מעלקען, נישט אויפהערען זיך מעלקען!...

— אָמן גם אתם! — מאַכט דער שניידער, און וויל זיך לאָזען געהן צו דער טהיר, וויל די ציִג נישט געהן, דרעהט מיט די הערנער, שפּאַרט זיך איין מיט די הינטערשטע פֿיסליך און מאַכט־אויף אַ הילכיִג קול'כיל און ציקעלט זיך, ווי אַ יונג חזנ'דיל, וואָס געהט דעם ערשטען מאָל צום עמוד: מֶ הֶ הֶ הֶ הֶ פִּשְׁעִי! וּמֶ הֶ הֶ הֶ הֶ חַטָּאתִי!... ווי איינער רעדט: וואָהין שלעפּט איהר מיך?...

דעמאָלט איז שוין אויפגעשטאַנען רב חיים חנה דער קלוגער מיט זײַן כבוד און מיט'ן קאַנטשיק אונטערגהאַלפען אַרויספיהרען די ציִג פון שטוב. און די חברה תלמידים האָבען זי אונטערגעטריבען:

הײַ קאָזע! קאָזע! פּאַשאָל קאָזאַ!...

און דער שניידער איז אַוועק אין זײַן וועג אַרײַן.

קאַפּיטעל ה.

ותמאן — און זי האָט נישט געוואָלט, די ציִג הייסט דאָס, געהן מיט'ן שניידער קיין זלאָדייעווקע, בשום אופן ואופן! זי האָט זיך געריסען צוריק אַהיים מיט אַלע כחות! עס האָט איהר אָבער גאָר נישט געהאָלפען. שמעון אֶלִי האָט זי געשלעפּט פֿאַר'ן גאַרטיל און האָט איהר גענעבען צו פֿערשטעהן, אַז ס'איז אַרויסגעוואָרפען איהר דרעהען זיך און איהר בריקען זיך און איהר מעקען, וואָס זי מעקעט. ער האָט צו איהר אַזוי געזאָגט:

— עס שטעהט בײַ אונז: בעל כרחך אתה חי — איבער נוים

שלעפסט דו אויף זיך דעם גלות, מעגסט יא וועלען נישט וועלען, מע פרעגט ביי דיר קיין עצות נישט. איך בין אויך אמאל, נישט היינט געדאכט, געווען א פריה פייגעלע, א בחור כהלכה — א פיינער, א יונג מיט א קאמזויל און מיט סקריפקעס, טשאקענדיג און קנאקענדיג; וואס איז מיר אפגעגאנגען? קאפוועהטיג? האט גאט געזאגט: „לך לך מארצך" — פריך שמעון אלי אין זאק אריין: האב חתונה פאר ציפה ביילה רייזע׳ן; האב קינדער! ווער פערשווארצט אויף דיינע יאהר און טעג! כי לכך נוצרת — דערויף ביזט דו א שניידער!...

אזוי האט שמעון אלי געטענה׳ט צו דער ציג און איז געגאנגען געשווינד, כמעט געלאפען. א ווארעם ווינטיל האט איהם צובלאזען די פאלעס פון דער געלאטעטער קאפאטע און האט פאר׳גנב׳הט זיך איהם אונטער די פאות, און א גלעט געטהון איהם ביים בערדיל, צוגעטראגען איהם צום נאז א געשמאקען ריח פון מיענטע, פון ראמאשקעס און פון אנדערע פעלדבלומען און קרייטער, וואס האבען א געשמאקען ריח פון בשמים, און וואס זיין נאז איז צו זיי כלל נישט געוועהנט געווארען; און פאר גרוים התפעלות האט ער אנגעהויבען צו דאוונען מנחה, זאגען „פטום הקטורת", אויסרעכענען אלע גוטע זאכען: „הצרי והצפורן החלבנה והלבונה" און אלע איבעריגע געווירצען, גאנץ פיין מיט זעהר א שענעם נגון, און ער האט פארקאטשעט זיך „אפשטעפען" א מנחה אויפ׳ן חזנ׳ישען שטייגער גאר אויף איין אנדער אופן! פלוצים... פון וואנען נעהמט זיך דער שטן מקטרג, דער יצר הרע, און רייטט איהם איין א סוד אין אויער אריין:

— הער נאר אוים, שמעון אלי, דו יאלד איינער! וואס האסט דו זיך דא אזוי צוזונגען אויפ׳ן ניכטערען הארצען? שוין באלד נאכט און דו האסט נאך אין דיין מויל נישט געהאט א חוץ צוויי גלעזליך בראנפען! היינט האסט דו דאך עפים געגעבען דיין קרוב דאס הייליגע ווארט, אז צוריקוועגס אם ירצה־השם מיט דער ציג וועסט דו זיך אפשטעלען ביי איהם עפים צו בייסען! געזאגט א ווארט איז פערפאלען, א מויל איז נישט קיין חאליווע!

און שמעון אלי האט אפגעהאפט די שמונה עשרה נאר בקצור, זיך אפגעקלאפט תחנון, און איז אריין צו דאדי רענדאר מיט א שמחה:

— א גוטען אבענד אייך, מיין ליבער קרוב רב דאדי, איך קאן אייך אנזאגען א בשורה, מזל טוב, עם לבן גרתי — איך האב שוין איינגעהאנדעלט א ציג, אבער א ציג פון ציגען לאנד, א ציג אשר לא

ציגונו אבותינו! איהר מעגט זי אַנקוקען און זאָגען אייער מבינות, איהר זענט דאָך עפּים יאָ אַ יורע ספר! אַ נו טרעפט כמה לקו במצרים — וויפיל האָב איך בעדאַרפט משלם זיין?

דאָדי האָט זיך גענומען מיט דער האַנט ביים קאָזעראָק, זיך פערשטעלט פון דער זון, וואָס האָט געהאַלטען ביי אונטערגעהן מיט אַ גאָלדענעם פּאַס אין עק הימעל, און האָט בעטראַכט די ציג, ווי אַ גרויסער מבין און האָט זי אָפּגעשאַצט פונקט צוויי מאָל אַזוי פיעל, וויפיל דער שניידער האָט בעצאָהלט. דערפון איז שמעון אֶלי געוואָרען אַזוי אויפגעלייגט, אַז ער האָט דערלאַנגט דעם רענדאַר אַ זעץ אין פּלייצע:

— רב דאָדי סערדצע! געזונד זאָלט איהר מיר זיין, צדקת בדבריך — איהר האָט היינטיגס מאָל דווקא נישט געטראָפען, אַזוי פיעל גליקליכע יאָהר אונז ביידען!

דאָדי דער רענדאַר האָט אויפגעשטעלט אַ פּאָר ליפּען און געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ אָהן ווערטער: כּפּו־פּו־פּו! ווי איינער רעדט: „אַ מציאה! אַ מציאה פון אַ גנב!"

און שמעון אלי האָט איינגעבויגען דאָס קעפּיל אויף אַ זייט, זיך אַ חאַפּ געטאָן מיט'ן מיטעלסטען אויסגעבויגענעם פינגער ביים זשילעט גלייך ווי ער וואָלט בעדאַרפט אַרויסחאַפּען פון דאָרט אַ נאָדעל און אַריינזעצען אין איהר אין דער גיך אַ פאָדעם.

— נו, רב דאָדי? וואָס וועט איהר עפּים זאָגען עמך? פערשטעהען מיר אײַן עסק? האַ? איהר זאָלט נאָך זעהן קיין עין הרע, ווי זי מעלקט זיך, וואָלט איהר אַ מיתה משונה איינגענומען דאָ אויפ'ן אָרט!

— אַ מיתה משונה נעהם שוין בעסער אײַן אַליין! — רופט זיך אָן צו איהם דאָדי.

— אמן גם אתם. — זאָגט שמעון אלי — אויב איך בין יאָ ביי אייך אַזאַ־נ־אָנגעלייגטער גאַסט, נעהמט זשע זייט מוחל, רב דאָדי, די ציג, און בעשטאַט זי ערגיץ אין שטאַל, מע זאָל זי חלילה נישט אַוועקלקח'נען, און איך וועל דערווייל אַ דאַווען טהון מעריב, מנחה האָב איך געחאַפּט אין וועג, און נאָכדעם וועלען מיר מאַכען שהכל נהיה בדברו, און טאַקי עפּים צו בייסען אויך, ככתוב ווי אין דער מגילה שטעהט: אין קוצים בפרוצים — פאַר'ן עסען געהט קיין טאַנץ נישט. שטעהט אַזוי געשריבען אין דער מגילה צו ניין?

— וואָס איז שייך? — מאַכט דאָדי — מסתמא אַז דו זאָגסט, סע שטעהט — שטעהט דאָס; דערויף בּיזט דו דאָך עפּיס אַ יוד פֿון תּורה.

אָפּגעדאַווענט מעריב און אויסגעשפּיגען צו עלינו רופֿט זיך אָן דער שנײַדער צום רענדאַר:

— אַז דער צער פֿון טראָגען איז יאָ אַזוי גרוים, איז הלעיטנו נא מן האדום האדום הזה — גיסט אָן זײַט מוחל פֿון יענעם גריניגעם פּלעשיל, און לאָמיר נעהמען צו קאַפּעליך שפּירט, און לאָמיר זײַן געזונד. געזונד דאָס איז ראשית חכמה, ווי מיר זאָגען אַלע טאָג אין דאַוונען „השכּיבנו לשלום“...

גענומען אַ בּיסעל בּראָנפֿען און פֿאַרבּיסען, האָט זיך אונזער שנײַדער צערעדט פֿאַר פֿײַער פֿאַר און וואַסער, מכּח זלאָדײַעװקע, מכּח קהל, שוהלזאַכען, צעך, שנײַדערײַ, שער און אײַזען אונזער פֿאָלק עמך, בּשעת מעשׂה געמאַכט אַ הָל פֿון זלאָדײַעװקער גבּאים מיט די נגידים מיט זײַערע „פּאָראַדקעס“, געשוואָהרען, אַז זײַן נאָמען זאָל נישט הייסען שמעון אֶלי, אויבּ מען קאָן זײַ נישט אַוועקגעבּען אַלע „אויף סימבּיר“...

— הערט איהר, רבּ דאָדי, — אַזוי האָט ער אויסגעלאָזט זײַן דרשה מיט אַ תּורה, ווי זײַן שטײַגער איז: — בּור כָּרָה וַיְּחַפְּרֵהוּ — עס וועט אַ רוח אין זײַער פֿאָטער און מוטער אַרײַן, די בּעלי טובות אונזערע מײַן איך!... זײַ ווײַסען נאָר צאַפּען בּלוט, שינדען דעם אָרימאַן, אַראָפּנעמען די הויט! פֿאַר דרײַ קאַרבּען צאָהל איך, הערט איהר, אַ פֿערטעלע אַ וואָך! נאָר גאָר נישט, איך בּין נישט קײן „קופּץ בּהאָץ“, ווי זאָגט איהר, לאָזען זײַ איבּערגעהן אויף אַנדערע הענד; יבא יונה, עס וועט קומען אויף זײַ אַ צײַט! נישקשה, זײַ האָבּען נאָך בײַ גאָט קײן קוויטעל נישט אַרויסגענומען! מײַן ווײַבּ זאָל לעבּען, ציפּה בּיילה רייזע הײַסט דאָס, זאָגט מיר אפילו, אַז איך בּין אַ שלים־מזל׳ניק, אַ לעמעשקע אַ צעקוועטשטע, וואָרום איך זאָל וועלען האָבּ איך אויף זײַ אַ בּײַטש... נאָר ווער הערט אַ ווײַבּ? עפּיס האָבּ איך דאָך אויך אַ שטיקעל דעה! בּײַ אונז אין דער הייליגער תּורה שטעהט בּפירוש: והוא ימשול בּך — איהר ווײַסט דעם פּשט פֿון די דאָזיגע ווערטער? ב׳איז דאָך צוקער זיס! הערט זיך אײַן אַקאָרשט אין איטליכעם וואָרט: והוא און ער, דער מאַן הײַסט דאָס, ימשול — זאָל טהון טאָן געוועלטיגען!... נאָר וואָס דען? החילות לנפול נפול תפול — איהר האָט

אָנגעהויבען גיסען גיסט שוין אָן נאָך אַביסעל בראָנפֿען, ככתוב, ווי אין פּסוק שטעהט: אַסקאַקורדע דבאַרבאַנטע...

וואָס ווייטער ווייטער האָט ביי שמעון אֶלי'ן די צונג אָנגעהויבען זיך פּלאָנטען, די אויגען קלעפּען זיך, אַזוי לאַנג און אַזוי ברייט ביז ער האָט זיך צוגעשפּאַרט צום וואַנט אויף אַ ווײַלע חאַפּען אַ דרימעל, און דאָס קעפּיל האָט זיך איהם אָנגעבויגען אַ ביסעל אויף אַ זייט, די הענד האָט ער צונויפֿגעלייגט אויפֿ'ן האַרצען, צוגעהאַלטען דאָס צאַפּענבערדיל מיט דריי פֿינגער, און האָט אויסגעזעהן ווי אַ מענש, וואָס איז פֿערטיפֿט אין זעהר, זעהר טיפֿע מחשבות. ער זאָל בשעת מעשה נישט געוועזען צו-פּייפֿען מיט דער נאָז, אונטערחאָרחלען מיט'ן האַלז און בלאָזען דורך די ציינער: טצ-טצ-טץ! וואָלט קיינער אין דער וועלט נישט געזאָגט אויף איהם, אַז ער שלאָפֿט; און חאָטש ער האָט געדרימעלט, פֿון דעסטוועגען האָט דער מח ביי איהם געאַרבייט גאַנץ געשמאַק, און עס האָט זיך איהם געחלומט, אַז ער איז אין דערהיים ביי זיין וואַרשטיק אויפֿ'ן טיש ליגט אויסגעשפּרייט פֿאַר זיינע אויגען אַ מין מלבוש, וואָס ס'איז שווער צו טרעפֿען, וואָס דאָס איז. זאָל איך זאָגען ס'איז אַפּאָר תחתונים – וואו איז דער קראָק? קיין סימן פֿון קראָק! זאָל איך זאָגען ס' איז אַלייבעל אַזעלכעס – פֿון וואַנען האָבען זיך גענומען אַזעלכע לאַנגע אַרבעל? אלא וואָס דען? מוז איך לערנען דעם פּשט, אַז ס'איז לא האָ ולא האָ, נישט קיין לייבעל און נישט קיין הויזען – וואָס זשע דען איז דאָס? עפּיס מוז דאָך עס זיין!... שמעון אֶלי קערט דאָס איבער אויף דער לינקער זייט – ס'איז גאָר אַ קאַפּאָטע, און נאָך וואָסער אַ קאַפּאָטע! אַ שפּאָגעל נייע, אַ גלאַטע, איין אַטלעסענע, ער האָט נאָך אויף זיין לעבען אַזאַ קאַפּאָטע אונטער דער נאָדעל נישט געהאַלטען! נאָר ס'איז נישט זיין עסק; ער נעהמט אַרויס דאָס מעסעריל פֿון זשילעטקעשענע און זוכט אַ נאָט און וויל אָנהויבען טרענען די קאַפּאָטע. אַ גליק, וואָס סע בעוויזט זיך ציפּה ביילה רייזע און הויבט איהם אָן שעלטען, באַגראָבען אין דער ערד אַריין.

– דעם בויך, די קישקעס זאָל מען דיר שוין טרענען, דו שלים־מזל איינער, דו גרינגע אונגערקע, דו שענע פּאַסאָלי מיינע! דאָס איז דאָך דיין קאַפּאָטע די שבת'דיגע, וואָס איך האָב דיר געמאַכט פֿון מיין געלד, וואָס איך האָב אָנגעקליבען פֿון דער ציג!...

און שמעון אֶלי דערמאַנט זיך, אַז ער האָט אַ ציג מיט גאָטס הילף, און עס קומט איהם צו אַ שטיק געזונד! ער האָט אויף זיין לעבען נישט גע-

זעהן אַזוי פֿיעל קריגליך מיט מילך! אַזוי פֿיעל וואָרעטשקעס מיט קעז! און פּוטער, פּוטער גאַנצע מאַקרעטעס! היינט מאַסלינקע, פֿידםמעטענע, זויערמילך מיט גאַנצע שטיקער „קריהע“, און פּוטערגעבעקס עפּיס אָהן אַ שעור, פלעצליך, אַזעלכע מילכינע, געבאַקען אויף פּוטער. און פֿון אויבען בעשאָטען מיט זאַמד־צוקער און מיט ציםרינג, און דער ריח, דער ריח! עפּיס אַ מאָדנער ריח, אַ בעקאַנטער ריח, פֿע!... ער פֿיהלט ווי עפּיס קריכט איהם אויפ'ן האַלז צווישען קאָלנער, און אונטערען אויהער, און אויפ'ן פנים, און עפּיס קיצעלט איהם און שטינקט איהם גלייך אין נאָז אַריין... ער טאַפּט מיט די פֿינגער און טאַפּט אָן אַ וואַנץ... ער עפֿענט אויף איין אויג, דאָס אַנדערע אויג, ער כאַפּט אַ קוק אין פֿענסטער — אוי וועה, אַ צרה, אַ שלאַק, עס שאַריעט אויף טאָג!...

— וואָט טיבע יוצר המאורות! גוט געחאַפּט אַ דרימעל! — מאַכט שמעון אֶלי צו זיך אַליין, און טהוט אַרייב מיט די פּלייצעס; ער וועקט אויף דעם רענדאַר, פֿליהט אַרויס אין הויף אַריין, עפֿענט די שטאַל, נעמט די ציג אויפ'ן גאַרטעל און לאָזט זיך געהן אַהיים געשווינד, פֿיל אויסען בוינען, ווי אַ מענש וואָס האָט מורא, ער זאָל חלילה נישט פֿערשפּעטיגען מי יודע וואָס!...

קאַפּיטעל ו.

והאשה — און דאָס וויב ציפּה ביילה רייזע, אַז זי האָט געזעהן, אַז דער מאַן זוימט זיך אַזוי לאַנג, האָט זי גאָר נישט געקאָנט פֿערשטעהן, וואָס דאָס איז. זי האָט אָנגעהויבען איבערצוטראַכטען, אפשר האָט זיך חלילה געטראָפֿען איין אומגליק, גזלנים זענען אָנגעפֿאַלען אויף איהר מאַן אין וועג, צוגענומען ביי איהם די עטליכע קערבליך, איהם געקוילעט און פֿאַרוואָרפֿען ערגיץ אין אַ גרוב, און זי איז געבליבען חס ושלום איין אייביגע עגונה מיט קיין עין הרע אַזוי פֿיעל קינדער, האָטש נעהם וואַרף זיך אַריין שונאי ציון מיט זיי אין טייך אַריין!... אַזעלכע און כדומה אַזעלכע מחשבות האָט נעבאַך ציפּה ביילה רייזע יענע נאַכט איבערגעטראַכט און האָט אפילו נישט צוגעמאַכט מיט קיין אויג; און אַז עס האָט אויסגעקרייהט דער ערשטער האָהן

אויף טאג, האט זי געחאפּט אויף זיך דאס קליידיל און איז ארוים אין דרויסען און האט זיך געזעצט אויף דער שוועל ארוים קוקען אויף איהר מאן, טאמער וועט גאט רחמנות האבען, ער וועט קומען ... „א שלים־מזל געהט אוועק!” האט זי זיך געקלעהרט און זי האט זיך צוגעגרייט איהם אפּשפּיעלען א פּריה מארגען, ווי ער איז ווערט געווען. נאר אז זי האט דערזעהען ביי איהם הינטען צוגעבונדען ביים גארטיל א ציג, איז איהר באלד אפּגעגאנגען דאס הארץ און זי האט זיך אָנ־גערופען צו איהם מיט גוטען:

— וואס אזוי לאנג, דו קאנאריקיל מיינס, מאנדילביינעלי? איך האב דאך געמיינט ביזט שוין חלילה אין דער ערד אריין, שענער תכשיט מיינער, אדער אזוי עפּים איין אומגליק געטראָפען חס ושלום.

און שמעון אלי האט זיך צעגארטעלט. אוועקגעשטעלט די ציג אין הויז, און האט אנגעהויבען שיטען מיט ווערטער ווי פון א זאק; ער האט איהר פארערדט די צייהן.

— העדסט דו, מיין ווייב, האב איך דיר געקויפט א ציג, פון ציגענלאנד, דאס איז א ציג אשר לא ציגנו אבותינו; ווי לאנג שמייסט מען זיי די היגע בעל־הבית'טעס, ווי לאנג זיי האבען נאך אזא ציג נישט געזעהען אין חלום אפילו; אז עסען עסט זי מכות, סך הכל איין מאל אין טאג א „פילע” פון קלייען, און דאס איבריגע א ביסעל שטרוי פונ'ם דאך פון בית־המדרש, און מילך גיט זי קיין עין הרע ווי א קוה, מעלקט זיך צוויי מאל אין טאג, איך האב אליין געזעהען א פול מעלק־שעפעל, איך זאל אזוי זעהען ביי דיר אלדעס גוטס! ס'איז דען א ציג? ס'איז א מאמע נישט קיין ציג, אזוי זאגט זי, טעמע־ניטיל הייסט דאס, א מציאה פון א גנב, כ'לעבען, קוים, קוים, אויסגעדונגען פאר זיבענטהאלבען קארבען! וויפיל מיינסט דו האב איך זיך געדונגען, איידער איך האב זי אויסגעדונגען? אז סך הכל האט זי גאר נישט גע־וואלט פארקויפען קיין ציג, קוים איינגערעדט! א גאנצע נאכט געהאקט האלץ ...

און ציפּהביילה רייזע האט זיך געטראכט בשעת מעשה: „נחמה־ברכה א מכה איהר א גרויסע! — זי מיינט, אז נאר זי איז א בעל־הבית'־טע, נאר זי האט א ציג, און וויטער קיינער נישט! איך האב מורא, אז עס וועט איהר א־ויס די אויגען, אז זי וועט דערזעהען, אז ציפּה ביילה רייזע שמעון אלים ווייב האט אויך א ציג ... און בלומע זלאטע? און חיה מיטע? כלומרשט גאר גוטע שוועסטער? עס זאל

זיי אָנגעהן חאָטש האַלב, וואָס זיי ווינשען מיר, רבונו של עולם!"...
אַזוי האָט זי זיך געטראַכט און האָט איינגעהייצט אין אויבען דערוויילעצוגרייטען רעטשענע לאָקשען אויף אָנבייסען, און שמעון אֶלי האָט אָנגעטהון טלית ותפילין און האָט זיך אָוועקגעשטעלט דאַווענען, און געשמאַק מיט האַרץ, ער האָט שוין לאַנג נישט געדאַווענט אַזוי ווי איצינד! ער האָט געזונגען די הללויה'ס, געמאַכט חזנ'ישע שטיק, צוגעקנאַקט מיט'ן פינגער און האָט אויפגעוועקט מיט'ן זינגען אַלע קינדער. די קינדער זענען געוואָהר געוואָרען פון דער מאַמען, אַז דער טאַטע האָט געבראַכט אַ ציג, און מען קאָכט לאָקשען מיט מילך, איז געוואָרען ששון ושמחה, און מען איז אַראָפגעשפּרונגען פון די בעטלעך אין איינע העמדלעך און מען האָט זיך גענומען פאַר די הענטלעך, און מען האָט געחאַפּט אַ טענציל, בשעת מעשה צוגעזונגען אַ לידעל, וואָס איז ביי זיי נאָר וואָס באַשאַפען געוואָרען:

אַ ציג, אַ ציג, אַ ציגעלע!
דער טאַטע האָט געבראַכט אַ ציגעלע!
דאָס ציגעלע וועט געבען מי־לך!
די מאַמע וועט קאָכען לאָק־שען!...

געקוקט אויף די קינדער, ווי זיי זינגען און טאַנצען, איז שמעון אֶלי געוואָרען ברייטער ווי לענגער. ער האָט זיך געטראַכט: „קינדער נעבאַך, זשעדנע אַ ביסעל מילך... נישקשה, איהר וועט שוין היינט אם ירצה השם זיין זאַט... אַלע טאָג אַ גלעזיל מילך, און קאַשע מיט מילך, און צו דער טיי מילך — אַ ציג איז טאַקי אַ געזונד אין די ביינער!... וואָס איז מיר אַצונדערט פישיל בעל טאַקסע? איך העָר איהם ווי דעם קאָטער! ער וויל נישט געבען קיין פלייש, נאָר ביינער? לאָז ער זיך וואַרגען מיט די ביינער! וואָס דאַרף איך זיין פלייש, אַז איך האָב קיין עין הרע מילך?... אַי שבת? אויף שבת קויפט מען פיש; וואו שטעהט דאָס, אַז אַ יוד מוז עסען פלייש? איך האָב אין ערגיץ נישט געזעהען אַזאַ דין!... אַלע יודען זאָלען מיך וועלען פאָלגען, וואָלטען זיי אַלע געקויפט ציגען; דעמאָלט וואָלט אונזער בעל טאַקסע שען אויסגעזעהען מיט'ן בייכעל! עס וואָלט שוין דעמאָלט אַ רוח אין זיין ט... ט... אַריין!...

אַזוי האָט זיך געטראַכט שמעון אֶלי „שמע־קולנו", און האָט צענויפגעלייגט די תפילין, און האָט זיך געוואַשען, געמאַכט המוציא, און צוגעגרייט זיך צו דער מילכיגער סעודה. עפענט זיך די טהיר און עס

קומט אריין ציפה בײלה רייזע מיט א לײדיג טעפיל, רויט ווי פייער, אין כעס מיט סכנות נפשות, אין א רעגען פון קללות און חרמות האבען זיך אנגעהויבען שיטען אויף שמעון אלי'ס קאפ! ניט קיין קללות זענען דאס געווען, שטיינער זענע געפאלען פונם הימעל, פעך און שוועבעל האט זיך געגאסען פון ציפה בײלה רייזע'ס מויל:

— דעם טאטען דיינעם דעם שכור זאל עס ארויסווארפען, דיך אריינווארפען! א שטיין א ביין זאל פון דיר ווערען! כפרה־הקלע זאלסט דו געהן! געשאסען זאלסט דו ווערען פון א ביקס! הייגגען און טרינקען, ברענען און בראטען, שניידען און בראקען! געה זעה, דו גזלן, דו רוצח, דו משומד איינער, וואס פאר א ציג דו האסט מיר געבראכט! א וויסטער א פינסטערער חלום אויף דיין קאפ און אויף דיינע הענט און פיס, רבונו של עולם, זיסער פאטער, הארציגער געטרייער!...

דאס איבעריגע האט שוין שמעון אלי ניט געהערט. ער האט אנגערוקט דאס היטעל און איז ארויס אין הויז אנקוקען דעם אומגליק, וואס איהם האט געטראפען.

ארויסגעגאנגען אין דרויסען צו דער ציג און דערזעהען דעם שענעם תכשיט, ווי ער שטעהט צוגעבונדען צום פלעקיל פון דער טהיר און מעלה־גרה'ט זיך קאלטבלוטיג, איז ער געבליבען שטעהן אין דער הינערפליעט, ניט געוואוסט, וואס טהוט מען? וואהין געהט מען? געשטאנען, געטראכט, געטראכט און א זאג געטהון צו זיך אליין: תמות נפשי עם פלשתים — עס וועט א רוח אין זייער ט... ט... אריין, דעם מלמד מיט דער מלמדיקע! זיי האבען געפונען, מיט וועמען צו טרייבען קאטאוועס! איך וועל זיי געבען א קאטאוועס, וועט זיי זיין וויסט און פינסטער! דאכט זיך גאר א נעבאכיל אט דער מלמד, מישט זיך פלומרש'ט ניט אין געשעפט, און צום סוף אזא מעשה! ניט אומזיסט האבען די תלמידים געחיחיקעט בשעת דער רבי האט מיך ארויסגע'משלח'ט מיט דער ציג און די רבי'צין האט מיר צוגעווינשעוועט, זי זאל זיך ביי מיר מעלקען און מעלקען... איך וועל זיי געבען א מעלקען! איך וועל ביי זיי ארויסמעלקען דאס דם התמצית פון די קאזאדאיעווקער כלי קודש, טונעיאדצעס, קאטאוועס טרייבער!...

אזוי האט זיך געטראכט שמעון אלי „שמע־קולנו" און האט זיך געלאזט געהן צוריק קיין קאזאדאיעווקע מיט דער רעה, ער זאל זיי אפשפיעלען א וויוואט, ווי זיי זענען ווער!

געגאנגען פער ביי דער דעמבענע קרעטשמע און דערזעהען דעם

רענדאַר אויף דער טהיר מיט'ן לולקעציבעקעל אין די ציינען, האָט זיך אונזער שניידער צעלאַכט נאָך פֿון דערווייטען.

— וואָס איז פֿאַר אַ שמחה אויף דיר? — פֿרעגט איהם דאָדי — וואָס דו לאַכסט אַזוי?

— טהוט אַ קוק, זייט מוחל, אפשר וועט איהר אויך לאַכען? — זאָגט צו איהם דער שניידער און הויבט אָן לאַכען נאָך שטאַרקער גלייך ווי צעהן שדים וואָלטען איהם געקיצעלט. — נו, ווי געפֿעלט אייך אַ שטייגער, רב דאָדי, אַזאַ שלאַק? כל האדם כוזב — וואו ערגיץ אַ צרה דאַרף עס טרעפֿען מיך! איהר פֿערשטעהט אַ מעשה? איך האָב דאָס געהאַט אַ פּסק פֿון מיין ווייב זאָל לעבען, ציפּה ביילה רייזע הייסט דאָס, האָט מיר געגעבען ברכב ובסוסים — אויף שיסעל און אויף טעלער, און דווקא אויפ'ן ניכטערען האַרצען, עס זאָל נאָר פֿאַלען אויפ'ן מלמד מיט דער מלמדקע! מאָלט אייך: איך וועל זיי נישט שווייגען, עס וועט זיין עין תחת עין, אַ פּאַטש פֿאַר אַ פּאַטש! איך האָב פֿיינט, אז מע טרייבט מיט מיר אַזעלכע קאַטאָוועסליך. אַנו, גיט נאָר לעת עתה, רב דאָדי, פֿאַר האַרצווייטיג אַ גלעזיל „ספּירעט", דורכשווייקען דעם האַלז, איך זאָל חאָטש כח האָבען צו רעדען און די נשמה זאָל נישט קליאַקנען... לחיים, רב דאָדי, לאָמיר זיין יודען, דאָס איז דער עיקר, ככתוב ווי עס שטעהט געשריבען: היום הרת עולם — נאָר נישט געזאָרגט! זייט זיכער, איך וועל זיי שוין אָפּשפּיעלען אַ פֿריהמאָרגען. איך וועל זיי בעווייזען, ווי אַזוי מע טרייבט קאַטאָוועס מיט צעך, שער און אייזען אונזער פֿאָלק עמך!

— ווער האָט דיר געזאָגט, אז ס'איז אַ קאַטאָוועס? — מאַכט דער רענדאַר גאַנץ תמ'עוואַטע און פּיפּקעט מיט'ן לולקעלע — אפשר איז ביי אייך דאָרט אַרוים אַ טעות אין די רייד?

שמעון אלי איז אַזש אונטערגעשפּרונגען פֿאַר כעס.

— משל כחרס הנשבר! וואָס רעדט איהר? איהר ווייסט, וואָס איהר רעדט? איך קום צו זיי לכתחילה קויפֿען אַ ציג, און רעד מיט זיי ברחל בתך הנאַקעטע: אַ ציג! זאָגט איהר גאָר דאָס!...

דאָדי פּיפּקעט מיט'ן לולקעלע, קנייטשט מיט די פּלייצעס און צעפֿיהרט מיט די הענט, ווי איינער רעדט: „וואָס בין איך שולדיג? איך בין דאָ אודאי גאָט די נשמה שולדיג!"...

און שמעון אלי חאַפּט די ציג און לאָזט זיך געהן קיין קאָזאָדאָיעווקע ותמתו בערה בו — און עס ברענט אין איהם אַ פֿייער.

קאפיטעל ז.

והטלמד — און דער מלמד האט זיך געטאן זיין מלאכה, דאס הייסט, ער איז געזעסען און געקנעלט מיט זיינע תלמידים, געלערענט אלץ יענעם ענין פון „נזיקין", און זייער געשריי האט זיך געראזט הערען איבער'ן גאנצען שולהויף: „כשכשה בזנבה — זי האט א זעץ געטאן מיט'ן וויידיל, די בהמה, ושברה את הכד — און זי האט צעבראכען דאס קריגעל"...

— על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהן — א גוטער מארגען זאל אייך זיין, רבי מיט אייערע תלמידים! — זאגט שמעון אלי — איהר מעגט מפסיק זיין אויף א מינוט, נישקשה, די בהמה וועט נישט אנטלויפען און דאס צעבראכענע קריגעל וועט שוין במילא גאנץ נישט ווערען. וואס טויג מיר גרוים, איהר האט מיר אפגעטהון א רעכט שפיציל, טאקי אויף קאטאוועס, נאר וואס דען? אהבתי כי ישמע לי — איך האב פיינט אזעלכע קאטאוועסלעך! איהר האט דאך געהערט מסתמא די מעשה פון יענע צוויי יודען, וואס זענען געווען ערב שבת אין מרחץ אויף דער אויבערשטער באנק? רופט זיך אן איינער צום אנדערען: „גא דיר מיין בעזעמיל און שמייס מיך אפ". איז זיך מישב יענער און טיילט איהם איין, ווי עס געהער צו זיין, צעקאראשעט דאס לייב ביזן בלוט אריין. זאגט צו איהם דער געשמיסענער: „די מעשה דערפון איז אזוי. אויב דו האסט זיך געוואלט מיט מיר אפרעכענען דא אויף דער אויבערשטער באנק, בשעת איך ליג א נאקעטער און דו האסט א בעזעמיל אין האנד, מהיבתיתי ביזט דו גערעכט; נאר טאמער מיינסט דו דאס אויף קאטאוועס, זאג איך דיר, אז איך האלט נישט פון אזעלכע קאטאוועסליך!"...

— אקעגען וואס איז דער משל? — פרעגט איהם דער מלמד, טוט אוים די ברילען און קראצט זיך מיט זיי אין אויער.

— דער משל — מאכט שמעון אלי — איז טאקי אקעגען אייך אליין מיט דער שענער ציג, וואס איהר האט מיר אריינגערוקט בשגגה, דאס הייסט אויף א געלעכטער. פון אזא געלעכטער, הערט איהר, קאן אייך אויסוואקסען א געלעכטער אויפ'ן פופיק! מיינט נישט, אז איהר האט צו טהון מיט גלאט עפים א פאליגע; איך בין שמעון אלי חייט מק"ק ז'ארייעווקע, חברה מאן אין צעך און גבאי אין

שנײַדערשען שולכען, שער און אײַזען אונזער פֿאָלק עמך!

בײַ די לעצטע ווערטער איז שמעון אלי אַזש אונטערגעשפּרונגען, און דער מלמד האָט אָנגעטהון צוריק די ברילען און האָט בעטראַכט דעם שנײַדער, ווי אַ מענשען, וואָס רעדט פֿון היץ און דער גאַנצער חדר האָט זיך געשטיקט פֿאַר געלעכטער.

— למה הרעות לעם הזה! וואָס קוקט איהר מיך אָן, ווי אַ בײַזען מאַרשעלעק? — רופֿט זיך אָן דער שנײַדער שוין מיט כּעס — איך קום צו אײַך צוגעהן און קויף בײַ אײַך אַ ציג, געהט איהר און רוקט מיר אַרײַן דער רוח ווײסט וואָס!

— סע געפֿעלט אײַך נישט די ציג? — פֿרעגט איהם דער מלמד בתמימות.

— די ציג, זאָגט איהר? ס'איז אַזוי אַ ציג, ווי איהר זענט אַ גובערנאַטאָר!

דער גאַנצער חדר שיסט אויס אַ געלעכטער און עס קומט אָן טעמע גיטיל די שטילשווײַגענדיגע און דאָ הויבט זיך ערשט אָן די רעכטע חתונה: שמעון אלי רעדט און טעמע גיטיל רעדט איהם איבער; דער רבי זיצט און קוקט, די תלמידים לאַכען; זײ רעדען בײדע אַזוי לאַנג, ביז טעמע גיטיל ווערט אין כּעס, חאַפּט דעם שנײַדער פֿאַרן האַנד און שלעפּט איהם.

— קומט, קומט צום רב! לאָזען חאָטש יודען זעהן, ווי אַ זלאָדײעוקער שנײַדער טשעפּעט זיך! טראַכט אויס אַ בלבול.

— קומט — זאָגט שמעון אלי — אַדרבה, לאָזען מענשען זעהען, ווי עהרליכע יודען, כּלי קודש כּלומרשט, דערטאַפּען אַ פֿרעמדען מענשען און מאַכען פֿון איהם אַ האַנטשירקע, ווי מיר זאָגען אין לאַנג והוא רחום: ללעג ולקלעמעניש... קומט טאַקי איהר אויך, רבי לעבען! — מאַכט ער צום מלמד. און רב חיים חנה טוט אָן דעם פּליסענעם קאַשקעט אויף דער יאַרמעלקע און עס בלײַבט, אַז זײ געהען צום רב אַלע פֿיער, דאָס הײסט: דער שנײַדער, די מלמדקע, דער מלמד און די ציג.

אַז די קאָמפּאַניע איז געקומען צום רב, האָבען זײ געטראָפֿען דעם רב אין אַ ציצען חאַלאַטיל ווישען די הענד און זאָגען „אשר יצר" פּאַוואָליגקע מיט כּונה, נישט געחאַפּט, געקוועטשט איטליכס וואָרט באַזונדער, נקבים נקבים! חלולים חלולים!... און אַז ער האָט זיך אָפּגעפֿאַרטיגט מיט אַלסדינג אַרום און אַרום, האָט ער צעגויפֿגענו מיט דאָס חאַלאַטיל און האָט זיך באַזעצט אויף זײַן שטוהל, וואָס איז געווע

אהן אגעזעסער, נאר פינסלעך מיט פערענטשים אלטע, גלאנצענדיגע און שאקלענדיגע, ווי אלטע ציהן ביי איין אלטע מענשען, וואס וואלטען שוין לאנג בעראפט ארויפאלען, נאר זיי האלטען זיך אויף נסים.

אויסגעהערט ביידע צדדים, וואס האבען נישט געלאזט רעדען איינער דעם אנדערען, האט דער רב געשיקט רופען דעם דיין, מיט'ן שוחט, מיט די איבעריגע פארנעמסטע לייט פון שטאדט, די „שבעה טובי העיר", און האט זיך אנגערופען צום שניידער בזה הלשון:

— דערצעהל, זיי מוחל, נאך אמאל די מעשה פון אנהויב ביז'ן סוף און נאכדעם וועט זי דערצעהלען:

און שמעון אלי דער שניידער האט זיך נישט געפוילט איבערחזר'ען נאך אמאל און נאך אמאל די אייגענע מעשה פונ'ם אנהויב אן, אז ער הייסט שמעון אלי חייט מק"ק זלאדייעווקע, חברה מאן אין צעך און גבאי אין שולכען, האטש ער טענה'עט מיט זיי: קטנתי מכל הצרות; איך דארף עם אויף כפרות, לא מעוקצך ולא מדוקצך — אין בין אייך מוחל די פעטש און וויל נישט קיין כבוד! זאגען זיי: שמלה לך קצין תהי לנו — פעטש זאלסט דו חאפען און גבאי זאלסט דו זיין... הקצור, ער האט זיך אוועקגעלאזט אהער קיין קאזאדאיעווקע נאך א ציג, דאס הייסט, ער וואלט קיין ציג נישט געקויפט; ער בעדארף זי אויף נייען און נייציג כפרות; נאר אזוי, ווי ער האט א ווייב זאל לעבען, ציפה ביילה רייזע הייסט דאס, האט זי איהם נישט געלאזט אטעמען הכצעקתה זי וויל א ציג... און א ווייב זאגט איהר בעדארף מען פאלגען, איז ער געקומען צו רב חיים חנה דעם גמרא-מלמד און דינגט ביי איהם א ציג און רעדט אויס „ברחל בתך הנאקעטע" א ציג. צום סוף לאזט זיך אויס, אז מע האט ביי איהם צוגענומען די עטליכע קערבליך און מע האט איהם ארייננגערוקט דער רוח ווייסט וואס, אויף קאטאוועם הייסט דאס, און ער, שמעון אלי, האט פיינט א זעלבע קאטאוועסליך!... איהר האט דאך געהערט מסתמא די מעשה מיט יענע צוויי יודען, וואס זענען פרייטאג אין באד?...

און שמעון אלי דער שניידער חזר'ט איבער דעם משל פון דער באד נאך אמאל און דער רב מיט די דיינים מיט די שבעה טובי עיר לאכען.

— האבען מיר אויסגעהערט איין צד — רופט זיך אן דער רב — אצינד לאמיר הארכען גם אנדערען צד.

שטעהט אויף רב חיים חנה דער קלוגער, רוקט אן דאס היטעל

אויף דער יארמעלקע און הויבט אָן בזה הלשון:

שמעו נאָ רבותי! די מעשה איז אַזוי געווען, די מעשה: איך בין געזעסען און געלערענט מיט די תלמידים בין איך געזעסען, סדר נזיקין האָב איך געלערענט, בבא קמא, יאָ, בבא קמא... קומט אריין אַ דער יוד פֿון זלאָדייעווקע אָט דער, און זאָגט, אַז ער איז אַ זלאָדייעווקער, פֿון זלאָדייעווקע זאָגט ער, און גיט אָפּ, שלום גיט ער מיר אָפּ, און דערצעהלט מיר אַ גאַנצע מעשה דערצעהלט ער מיר, אַז ער איז אליין אַ זלאָדייעווקער, פֿון זלאָדייעווקע הייסט דאָס איז ער. און האָט אַ ווייב האָט ער, הייסט זי ציפּה ביילה רייזע הייסט זי, יאָ ציפּה ביילה רייזע הייסט זי... אַזוי דאַכט זיך?

דער מלמד בייגט זיך אָן צום שניידער און דער שניידער, וואָס האַלט זיך די גאַנצע צייט ביים בערדיל, שטעהט מיט צוגעמאַכטע אויגען, דאָס קעפּיל אַביסעל אויף אַ זייט און שאָקעלט זיך און זאָגט אויף זיין לשון:

— „אמת ויציב ונכון", זי הייסט אַלע דריי נעמען: ציפּה און ביילה און רייזע. אַזוי האָט מען איהר אַ נאָמען געגעבען און אַזוי רופֿט מען זי פֿון זינט איך קאָן זיך מיט איהר שון פּאַוואָלינקע אַ יאָהר דרייסיג; נאָר לאָמיר האָרכען, וואָס וועט איהר ווייטער זאָגען, ידידי? איהר פֿאַררעדט נאָר נישט די צייהן! איהר רעדט בעסער עסק, על הראשונים ועל האחרונים. וואָס איך האָב גערעדט און וואָס איהר האָט גערעדט, ווי שלמה המלך זאָגט: „איין חדש תחת השמש" — קיין חכמות געהט נישט אָן...

— איך ווייס גאָר נישט, איך! — מאַכט דער מלמד דערשראָקען און בעווייזט אויף דער מלמד'קע — זי האָט מיט איהם גערעדט זי, זי האָט מיט איהם געהאַנדעלט זי; איך ווייס גאָר נישט איך!

— אַצינד — זאָגט דער רב — לאָמיר האָרכען, וואָס וועט זי עפּיס זאָגען?

און דער רב בעווייזט מיט'ן פֿינגער אויף דער מלמד'קע, און טעמע גיטיל די שטיל־שווייגענדיגעווישט זיך אָפּ די ליפּען, שפּאַרט זיך אונטער מיט איין האַנד, און מיט דער אַנדערער האַנד הויבט זי אָן צו טענה'ן גיך, אָהן איין אָפּשטעל, און דאָס פּנים בשעת מעשה פֿלאַמט איהר ווי אַ פֿייער.

— הערט זשע אוים, יודישע קינדער, די מעשה דערפֿון איז אַזוי: אָט דער יוד, דער זלאָדייעווקער שניידער הייסט דאָס, זאָל מיר מוחל

זיין, איז, איז אדער א משוגענער, אדער א שכור, אדער איך ווייס אליין נישט וואס! איהר האט געהערט א מעשה, א יוד קומט צו מיר צוגעהן אזש פון זלאדייעווקע אט דער דאזיגער, און טשעפעט זיך צו ווי א קלעק, איין מאל פאר אלע מאל, איך זאל איהם פארקויפען א ציג, איך האב געהאט צוויי, און דערצעהלט מיר דערביי א פזמון, אז ער וואלט קיין ציג נישט געקויפט, ער בעדארף זי אויף כ-פ-כפרות, נאר אזוי ווי ער האט א ווייב ציפה ביילה רייזע הייסט זי, האט זי זיך איינגעשפארט איין מאל פאר אלע מאל א ציג! און א ווייב זאגט ער בעדארף מען פאלגען, איהר פערשטעהט א משל? טענה איך, וואס געהט דאס מיך אן? איהר ווילט ביי מיר אוועק קויפען א ציג, פארקויף איך אייך, דאס הייסט איך וואלט קיין ציג גאר נישט פארקויפט פאר קיין געלד, ווארום וואס איז געלד? געלד איז קיילעכדיג, געלד געהט אוועק און א ציג בלייבט א ציג, ובפרט נאך אזא ציג, ס'איז דען א ציג? ס'איז א מאמע נישט קיין ציג! קיין עין הרע איהר גריגג מעלקען זיך, איהר מילך געבען, הייגט איהר עסען משטיינסגעזאגט, זי עסט דען עפים? איין מאל אין טאג א „פילע" פון קלייען, דאס איבעריגע א ביסעל שטרוי פונ'ם דאך פונ'ם בית המדרש. נאר צוריק שמועסענדיג האב איך מיך מישב געווען אזוי: איך האב דאך קיין עין הרע צוויי ציגען, און געלד איז א יצר הרע... בקצור, דא האט זיך שוין אריינגעמישט מיין מאן, זאל לעבען, און מיר זענען דורכגעקומען מיט'ן שניידער פאר'ן מקח, מיינט איהר וויפיל? נישט מעהר זאלען מיינע שונאים פארמאגען, רבונו של עולם! און איך האב איהם אפגעגעבען די ציג, אויף אלע מיינע ליבע געזאגט געווארען אזא ציג, ס'איז דען א ציג? א מאמע נישט קיין ציג! קומט ער צו געהן, דער שניידער, מיט א בלבול, ס'איז נישט קיין ציג זאגט ער! שא ווייסט איהר וואס? אט שטעהט זי, גיט זיים מוחל אהער א מעלק-שעפעל, וועל איך זי אויסמעלקען פאר אייך אין די אויגען!

און זי האט אנטליהען ביי דער רבי'צין דאס מעלק-שעפעל און האט אויסגעמאלקען די ציג פאר אלעמען אין די אויגען, צוגעטראגען דאס שעפעל מיט מילך איטליכען באזונדער, פריהער געוויינטליך דעם רב, נאכדעם די דיינים, און נאכדעם די שבעה טובי עיר, און דעם איבעריגען עולם, און ס'איז געווארען ביים רב אין שטוב א ליארעם, א געפילדער, הימעל עפען זיך! דער האט געזאגט: מע בעדארף קנס'גען דעם זלאדייעווקער שניידער, ער זאל שטעלען משקה! דער האט

געזאָגט: קנס'נען אַליין איז נאָך ווינציג; מע בעדאַרף ביי איהם צונעהמען די ציג! און דער האָט געזאָגט: ניין, די ציג איז אַ ציג, לאָז ער זיך עלטערען מיט איהר אין עושר און אין כבוד; מע בעדאַרף איהם מכבד זיין מיט גוטע עטליכע פאַנטאָפּעל און אַרויסוואַרפען מיט דער ציג אין איינעם צו אַלדע שווארצע יאָהר!

דערזעהען אַזא מעשה, האָט זיך שמעון אלי פּאַוואָלינקע אַרויס־גערוקט פון'ם רב'ס שטוב און האָט געמאַכט פליטה.

קאַפּיטעל ח.

וישא החייט את רגליו — און דער שניידער האָט גענומען די פיס אויף די פּלייצעס און איז אַוועק מיט דער ציג אַהיים גיך און געשווינד, ווי אַ מענש, וואָס לויפט פון אַ שׂרפה. ער האָט זיך אַרומגעקוקט, צי מע יאָגט איהם חלילה נישט נאָך, און האָט געדאַנקט גאָט, וואָס ער איז אַרויס „חנם אין כסף — טרוקען אָהן פּעטש"...

דורכגעגאַנגען פערביי דער דעמבענער קרעטשמע האָט זיך שמעון אלי געקלעהרט: „מכות וועסט דו ביי מיר וויסען דעם אמת!" און ער האָט פאַרלייקענט פאַר דאָדי'ן די גאַנצע מעשה.

— נו, וואָס הערט זיך? — פרעגט איהם דאָדי כלומרשט נייגעריג.

— וואָס זאָל זיך הערען? — זאָגט שמעון אלי — פאַר מיר האָט מען דרך ארץ! מיט מיר טרייבט מען נישט קיין קאַטאָוועס, כי אדם אני ולא פאַרך — איך בין דאָך עפּיס נישט קיין יונגערע! איך האָב דאָס אַ ביסעל געפּעפּענט אויף זיי אַ פּה־קדוש, זיך פאַרהערט אַ ביסעל מיט'ן מלמד אין תורה, לאָזט זיך אויס, אַז איך ווייס בעסער פון איהם, וואָס אין די קליינע אותיות טוט זיך... בקצור הדבר זיי האָבען מיך איבערגעבעטען און געגעבען מיר די ציג, וואָס איך האָב געקויפט. אָט איז זי. נאָט אייך זי אויף אַ מינוט, ככתוב ווי אין פּסוק שטעהט: הנפש קח לך והרכוש תן לי — נעהמט אייך דעם נפש און מיר גיט אַ ביסעל בראָנפען.

— געווים ער איז אַ גדלן, איז ער נאָך אַ ליגנער אויך! — טראַכט זיך דאָדי דער רענדאַר — מע בעדאַרף מיט איהם מאַכען נאָך אַמאָל די איינענע שפּיעל און הערען, וואָס וועט ער זאָגען ווייטער?

און צום שניידער האָט ער געזאָגט:

— איך האָב פֿון דײַנעט וועגען, שמעון אלי, אַ גלעזיל אַלטען „ווישניק״, אויב דו האָסט חשק.

פֿונם יין המשומר? — מאַכט שמעון אלי און באַלעקט זיך אַזש — מהיכתיתי, ווײַזט אַהער וועלען מיר אײַך זאָגען אַ מבינות; איך ווײס, אַז בײַ אײַך דאַרף זײַן אַ גוט גלעזעל ווישניק, נאָר לאו כל אדם כוזב - נישט איטליכער איז דערויף אַ מבין.

אויסגעטרונקען דאָס ערשטע גלעזיל, האָט זיך בײַ אונזער שנײַדער אויפגעבונדען די צונג און ער רופט זיך אָן צום רענדאַר:

— זאָגט נאָר, מײַן ליבער קרוב, איהר זענט דאָך עפּיס אַ יוד, וואָס קאַטאָרי איהר זענט נישט קיין נאַר, כּלעבען, און איהר קעהרט זיך אָן מיט אַלערלײַ מענשען; זאָגט מיר נאָר, איהר גלויבט אין כשוף? פֿאַרבלענדעניש?

— דהיינו? — פֿרעגט איהם דאָדי תמ׳עוואַטע.

— דהיינו — זאָגט שמעון אלי — אַ דבוק, אַליין, אַ נישט גוטער, אַ גלגול?...

— אַקעגען וואָס זאָגסט דו דאָס? — מאַכט דאָדי מיט אַ תמ׳עוואַטען פּנים און פּופּקעט מיט׳ן לולקעלי.

— איך שמועס עס גלאַט אַזוי אַקעגען דריבען — זאָגט שמעון אלי „שמע־קולנו״ און הערט נישט אויף צו רעדען פֿון גלגולים, פֿון מכשפים, פֿון מכשפות, שדים און רוחות, לצים, שרעטעליך, וואָוקעלאַקעס. דאָדי הערט צו כלומר׳שט מיט קאָפּ, פּופּקעט מיט׳ן לולקעלי; נאָכדעם שפּײַט ער אוים און רופט זיך אָן צום שנײַדער:

— דו ווײסט, שמעון אלי, וואָס איך וועל דיר דערצעהלען? איך וועל הײַנטיגע נאַכט, דאַכט מיר, מורא האָבען שלאָפען; איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, פֿאַר מתים האָב איך תמיד מורא געהאַט, נאָר פֿון הײַנט אָן הויב איך שוין אָן גלויבען אין גלגולים און אין לצים אויך...

— אַ ברירה האָט איהר? — מאַכט צו איהם דער שנײַדער — פּרובט נישט גלויבען! אַ נו לאָז זיך נאָר אַרײַנחאַפּען צו אײַך עפּיס אַ רעכטער לץ און אָנהויבען פּראַווען זײַנע רעכטע שטיק: איבערקעהרען אײַך די דײַזשע באָרשטש, אויסגיסען דאָס וואַסער, אויסטרינקען אַלע קריגליך, איבערברעכען אײַך אַלע טעפּליך, פֿאַרקניפּען די ציצית פֿונ׳ם טלית קטן, אַרײַנוואַרפֿען אײַך אַ קאַץ אין בעט אַרײַן, און די קאַץ זאָל ליגען בײַ אײַך אויפ׳ן האַרצען, ווי צעהן פּוד משא, און איהר זאָלט זיך נישט קאָנען ריהרען, און אַז איהר וועט אויפשטעהן זאָל אײַך די קאַץ קוקען

גלייך אין די אויגען ארײן ווי א זינדיגער מענש...

— גענוג! גענוג! — מאכט דער רענדאר, שפייט אוים און פֿער־וואַרפֿט מיט די הענט — גענוג דיר שוין צו דערצעהלען אקעגען נאכט אזעלכע מעשות!

— זייט מיר געזונד, רב דאדי, האט קיין פֿאראיבעל נישט, וואס איך האב אייך א ביסעל דעקוטשעט, איהר ווייסט אליין, אז איך בין נישט שולדיג, ככתוב ווי אין פסוק שטעהט: לא היו דברים — נע מיאלא באבא חלאפאטע...

א גוטע נאכט!

קאפיטעל ט.

כשבא החייט — אז דער שניידער איז געקומען א היים, איז ער ארײן אין שטוב ארײן מיט א ירגזון, גאנץ ברייטליך, און האט געוואלט געבען א פעטשאטעק זיין ווייב, ווי זי איז ווערט; נאר ער האט זיך איינגעהאלטען מיט אלע כחות. ער האט זיך געטראכט: „עט, א יודינע בלייבט א יודינע! לאז מיינם איבערגעהן!" און פֿון דרך־שלום וועגען האט ער דערצעהלט פֿאר זיין ווייב א שענעם ליגען.

— הערסט דו, ציפה ביילה רייזע מיין ברודער? פֿאר מיר האט מען א פנים פֿארט דרך־ארץ. מילא וואס דער מלמד מיט דער מלמד'קע האבען פֿון מיר געהאט — בין איך דיר מוחל; איך האב זיי געגעבען, וויפֿיל ס'איז אין זיי ארײן! און חוץ לזה האב איך זיי אוועקגעשלעפט צום רב, האט דער רב אפגע'פסק'עט, אז זיי בעדארפֿען צאהלען קנס, ווארום אז אזא יוד ווי שמעון אלי קומט צו זיי האנדלען א ציג בעדארף זיין ביי זיי דער גרעסטער כבוד, ווארום אט דער שמעון אלי זאגט דער רב, איז א יוד קאטארי וועלכער...

ציפה ביילה רייזע האט אבער מעהר נישט געוואלט אויסהערען די שבחים, וואס מע לייגט אויף איהר מאן. זי האט שוין געוואלט אנקוקען וואס גיכער די אמת'ע ציג, וואס איהר מאן האט געבראכט, האט זי געחאפט דאס טעפיל און איז אוועק אין הויז אויסמעלקען די ציג, און עס האט נישט לאנג געדויערט און ציפה ביילה רייזע איז ארײנגעלאפֿען אין שטוב ארײן שוין אהן ווערטער; זי האט אנגענומען שמעון אלי'ן

מחילה פון הינטען ביים קאלנער און האט איהם מיט דריי גוטע סטוסאקעס ארויסגעווארפען מיט דער שענער ציג אינאיינעם „צו אלדע שווארצע ווינסטע פינסטערע יאהר!"........

געבליבען אין דרויסען מיט דער שענער ציג, האבען זיך ארום דעם שניידער צונויפגעקליבען א גאנץ רעדעל יודען, ווייבער און קינדער, און האבען אויסגעהערט די חדושים, וואס שמעון אלי האט זיי דערצעהלט, אז די דאזיגע ציג, וואס ער האלט אויפ׳ן גארטעל, איז נאר דארט אין קאזאראיעווקע א ציג, וואס מעלקט זיך און גיט מילך, נאר קוים קומט ער מיט איהר אהער, אזוי ווערט זי אוים ציג... שמעון אלי האט געשאוירען מיט כל השבועות, מע מעג גלויבען א משומד, אז ער אליין האט געזעהען מיט זיינע אויגען, ווי מע האט זי אויסגעמאלקען ביים רב אין שטוב און אנגעמאלקען א פול מעלק-שעפעל מיט מילך... א סך מענשען האבען זיך אפגעשמעלט, בעטראכט די ציג גאנץ ערענסט, איבערגעפרעגט די מעשה נאך אמאל און נאך אמאל, און שטארק גע׳חדוש׳ט זיך... אנדערע האבען געלאכט, געמאכט חוזק און געזאגט ווערטלעך, און אנדערע האבען געשאקעלט מיט׳ן קאפ, אויסגעשפיגען און א זאג געטאן:

— א שענע ציג! ס׳איז אזוי א ציג, ווי איך בין א רביצין.

— וואס דען איז דאס?

— א גלגול! איהר זעהט ניט, אז ס׳איז א גלגול?...

— דאס ווארט „גלגול" ווערט אונטערגעכאפט פונ׳ם גאנצען עולם; עס ווערען דערצעהלט אלערליי מעשות פון גלגולים, וואס האבען זיך געטראפען דא אין זלאדייעווקי, אין קאזאראיעווקע, אין יאמפעלי, אין פישי-יאבעדע, אין חאפלאפאוויטש, אין פעטשיחוואסט — אויף דער גאנצער וועלט, ווער ווייסט ניט די מעשה מיט לייזער-וואלפס פערדיל, וואס מע האט דאס געמוזט ארויספיהרען אונטערען שטאדט, הרג׳נען און מקבר זיין אין תכריכים?... צי א שטיינער, ווער האט ניט געהערט די מעשה מיט׳ן פערטעל עוף, וואס בשעת מע האט דאס דערלאנגט שבת צום טיש האט דאס אנגעהויבען צו ריהרען מיט׳ן פליגעלע?... וכדומה אזעלכע אמת׳ע מעשות.

אז שמעון-אלי האט זיך געלאזט געהן ווייטער, האבען איהם א גאנצע קאמאנדע פון חדר-יונגלעך באגלייט מיט כבוד. זיי האבען איהם נאכגעשריגען:

— הוררא שמע-קולנו! הוררא מעלקענדיגער שניידער!

דער גאנצער עולם האט זיך געהאלטען ביי די זייטען פון געלעכטער.

דא האט שוין שמעון־אלי׳ן אנגענומען פאר׳ן הארצען; געוויס ער האט אזא איין אומגליק, מאכט מען נאך פון איהם חוזק! איז ער אוועק מיט דער ציג איבער דער שטאדט, האט געמאכט א גוואלד צווישען חברה „פועל צדק״: סטייטש, וואס שווייגט מען? ער האט זיי דערצעהלט די גאנצע מעשה, וואס מע האט איהם אפגעטהון אין קאזאדאיעווקע, זיי בעוויזען די ציג... האט מען באלד געשיקט נאך בראנפען, און ס׳איז געבליבען, מע זאל געהן צום רב, צו די דיינים און צו די איבעריגע „שבעה טובי עיר״, מע זאל שרייען פאר זיי, איינליינען די וועלט: סטייטש, וואו איז דאס געהערט געווארען אזא רציחה, מע זאל דערטאפען איין ארעמען יודען א שניידער, ביי איהם אויסנארען די לעצטע עטליכע קערבליך, איהם פערקויפען כלומר׳שט א ציג און ארייננשטופען איהם דער רוח ווייסט וואס? און נאך מאכען פון איהם חוזק שוין דאס אנדערע מאל? אזא מעשה האט זיך דאך נישט פארלאפען אפילו אין סדום!!

און חברה „פועל צדק״ זענען געקומען צום רב, צו די דיינים און צו די איבעריגע „שבעה טובי עי־״, האבען געשריגען פאר זיי, איינגעלייגט די וועלט: סטייטש, וואו איז דאס געהערט געווארען אזא רציחה, מע זאל דערטאפען איין ארעמען יודען א שניידער, אויסנארען ביי איהם די לעצטע עטליכע קערבליך, איהם פערקויפען כלומר׳שט א ציג און ארייננשטופען איהם דער רוח ווייסט וואס שוין דאס אנדערע מאל? אזא מעשה האט זיך דאך נישט פארלאפען אפי.ו אין סדום!!

און דער רב מיט די דיינים מיט די איבעריגע „שבעה טובי עיר״ האבען אויסגעהערט די טענות, האבען זיך צונויפגעקליבען אויף דער נאכט אלע ביים רב אויף איין אסיפה און ס׳איז געבליבען, מע זאל טאקי דא אויפ׳ן ארט אנשרייבען א רעכטען בריעף צו די קאזאדאיעווקער רבנים, דיינים און די איבעריגע „שבעה טובי עיר״. און די זלאדייעווקער רבנים, דיינים און די איבעריגע „שבעה טובי עיר״ האבען זיך אוועקגעזעצט און האבען אנגעשריבען א בריעף צו די קאזאדאיעווקער רבנים, דייניס און די „שבעה טובי עיר״ אויף לשון הקודש אין זעהר א שענער מליצה. אט איז דער בריעף אות באות:

„לכבוד צו די רבנים דיינים חכמים גאונים מפורסמים, זיילען פון

דער וועלט, וואס דאס גאנצע הויז פון ישראל איז אנגעלעהנט אויף זיי. פריעד זאל זיין צו אייך און פריעד זאל זיין צו אלע יודען פון דער היילינער קהלה אין קאזאדאיעווקע און אלדעם גוטס זאל טהון רוהען אויף אייערע קעפ אמן.

„היות כפי אונזערע אויערען האבען געטהון הערען, אז ס'איז געטהון געווארען זעהר א גרויסע עולה צו איינעם פון אונזערע שטאדט-לייט, רב שמעון אלי ב"ר בענדיט ליב חייט, וואס מע רופט איהם שמעון אלי שמע-קולנו, היינו: איינער פון אייערע לייט, המלמד רב חיים חנה מיט זיין פלונית מרת טעמע גיטיל שתחיה, האבען אויסגענארט מיט קלונשאפט ביי אונזער שניידער געלד, סך זיבעט האלבען רובעל זילבער, וואס זיי האבען אריינגעטהון צו זיך אין די כלים און האבען אפגעווישט די ליפען און זאגען: מיר האבען נישט געטהון קיין אומרעכט — און אזוי טהוט זיך ניט ביי יודען! מיר אלע, וואס שטעהען אונטען גע'חתמ'עט, זאגען עדות, אז דער דאזיגער שניידער איז איין ארעמער בעל מלאכה און א מטופל מיט קינדער, וואס איז זיך מפרנס עהרליך מיט אייגענער הארעוואניע, און דוד המלך האט דאך שוין לאנג געזאגט אין תהלים: יגיע כפיך כי תאכל — די מידעקייט פון דיינע הענד, אז דו וועסט טהון עסען, וועט דיר זיין אז וואויל און גוט, זאגען אונזערע חכמים: דער פשט איז: וואויל אויף דער וועלט און גוט אויף יענער וועלט. בכן טהוען מיר אייך בעטען איהר זאלט באלד חוקר ודורש זיין דערויף וואס ס'איז געטהון געווארען, און אייער משפט זאל ארויס ווי די זון און איהר זאלט מקיים פסק זיין איינס פון די צוויי: אדער מע זאל אומקעהרען דעם שניידער זיין געלד בשלימות, אדער מע זאל איהם ארויסגעבען זיין ציג, וואס ער האט געקויפט, מחמת די ציג, וואס ער האט געבראכט צו פיהרען איז נישט קיין א ציג!... דאס קאן אייך די גאנצע שטאדט געהן שווערען א שבועה דאורייתא... און לאז זיין שלום צווישען יודען, ווי אונזערע חכמים האבען געזאגט: נישטא נאך אזא געבענשט כלי פאר יודען ווי שלום, שלום זאל זיין צו אייך, שלום צום וויטערסטען און צום נאהענסטען, שלום צו אלע יודען, אמן!

פון אונז אייערע קנעכט, וואס אייער מינדסט פינגעריל איז גרעבער פון אונזערע לענדען.

נאום הרב בהרב ז"ל... ונאום הרב בהרב ז"ל... ונאום ברוך קאפאטע, זרח פופיק, פישיל וויקידיילא, חיים קוזמש, ניסיל קאטשען, מאטיל שאלעכץ, יהושע העשיל קישקיש.

קאפיטעל י.

בלילה ההוא — אין יענער נאכט האט געשיינט די לבנה און האט אראפגעקוקט אראפ אויף זלאדייעווקע מיט איהרע פינסטערע האלב איינגעפאלענע הייזליך, וואס שטעהען צונויפגעקוועטשט, אהן הויפען, אהן בוימלעך, אהן פארקענס. ווי א בית־עלמין זעהט אוים ביי נאכט די שטאדט, איין אלטער בית־עלמין מיט אלטע מצבות, וואס א סך פון זיי שטעהען אנגעבויגען כורעים, און א סך וואלטען שוין לאנג איינגעפאלען, ווען זיי זאלען נישט זיין אונטערגעשפארט מיט קלעצער. און האטש די לופט איז דארט נישט אזוי פויגעלדיג, און די ריחות פונ'ם מארק און פונ'ם שולהויף זענען עפים נישט אזוי געשמאק, און דער שטויב איז געדיכט און שטעהט הויך ווי א מויער, פון דעסטוועגען זענען אלע מענשען ארוים ווי טאראקאנעס פון די לעכער, יודען און ווייבער, אלטע לייט און קליינע קינדער, „חאפען א לופטיל" נאך דעם הייסען ברענענדיגען טאג. דער עולם האט זיך אויסגעזעצט אויף די שוועלען א ביסעל שמועסען, פלאפלען דברים בטלים, אדער גלאט אזוי קוקען ארויף אין הימעל אריין, בעטראכטען די צורה פון דער לבנה, מיט די מילי־מילאסען שטערען, וואס אז מע זאל זיין מיט אבצעהן קעפ איז אוממעגליך זיי איבער צו צעהלען!

אין יענער נאכט האט זיך שמעון אלי דער שניידער ארומגעדרעהט איינער אליין אין אלע הינטערגעסליך מיט'ן תכשיט, וואס ער האט איינגעהאנדעלט אין קאזאראיעווקע, זיך געהיט פאר די ווייסע חברה'ניקעס, מע זאל איהם נישט דערזעהען. ער האט גערעכענט, אז עס וועט ווערען טאג זאל ער זיך ווידער לאזען אין וועג אריין, און דערוויילע האט ער זיך אריינגעחאפט צו האדעל דער אקציזניטשקע אין שיינקיל, גענומען פאר הארצוועהטיג א ביסעל בראנפען און אויסרעדען זיך א ביסעל דאס הארץ, זיך האלטען מיט איהר איין עצה מכח דעם אומגליק, וואס ער האט אויף זיך גענומען.

האדיל די אקציזניטשקע איז געוועזען א ווייביל איין אלמנה, א „מאנסבילשער קאפ", אויסגעבונדען מיט גאנץ „נאטשאלסטווא" און א גוטע שוועסטער מיט אלע בעלי מלאכות אין שטאדט. פון וואנען נעהמט זיך דער נאמען „אקציזניטשקע"? איבער א מעשה, וואס זי איז מיידילוויז געוועזען זעהר א שענע, א „יפת־תואר"; האט איין אקציזניק

זעהר אַרייבער, זי דערזעהען איין מאָל דורכפֿאָהרענדיג פֿאַרביי זלאָדייעוּוקע, בשעת זי האָט געטראָגען געָנז צום שוחט; האָט זי דער אַקציזניק אָפּגעשטעלט און אַ פֿרעג געטהון:

— מיידיל, וועמענס ביזט דו?

האָט זי זיך פֿערשעמט, צעלאַכט און איז אַנטלאָפֿען געוואָרען, האָט מען איהר פֿון דעמאָלט אָן אַ נאָמען געגעבען די „אַקציזניטשקע"... אַנדערע זאָגען, אַז דער אַקציזניק איז געוועזען ביי איהר נאָכדעם אין דערהיים, גערעדט מיט איהר טאַטען, נחמיה ווינאָקור, געוואָלט פֿאַר איהר חתונה האָבען, זי גענומען ווי זי שטעהט און געהט און נאָך צוצאָהלען איהר טאַטען אין ביטעל אריין; איז שוין כמעט געוועזען „תנאים", האָט דאָס שטעדטיל זי גענומען אין די מיילער אריין, איז צעקראַכען געוואָרען דער שדוך, און זי האָט גאָר חתונה געהאַט נאָכדעם אַ שטילע חתונה פֿאַר עפּיס אַ שלים־מזל, אַ חולה־נופל'דיגען, האָט זי שטאַרק געוויינט, נישט געוואָלט געהן צו דער חופה, האָט זיך דעמאָלט די גאַנצע שטאָדט געוויגט; מע האָט געזאָגט, אַז זי איז גאָר געוועזען פֿערקאָכט אין'ם אַקציזניק און מע האָט געמאַכט אַ ליעדעל אויף איהר, וואָס ווייבליך און מיידליך זינגען דאָס נאָך עד היום אין זלאָדייעוויקע; דאָס ליעדעל הויבט זיך אָן מיט די ווערטער:

„די לבנה האָט געשיינט,
האַלב נאַכט איז געוועזען —
און האָדעלע זיצט ביי דער טיר"..

און עס לאָזט זיך אויס מיט די ווערטער:

„איך האָב דיך ליעב, דושינקע,
גאָר אָהן איין עק,
איך קאָן אזש ניט לעבען אָהן דיר!"

אָט דאָס איז געוועזען האָדיל די אַקציזניטשקע, און פֿאַר איהר האָט דאָס אונזער שניידער אויסגעגאָסען זיין ביטער האַרץ: דערצעהלט אַלסדינג, וואָס ביי איהם אויף דער נשמה טהוט זיך, און געבעטען, זי זאָל איהם געבען איין עצה: וואָס טהוט מען?

— וואָס טהוט מען? איהר זענט דאָך עפּיס יאָ, ווי דוד המלך זאָגט אין שיר השירים: שחורה אני ונאוה — ווער ס'איז שעהן איהר זענט ביידע זאַכען, גיט מיר איין עצה: וואָס טהוט מען?

— וואָס זאָל מען טהון? — זאָגט צו איהם האָדיל און

שפּײַט אױס — איִהר זעהט דען ניִשט, אַז ס׳איִז אַ גלגול ? װאָס װעט איִהר זיִך האַלטען מיִט דער באָמבע ? נעהמט און װאַרפט איִהם אַרױס צו אַלדע שװאַרצע יאָהר ! איִהר קאָנט נאָך האָבען חס ושלום דעם אײגענעם פּסק, װאָס מײַן מומע פּעריִל האָט געהאַט, לאָז זי זײַן װײַט אָפּגעשײדט פֿון מיִר, זי איִז שױן אױף דער אֶמת׳ער װעלט.

— דהיינו ? — פֿרעגט שמעון אֶלי דערשראָקען.

— דהיינו — זאַגט האָדיִל מיִט אַ זיִפֿץ — מײַן מומע פּעריִל עליה השלום איִז געװעזען איין עהרליִכע יודיִנע, אַ כּשר׳ע. אונזער משפּחה זענען אַלע עהרליִכע... חאָטש דאָ איִן דעם װיִסטען זלאָדײעװקע, פֿאַרברענט זאָל דאָס װערען, האָט מען ליִעב באַרעדען איִטליִכען בעזונדער, געװײנטליִך אונטער די אױגען, װאָרום איִן די אױגען זענען זײ גרױסע חליִפת׳ניִקעס, קוצעני מוצעני... בקצור, מײַן מומע פּעריִל עליה השלום איִז אײן מאָל געגאַנגען איִן מאַרק, זעהט זי: עס ליִגט אַ קנײַלעכיִן בײַװעל אױף דער ערד; איִז זי זיִך מיישב: אַ קנײַלעכיִן בײַװעל קומט צו נוטץ; בײגט זי זיִך אָן און הױבט דאָס אױף; זי נעהמט דאָס קנײַלעכיִן בײַװעל און לאָזט זיִך געהן, טהוט דאָס איִהר אַ שפּרונג איִן פּנים אַרײַן און אַ פֿאַל אױף דער ערד. בײגט זי זיִך אָן מסתמא נאָך אַ מאָל און הױבט דאָס אױף, טהוט דאָס איִהר װיִדער אַ שפּרונג איִן פּנים אַרײַן און אַ פֿאַל אױף דער ערד. בײגט זי זיִך װיִדער אַ מאָל אָן, נעהמט דאָס װיִדער אַ מאָל, טהוט דאָס איִהר װיִדער אַ שפּרונג איִן פּנים און אַ פֿאַל אױף דער ערד. איִז זי זיִך מיישב און טהוט אַ שפּײַ אױפ׳ן קנײַלעכיִן בײַװעל — (חאַפּט דאָס דער װאַטעמאַכער !) און װיל שױן געהן אַהײם; זי טהוט אַ קוק — דאָס קנײַלעכיִן בײַװעל קאַטשעט זיִך איִהר נאָך; זי פּרובט זיִך לױפֿען, דאָס קנײַלעכיִן בײַװעל קאַטשעט זיִך; בקצור זי איִז געקומען אַ הײם אַ טױטע נעבאָך, געפֿאַלען חלשות, און האָט נאָכדעם אָפּגעקרײנקט אָפּשר אַ יאָהר כּסדר. װאָס מײנט איִהר איִז דאָס געװעזען אַ שטײגער ? אַנו טרעפֿט ?...

— עט ! כּלם אהובים, כּלם ברורים — אַלע װײַבער זענען אױף אײן שניִט — זאָגט שמעון אֶלי — ס׳איִז באָבסקע מעשׂות, פּוסטע מיִהלען, באָצרעס, פּידרוך מיִט לאַקריִצע ! מע זאָל זיִך װעלען צו הערען, װאָס װײַבער פּלעטשען, װאָלט מען בעדאַרפֿט מורא האָבען פֿאַר׳ן אײגענעם שאָטען, כּכּתוב װי איִן פּסוק

שטעהט געשריבען: נשים דעתן קלות — ווייבער זענען גענז... נאר גאר נישט, היום הרת עולם — נישט געזאגט! האט אייך א גוטע נאכט.

און שמעון אלי דער שניידער לאזט זיך געהן ווייטער.

די נאכט האט זיך אויסגעשטערענט; די לבנה האט געשפאצירט צווישען שטיקער וואלקען, וואס זעהען אויס ווי הויכע טונקעלע בערג באליינט מיט זילבער. מיט א האלבען פנים האט די לבנה אראפגעקוקט אויף דער שטאדט זלאדייעווקע, וואס האט געהאלטען אין רעכטען שלאף. א טייל בעלי־בתים. וואס האבען מורא פאר וואנצען, האבען זיך אריבערגעפעקעלט מיט'ן בעטגעוואנד אין דרויסען, זיך איבער־געדעקט מיט די געלע ליילכער איבער'ן קאפ, געחראפעט גאנץ געשמאק און געזעהען זיסע חלומות: חלומות פון פדיון אויפ'ן יריד, פון לייזונג א סך, פון א פארדינסטעל א גראבס; חלומות פון א פריץ זעהר א וואוילען, פון א געשעפטיל א גוטס; חלומות פון א שטיקעל ברויט, פון פרנסה בכבוד און פון כבוד אליין — פערשידענע חלומות!... מע זעהט נישט אויף דער גאס קיין לעבעדיגען נפש; מע הערט נישט קיין פיפס אין ערגיץ, — אפילו די יאטקע־הינט, וואס האבען זיך גענוג אנגעבילט און אנגעמאדרעוועט דורכ'ן טאג, האבען זיך איינגענארעט צווישען די קלעצליך, בעהאלטען די מארדעס צווישען די לאפעס — און שא! זעלטען — זעלטען וואפט זיך ארויס ביי זיי א האלבער „האו", בשעת עס חלומט זיך זיי עפים א ביינדיל, וואס אנדערע הינט שארפען זיך דערויף די צייהן... אדער בשעת עס דאכט זיך זיי, אז א פליג האט זיך פערקליבען אין אויער ארייין און רייצט זיי איין א סוד... זעלטען — זעלטען פליהט דורך א נארישער זשוק מיט צעלאזטע פליגעל, דרעהט זיך און שוועבט אין דער לופטען אויף איין ארט, זשומעט ווי א סטרונע פון א באס און מאכט: זששששש! טהוט א פאל אן דער ערד און ווערט אנטשוויגען... אפילו דער שטאדט־שומר, וואס אלע נאכט געהט ער ארום, היט די קלייטען און קלאפט מיט צוויי שטעקליך: קלא! קלא!... קלא! קלא!... האט היינטיגס מאל ווי אויף־צו־להכעיס אויסגעטרונקען, האט זיך צוגעשפארט צו א וואנט, און איז געשמאק אנטשלאפען געווארען... אין דער דאזיגער שטילער נאכט דרעהט זיך אום שמעון־אלי דער שניידער איינער אליין איבער דער גאנצער שטאדט, און ער ווייסט נישט, צי זאל ער געהן, צי זאל ער שטעהן, צי זאל ער זיצען... און ער געהט ארום און רעדט צו זיך אליין שטילערהייט:

– ואתא שונרא ואכלה לגדיא — נע מאַלאַ באַבע חלאָפּאָטע קופּילע סאָבי קאָנאַ!... לאָז קומען אַ פּאָהיבעל אויף דער דאָזיגער ציג! אַ ציג?... ח–ח–ח–חד גדיא! חד גדיא!

ער צעזאַבלט זיך און שרעקט זיך איבער פאַר זיין אייגענעם געלעכטער. בשעת מעשה געהט ער דורך פאַרביי דער „קאַלטער שוהל", וואָס האָט אַ שם מיט איהרע מתים, וואָס דאַוונען דאָרטען אַלע שבת צו נאַכטס אָנגעטהון אין ווייסע קיטלען און אין טליתים, און עס דאַכט זיך איהם, ווי ער הערט עפּיס אַ מין געזאַנג: אָו–אָו–אָו! ווי אַ ווינט, וואָס בלאָזט אין קומען אַריין ווינטער ביי נאַכט... ער טרעט אָפּ פון דער „קאַלטער שוהל", לאָזט זיך געהן אין דער גוי'עשער גאַס, דערהערט ער אַ קול „פּ צ ס ס ס ס ס"! דאָס פייפט אַ פּוהאַטש, וואָס האָט זיך פאַרקליבען גאַנץ אויבען אייפ'ן שפּיץ קלויסטער... עס פאַלט אויף איהם אָן אַ שרעקליכע מרה שחורה, אַ פּחד מיט סכנות נפשות! נאָר ער שטאַרקט זיך, ער מאַכט זיך אַ האַרץ און וויל זאָגען עפּיס אַ פּסוק, אַזעלכען וואָס מע זאָגט ביי נאַכט, אַז מע זאָל קיין מורא נישט האָבען; האָט ער אָבער פאַרגעסען דעם פּסוק, אַרויס־געפלויגען פונ'ם קאָפּ! און מעשה שטן קומען איהם אַקעגען דווקא אַלערליי מורא'דיגע בילדער פון בעקאַנטע, וואָס זענען שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט... און ער דערמאָנט זיך אָן אַ סך שרעקליכע מעשיות, וואָס ער האָט זיך אָנגעהערט אויף זיין לעבען: מעשיות מיט שדים, מיט רוחות און מיט לצים אינ'ם געשטאַלט פון קעלבליך... מעשיות מיט שרעטעליך, וואָס לויפען ווי אויך רעדליך, מיט וואָוקע־לאַקעס, וואָס געהען אויף די הענט, מיט מינים באַשעפעניש'ען, וואָס קוקען אויף איין אויג... מעשיות מיט לעבעדיגע מתים, וואָס געהען אום אין עולם התוהו אָנגעטהון אין תכריכים... שמעון אלי פּועל'ט ביי זיך, אַז די דאָזיגע ציג, וואָס ער פיהרט זיך מיט איהר אַרום, איז נישט קיין ציג, נאָר אַ גלגול, אָדער אַ לץ, וואָס אָט באַלד שטעלט ער איהם אַרויס אַ צונג אויף צעהן אַרשין, אָדער ער טהוט אַ פּאַטש מיט די פליגעל און טהוט אַ געשריי איבער דער גאַנצער שטאָדט „קו–קאַ–רי–קו..." שמעון אלי פיהלט, אַז עס הויבט זיך איהם דער מח; שטעלט ער זיך אָפּ אויף אַ ווייל'ע, בינדט אָפּ דעם גאַרטעל; ער וויל פּטור ווערען פון דער באָמבע. ווער? וואָס? דער שענער בחור שטעהט, ער וויל נישט אָפּטרעטען פונ'ם שניידער אויף אַ מינוט אפילו! שמעון אלי פּרובט זיך לאָזען געהן אַ פּאָר טריט, – ער געהט

איהם נאך; ער נעהמט זיך רעכטס, געהט ער רעכטס; ער נעהמט זיך לינקס — ער געהט לינקס...

— שמע ישראל! — שרייט אוים שמעון אלי נישט מיט זיין קול און לאזט זיך לויפען אין דער וועלט אריין. און אזוי ווי ער לויפט, דאכט זיך איהם, אז עמיצער יאגט איהם און מעקעט איהם נאך אויף א דין ציגען קול'כיל און רעדט צו איהם, ווי א מענש און זינגט ווי א חזן:

"מֶ—לֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה!... וְנֶאֶאֶאֶאֶמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים!.

קאפיטעל יא.

בבקר — אין דער פריה, אז יודען זענען אויפגעשטאנען געהן דאוונען, ווייבער אין מארק אריין, און מיידליך צו דער טשערעדע, האט מען געפונען שמעון אלי דעם שניידער זיצען אויף דער ערד און נעבען איהם די שענע ציג זיצט די פיסלעך אונטער זיך, מעלה-גרה'ט און שאקעלט מיט'ן בערדיל. מע געהט צו צום שניידער, מען רעדט צו איהם — ער ענטפערט נישט א ווארט; ער זיצט און קוקט ווי א ליימענער גולם... איז באלד געווארען א רעדעל, איין אנגעלאף פון דער גאנצער שטאדט, א גערעדעריי, א ליארעם, א געפילדער ביז'ן הימעל: „שמעון אלי... ציג... שמע-קולנו... גלגול... לץ... וואוקעלאקע... נישט גוטער... פארשטעלט... געפיהרט... געפאה-רען — רייטענדיג א גאנצע נאכט... געמוטשעט... פארמוטשעט"... בשעת מעשה זענען געפלויגען גענוג ליגענס: איטליכער האט דערצעהלט, אז ער האט אליין געזעהען איהם פאהרען רייטענדיג...

— ווער איז געפאהרען אויף וועמען? — פרעגט א יוד און שטעקט אריין דעם קאפ אין רעדעל אריין — שמעון אלי אויף דער ציג, צו די ציג אויף שמעון אלי'ן? דער גאנצער עולם שיסט אוים א געלעכטער.

— אז אך און וועה איז צו אייך מיט אייער געלעכטער! — רופט זיך אן א יוד א בעל-מלאכה — יודען מיט בערד! בעווייבטע! טאטעס פון קינדער! שעמען מעגט איהר זיך אין אייער וויטען האלז אריין! וואס האט איהר זיך צונויפגעקליבען אהער צו לאכען? איהר זעהט נישט, אז דער שניידער איז אוים מענש, נעבאך טויט קראנק? בעסער פיהרט

איהם אפ אהיים און שיקט רופען דעם רופא, נישט שטעהן אט א דא און שטשירען די ציין, א רוח אין אייער ט... ט... אריין!!!

די דאזיגע ווערטער האט דער בעל־מלאכה אויסגעשאסען ווי פון א הארמאט און דער עולם האט אויפגעהערט צו לאכען. דער האט זיך א ווארף געטאן נאך וואסער, דער איז אוועק געלאפען צו יודעל דעם רופא. מע האט גענומען שמעון אלי דעם שניידער מחילה אונטער די הענד, און מע האט איהם אפגעפיהרט אהיים און אריינגעלייגט אין בעט אריין. באלד איז געקומען צו לויפען יודעל דער רופא מיט זיין גאנץ קלאפער־געציייג, און האט איהם גענעבען „גרוים ראטוניק": ער האט איהם געשטעלט באנקעם און פיאווקעם און געשלאגען צו דער אדער, געצאפט בלוט אהן א שעור...

– וואס מעהר בלוט מע וועט איהם אפצאפען - אזוי האט יודעל אליין געזאגט – וועט אלץ זיין בעסער, מחמת אלע שלאפקייטען, נישט דא געדאכט, נעהמען זיך פון אינווייניג, פון די „געבליטען" – אזוי האט יודעל דער רופא גענעבען צו פערשטעהן די „חכמה הדאקטאריע", און האט צוגעזאגט, אז אויף דער נאכט, אם ירצה השם, וועט ער אריינקומען נאך אמאל. און אז ציפהביילה רייזע האט א קוק געטהון אויף איהר מאן, ווי ער ליגט נעבאך, דער שלים־מזל, אויף דעם צעבראכענעם טופטשאן מיט א סך שמאטעס איינגעדעקט, די אויגען ארויף, די ליפען פערשמאכט, רעדט פון היץ, עס קלעפט זיך נישט א ווארט צו א ווארט, האט זי אנגעהויבען צו ברעכען די הענד, שלאגען זיך קאפ אן וואנט, וויינען, יאמערען און קלאגען מיט דעם נוסח, וואס מע בעוויינט א טויטען:

— וועה איז מיר, ווינד איז מיר, א דונער איז מיר א גרויסער! אויף וועמען לאזט דו מיך איבער מיט מיינע קליינע קינדער!!

און די קינדער, נאקעטע און בארוועסע נעבאך, האבען זיך צונויפגעקליבען ארום דער ארימער מאמע און האבען איהר געהאלפען וויינען. די עלטערע האבען געוויינט שטילערהייט, בעהאלטען די פני'מער, געשלונגען די טרערען; און די קלענערע, וואס האבען נישט פערשטאנען, וואס דא טהוט זיך, האבען גלאט געוויינט אויף א קול, וואס ווייטער אלץ העכער און העכער; און אפילו גאר דאס קלייניטשקע, א יונגעלי פון א יאהר דריי, מיט איין אויסגעמוטשעט געל פנים'על האט זיך צוגערוקט צו דער מוטער מיט זיינע אויסגעבויגענע קרומע פיסלעך און מיט'ן גראבען בייכעלע, ביידע הענטלעך אריינגערוקט אין

קעפּעל און האָט גענומען גאָר אַ הויכען טאָן: „מאַמע, וויל עסען!!!"
דאָס אַלסדינג אינאיינעם איז געווען אַזאַ מין געזאַנג, וואָס אַ פרעמדער מענש האָט נישט געקאָנט בשום אופן שטעהן דערביי; ווער ס'איז אַריינגעקומען צום שניידער אין שטיבעל אַריין איז ער באַלד אַרויס־געלאָפען פון דאָרטען אַ צעטראָגענער, מיט אַ צעבלוטיגט האַרץ און מיט אַ צעבראָכען געמיט, און אַז מע האָט איהם אַ פרעג געטהון: וואָס טהוט עפּיס שמעון אלי? האָט ער אַ מאַך געטוהן מיט'ן האַנד, ווי איי־נער רעדט: „אַז אָך און וועה איז איהם!"... עטליכע ווייבער נאָהענטע שכנות זענען געשטאַנען די גאַנצע צייט מיט פאַרוויינטע פּני'מער, מיט רויטע נעזער, געקוקט ציפּה ביילה רייזע'ן גלייך אין די אויגען אַריין, געמאַכט בשעת מעשה משונה מאָדנע פּיסקעס, צוגעשאָקעלט מיט די קעפּ, ווי איינער רעדט: „אַז אָך און וועה איז צו דיר, ציפּה ביילה רייזע!"

אַ חדוש נפלא! פופציג יאָהר האָט שמעון אלי שמע־קולנו אָפּגעלעבט אין זלאָדייעוקע אין אָרעמ'קייט, אין דחקות, געלעגען ווי אַ וואָרעם אין דער פינסטער, קיינער האָט פון איהם נישט גערעדט, קיינער האָט נישט געוואוסט, וואָס פאַר אַ מענש דאָס איז. אַצינד, אַז ער איז פערשלאָפט געוואָרען, האָט ער זיך מיט אַמאָל ב־ויסבאַוויזען מיט אַלע זיינע מעלות טובות, מע איז מיט אַמאָל געוואָהר געוואָרען, אַז שמעון אלי איז געווען אַ זעלטענע, אַ גוטע, אַ כשר'ה נשמה, אַ גרויסער בעל־צדקה, דאָס הייסט: ער פלעגט רייסען ביי נגידים און טיילען די אָרימע־לייט, זיך קריגען פאַר זיי מיט דער גאַנצער שטאָדט, און זיך שלאָגען ביז'ן בלוט אַריין, זיך טיילען מיט יענעם מיט'ן לעצטען ביסען, און נאָך און נאָך אַ סך מעלות און שבחים האָט מען נאָכדערצעהלט נאָך דעם אָרעמען שניידער, ווי מע דערצעהלט נאָך, אַ שטייגער, נאָך אַ טויטען בשעת דער לויה, און מע איז איהם געגאַנגען מבקר חולה זיין כמעט פון דער גאַנצער שטאָדט און מע האָט איהם געראַטעוועט מיט כל המעגליכקייטען, ער זאָל, חלילה, נישט שטאַרבען פאַר דער צייט...

קאַפּיטעל יב.

והפועלים — און די בעלי־מלאכות פון דער שטאָדט זלאָדייעוקע האָבען זיך צונויפגעקליבען אויף איין אסיפה ביי האָדיל די אַקציזניטשקע, נע־

שטעלט בראָנפֿען, געשריגען, געפֿילדערט, געאַרבײַט מעשים, געזידעלט די נגידים, געוויינטליך אונטער די אויגען, זײ געמאַכט מיט דער בלאָטע.
— זלאָדײעווקע אַ שענע שטאָדט, ברענען זאָל זי! וואָס שווײַגען זײ, די נגידים אונזערע, אַ וויסטען סוף זאָלען זײ האָבען?!... איטליכער באָדט זיך אין אונזער בלוט און ס'איז נישטאָ קיינער, ווער ס'זאָל זיך אָננעהמען אונזער קריוודע! געלד אין דער קאָראָבקע ווער צאָהלט? — מיר! אַ צרה, אַ שלאַק, אַ שוחט, אַ באָד, להבדיל, בײַ וועמען רײַסט מען די הויט? — בײַ אונז! וואָס שווײַגט איהר, יודען? לאָמיר געהן צו די רבנים, דיינים און די שבעה טובי עיר זײ טרויבערען די קישקעס! וואָס איז דאָס פֿאַר אַ הפקירות, מע זאָל לאָזען קוילען אַ גאַנצע משפּחה! הבה נתחכמה!!!

און חברה „פּועל־צדק“ זענען אַוועק צום רב און האָבען דאָרט געמאַכט אַ גוואַלד, האָט זײ דער רב איבערגעלײענט דעם ענטפֿער, וואָס ער האָט נאָר וואָס באַקומען דורך אַ בעל־עגלה פֿון די קאָזאָדאָ־יעווקער רבנים, דיינים און די שבעה טובי עיר:

אָט וואָס ס'איז געשטאַנען אין בריף:

„לכבוד צו די רבנים דיינים חכמים מפֿורסמים, בערג זאָלען אַקעגען טראָגען פֿריער צו די גילדענע הײנגלאַכטער מק"ק זלאָדײעווקע אמן.

תיכף ווי מיר האָבען מקבל געווען אײַערע רייד, וואָס זענען געווען ווי האָניג צו אונזערע מײַלער, האָבען מיר זיך צענויפֿגעזאַמעלט אַלע, און חוקר ודורש געווען די זאַך אַקוראַט, און האָבען געפֿונען, אַז אומזיסט האָט מען געטהון חושד זײַן איינעם פֿון אונזערע לײַט; נישט מעהר, אַז דער שנײַדער אײַערער איז אַ שאַלקאַפּטיגער מענש, ער האָט אויסגעטראַכט אַ בלבול און אָנגעפֿיהרט אַ רכילות צווישען צוויי קהילות, ער איז ווערט מע זאָל איהם קנס'ענען! מיר, וואָס שטעהען געח'חתמ'עט אונטען, קענען אײַך עדות זאָגען און געהן שווערען, אַז מיר האָבען געזעהען מיט אונזערע אויגען, ווי די ציג מעלקט זיך, הלוואי זאָלען זיך אַלע יודישע ציגען אַזוי מעלקען! הערט איהם נישט דעם שנײַדער, וואָס ער וועט אײַך דערצעהלען פּזמונות! איהר זאָלט זיך נישט קעהרען צו די ווערטער פֿון די פֿאַרדאָרבענע לײַט, לאָזען פֿאַרשטאָפּט ווערען די מײַלער, וואָס רעדען שקרים. שלום זאָל זײַן צו אײַך און שלום זאָל זײַן צו אַלע יודען פֿון ביז איצט און ביז אייביג! די רייד פֿון אײַערע יונגערע ברידער, וואָס וואַלגערען זיך אינ'ם שטויב פֿון אײַערע פֿיס:

נאום הרב בהרב ז"ל... ונאום הרב בהרב ז"ל... ונאום העניך

גאָרנעל, יקותיאל שמאַראָווידלע, שעפסיל קאַרטאָפל, פישעל קאַטשאַל-קי, בעריל בראָנפען, ליב וואָרעטשאַק אָלי פעטעלערע״.

אַז דער רב האָט איבערגעלייענט פאַר די בעלי-מלאכות דעם דאָזיגען בריף, זענען זיי געוואָרען נאָך מעהר אָנגעצינדען. „אהא, קאָזאָ-דאָיעווקער שקצים, מע מאַכט נאָך פון אונז חוזק? בעדאַרף מען זיי בעווייזען דרך ארץ. שער און אייזען אונזער פאָלק — עמך!״... און מע האָט באַלד געמאַכט אַ נייע אסיפה, געשיקט נאָך בראָנפען און ס׳איז געבליבען מע זאָל נעמען די שענע ציג און מע זאָל געהן גלייך קיין קאָזאָדאָיעווקע איבער-קעהרען דעם מלמד מיט דעם חדר, מיט דער גאַנצער שטאָדט!

אומר ועושה — געזאָגט און געטהון: חברה האָבען זיך צונויפגע-קליבען אַ שטיק זעכציג בעלי-מלאכות: שניידערס, שוסטערס, סטאָליערס און קאָוועלים, קצבים, העקערס, אנשי חיל — געזונדע יונגען איינס און איינס, אָנגעוואָפענטע מיט כלי זיין: ווער מיט אַ הילצערנעם אַרשין, און ווער מיט איין אייזערען פרעסעל, ווער מיט אַ קאָפּיט פון אַ שטי-וועל, ווער מיט אַ האַק און ווער מיט אַ האַמער, און ווער מיט גראָט אַזוי פון בעל-הבתישקייט: אַ קאַטשאַלקע אַ ריבאייזען, אָדער אַ קאַלאָדאַטש-מעסער, — און ס׳איז געבליבען מע זאָל געהן גלייך קיין קאָזאָדאָיעווקע אויף מלחמה, להרוג לאבד ולהשמיד — הרגנען, פאַרליערען און פאַרטי-ליגען! איין מאָל פאַר אַלע מאָל, האָבען חברה געזאָגט: תמות נפשי עם פלשתים — דער טויט זאָל זיי זיין און איין עק זאָל דאָס האָבען!

—שאַט רבותים! — רופט זיך אָן איינער פון דער חברה פועל-צדק, איהר זענט שוין גרייט אויפ׳ן פירפאַלעק, פאַרטיג אַרום און אַרום, ואיה השה — וואו איז די ציג?

—יאָ זעהט נאָר, וואו איז ערגיץ אַהין געקומען דער גלגול?

— אַנטרונען געוואָרען!

— נישט קיין נאַרישער גנגול! כ׳לעבען, וואָהין האָט ער געקאָנט אַנטלויפען?

— מסתמא אַהיים צום מלמד, וואָס פערשטעהסט דו דאָ נישט?

— משוגע וועט ער ווערען! דו רעדסט ווי אַ בהמה!

— ביזט אַליין אַ פערד, וואו דען האָט ער געקאָנט אַנטלויפען?

— בקצור וואָס טויגען די טענות? שרייט היינט שריי מאָרגען, והילד איננו — נישטאָ קיין ציג..............................

קאפיטעל יג.

בעת – אצינד לאזען מיר איבער דעם פער׳כישופ׳טען שניידער זיך ראנגלען מיט׳ן מלאך־המות און חברה בעלי־מלאכות זיך גרייטען צו מלחמה, און מיר געהען אריבער צום גלגול דאס הייסט, צו דער ציג.

דער גלגול, אז ער האט דערזעהען די בהלה, וואס איז געווארען אין שטעדטעל, האט ער זיך מיישב געוועזען: וואס טויג איהם דער מסחר? וואס נוצט איהם זיין צוגעבונדען צום שניידער, ארומשלעפען זיך מיט דעם שלים־מזל׳ניק הין און צוריק און פגר׳ען פון הונגער? אמעהר, וועט ער בעסער לויפען אין דער וועלט אריין, וואו די פים וועלען טראגען! אבי ניט זיין נע־ונד! און אונזער חברה־מאן האט געמאכט פליטה גאר אויף איין אנדער אופן, געלאפען משוגע׳נער־ווייז, גאר ניט געפיהלט די ערד אונטער זיך, נישט געקוקט אויף דרך־ארץ, געשפרונגען איבער יודען און ווייבער, אנגעמאכט איין אומגליק, א חורבן אין מארק – סכנת־נפשות! איבערגעקעהרט טישלעך מיט ברויט־לעך און פלעצלעך, מולטערם מיט ווײנשעל און מיט וויינפערלעך, געשפרונגען איבער טעפ און גלאזווארג, געשליידערט, געשמיצט און געבראכען – טראך־טארעראך! צווישען די ווייבער איז געווארען א בהלה, א קוויטשעריי: „ווער איז?... א שלים־מזל!... א ציג!... א באשעפעניש!... א גלגול!... א קלאג צו מיר!... אוי, אנ׳אומגליק!... וואו איז ער?... אן איז ער!... חאפט איהם!... לאז מען איהם חאפען! חאפען!“... און א גאנצע חאליאסטרע יודען מיט פערקאטשעטע פאלעס און ווייבער מיט אונטערגעשטעקטע קליידלעך, מחילה, האבען זיך געלאזט לויפען איינער איבער׳ן אנדערען; נאר אומזיסט: אונזער חברה־מאן האט דערפיהלט, וואס הייסט „פרייהייט“, האט ער זיך געלאזט לויפען, וואו די אויגען טראגען.

און דער שניידער נעבאך?... און דער היוצא לנו מזה?... און דער מאי־קא־משמע־לן פון דער מעשה? – וועט פרעגען דער לעזער. צווינגט מיך נישט, קינדער! דער סוף איז געוועזען נישט קיין גוטער סוף. אנגעהויבען האט זיך די מעשה זעהר פרעהליך, און אויסגעלאזט האט זי זיך, ווי דאס רוב פרעהליכע געשיכטען, אוי־וועה, זעהר

טרויעריג... און מחמת איהר קענט דעם מחבר פון דער געשיכטע, אז ער איז בטבע ניט קיין מרה־שחורה'ניק און האט פיינד קלאגעדיגע און האט ליעב בעסער לאכענדיגע מעשות, און מחמת איהר קענט איהם און ווייסט, אז ער האט פיינד „מאראל" און זאגען מוסר איז ניט אונזער דרך, — לכן געזעגענט זיך מיט אייך מתוך שחוק דער פערפאסער, לאכענדיג, און ווינשט אייך, אז יודען, און גלאט מענשען אויף דער וועלט, זאלען מעהר לאכען איידער וויינען. לאכען איז געזונד. דאקטוירים הייסען לאכען...

די רויטע יודלעך.

די רויטע יודלעך.

(איין אויסגעטראכטע זאך.)

דאס ערשטע קאפיטעל

(די רויטע יודלעך, זייער יחוס, זייערע גענג און זייערע תנועות, זייער לעבען, זייערע פרנסות, זייער ארויסגעהן שבת „אויף שפאציר“, זייער אויסזעהען און זייערע מאכלים.)

גאנץ ווייט פון אונזערע מקומות, דארטען ערגיץ אונטער די הרי חשך, אוש אויף יענער זייט טייך סמבטיון, געפינט זיך א פאלק, וואס מע רופט דאס די רויטע יודלעך.

מחמת די רויטע יודלעך ליגען אזוי ווייט פארווארפען, זיי זענען אפגעריסען פון דער וועלט און קעהרען זיך כמעט מיט קיינעם נישט אן, לכן זענען זיי שטארק פארגראבט געווארען, און אין פיעל זאכען זענען זיי פשוט ווילד. איבערהויפט זענען זיי ווייט פון יודישקייט, פון דער יודישער היסטאריע און פון דער יודישער שפראך, אזוי ווייט אז זעלטען-זעלטען ווער עס פארשטעהט ביי זיי א לשון-קודש ווארט, חוץ די ווערטער: „גמילות חסד“, „מעות מזומנים“, „ברוכים היושבים קומט עסען“, „לחיים לשלום“, „ברוך הבא רב קרוב“, „א מיתה משונה“, „א מכה בחברותא“, „משוגע צי חסר דעה“, כלב שבכלבים“, „שוטה בן פיקהאלץ“, „אדרבא“, „ממה נפשך“, „מהכתיתי“, „אודאי“, „בקצור“, וכדומה אזעלכע ווערטער לרוב וואס האבען זיך באזעצט אין זייער וואכענדיגער שפראך, וואס מע רופט זי דארט מיט א משונה מאדנעם נאמען „ושארגאן“.

פון דעסטוועגען רעדט מיט זיי, זענען זיי די גרעסטע חכמים אין דער וועלט. אלסדינג ווייסען זיי, יעדע זאך פארשטעהען זיי, איטליכען האבען זיי ליעב אויסלאכען, אבשפעטען, פון אלעמען חוזק מאכען. אסך

פון זיי האלטען זיך פאר גאר שארפע מבינים, פאר גרויסע חקרנים, קריטיקער און גריבלער און האבען אין זיך נייען מאס רייד, און צו די אלע שענע מעלות זענען זיי נאך מורא'דיגע עקשנים, זאל גאט שומר ומציל זיין! מיט זיי האבען א וכוח באדארף מען זיך גוט אונטערגארטלען, און זיי איבערשפארען איז אונמעגליך אין דער וועלט. הייגט דאס גרויסקייט זייערס, דאס בלאזען פון זיך איז גאר ניט צו באשרייבען. איטליכער האלט זיך פאר'ן גרעסטען און פאר'ן שענסטען און יענעם פאר'ן קלענסטען שבקלענסטען. אז עס קומט ביי זיי א שדוך טהון מיט א קינד איז א ריינער אומגליק: מע קען זיך נישט צוקלייבען עס זאל זיין צום הארצען, מען קען זיך נישט אויסגלייבען מיט'ן יחוס. דערפאר טאקי זענען זיי זיך דאס רוב משדך פון פרעמדע שטעדט, איטליכער זוכט זיך זיין גלייבען אין דער פרעמד; יענער מעג זיין א בעדער אבי נישט פון היע. פאר שדכנים איז דאס דווקא נישט קיין שלעכט געשעפט; זיי פארנעמען זיך גאנץ געשמאק מיט דעם מסחר פון לעבעדיגער סחורה, וועלכם געהט דארטען קיין עין־הרע זעהר נישקש'דיג און יודען האבען דערפון פרנסה בכבוד...

דאס לעבען פון די רויטע יודלעך איז אפילו נישט אזוי זיס און פרעהליך ווי עס ווייזט זיך אוים אויפ'ן ערשטען קוק. פאראן צווישען זיי געצעהלטע נגידים, וואס איטליכער פון זיי האט זיך זיין פריץ, דאס הייסט איטליכער פריץ האט זיך זיין יודיל, וואס ער זויגט איהם... די נגידים פארנעמען זיך דאס רוב מיט האנדלען, דאס הייסט זיי דרעהען די גרעסטע געשעפטען פון דער וועלט, זיי דרעהען און דרעהען אזוי לאנג ביז זיי פאר־דרעהען גאנץ אפט אי זיך אי יענע, און שטארבען נישט אוועק ביז זיי זעצען נישט אן חאטש איין מאל אויף זייער לעבען. אז זיי בעקומען געלד, קנאקען זיי און טראסקען, ביז עס קומט צום שטארבען באהאלט מען זיי אין פרעמדע תכריכים... די וואס האבען פיינד „שווינדעל" געבען זיך אב מיט „גמילות חסדים", דאס הייסט זיי פארלייהען איינם דאס אנדערע געלד און נעמען פראצענט „על־פי־היתר־עסקא" כתקון מהר"ם־ז"ל, נאר מחמת די אנזעצען וואס זענען דארטען זעהר שכיח, איז טרעפט זיך זעהר זעלטען אז א בעל־הלואה זאל זיך זעהען צוריק מיט זיין געלד; ער איז געהרען אז ער נעמט חאטש פראצענט; דאס קרן איז געוויס פארפאלען... בעסער פון זיי מאכען די „וואכערניקעס": דאס זענען יונגע לייטלעך, איידעמלעך וואס זיצען נאך אויף קעסט, און אזעלכע וואס זענען שוין אראב פון קעסט; זיי דרעהען זיך ארום אין גאס מיט שבת'דיגע קאפאטקעלעך אין־דער־וואכען, שמעקען און נישטערען וועמען מע מעג און וועמען מע טאר נישט; דאס

זענען קלײנע פּיאַװקעלעך, װאָס אַז זײ נעמען זיך אָן איז זײ שװער אָבצורײַסען ביז זײ זױגען זיך אָן פולע בײַכלעך... ניִשט שלעכט לעבען זיך אָב דאָרטען די „כלי קודש": די רבנים, דײנים, שוחטים, חזנים, שמשים, שתדלנים, שענע יודען, װאָס געבען זיך אָב מיט פּושקעס און מיט צדקה און מיט די איבעריגע קהל'שע זאַכען... און יענע יודען װאָס טױגען ניִשט צו קײן זאַך און האָבען ניִשט קײן אַנדערע פּרנסות, געבען זיך אָב מיט לעהרערײַ, דאָס הײסט זײ פאַרשטעלען זיך פאַר מלמדים, האָרעװען נעביך מיט'ן ביטערען שװײס, זײ „קנעלען" מיט זײערע תלמידים, דאָס הײסט זײ זיצען אין אײנגע, פינסטערע פאַר'עיפּוש'טע חדרים און שרײַען פון פריה ביז נאַכט, שלאָגען, קאַטעװען, קאַליטשען יודישע קינדער... אַ גרױסער טהײל פון די רױטע יודלעך זענען אָרימע בעלי־מלכות, װאָס אַרבײטען זײער גאַנץ לעבען איבער אַ שטיקעל טרוקען ברױט; און די איבעריגע האָבען ניִשט װאָס צו טהון, שלאָגען זיך קאָפּ אין װאַנט, פאַרנעמען זיך בלומר'שט מיט מעקלערײַ, דרעהען זיך אום מיט'ן שטעקיל אין מאַרק און טראַכטען: „װאו נעמט מען אױף שבת"?... נאָר קומט שבת איז זײ ניִשט צו דערקענען: זײ טהון זיך אָן װי די שררות. און זײערע װײַבער און טעכטער ציהרען זיך אױס װי די פּריצות, אין זײד און אין סאַמעט, מיט היטעלעך, הענטשקעלעך, זאָנטיקלעך, הײנגען אָן אױף זיך דעם רוח — און מע געהט „אױפ'ן שפּאַציר" דעמאָלט װערט די גאַס פאַרפּלײצט מיט אַלערלײ פאַרביגע קלײדער און מיט רױטע־געלע־טונקעל־גריִנע־פּאָפּעליאַטע־פעדערען. אַ קוק טהון אױף די דאָזיגע מיתה־משונה קאָליִרענדיגע „דאַמען" און „מאַמזעלען" שבת בײַ טאָג אױפ'ן שפּאַציר, קען מען אַ טעות האָבען און זיכער מײנען, אַז דאָס זענען לױטער גרעפישע קינדער, װאָס װײסען ניִשט פון קײן לאָקשענטעפּליך, טשאָלענט־ברעטלעך, קאָלאָדאַטשמעסערס, ריבאײזענס און באַקדײזשעס. איהר װעט זיכער מײנען, אַז זײ האָבען קײן מאָהל ניִט געזעהן אבילו, װי אַזױ מע רעשטשינעט חלה, מע שײלט קאַרטאָפלעס, מע זאַלצט פלײש און מע שטעלט אונערקעס... װי אַמאַסקאַראַדענבאַל זעהט אױס דעמאָלט די גאַס שבת נאָכ'ן קוגעל, װי אַ צירק מיט איבערגעטהונענע קאָמעדיאַנטען, װאָס אַלע װײסען גאַנץ גוט, אַז אָט ענדיגט זיך די שפּיעל און די קאָמעדיאַנטען װעלען אָבטשעפּען פון זיך די צאַצקעס מיט די גלעקלעך, אַראָבװאַרפען פון זיך די יום־טובדיגע לײַבקאָליִרנע מלבושים, און װעלען אַרײַנקריכען צוריק אין זײערע אַלטע, װאָכענדיגע געלאַטעטע, פאַרשלום־פּערטע קלײדלעך..

קיין פלייש עסען זיי כמעט קיין מאָל נישט, — נישט מחמת זיי זענען „וועגעטעריאַנער", דאָס הייסט אַזעלכע וואָס עסען נישט קיין דבר מן החי, ניין! זיי עסען נישט קיין פלייש דערפאַר, ווייל מע האָט בײַ זיי אַרויפגעוואָרפען אַ טאַקסע אויף אַלדינג וואָס ס'איז כשר, איז דאָס נישט פאַר זייערע בײַטעל. פון דעסטוועגען זענען זייערע מאכלים זעהר פאַרשידענע, מע קען פון זיי מאַכען אַ בוך. אָט האָט איהר אַ צעטעל פון זייער פּאָטראַוועס: אַ „קרופּניק, אַ וואָלכישער באָרשט, מייגלעך מיט פּאַסאָלים, אַ מאַהינע, אַ מאַמעליגע, אַ טייגעכץ, אַ קאַשע מיט האָניג, וואַרניטשקעס מיט שמאַלץ, פּאַמפּעשקעס מיט קנאָבעל, קאָרזש מיט קעז, שקצים מיט מאָהן, בערעטשקעס מיט פלאָמען" און נאָך אַסך אַזעלכע מאכלים, וואָס מע פאַרשפּאָרט צו זיי פלייש. פון שבת'דיגע מאכלים רעדט מען נישט; איהר קענט פאַרשטעהן אַז קוגלען אַליין איז בײַ זיי פאַראַן אפשר מעהר ווי אַ צעהנדלינג: אַ „לאָקשענקוגעל, אַ געבלעטערטער קוגעל, אַ קוגעל אַ געקנעטענער, אַ קוגעל פון רייז, אַ קוגעל מיט ראָזינקעס, אַ קרעפּעלקוגעל, אַ שטרודעלקוגעל, אַ מאַנדעל־קוגעלע, אַ קוגעל מיט העלזלעך, אַ קוגעל מיט קישקע" און נאָך מינים קוגלען. אויך צימעסען איז בײַ זיי פאַראַן אַלערלײַ: אַ „פלאָמען־צימעס, אַ מייערצימעס, אַ פּאַסטערנאַק־צימעס, אַ צימעס פון באַרליק, איין עפּעל־צימעס, אַ צימעס פון ראָזינקעס, אַ צימעס פון שאַפּטאַלאַ, אַ צימעס פון געווירצען מיט לאָרבערבלעטער"... נאָר מעהר פון אַלעס האָבען זיי ליב מרור, ביטערע קרייטעכצער, דהיינו: פּעפּער זאָל זײַן אַסך, גוטען האַרבען חריין, רעטעך דווקא שוואַרצען, און ציבעלעס אין פאַרשידענע אופנים: אַ ציבעלקע מיט שמאַלץ, אַ ציבעלקע מיט רעטעך, אַ ציבעלקע מיט אייער, אַ ציבעלקע מיט הערינג, אַ ציבעלקע מיט לעבערלעך, אַ ציבעלקע מיט גריוועס, און גלאַט ציבעלעס... דערפאַר טאַקי האָבען זיי אַזאַ שען פּנים. קרענקען צו גאַנץ אָפט, האָבען צו טהון מיט די מאָגענס און האַלטען אין איין קורירען זיך. אונזערע דאָקטורים זאָלען מיך וועלען פאָלגען, וואָלטען זיי זיך באַזעצט אויף יענער זײַט טייך סמבטיון. כ'לעבען זיי וואָלטען דאָרט געהאַט פרנסה מיט'ן פולען מויל, — אַסך בעסער דאַכט זיך ווי שטופּען זיך אַלע קיין יעהופּעץ און קיין מאַזעפּעווקע, זיצען אַלע אינאיינעם צונויפגעקוועטשט, שלאָגען זיך איבער אַ חולה, רייסען זיך און בייסען זיך ווי די קעץ...

דאָס צווייטע קאַפּיטעל

(די הויפּטשטאָדט פון די רויטע יודלעך, זייער לשון, זייער רעדען פאַרשטעלט, זייערע גוזמות, זייערע קללות און זייערע שבועות, זייערע נעמען און זייער ליטעראַטור).

די רויטע יודלעך זענען איינגעטליך צעוואָרפען אין אַ סך שטעדט און שטעדטלעך, נאָר די הויפּטשטאָדט זייערע רעכענט זיך די רויטע שטאָדט. פאַרוואָס עפּיס רופט מען זי די „רויטע שטאָדט?" — ווייס איך נישט. אדרבה, מיר דאַכט זיך, אַז ווערליג די בלאָטעס וואָס שטעהן דאָרטען אַ גאַנץ קיילעכיג יאָהר און טרוקענען אויס ערשט אַרום תמוז, וואָלט זי גיכער געמעגט הייסען די „שוואַרצע שטאָדט". נאָר די רויטע יודלעך האָבען אַ טבע רעדען פאַרשטעלט, בלשון „סגי־נהור", אָנרופען איטליכע זאַך קאַפּויר; אויף יעדען איינציגען האָבען זיי אייך אַ צונעמעניש, אַזוי אַז פונ׳ם צונעמעניש באַדאַרפט איהר לערנען פונקט דעם הפך, למשל: אַז איהר וועט דאָרט באַגעגענען אַמענשען, וואָס מע רופט איהם דער „חכם", מעגט איהר שוין זיכער זיין, אַז ער איז אַ טפּש, האָטש בראָך איהם אין קרויט אַריין; אַ „וואָרטסמאַן" איז מסתמא אַ ליגנער, אַ „בעל־תשובה" איז אַ טרפניאַק, אַ „סטאַטיק" איז אַ שייגעץ, אַ „פילאָזאָף" איז איין עם־הארץ, אַ „בטוח" איז איין אָנזעצער, אַ „בעל־לשון" איז אַ זאַיקע נעביך, אַ „נשרף" איז אַ ציגדער, וואָס ברענט אַלע חודש ווי אַ שטרויערנער דאַך, און אַזוי ווייטער... היינט האָבען זיי ליעב מגזם צו זיין יעדע זאַך צעהן מאָל אַזוי פיעל, צום ביישפּיעל: אַז זיי ווילען זאָגען אויף עמיצען, אַז ער איז אַ גוטער מענש, פאַרגלאָצען זיי די אויגען און זאָגען: „אַ מזל־טוב! אַ דימאַנט, אַ בריליאַנט! אַ מענש אָהן אַ גאַל! זאַ־מע־טשאַטעלנע!..." און פאַרקערט אויף נישט אַזאַ גוטען זאָגען זיי: „אַ רשע מרושע! אַ המן! אַ רוצח, ימח־שמו וזכרו!..." אַ שען מיידיל איז ביי זיי: „אַ זעלטענע יפת תואר! ס׳איז נישט אין פּנים איהר אַריינצוקוקען! טשטאָ ניבאַוד אַסאָבע־נע!..." און חלילה נישט אַזאַ שענע איז: „פע, אַ בייזע מאַוסקייט, אַ וויסטע חלשות, אויף צו שטאַרבען!..." אַ נגיד איז ביי זיי: פסי, איהר שפּיעלט זיך מיט איהם? אָנגעשטאָפּט! חוץ זיין שאָדען אויף מיר געזאָגט געוואָרען האָטש אַ טויזענד חלק!..." און אַ געמיינער מאַן — איז „אַ קבצן, אַ דלפון, אַ כתריאל, איין עני ואביון, וואָס שטאַרבט זיבען און זיבציג מאָל אין טאָג פאַר הונגער אַ חוץ וועטשערע!..." נאָר דער גאַנצער אַנטיק איז וואָס זיי פאַרשטעהן זיך איינס דאָס אַנדערע אויפ׳ן ווינק, פון איין

ווארט שטויסען זיי זיך שוין אויף די איבריגע צעהן, זיי באדארפען צווישען זיך לאנג נישט רעדען. א אונזעריגער, אז ער שטעהט ביי דער זייט בשעת צוויי רויטע יודלעך רעדען צווישען זיך, פארשטעהט ער נישט מה דקאמרי רביצין.

*

* *

היינט ווייער שעלטען זיך, די תוכחה איז א קאמפלימענט, א סקאציל־קומט קעגען זייערע קללות: א „שטעכעניש, א ברעכעניש, א בייסעניש, א רייסעניש, א דרעהעניש, א פערדרעהעניש, א דארעניש, א קווארעניש, א טרוקעניש, א פערטרוקעניש, איין איינטרוקעניש, איין איינשרומפעניש...“ אויך דאס שווערען זיך ביי זיי איז נישט ווי געוועהנליך. איהר קענט דאר־טען הערען אזעלכע שבועות, וואס איהר האט אויף אייער לעבען נישט געהערט, צום ביישפיעל: אויב איך זאג אייך א ליגען אויף אט אזוי פיעל, זאל אויף מיר קומען איין אויסחאפעניש, עס זאל מיך פיהרען און פיהרען, ארויספיהרען און אריינפיהרען, ביז ס׳זאל מיך פארפיהרען, עס זאל פון מיר ווערען א בארג, א שטיין, אביין, א בעזעם, א שייט־האלץ, א פיפער־נאטער, א לדור ודור!...“ ס׳איז כדאי, כ׳לעבען, אז אונזערע געלעהר־טע, וואס געבען זיך אב מיט שפראך, זאלען זיך פארנעמען אויך מיט׳ן לשון פון די רוטע יודלעך. נישקשה, ווערליג אונזערע חקרנים האבען זיך ביז אהער אויסגעפיינט מיט זייער בריה׳שאפט, מעג זיי אנשטעהן: עלי ועל־צוארי — עס וועט זיי חלילה גאר נישט שאדען...

אויך די נעמען זייערע זענען משונה מאדנע, אומגעלומפערטע נעמען. מחמת די רויטע יודלעך, די אויפגעקלערטע, האבען ליעב נאכטאנצען די פרעמדע פעלקער, זיי געפעלט אלסדינג וואס ביי יענעם, לכן האבען זיי איבערגעמאכט אויך די נעמען זייערע פון אברהם אויף „איבראהים“, פון בעריל — „בענעדיקטוס“, פון יוסיל — „יוליוס“, פון פייטיל — „פעטראניוס“ און נאכדעם איז שוין במילא אויסגעקומען פון משה — „אחרימאן“, פון מענדיל — „טריפאן“, פון חיים — „עפיכאגוס“, פון הערשיל — „חרבונא“ און פון וועלוויל — „ויזתא“... איהר קענט אנטרעפען צווישען זייערע אריסטאקראטען אזעלכע נעמען ווי „חאפלאפוס“, „פארחענטי“, „סמארקאנ־דוס“, — אבי נישט קיין יודישער נאמען איז שוין גוט... אויך די ווייבער זייערע, די היינטוועלטיגע געוועהנליך, מאכען זיך איבער זייערע נעמען פון חנה אויף אגריפינא, פון דבורה אויף גלאפירא, פון רבקה אויף קלעאפאטרא, פון שרה אויף פראנציסקא, פון לאה אויף איזאבעלא, פון יענטיל —

דולציִנאַ, פון אסתר — פּוטיפרע און אַזוי ווײַטער. דאָס נאָכמאַכען יענעם הן אין די נעמען, הן אין די מלבושים והן אין די מנהגים איז בײַ די רויטע יודלעך אַזוי שטאַרק אַרײַן אין דער מאָדע, אַז לאָז אַ פרעמדער צום בײַשפּיעל זיך פּרובען אָבשנײַדען די נאָז, אַזוי נעהמען די רויטע יודלעך און שנײַדען זיך באַלד אָב אַלע אין איין מאָג זײַערע נעזער און עס ווערט רעמאָלט אַ רעגדיל אַ נאָז!...

אַ פּאָר ווערטער בין איך מחויב צו זאָגען וועגען דער „ליטעראַטור" וואָס בײַ די רויטע יודלעך, וועגען זײַערע שרײַבער, זײַערע „מחברים", זײַערע ספרים, זײַערע ביכער און זײַערע גאַזעטען.

בלעטער, גאַזעטען, זענען דאָרטען פאַראַן לרוב און פאַרנעמען פּאַר־נעמען זײַ זיך צום מײַנסטען מיט פּאָלעמיקעס, אָדער ווי זײַ רופען דאָס מיט „קריטיק". איין בלאַט קריטיקירט דאָס צווייטע, איין מחבר פּאָלעמי־זירט מיט'ן אַנדערען. זײַער קריטיק איז זעהר וויכטיג. זי בעשטעהט פון דעם וואָס איין בלאַט קוקט אַרויס וואָס דאָס אַנדערע בלאַט וועט זאָגען, כדי זי זאָל קאָנען זאָגען נאָכדעם פּונקט קאַפּויר. למשל, פאַרהאַן 2 בלעטלעך; איינע הייסט די רויז. די אַנדערע הייסט דער דאָרן. אויף וויפעל די „רויז" איז קאָנסערוואַטיוו, אויף אַזוי פיעל איז דער „דאָרן" ראַדיקאַל. אַז די „רויז" שרײַבט וועגען נעכטיגען טאָג, אַז עס איז געווען שען און וואַרעם, ליכטיג און פריילעך, די זונן האָט געשײַנט און די פײַגעלעך האָבען געסוויטשערט. שרײַבט דער „דאָרן" פּונקט דעם היפּך: עס איז נעכטען געווען דער אָבשײַליכסטער טאָג זינט די וועלט שטעהט. קאַלט און פינסטער, נאַס און שמוציג, גליטשיג און וחלקלקות... אַלע זונטאָג געהט אַרויס די קאָנסערוואַטיווע „רויז" מיט אַ בעשרײַבונג פון'ם נגיד'ס שבת'דיגען קוגעל, וואָס איז געווען אַ זעלטענער ערפאָלג, צעניסט ווי אַ סאָלאָוויי און זינגט אַ לידעל: מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים! דער „דאָרן", וועלכער ווייסט פון דעם פריהער, געהט אַרויס מיט אַ לײַט־אַרטיקעל וועגען קוגלען בכלל און נגידישע קוגלען בפרט, און צעלאָזט זיך מיט אַ פײַער אַז שוין צײַט מע זאָל אויסראָטען דעם דאָזיגען אָבשײַליכען מאכל, וואָס גוים האָבען מיט איהם צו טהון: Ku-gel... שבת... ווערה איז מיר!... דאָס איז די „קריטיק". די פּאָלעמיק וואָס זײַ פיהרען צווישען זיך איז חלילה נישט אָנצורירען יענעמס כבוד, אָהן פערזענליכ־קײַטען, צום בײַשפּיעל:

די „רויז" שרײַבט בײַ זיך אין בלאַט:

„נעכטען איז דער „דאָרן" אַרויס מיט איין אַרטיקעל קעגען אונז מיט

שמוץ און מיט מיסט ווי זיין שטייגער איז. מיר וועלען איהם דערויף נישט ענטפערען קיין ווארט. מיר וועלען איהם נאר פרעגען: „דו שמוציגער, נידערטרעכטיגער, ארעמער, נאקעטער דארן ביז ווי לאנג נאך וועסט דו געוועלטיגען?..." דערויף ענטפערט איהר דער „דארן": „שוין לאנג אז די נידעריגע מהיפית'ניצע, היפאקריטישע, פארקויפטע נשמה וואס רופט זיך „רויז" איז נישט ארויס מיט אזא עזות חוצפה און פרעכהייט קעגען אונז. מיר איגנארירען זי און זאגען נאר 2 ווערטער: „חצופה! באהאלט דיינע בלעטלעך און ווער אנשטומט אויף אייביג!..."

ליטעראטען בכלל קענען זיך נישט אויסגלייכען מיט זייערע דעות, ובפרט נאך ביי די רויטע יודלעך, וואס קענען זיך קיינמאל בשום אופן ואופן נישט אויסגלייכען, דערפאר שרייבט דארט איינער אויפ'ן אנדערען א „קריטיקע"; אלסדינג וואס איינער זאגט קומט דער אנדערער און זאגט פונקט קאפויר; נאכדעם קומט יענער און „קריטיקירט" איהם צוריק, מאכט איהם אפט מאל מיט דער בלאטע; קומט דער און רעכענט זיך מיט איהם אב ווי עס קומט איהם — און אט אזוי ברעכט אויס אפט מאל א מלחמה צווישען די שרייבערס זאל גאט שומר ומציל זיין — עס גיסען זיך טייבען טינט!

דאס דריטע קאפיטעל.

(די בלאטע פון דער טרוקענער גאס, איהר געשיכטע, איהרע מויערען, דער הויש הריח ביי די רויטע יודלעך און די ראמאנען פון זייערע בחורים און מיידלעך.)

די גאסען פון דער רויטער שטאדט ביי די רויטע יודלעך זענען צום מיינסטען בלאטיגע, קויטיגע, פארברידיגטע גאסען. די בלאטעס זענען דארטען אזוי גרויס, אז אמאל, שוין לאנג, — אזוי דערצעהלען „אלטע בעלי־בתים" און מע מוז זיי גלויבען אויף נאמנות — איז דארטען אין מיטען מארק דערטרינקען געווארען אום ערב־פסח א וואגען מיט מצות מיט'ן פערדיל און מיט'ן בעל עגלה אינאיינעם. ערשט העט־שפעטער ארום נאך שבועות, אז די בלאטע איז אביסיל אויסגעטרוקענט געווארען, האט מען זיי געפונען אלע דריי, דאס הייסט דעם וואגען מיט מצות, דאס פערדיל מיט'ן בעל עגלה... נאר ווערליג די רויטע יודלעך האבען ליעב אביסעל

זי בײגעל מגוס זײן, מײן איך, אז... ס'איז א ליגען. בקיצור מיר קעהרען זיך אום צוריק צו די גאסען פון דער רויטער שטאדט.

אײן גאס איז דארט פאראן אזעלכע, וואס מע רופט זי די „טרוקענע־בײן", זי איז דער שפיגעל, דער באולוואר פון דער שטאדט. פאר וואס עפּעס רופט מען די דאזיגע גאס די „טרוקענע" אז אלע ווײסען, אז בשעת בלאטע איז דארט די אײגענע בלאטע, וואס אומעדום? איך האב געזוכט אין אלטע ביכער, גערעדט מיט מענשען, געטראכט צי שטעקט נישט דרינען עפּיס א המצאה'לע פון די רויטע יודלעך, און איך בין געוואהר געווארען אזא מעשה. אמאל פארצײטענס נאך, איז ארום אײן אוקאז מע זאל די דאזיגע גאס אויספלאסטערען מיט שטײנער. געווײנטלעך איז געוועזען „טארגעס", פאדריאטשיקעס האבען זיך געשניטען אײנס דאס אנדערע אויף וואס די וועלט שטעהט, נאכדעם האט מען „געשלאגען בלאט", געמאכט יד־אחת, גענומען „לא־יחרץ־געלד"... וואס איז געוועזען נאכדעם ווײס איך נישט. „אלטע בעלי־בתים" זאגען, אז אמאל איז דאס געוועזען נישט קײן גאס נאר אצאצקעלע. „גלאט — זאגען זײ — איז זי געוועזען ווי א לאקישענע ברעט, טרוקען ווי פעפער, רײן ווי א טעלעריל, חאטש נעם שפּיגעל זיך!..." אזוי דערצעהלען „אלטע בעלי־בתים", נאר איך מיט מײן שכל קען דאס נישט פארשטעהן. איך פרעג נאר אײן קשיה: זעלט דאס אנדערש זײן אז דאס איז אמאל געוועזען געפלאסטערט מיט שטײנער, ווי אזוי, פרעג איך אײך, וואלט זיך נישט פערוואלגערט אין דער בלאטע חאטש אײן שטײנדעלע, ווי מע זאגט אויף א רפואה? וואס זשע דען? מוזען מיר דאך לערנען פשט, אז די „טרוקענע" איז זינטער זי איז אגאס קײן מאל נישט געוועזען געפלאסטערט מיט קײן שטײנער. אי וואס טהוט מען מיט די „אלטע בעלי־בתים"? איז די משמעות אפנים, אז די גאנצע מעשה מיט'ן אוקאז, מיט די טארגעס, מיט די פאדריאטשיקעס, מיט'ן „לא־יחרץ־געלד" איז שקר וכזב?... בקיצור וואס נוצט אונז פלפול, פילאזאפיע? אז מע רופט זי אזוי, לאז זײן אזוי; איך בעט אײך, ווער איז דאס טאקי מחויב זיך שטעלען קריגען מיט א גאנצער שטאדט מענשען און געהן איבער־שפּארען אזעלכע עקשנים ווי די רויטע יודלעך?

על כל פנים איז זי, די „טרוקענע" הײסט דאס, די שענסטע גאס פון דער רויטער שטאדט. דארט זיצען די רײכסטע נגידים, די פײנסטע בעלי־בתים און די שענסטע פון די רויטע יודלעך. דארט, אויף דער גאס, געפונט איהר שוין מויערען צווײגארענדיגע, מיט בלעך גערעקט, מיט שענע געשניצטע גאנקעס און מיט באלקאנעס און מיט רויטע

געלע גרינע לאָדען. נאָר די אַרכיטעקטור פון די הייזער איז אַ משונה מאָדנע אַרכיטעקטור. די מויערען דאַרטען זענען ווי אויף צו־להכעיס — דער אַריין דער אַרויס, איינער אַ הויכער, איינער אַ קורצער, און אַלע שטאַרק צענויפגעקוועטשט, גלייך ווי זיי וואָלטען וועלען אָבשטו־פען איינס דאָס אַנדערע, אַרויס־באַווייזען זיך אויף צו פריהער, ווי איינער רעדט: „שאַ, לאָז מיך"!... די פענסטער מיט די באַלקאָנעס קוקען אַלע גלייך אין דער בלאָטע אַריין, נאָר עס מאַכט ניט אויס; עס האָט ביי זיי דווקא דעם זיבעטען חן. אי דער ריח? דער ריח איז זיך אַ ריח, וואָס זאָל מען טהון? די רויטע יודלעך זענען ניט חלילה פון די געבא־לעווועטע, וואָס געהען אויס נאָך לופט; „וואָזדוך־שטאָזדוך" זאָגען זיי... דער חוש הריח איז ביי זיי במילא שטאַרק געשלאָגען, און מחמת די נעזער זענען דאָס רוב ביי זיי, ניט פאַר אייך געדאַכט, שטענדיג פאַרלייגט, איז זיי שווער אויסצורעדען די צוויי אותיות: אַ מ' און אַ נ'. די מ' פאַרבייט זיך ביי זיי אָפט אויף אַ ב' און די נ' אויף אַ ד'. אַזוי אַז נְחֶמְיָה קומט ביי זיי אויס דְחֶבְיָה, נַחֲמָה — דְחַבָּה און אַ נאָדעל־פאָדעם קומט ביי זיי אויס — דאָדעל־פאָדעב. צום ביישפּיעל אַט האָט איהר אַ געשפרעך צווישען מאַן און ווייב:

— דְחַבָּה! איך האָב דיך וויפיעל באָל געבעטער זאָלסט דעבעט אַ דאָדעל־פאָדעב אוד פאַרדייעד ביר די קעשעדי. *)

— דְחֶבְיָה! וואָס דולסט דו ביר אַ בח? איך האָב טאַקי בעהר דיט וואָס צו טהוד? לאָז זייד דאָכדעב, איך וועל אויסבעלקעד די בהבה אוד צו שטעלעד דעב וואַרעבעס וועל איך דעבעד אַ דאָדעל ביט אַ פאָדעב אוד וועל דיר פאָרדייעד די קעשעדי. **)

אַ גאַנצע וואָך איז אויף דער גאַס שטיל, מחיה נפשות. זומער לעבען זענען די פענסטער צוגעמאַכט, עס זאָל זיך ניט אַריינכאַפּען קיין פליגען, און די לאָדען זענען צוגעשפּאַרט, עס זאָל ניט אַריינשיינען חלילה אַ שטראַהל פון דער זון... מע באַהאַלט זיך אינווייניג אין די הייזער...

*) — נחמה! איך האָב דיך וויפיעל מאָל געבעטען זאָלסט נעמען אַ נאָדעל־פאָדעם און פאַרנייען מיר די קעשענע.

**) — נחמיה! וואָס דולסט דו מיר אַ מח? איך האָב טאַקי מעהר ניט וואָס צו טהון? לאָז זיין נאָכדעם איך וועל אויסמעלקען די בהמה און צו־שטעלען דעם וואַרעמעס וועל איך נעמען אַ נאָדעל מיט אַ פאָדעם און וועל דיר פאַרנייען די קעשענע.

מארק=מענשען זענען א גאנץ טאג אין קלייט און קוקען ארויס אויף א קונה. מע זעהט נישט אויף דער „טרוקענער” קיין לעבעדיגען נפש. נאר קוים שבת ביי טאג נאכ'ן קוגעל איז די גאס נישט צו דערקענען. עס דרעהען זיך ארום אויף דעם דאזיגען באולוואר רויטע בחורים און מיידלעך, גאר נישט ווי ביי אונז אויסגעמישט קאשע מיט בארשט, זכרים מיט נקבות, אלע אינאיינעם; פע! דארט, ביי די רויטע יודלעך, געהט נישט. דארט שפאצירען די בחורים באזונדער און די מיידלעך באזונדער, איינס אקעגען אנדערען, פונקט אזוי ווי מע טאנצט „א שער”; און אז מע באגעגענט זיך „ווארפט מען מיט אויגען”, מע טהוט זיך, בלומרשט אומגעהערען, פארביינגעהענדיג, א שמיר מיט דער קאפאטע, א רייב מיט'ן עלענבויגען, מע ווערט דערביי רויטלעך אויפ'ן פנים און מע חיחיקעט שטילערהייד.

אט אזוי ווערען דארט אפט מאל געשלאסען שטילע ראמאנען, וואס הויבען זיך אן מיט א קוק א שטארקען, א שמיר מיט דער קאפאטע, א רייב מיט'ן עלענבויגען, אמאל אויך מיט א זיפץ א טיפען, און לאזען זיך אויס, ‘נישט ווי ביי אונז און יעהופעץ אדער אין מאזעפעווקע, ניין! זיי לאזען זיך אויס מיינסטענטהייל מיט... גאר נישט.

דאס פעהרטע קאפיטעל.

(דאס ערשטע באגעגעניש פון די רויטע יודלעך מיט איינעם פון אונזעריגע, די גוטע בשורה וואס ער האט זיי אנגעזאגט און ווי אזוי מע האט איהם אויפגעהויבען אויף א „הוררא!”)

איין מאל אין א שבת פון די הייסע זומערדיגע שבתים, בשעת די רויטע בחורים און מיידלעך האבען געשפאצירט פארלעך=ווייז איבער דער „טרוקענער”, האט זיך פארלאפען א מעשה, וואס האט אנגעמאכט א קאבע׳ נישט, א גערידער, א טומעל צווישען די רויטע יודלעך, פריהער אויף דער „טרוקענער” און נאכדעם אין דער גאנצער שטאדט. וואס איז די מעשה? מע האט דערזעהען א מענשען, עפיס א משונה מאדנע פארשוין, גאר נישט קיין רויטען... מע האט אזעלכעס דארטען נאך קיין מאל נישט געזעהן. מע האט זיך גאר נישט געקענט פארשטעלען אפילו, אז עס קען געמאלט זיין, אז א יוד זאל האבען נישט קיין רויטע האר — א פארזעהע׳ ניש! אלע האבען זיך אבגעשטעלט באטראכטען גאטס וואונדער, מע האט

געטײַט מיט די פינגער, געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע און געפרעגט איינער דעם אַנדערען:

— ווער א י ז דאָס? וואָס א י ז דאָס? פון וואַנען א י ז דאָס? און וואָס טהוט עס דאָ?. אַ פערזעהעניש, חי, חי, חי...

דאָס „פאַרזעהעניש" איז געווען דווקא אַ שענער מאַן שוין אין די יאָהרען, מיט אַ הויכען ברייטען שטערען, מיט לאַנגע האָר און מיט אַ לאַנג בערדיל, מיט אַ קלאָהר, ליכטיג שמייכעלדיג פנים און מיט גוטע, תמיד שמייכלענדיגע אויגען. עס ווייזט אויס, אַז ער האָט גאָר נישט באַמערקט, ווי עס קאָכט מיט איהם די גאַס; ער איז זיך געגאַנגען ווי אַ שטאָדט בעל־הבית די הענד פאַרלייגט אַרונטער דעם קאָפּ פאַרויסען אַרויף, באַט־ראַכט די „טרוקענע" מיט איהרע געפּאַרבטע מויערען און געזונגען זיך שטילערהייד אונטער דער נאָז אַ ליעדיל, גלייך ווי נישט איהם מיינט מען. און די גאַס האָט אַלע מאָל, וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער, געקאָכט און געזשומעט.

— זשושזשוש... הו־הא!... ווער א י ז דאָס? וואָס א י ז דאָס? פון וואַנען א י ז דאָס? און וואָס טהוט עס דאָ?... אַ מאָדנער נפש, חי־חי־חי...

בקצור עס איז געבליבען, אַז מע זאָל צוגעהן צום דאָזיגען נפש און ביי איהם אַליין געוואָהר ווערען, ו ו ע ר ער איז, ו ו אָ ס ער איז, פון ו ו אַ נ ע ן ער איז און וואָס ער טהוט דאָ? — נאָר אַזוי ווי קיינער האָט נישט געוואָלט זיין דער ערשטער, האָט איינער געשיקט דעם אַנדערען, איטליכער איז אַ בעלן געווען אויף יענעם:

— געה מאַך מיט איהם אַ שמועס...

— וואָס עפּיס א י ך? געה ד ו...

— פאָלג מיך, טהו איהם נאָר אַ פרעג...

— פרעג דו, וואָס עפּיס א י ך?

— ניין, דו געה נאָר צו, און רעדען וועל א י ך...

— אַ מעהר געה ד ו צו, און א י ך וועל שוין נאָכדעם רעדען...

חברה איז געשטאַנען און האָט זיך אַזוי אַוועק געדונגען אַ היבשע צייט, ביז מע האָט דעם פרעמדען פּאַרשוין אַרומגערונגעלט פון אַלע זייטען. ער האָט דערזעהען, אַז ווייטער לאָזט מען איהם נישט געהן און צוריק אויך נישט, האָט ער זיך אָבגעשטעלט און אָנגערופען צום גאַנצען עולם אויף אַ קול און די אויגען בשעת מעשה האָבען זיך איהם אָנגעצינדען, געברענט ווי צוויי קול פייער.

— גוט שבת איך, מיינע ליעבע ברידער און שוועסטער! איך וועת איהר חדושט זיך אויף מיר, איהר גאהרט צו וויסען ווער בין איך, וואס בין איך, פון וואנען בין איך און וואס טהו איך דא? מוז איך מיך אליין פארשטעלען פאר איך: איך בין אייער ברודער, אייערער א ליעבליבער, איין איינעגער ברודער, איינער פון אייערע צעהן מיליאן ברידער, וואס געפינען זיך אויף יענער זייט טייך ס מ ב ט י ו ן און וואס עס קען זיין אז איהר ווייסט אפילו נישט פון זיי קיין צעהנט חלק, וואס מיר ווייסען פון איך. איך שעץ מיך פאר איינעם א גליקליכען, וואס אויף מיר איז געפאלען דער גורל איך זאל איך אנזאגען די גוטע בשורה, אז מען טראכט פון איך דארטען ביי אונז זעהר געשמאק, מע טהוט פון אייערטוועגען, מע וויל איך, פארשטעהט איהר מיך, ארויסציהען אלע רויטע יודלעך פונ'ם דאזיגען פרעמדען לאנד, וואס מע האט איך אהערצו פארטריבען צוריק מיט דריטהאלבען טויזענד יאהר און מע וויל איך באזעצען אין איינען לאנד, איך זוך פאר איך א טעריטאריע!

— חא-חא-חא! א ודאי ארץ ישראל, האבען אויסגעשאסען עטליבע הונדערט פארשוין א געלעכטער ווי פון צעהן הארמאטען. — ער רעדט עפים מאדנע ווערטער; ער איז אריבער דעם ס מ ב ט י ו ן... ער וויל אונז פיהרען קיין ארץ-ישראל... ארץ-ישראל-יוד... הורראַ, ארץ-ישראל-יוד!

— הורררררא! האבען אונטערגעחאפט נאך עטליבע הונדערט פארשוין, און די גאס איז גיך פארפלייצט געווארען מיט מענשען. אלע האבען געלאכט, זיך געהאלטען ביי די זייטען און געשריגען אין איין אטהעם הורררררא ארץ-ישראל-יוד!!...

דער פרעמדער פארשוין, וואס האט פאר זיין גוטער בשורה געחאפט אזא שענעם ברוך-הבא פון די רויטע יודלעך, איז געבליבען שטעהן נעבעך א פריטשמעליטער, נישט פארשטאנען וואס דא טהוט זיך; ער האט אבגעלאזט העגד און פים און האט זיך געלאזט געהן צוריק און די גאנצע חבורה בחורים און מיידלעך נאך איהם מיט א געלעכטער, מיט א פייפעריי און מיט א הורראַ. איינער האט נערופען דעם אנדערען מע זאל גיבער געהן זעהען חדושים:

— גיבער, אן געהט ער, דער — ארץ-ישראל-יוד גיבערט, איהר וועט איהם חלילה פארשפעטיגען!...

קוים מיט צרות, מיט לייד, האט זיך אונזער פארשוין אריינגעחאפט אין דער רויטער אכסניה, וואו ער האט געהאלטען סטאנציע און האט

פארשלאָסען נאָך זיך די טיר, און די רויטע יודלעך האָבען נישט אויף געהערט צו קלויבען זיך ארום אכסניה, ליארעמען און פילדערען, לאַכען און קאַטשען זיך פאַר געלעכטער און שרייען הוררדררא ארץ־ישראל־יוד! א גליק, וואס איז געווען שבת, ווען נישט וואָלטען זיי צוטראָגען די שטוב אויף ביצפיצלעך. קיינער האָט נישט געוואָלט זיך רירען פונ'ם אָרט און געהן אהיים, ביז דער בעל אכסניה, אַ געזונדער יוד אַ רויטער, האָט נישט אַרויסגעשטעקט דעם רויטען קאָפּ דורך אַ פענסטער און האָט אויסגעשריגען אויף אַ קול:

— רויטע שקצים! געשלייערטע שיקסעס! איהר ליידיגעהערס, פיסטעפּאַסניקעס! וואָס האָט איהר דאָ נישט געזעהן, וועלכען רוח? איין אורח איז געקומען, אַ מענש גלייך מיט אַלע, נאָר נישט קיין רויטער, פאַר וואָס קומט איהם מע זאָל איהם פאַרטיוקען? איך זאָג אייך, איהר זאָלט זיך די מינוט, די רגע צעגעהן. ווי זאַלץ אין וואַסער, אַ נישט וועט אַ רוח אין אייער ט... ט... אַריין!!

ערשט דעמאָלט האָט זיך דער עולם צעגאַנגען, אַוועק איטליכער אין זיין רוה אַריין.

די רויטע יודלעך האָבען ליעב אַז מע זאָגט זיי אַ זאַך, זאָל דאָס זיין מיט אַ טעם..

דאָס פינפטע קאַפּיטעל.

(איין אסיפה ביי די רויטע יודלעך, דער פרעמדער פאַרשוין האָלט אַ רעדע, די רויטע יודלעך האָבען קיין צייט נישט, שלאָגען איהם איבער.)

שבת־צו־נאַכטס, תיכף נאָך הבדלה, האָט דער אורח געשיקט רופען צו זיך אויף דער אכסניה די פאָרשטעהערס פון דער שטאָדט, אַלע פאָרנעמסטע לייט, די רבנים, די לומדים, די נגידים, די משכילים, די געלעהרטע, און אויך איינצגע פון די בעלי־מלאכות פון פּראָסטע מענשען. ער האָט באַפוילען, אַז ער האָט מיט זיי צו רעדען וועגען עפּיס זעהר אַ וויכטיגען ענין, וואָס געהער זיך אָן מיטן כלל, ער האָט זיי צו זאָגען זעהר אַ נייטהיגע זאַך, וואָס איז זיי נוגע אין לעבען אַריין.

אין שטאָדט איז געוואָרען אַ רעש, אַ גערודער: „עפּיס אַ מענש, איין אורח, איינער פון די שוואַרצע יודען איז געקומען צו פאָהרען

פון יענער זייט טייך סמבטיון, ער גיט זיך אויס פאר איין ארץ-ישראל-יוד און וויל עפּיס דערצעהלען גייעס, מע באדארף געהן הארכען וואס וועט ער זאגען"... די רויטע יודלעך האבען זיך דווקא נישט געלאזט לאנג בעטען און מע איז געקומען אויף דער אסיפה, יונג און אלט, פון אלערליי קלאסען מענשען, נישט אזוי צו ליעב דער זאך אליין, ווי צו ליעב דעם וואס יעדער איז א בעלן געוועזן אנקוקען א פרעמדען מענשען, איין ארץ-ישראל-יודען, הארכען ווי ער רעדט...

גיך איז די רויטע אכסניה געוואָרען פול אנגעשטופּט מיט רויטע יודלעך. עס איז געוועזן א מורא'דיגע ענגשאפט, א שפּארעניש, א דערשטי-קעניש, סכנות נפשות. אלע האבען געוואלט וואס נעהנטער צום אויבען אן, פארנעמען דאס בעסטע ארט. די וועגט האבען געשוויצט, מע איז געשטאנען קאפּ אויף קאפּ, און דער עולם האט אלץ נישט אויפגעהערט צו געהן און געהן, ביז דער רויטער בעל-אכסניה איז געפאלען אויף איין עצה — ער האט פארשלאסען טיהר און טויער, גוט אויסגעשאלטען פריהער דעם דרויסענדיגען עולם אין ט... ט... אריין, ווי זיין שטייגער איז. ערשט דעמאלט איז דער אורח אויפגעשטאנען און צווישען עולם איז געוואָרען א פּאטשעריי מיט א שאקעריי, מע האט געקאנט טויב ווערען.

— שא, שטיל זאל זיין, ששששא, שששששששאאא!!! שאט שאט! האבען געשריגען אלע רויטע יודלעך אין איין קול. נאכדעם איז געוואָרען א סמארקעריי מיט א שנייצעריי פון נעזער, גלייך ווי מע וואלט שוין א יאהר דריי אָדער פיער די נאז נישט געשנייצט. שפּעטער, אז אלע האבען שוין גוט אויסגעשנייצט די נעזער, האט איינער געגעבען א הוסט, נאכדעם דער אנדערער, נאכדעם דער דריטער און אזוי ווייטער, עס איז אויף זיי אנגעפאלען פּלוצים א הוסטעניש, עפּיס איין עפּידעמיע, טאקע נאר ווי אויף צו-להכעים.

— וואס איז דאס פאר א הוסטעריי אין מיטען דריגען? — האבען זיך די נגידים צעשריגען — נא דיר גאר הוסטען! קראנק געוועזן אין דער היים זיך אויסהוסטען דארטען? געקומען אהער הוסטען! א הוסטעניש אויף זיי! א העזה פון קבצנים, הוסטען גאר?!...

און ס'איז די מינוט געוואָרען שא שטיל. פאר א נגיד האבען די רויטע יודלעך דאס נייניאהריגע קדחת! דארט אז א נגיד זאגט „נישט הוסטען" הוסט מען נישט...

— הערט צו רבותי! הערט מיך אויס, מיינע ליעבע טהייערע

בּרידער! — אזוי האט דער אורח אנגעהויבּען זיין שענע דרשה און אין די אויגען בּשעת מעשה האט זיך איהם אנגעצונדען א פייעריל — אייערע הינגע בּרידער, די רויטע יודלעך, האבּען מיך אפילו אויפגענומען היינט עפּיס נישט אזוי פריינדליך, עפּיס נישט ווי זעהר אליבּליבּען גאסט; זיי האבּען מיך אנגעקוקט ווי א משוגענעם און האבּען מיר געמאכט א הוררא, זיי האבּען מיך נישט פארשטאנען, וואס איך האב זיי געזאגט. מיינט נישט חס־ושלום, אז איך האב פאראיבּעל, אז איך פאל בּיי זיך דערמיט אראב: חס־וחלילה! עס טהוט מיר נאר וועה דאס הארץ אויף אייך, בּרידער, ווארום איך זעה דערפון ארויס ווי ווייט מע איז נאך דא בּיי אייך פארגראבּט און ווי נידעריג עס שטעהט נאך בּיי אייך דאס פאלק! נאר אזוי ווי איהר זענט דא אצינד, ווי עס ווייזט אויס, פארשטעהערס, דער תפארת פון דער שטאדט; איך זעה דא צווישען אייך זאלען געזונד זיין רבנים, לומדים, נגידים, משכּילים, געלעהרטע און אזוי פיינע, איידעלע מענשען, רעכען איך אז איהר וועט מיך פארשטעהן. איהר דארפט וויסען, בּרידער, אז מיט גרויס מיה, מיט מסירת־נפש האב איך מיך צו אייך דערשלאגען אהער, מיינע ליעבּע רויטע יודלעך, ווארום איהר ליגט פארשטעקט, זאלט איהר מיר מוחל זיין, דער שווארץ יאהר ווייסט וואו... צוקומען צו אייך בּאדארף מען דורכגעהן אסך מדבּריות און וויסטעניישען, דורך בּערג און דורך טהאל, וואלד־איין וואלד־אויס... היינט איבּערשפּאנען אזא סמבּטיון; א ווערטעלע אויסצורעדען דעם סמבּטיון!!... איך האב געוואוסט גאנץ גוט, אז די נסיעה איז א שווערע, א שווערע נסיעה, איך האב געוואוסט אז איך פארליער איבּער איהר אסך צייט, אסך געזונד און אסך געלד און אסך כּבוד, ווארום ווען איך זאג מיך אב פון דער דאזיגער נסיעה צו אייך, מיינע בּרידער, וואלט מיר געווען דארטען אסך בּעסער, ווי ס'איז מיר אצינד; מיר וואלט זיין בּעסער און מיינע קינדער אוודאי... נאר דאס הארץ האט מיך געצויגען צו אייך, צו אייך, מיינע בּרידער, האב איך מיך אבּגעזאגט פון כּבוד, האב מיך אבגעזעגענט מיט מיין עולם־הזה, און האב מיך געלאזט אויף קדוש־השם, איך האב געוואלט זיך זעהן מיט אייך, מיינע ליעבּע רויטע יודלעך, אייך אבּגעבּען א פריינדליכען גרוס פון אייערע צעהן מיליאן בּרידער, וואס אויף יענער זייט טייך סמבּטיון, אייערע לייבּליבּע בּרידער, וואס דינען מיט אייך איין גאט און וואס קומען ארויס מיט אייך פון איין שורש, פון אברהם יצחק ויעקב. מיר האט זיך זעהר געוואלט זעהן, וואס טהוט זיך דא בּיי אייך און אליין אנזאגען אייך די גוטע בּשורה אז מיר האבּען אייך אין זינען, מיר זארגען

זיך פאר אייך. מיר טהוען פון אייערט וועגען אזעלכס, וואס איהר וועט אם־ירצה־השם זיין צופריעדען...

— דהיינו וואס? לאמיר הארכען וואס? וואס ציהט ער די נשמה? — שרייען מיט אמאל עטליכע רויטע יודלעך, וואס האבען שוין קיין צייט נישט.

— מע וויל אייך, פארשטעהט איהר מיך, ברידער, ארויסשלעפען פון דאנען. גענוג אייך שוין צו פאליאסקען זיך דא אין דער בלאטע, זיין צו שאנד און צו שפאט ביי אלעמען אין די אויגען! צייט אויפשטעהן, זיך איינצוואשען, אויסצוואגען זיך, ווערען לייטען גלייך!... מע וויל אייך ארויסציהען פון דאנען אזוי ווי מע האט אמאל ארויסגעצויגען אייערע עלטערען פון מצרים, און באזעצען אייך אין אייער לאנד, אינ'ם לאנד פון אייערע אבות, אינ'ם לאנד וואס גאט האט געשוואהרען צו אברהם יצחק ויעקב, אינ'ם לאנד וואו מיר האבען אמאל געהאט אונזער בית־המקדש, אונזערע כהנים און לוים, אונזער מלך, אונזערע נביאים, ארץ־ישראל הייסט דאס לאנד, ארץ ישראל, דאס הייליגע לאנד, וואס אייערע עלטערען האבען פארגאסען דרויף אזוי פיעל בלוט, וואס פון דארטען איז ארויסגעגאנגען א געטליכע ליכטיגקייט — אונזער תורה, און האט באלייכט די גאנצע וועלט, געעפענט אלעמען די אויגען, געגעבען אלע פעלקער געטליכע ליכטיגקייט, פרייהייט, וויסענשאפט... יא, מיר האבען אלעמען געגעבען ליכטיגקייט און וויסענשאפט און אליין זענען מיר פארקראכען אין אלף השישי... אלעמען געגעבען פרייהייט און אליין האבען מיר זיך פארשטעלט פאר קנעכט, משרתים, לאקייען... וואס קוקט איהר מיך אן? וואס שווייגט איהר? צו אייך רוף איך, צו אייך פרומע רויטע יודלעך, רבנים, לומדים, חסידים, יודען מיט טליתים־קטנים, מיט לאנגע קאפאטעס, מיט בערד און פאות! איהר ווייסט דאך יא וואס ארץ־ישראל איז, ארץ י־ש־ר־א־ל! י־ר־ו־ש־ל־י־ם!! איהר זאגט דאך יא ביים בענטשען: „ולירושלים עירך ברחמים תשוב... בשובך לציון ברחמים... המחזיר שכינתו לציון... ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך... וזכרון ירושלים עיר קדשך... ובנה ירושלים... און דעם געוויסען „לשנה הבא בירושלים!"...

— מילא וואס מע דאווענט — רופען זיך אן עטליכע פרומע רויטע יודלעך — דערויף זענען מיר יודען מיר זאלען דאווענען, גאט דינען.

— דאווענען און גאט דינען? שרייט דער אורח — אט דאס איז טאקי די מעשה, וואס איהר דאווענט און ווייסט נישט וואס איהר

דאוועגט. איהר רעדט און ווייסט נישט וואס איהר רעדט, איהר זענט קראנק און ווייסט נישט וואס אייך פעהלט, איהר געהט ארום אין דער בלענזעניש, איהר ליגט איהן א היהנערפלעט, א בייזער שלאף אויף אייך...

— בקצור! בקצור! שרייען די רויטע יודלעך וואס האבען קיין צייט נישט. — גענוג מוסר; בקצור!

— בקצור ווילט איהר? איהר האט פיינט מוסר? איהר האט פיינט, אז מע זאגט אייך דעם אמת?... ס'איז זאג איך אבייזער שלאף אויף אייך, בכן בין איך געקומען אייך וועקען, אויפרייסען פונ'ם שלאף און שרייען אייך אין אויהער אריין: שטעהט אויף ברידער, שטעהט אויף! שוין צייט! שוין צוויי טויזענד יאהר, אז איהר ליגט דא אין דער בלאטע און פיהלט גאר נישט ווי ווייט אומגליקליך איהר זייט, ווי דער ווארעם וואס ליגט אין חריין און מיינט, אז ס'איז קיין זיסערס נישטא... שטעהט אויף, קוקט אייך ארום, באטראכט אייער לאגע, זי איז געפעהרליך! איהר שטעהט, זאג איך אייך, אין א סכנה, אין א מורא'דיגער סכנה: איהר ווערט וואס אטאג שוואכער און שוואכער, איהר זינקט אין דער בלאטע טיפער און טיפער. איהר פאלט אין דעם פינסטערניש נידעריגער און נידעריגער, איהר ווערט וואס ווייטער אלץ מעהר פארגראבט, איהר ווערט דערשטיקט אין דעם ענגשאפט, איהר פרעסט איינס דאס אנדערע לעבעדיגערהייד...

— דעם שפיץ! דעם שפיץ! — שרייען די רויטע יודלעך, וואס האבען קיין צייט נישט. — זאגט אונז דעם שפיץ!

— דעם שפיץ ווילט איהר וויסען? איהר האט קיין צייט נישט? פונקט דאס אייגענע וואס ביי אונז. די אייגענע מענשען מיט דעם זעלבען כאראקטער... דאס אייגענע איז געוועזען אויך מיט אונז, אייערע צעהן מיליאן ברידער וואס אויף יענער זייט טייך סמבטיון, פונקט דאס זעלבע... נאר מיר האבען זיך באצייטענס ארומגעקוקט, אז מיר שטעהען שמאל, מע וויל אונז איינשלונגען, אדער מע וויל אונז לאזען מיר זאלען זיך אליין איינס דאס אנדערע איינשלונגען... מע האט אונז געגעבען אנצוהערענס, דאס הייסט קלעפ מיט סטיסאקעס גוטע; מיר האבען פארשטאנען אז די וועלט איז א ים און די מענשען זענען פיש... מיר זענען געקומען צום שכל, אז די אלע זיסע ליעדלעך, וואס אונזערע נביאים און משוררים אין אלע צייטען האבען אונז געזונגען, זענען אוודאי זעהר שענע ליעדער, אבער טאקי נישט מעהר ווי ליעדער, וואס זענע געזאגט געווארען אויף אמאל, אויף „לעתיד לבא”, אז משיח וועט קומען...

מיר האבען דערפיהלט אז אונזער הילף איז נאר ביי אונז אין די הענד, אז מיר אליין וועלען זיך נישט העלפען וועט אונז קיינער נישט העלפען. מיר האבען פארשטאנען, אז אויב מיר וועלען לעבען מוזען מיר זיין לייטענגלייך אזוי ווי מיר זענען געוועזען אמאל, אמאל... מיר האבען זיך באקענט מיט אונזער אייגענע שענע היסטאריע, מיט אונזער אייגענע שענע שפראך, און מיר האבען דערזעהן אז מיר האבען זיך אומזיסט געשעמט מיט דעם נאמען יוד, אז מיר זענען א פאלק גלייך מיט אלע פעלקער, אונז פעהלט נאר א לאנד, איין אייגען לאנד, האבען מיר גע[illegible] א גוואלד פאר דער גאנצער וועלט: „לאנד! לאנד! גיט אונז לאנד!" מיר האבען זיך אנגעהויבען צענויפפאהרען אלע אין איין ארט, צענויפשמועסען זיך אלע וועגען איין זאך, און ס'איז געבליבען מיר זאלען זיך קודם כל אויסצוואגען, ארומוואשען זיך אליין און אויסצוואגען און ארומוואשען אונזערע קינדער. זיך אויסבילדען, ווערען מענשען, צוגרייטען זיך אליין און דאס גאנצע פאלק צו דער גרויסער ארבייט, וואס שטעהט פאר, מיר האבען אנגעהויבען מאכען אסיפות, קאנגרעסען, זאמלען געלד, גרינדען א פאנד, לערנען אונזערע קינדער, עפענען חדרים, מאכען שקאלעס...

— שקאלעס? שקאלעס נע זשעלאיעם! זנאט נע זנאיעם! שקאלעס נע זשעלאיעם! האבען אויסגעשריגען מיט אמאל עטליכע הונדערט רויטע יודלעך, און דער גאנצער עולם האט אנגעהויבען צו רעדען, ליארעמען און פילדערען אויף אלערליי קולות. דער האט געשריגען: „נע זשעלאיעם!" און דער האט געשריגען: זשעלאיעם! דווקא זשעלאיעם!" און אינאיינעם איז דאס אויסגעקומען א מישמאש, א ווילדער קאנצערט: „זשעלאיעם... נעזשעלאיעם... זנאט נע זנאיעם... שקאלעס נע זשעלאיעם... דווקא זשעלאיעם... אויף־צו־להכעיס נעזשעלאיעם!......"

דאס זעקסטע קאפיטעל

(דער פרעמדער פארשוין שטעהט אויף פוני'ס טיש און די רויטע יודלעך רעדען אלע אינאיינעם, זיי שפארען זיך, אמפערען זיך, שרייען איבער איינס דאס אנדערע און צוגעהן זיך בשלום אהיים.)

די רויטע יודלעך, כל־זמן זיי שווייגען שווייגען זיי, נאר אז זיי הויבען [illegible] צו רעדען רעדען זיי פון פייער און פון וואסער און מיט הענט און דווקא אלע אינאיינעם; זיי שרייען, זיי ליארעמען, זיי גריינערען ווי די

סאַראַקעס אין וואַלד, עס מאַכט זיך זיי נישט צו דאָס מויל; דער כח פון אַ מענשען איז דעמאָלט נאָר נישט אומשטאַנד זיי אָבצושטעלען. וויפיעל דער אורח האָט זיי נישט געבעטען מע זאָל איהם לאָזען רעדען אויסלאָזען דאָס וואָס ער האָט אָנגהויבען, וויפיעל דער עולם האָט נישט געפּאַטשט מיט די הענט אין טיש און געשריגען ששששאַ! שששששאַט! שטילער! שטיל זאָל זיין! עס האָט נישט געהאָלפען קיין שמע־ישׂראל, חאָטש טהו זיך אָן אַ מעשה! אפילו די נגידים האָט מען אויך געהאָרכט ווי המן דעם גריינגער. אונזער אורח האָט נעבעך געמוזט איבעררייסען זיין דרשה אין מיטען און מיט בזיונות אָבטרעטען פונ'ם טיש און הערען ווי די רויטע יודלעך פאַרטייטשען, צעקייען זיינע ווערטער איטליכער נאָך זיין השגה און נאָך זיין פאַרשטאַנד.

— ער וויל שקאָלעס... שקאָלעס נע זשעלאַיעם... פון יענער זייט טייך... וואַסערע לאָקשען... עפּיס דערצעהלט ער ארץ־ישׂראל... מע באַדאַרף חברות... חברות נע זשעלאַיעם... וואָס זאָגט איהר אויף זיין פּיסק?... כ'וואָלט אַ בעלן געווען זיין דאָרטען... שאַ לאָז זיין שטיל... וואָס ביזט דו פאַר אַ מאַכער... ארץ־ישׂראל לאָזט מיך... אַז מע זאָגט משוגע זאָל מען גלויבען... איהר זענט מחילה אַ בהמה... פאַרך, אָט האַפּסט דו אַ פּאַטש... חברות, חברות באַדאַרף מען... ס'אַ משל נו און געלד?... געלד, געלד!...

— איהר הערט? עס האַלט שוין ביי געלד! — אַזוי מאַכען די נגידים און חאַפּען זיך ביי די קעשענעס — דאָס מיינט מען אונז אַ פּנים, קומט לאָמיר געהן אַהיים...

— איין „אָקעלע" וועט זיין ביי איך היינט? — רופען זיך אָן די חברה „שנויץ מיט ברויט" צו איינעם פון די נגידים.

— אַ וודאי ווי דען איז אַנדערש? וואו זענט איהר נעכטען געווען?

— נעכטען זענען מיר געווען „איף" ביים „חכם" ביזן ערשטען מנין.

— אַזוי? ווער איז באַגראָבען געוואָרען? ווער האָט געטאַפּט דעם טאַטער? דערצעהלט, דערצעהלט.

— אוי פרעגט נישט, ס'איז געווען אַ רעכטע שׂרפה! פריהער האָט דער „סטאַטיק" געזונגען אַ „תכנת שבת'ל" ווי געוויינטליך, און דער „נשרף" האָט געשוויצט; נאָכדעם האָט איהם דעם „בעל תכלית" געפּאַקט מיט פיער מלכים קענען דריי טייז. גוט אָבגעשמיסען, געצויגען פון איהם די עצמות, אַ דרייערל בלינד, אַ פינפערל אויף צוויי, צוויי פינפערלעך אויף דריי, און דריי אויף מיינע דריי, — ביז ס'איז אויסגעגאַנגען פאָרעם, האָט ער איהם

געעפֿענט דאָס בלעטיל איז איהם פֿינסטער געוואָרען אין די אויגען. גאָר בעסער פון אלע האָט געמאַכט דער „פּראָפעסאָר": ער האָט געקלאַפּט מיט די ווייבער אין „סטוקעלקע" — טיאָמנע! האָט צוגענומען ביי זיי וואו זיי האָבען געהאַט אַפּיהרער און אַ גוטען טאָג מיט דער קאַפּאָטע... קומט לאָמיר געהן וועלען מיר עפּיס מתקן זיין, איין עבירה די צייט, די נאַכט שטעהט נישט....

— אפיקורסים! הולטייעס! — שרייען די רבנים און די איבריגע כלי־קודש, וואָס האָבען זיך צענויפגעשלאָגען באַזונדער אין אַ ווינקעלע — „טריבניאַקעס" גאָר ווילען אונז פיהרען קיין ארץ ישראל! „גלוחים" ווילען אראָברענגען משיח'ן! יודען וואָס שווייגט איהר?!... גוואַלד! גוואַלד! שמע ישראל!!!...

גאָר מעהר פון אַלע האָבען זיך געשטעלט אקעגען די געלעהרטע פון די רויטע יודלעך, די חקרנים, די גריבלער, די פילאָזאָפען און פּאָליטיקער. זיי האָבען געפאָדערט מע זאָל זיי געבען צו פערשטעהן „על פי חקירה", „על פי שכל", „על פי היסטאָריע", „על פי פּאָליטיקע" און „על פי מענשליכקייט", ווי אַזוי איז דאָס מעגליך און וואו איז דאָס געהערט געוואָרען, מע זאָל נעמען אַ פאָלק פון רויטע יודלעך, וואָס זיצען זיך רוהיג שוין צוויי טויזענד יאָהר אויף דער זייט טייך סמבטיון, וואָס מישען זיך נישט צו קיינעם, זאַטשעפּען נישט קיין פליג אויף דער וואַנט, זאָל מען זיי פּלוצים אין מיטען דרינגען זאָגען: „נעמט אייך, רויטע יודלעך, צענויף, פּאַקט אייך איין און פאָהרט אַריבער דעם טייך סמבטיון און באַזעצט אייך דאָרטען ערגיץ אין אַ וויסט לאַנד צווישען ווילדע טערקען"... וואָס וועלען זאָגען די אלע איבעריגע פעלקער און טאַקי דער טערק אַליין?... וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אַזאַ מעשה, פרעגען מיר אייך, אדרבה באַווייזט אונז פון דער היסטאָריע, צי האָט זיך געטראָפען ווען אַזאַ געשיכטע? דאָס איז איין מאָל אַוועק, און צווייטענס איז דאָך אַ פּאַטש אין פּנים פאַר דער ציוויליזאַציע, אַ חרפּה אַ בושה פאַר לייטען, די גאַנצע וועלט קוקט אַרויס, אַז אָט אָט טהוט אַ שיין די זון און עס ווערט ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך. אַלע לענדער וועלען ווערען איין לאַנד, אַלע פעלקער וועלען ווערען איין פאָלק, אַלע שפּראַכען וועלען ווערען איין שפּראַך, אַלע מענשען וועלען ווערען איין מענש...

— גוט מאָרגען, מזל טוב דיר! גוט פערקראָכען! וואָס הייסט אַלע מענשען וועלען ווערען איין מענש? — שפּרונגט אַרויס איינער אַ יונגער

מיט ברילען, ווייזט אויס אויך אַ געלעהרטער — מילא אז פון אלע פעל־קער וועט ווערען איין פאלק דאס פערשטעה איך נאך...

— חאפּט זיך נישט — שלאגט איהם איבער נאך איינער אַ געלעהר־טער מיט אַ גרויסער ליסינע אויפ׳ן קאפּ — לאמיר אקאָרשט באטראַכטען על פי חקירה טאקי נאך אַ מאָל דאס אייגענע ווידער צוריק, וואס ווערט אנגערופען אַ פאלק? וואס איז דער פשט פונ׳ם ווארט „פאלק״? פון וואנען נעמט זיך דאס?

אַ פאלק ווערט אנגערופען נאציאן — ניט איהם צו פארשטעהן יענער מיט די ברילען, — דאס ווארט נאציאן שרייבט זיך מיט אַ „ט״, נישט מיט קיין „צ״ און לייענען לייענט זיך דאס דווקא דורך אַ„צ״ אט אזוי: Nation הייסט פארשטעהט איהר שוין?

— ס׳איז זעהר נייטהיג — רופט זיך אָן נאך איינער אַ געלעהרטער מיט גרויסע ברעמען — ס׳איז זעהר נייטהיג מע זאל וועגען דעם אנשריי־בען אַ בעזונדער בוך...

— אַ „רעפעראט״ — רופט זיך אָן נאך איינער אַ יונגער געלעהר־טער און איז צופריעדען, וואס איהם איז געראטהען ארייננצושטעלען צא הויך ווארט.

— וואס איז אייך עפּיס געפעלען אַ רעפעראט? — רופט זיך אָן יענער וואס מיט די ברילען, וואס איז איהם מקנא אויפ׳ן ווארט „רעפע־ראט״ — אַ בוך איז עפּיס אנדערש און רעפעראט איז ווידער עפּיס אנדערש. אַ בוך איז אַ טראקטאט און רעפעראט איז אַ רעפעראט.

— אלץ איינס — שרייט יענער געלעהרטער שוין מיט כעס — קיין שום חלוק נישט!

— ווי פון טאג צו נאכט! — שרייט דער אנדערער.

— האט קיין פאראיבעל נישט, — שרייט דער ערשטער — ס׳איז קיין שום חלוק נישט!

— האט קיין פאראיבעל נישט — שרייט דער אנדערער שוין אויף דייטש — פאן דיזען ביז דאזען איז אַגרויסער „חולאק״!...

— אבער לאז שוין זיין גענוג! — מישט זיך אריין איינער פון די משכילים — האסט דו געהערט איין אקציע, געלעהרטע מענשען זאלען זיך קיין מאָל נישט קענען אויסגלייכען! אז דער זאגט טאג, זאגט דער נאכט! איהר לייגט זיך בעסער אריין עס זאל ווערען אַ חברה, עס זאל זיין אחדות ביי די רויטע יודלעך, מע זאל עפּיס אנהויבען טהון, — דאס איז אביסעל

ניטהיגער פון אייערע חקירות מיט אייער פילאזאפיע, מיט אייערע טראק-טאטען און מיט אייערע רעפעראטען!...

* * *

עס איז שוין געווען נאך האלבע נאכט און די רויטע יודלעך האבען נאך אלץ גערעדט און געפלוידערט, געליארעמט און געגרייגערט, אלע אינ-איינעם און מיט הענט ווי געוויינטלעך, די רבנים האבען געשריגען: „אפיקורסים! שקצים! הולטייעס! קאלבאסניקעס! זיי ווילען אונז אראבראנ-גען משיח'ן!״... די געלעהרטע, די חקרנים, די פילאזאפען האבען נישט אויפגעהערט צו חקירה'ן, צו שפארען זיך און אמפערן זיך צווישען זיך. זיי האבען נאר געוואלט מע זאל זיי באווייזען טאקי באלד אט אדא אויפ'ן ארט ווי אזוי וועט דאס זיין, ווי אזוי וועט מען דאס נעמען א פאלק און מע וועט דאס אריבער פיהרען דעם סמבטיון און באזעצען אין ארץ-ישראל. עפּיס לייגט זיך דאס נישט אויף דעם מח, אט לאמיר נעמען די געשיכטע פון די אלע איבעריגע פעלקער.

— אלע איבעריגע פעלקער זענען עפּיס אנדערש — חאפט זיך ארויס נאך א געלעהרטער — און די רויטע יודלעך זענען עפּיס אנדערש!

— אלץ איינס! — שרייט יענער.

— ווי טאג צו נאכט! — שרייט דער אנדערער.

— האט קיין פאראיבעל נישט, ס'איז קיין שום חלוק נישט!

— האט קיין פאראיבעל נישט, פאן דיזען ביז דאזען איז א גרויסער „חולאק״!...

— אבער איין עק מיז עס דאך האבען! — שרייען די משכילים — מע באדארף זעהן עפּיס טהון לטובה פונ'ם פאלק. מיט אייערע חקירות וועט דאס פאלק נישט זאט זיין. נו אדרבא, טראכט צו עפּיס איין אנדער מיטעל אז עס געפעלט אייך נישט ארץ-ישראל. דאס פאלק ווארט, דאס פאלק קוקט ארויס אויף אייך, און איהר האט אין זינען חקירה, פילא-זאפיע, פאליטיקע!...

— א יושר כ'לעבען — העלפען אונטער די ארימע לייט — מע זאל טאקי עפּיס אנהויבען אונז אויך אין זינען האבען, עפּיס טהון פון אונזערט וועגען און פון אונזערע קינדערס וועגען...

נאר קיינער הערט זיי נישט; אלע ווילען רעדען, קיינער וויל נישט הארכען, מע רעדט און מע רעדט אזוי לאנג ביז מע הויבט זיך אן ביסליכוויי צעגעהן. פריהער פון אלעמען רוקען זיך ארויס פאוואלינקע די נגידים, נאך זיי די חברה „שנויץ מיט ברויט״, און געהענדיג אהיים שיט מען מיט

גלייכווערטליך; מע בארעדט, מע שפעט אב, מע מאכט חוזק פונ'ם פרעמדען פארשוין, וואס איז אריבער דעם ס מ ב ט י ו ן, און פונ'ם רויטען בעל־אכסניה, און פון די רבנים, פון די געלעהרטע, פון די משכילים, און פון דער נייער חברה „רויטע ארץ ישראל יודלעך", פון אלע רויטע יודלעך, און פון דער גאנצער וועלט...

דאס זיעבעטע קאפיטעל

(ראש חודש אלול געהט אוועק און בעל־הבית בלייבט בעל־חבית.
דער פרעמדער פארשוין פאהרט אוועק און די רויטע יודלעך
בלייבען רויטע יודלעך. —)

אויף מארגען, אז מע איז אויפגעשטאנען פונ'ם שלאף, איז שוין דער אורח, דער פרעמדער פארשוין נישט געווען אין שטאדט. די רבנים האבען נישט געקאנט איבערטראגען אזא איין אפיקורסות, אז די רויטע יודלעך, וואס האבען ביז אהער ארויס געקוקט אויף משיח'ן, געזאגט מיט כונה „אני מאמין" און געשריגען אויף אקויל „לשנה הבאה בירושלים", — זאלען פלוצים גו' אליין פון זיך אנהויבען טראכטען מכח ארץ־ישראל?!... האבען זיי זיך נישט געפוילט און זענען אוועק גלייך צו „נאטשאלסטווא" און האבען איינגעגעבען א פאפיר אזוי און אזוי, דאס און דאס, „הנה זייט וויסען — אזוי האבען זיי געשריבען אין פאפיר — א' עפים איינער א פרעמדער, פון אלדע שווארצע יאהר, איז אראב געפאהרען אהער צו אונז אין שטאדט אריין און בונטעוועט דעם עולם... מיר האבען עדות, די גאנצע שטאדט וועט געהן שווערען אז ס'איז אמת... לכן בעטען מיר, אזוי ווי פאר'ן לאנד און פאר „קאזנא" איז דאס געוויס נישט קיין קליינער היזק — און „קאזנא" איז דאך ביי אונז טהייערער פון אלסדינג — זאל מען זיך באצייטענס ארומקוקען, נעמען מיטלען, אז מע זאל די רויטע יודלעך חלילה נישט אראבפיהרען פונ'ם דרך הישר... און אזוי ווי אונז נישט באוואוסט ווער דער דאזיגער נפש איז, פון וואנען ער איז, וואס ער איז, און וואס איז זיין טהועכץ, זאל מען איהם באזוכען און זעהען צי האט ער שווארץ אויף ווייס... ווארום ווערדליג עס ווייזט אוים באדארף ער זיין אדער אזעלכער וואס האנדעלט מיט פאלשע אסיגנאציעס, אדער א בורח, איין אנטלאפענער פון ערגעץ, אדער איינער פון די היינטיגע ווייסע חברהניקעס וואס רעדען

אָן, פירדען אראָב פון וועג און פאַרפירהרען אין דער שאול־תחתיה אַריין... קיין כּשרע זאַך איז דאָס געווים נישט"...

כּך הוה, דער פרעמדער פאַרשוין איז נאָך געשלאָפען, בשעת צום רויטען בעל־אכסניה האָט זיך באַוויזען עפּיס אַ „קנעפּיל" מיט אַ בלויער נאָז און האָט זיך אָנגערופען צו איהם בזה הלשון:

— הער נאָר אוים, ברודער, מיר האָבען דיך תמיד געהאַלטען פאַר אַ שטילען, איין ערהרליכען יורען; איך וואָלט זיך גיכער גערעכט אויף דיר אַ פגירה, איידער דו זאָלסט האַנדלען מיט טרפה סחורה, קאָנטראַבאַנד...

דער רויטער בעל אכסניה איז געוועזען אַ געניטער מענש און אַ חשוב ביי אַלע „קנעפּלעך", האָט ער קודם כל געהייסען מע זאָל דערלאַנגען אַ פלעשיל מיט צוויי גלעזלעך.

— אָט הער וואָס מע שרייבּט אויף דיר — מאַכט צו איהם דאָס קנעפּיל און זאָטעלט אָן די נאָז אויף צו לייענען דאָס פּאַפּיער — און ווער מיינסט דו שרייבּט דאָס? טאַקי אייערע פאַרשאָלטענע רויטע יודלעך! ווען וואָלטען מיר דען געוואוסט וואָס ביי אייך טהוט זיך, ווען אייערע זאָלען נישט שרייבען איינס אויף אַנדערע קיין מסירה'לעך?

— אַדוני פּריץ, וואָס איז דיין באַגעהר? — מאַכט צו איהם דער בעל אכסניה און גיסט אָן ביידע גלעזלעך — לאָמיר קודם כל זיין געזונד און לאָמיר טרינקען לחיים; לחיים פּריצוני, — מאַכט ער אויף יודיש — לאָז גאָט געבען אַלסדינג וואָס איך ווינש דיר... אַצינד זאָג מיר וואָס איז דיין באַגעהר?

— זאָג מיר נאָר, סערדצע, — רופט זיך אָן דאָס „קנעפּיל" — ווער האָט זיך דאָס אָבגעשטעלט ביי דיר אויף הייינטיגען שבת עפּיס אַ מאָדנער פאַרשוין? פון וואַנען איז ער און וואָס טהוט ער היע און וואָס האָט ער דאָ נעכטען עפּיס געדרשענט?

— געזונד זאָלסט דו מיר זיין און שטאַרק אויף אַלע אברים! — רופט זיך אָן צו איהם דער בעל אכסניה — איך פאַרשטעה גאָר נישט איין וואָרט וואָס דו רעדסט צו מיר; ס'איז עפּיס טערקיש! ערשטענס ווייס איך אַליין נישט ווער דאָס איז; צווייטענס איז ער שוין לאַנג אוועקגעפאָהרען, און דריטענס האָט זיך ביי מיר קיין מאָל נישט אָבגע-

שטעלט אזא פארשוין... איך וויים גאר נישט פון קיין פותר און פון קיין חלום! לחיים, לאמיר ביידע זיין געזונד, ס'זאל דיר אנגעהן, פריץ, חאטש האלב, וואס איך ווינש דיר!...

— אי, ביזט דו א מאשעניק! — מאכט צו איהם דאס „קנעפיל" מיט א געלעכטער — דיך האט מען אייגענטלעך שוין לאנג באדארפט אויפהענגען אויף א בוים; נאר דיין גליק איז וואס איך האלט פון דיר, דער רוח זאל דיך ווייסען, פאר וואס. איך וויים דאך אז דו לייגסט ווי א הונד! פאלג מיך, זיי זיך בעסער מודה, און באווייז מיר דעם דאזיגען נפש, איך וויל איהם א טאפ טהון ביים דופק...

— אך, מיט'ן גרעסטען כבוד, פאר דיר איז דען פאראן ביי מיר א פארבארגענע זאך? — זאגט איהם דער בעל אכסניה און לויפט אריין צום אורח און רייסט איהם אויף פונ'ם שלאף.

— יהודה בלא! שטעהט אויף, טהוט אייך אן, פאקט אייך צענויף, נעמט די פים אויף די פלייצעס, און מאכט א ויברח, אבער טאקי באלד, ווארום ס'איז מיט אייך נישט פרעהליך! איך היים אייך שפאנען די פודר פון אייערט וועגען; מאכט זשע נישט קיין שיהות און פאהרט אייך געזונדער-הייד בשם אלקי ישראל, איהר זאלט זיך אפילו גאר נישט ארומקוקען צוריק! און אז גאט וועט אייך ברענגען בשלום אהיים, זאלט איהר, למען השם, בענשען גומל, וואס איהר זענט ארוים טרוקען... פרעגט נישט קיין קשיות, לייגט אייך צענויף און אנטלויפט, איהר קענט נישט די רויטע יודלעך און איהר וויסט נישט ווער אונזערע כלי קודש זענען... פאהרט געזונדערהייד און לאזט גריסען איטליכען באזונדער גאר פריינדליך!..

*

* *

פון דעמאלט אן איז ביי די רויטע יודלעך דאנקען השם-יתברך שלום ושלוה, שא שטיל, מחיה נפשות! איטליכער האט אין זינען זיך, איטליכער איז פארנומען מיט זיינעם: דער קרעמער קוקט ארוים אויף קונים; דער בעל הלואה שרייבט קוויטלעך „על-פי-היתר-עסקא"; די קליינע פיאווקעלעך נעמען „וואכער"; דער בעל-מלאכה הארעוועט מיט'ן בלוטי-גען שווייס; די שוחטים שעכטען, די חונים זינגען, די מלמדים קנעלען; די מארק מענשען געהען ארום מיט די שטעקעלעך אין גאס און טראכטען;

וואו נעמט מען אויף שבת ?... יונגעלייט, משכילים שרייבען „מאמרים" אין די בלעטער ; זיי קומען זיך צוזאַמען אַלע שבת-צו-נאַכט, מאַכען אסיפות און מע שמועסט, וואו נעמט מען געלד אויף צו קויפען ערד אין ארץ ישראל ?... די נגידים דערהערען נאָר דאָס וואָרט „געלד", קומט אויף זיי אַיין אויסחאַפּעניש. „וויים איך! — זאָגען זיי, — קבצנים, שלעפּערים, מלמדים, יונגלעך ווילען אָבקויפען ארץ-ישראל. נישט דאָ ווער סע זאָל לאַכען!"... די „פּוסטעקראַטען", אָדע די חברה „שנויץ מיט ברויט" פּאָדטאַקעווען, באָמקען צו די נגידים און מאַכען חוזק פון דער נייער חברה „רויטע ארץ-ישראל יודלעך", האַקען אין „אָקע", קלאַפּען אין „סטוקעלקע", שפּילען אין „דערדע", אין „זעכס און זעכציג", אָדער גאָר אין יענער שכלדיגער שפּיעל, וואָס מע רופט זי „מערטעל — מערטעל"... אויך די געלעהרטע, די הקרנים קלויבען זיך צוזאַמען אַלע נאַכט, הערען נישט אויף צו חקירה'ן איבער דער פראַגע פון ארץ-ישראל, צי קען עס חלילה נישט אָנריהרען דעם פּראָגרעס, שאַדטען דער ציוויליזאַציע ?... איין חקירה ברענגט זיי אַריין אין דער אַנדערער חקירה, איטליכע פראַגע שלעפּט צו צו זיך נאָך אַ פראַגע ; מע רעדט, מע שאַרפט זיך די צינגלעך, מע לופט־ מערט די שפּראַך, מע אַמפּערט זיך און מע קריגט זיך — עס לאָזט זיך גאָר נישט אויס ביי זיי קיין מאַטעריאַל, זיי זענען שוין פאַרקראָכען אַזוי וויַיט, אַז זיי האַלטען שוין ביי דער חקירה: „וואָס איז פריהער באַשאַפען געוואָרען אויף דער וועלט — צי דאָס איי, וואָס פון דעם פּיקט זיך אויס אַ הוהנדיל, צי די הוהן, וואָס לייגט איין איי ?"... און „וואָס איז דער שכל, וואָס דאָס ווייסעכין מיט געלעכין ליגען שטענדיג אינאיינעם און מישען זיך קיין מאָל נישט צוזאַמען ?"... וכדומה אַזעלכע טיפע חקירות... און די אָרימע לייט ? גאָר נישט, אָרימע לייט זענען זיך אָרימע לייט, געהען זיך אום שמילערהייד פון הונגער, ווער קען זיי חלילה פאַרוועהרען ? שטאַרבען איז אַ גאָט זאַך, מיר וועלען אַלע שטאַרבען... און די קינדער זייערע אויך נישקשה. געהען זיך אַרום פראַנק און פריי נאַקעט און באָרוועס, נישט געצוואָגען, נישט געקעמט, פּאַליאַסקען זיך אין דער בלאָטע מיט אַלע חזירים... און להבדיל די רבנים ? און די איבעריגע זייערע כלי-קודש ? — לאָזט זיי געמאַך: זיי האָבען גענוג אַרבייט ביים ערוב, ביים פּסח'דיגען בראָנפען, ביי דער מצה-שמירה און ביי די אַלע איבעריגע זאַכען, וואָס זענען שייך צו יודישקייט. גענוג פון זייערט וועגען אַז זיי האָבען אין זינען באַוואָהרענען די רויטע יודלעך אויף סוכות מיט „קאָרעפירער" אתרוגים, חלילה נישט פון ארץ ישראל... הכלל ס'איז

קיין עין־הרע שטיל אויף יענער זייט טייך ס מ ב ט י ו ן, שטיל און רוהיג. א שטילע, א געדיכטע, א טונקעלע נאכט האט זיך אנגערוקט אויף די רויטע יודלעך, זיי ווילען שלאפען... ששש... ווייסט איהר וואס? לאמיר זיי נישט שטערען. לאמיר זיך צעגעהן שטילערהייד, אויף די שפיץ פינגער, און לאמיר זיי צו־ווינשעווען א גוטע נאכט מיט זיסע חלומות . . . .

. . . .

א גוטע נאכט, רויטע יודלעך, שלאפט געזונד! . . . . .

. . . .

אנ׳עצה.

אנ'עצה.

— שוין פון א טאג דריי, אז עס געהט צו דיר א יונגער־מאן אלע אין דער פריה און ביי טאג און אויפדערנאכט און טרעפט דיך ניט אין דערהיים. ער דארף דיך, זאגט ער, זעהר נייטיג זעהען!

אזוי האט מען מיר אנגעזאגט א בשורה, בשעת איך בין געקומען איין מאל צו פאהרען פון וועג א היים.

— מסתמא א מחבר מיט א „ווערק״! — אזוי האב איך מיר געטראכט און האב מיך אוועקגעזעצט צום טיש און נאר גענומען זיך צו דער ארבייט — אהא, מע קלינגט שוין! עס עפענט זיך די טהיר און עמיצער דארטען פארקעט זיך, טהוט אוים די קאלאשען, הוסט, שנייצט די נאז — אלע סמנים פון א מחבר, איך וואלט שוין וועלען זעהען דעם פארשוין! גאט האט געהאלפען ער איז אריין, אפגעמאכט צו מיר א גאנץ פיינעם „באי בשלום״, דאס הייסט אפגעטראטען אויף א פאר טריט צוריק, געמאכט א מין רעוועראנס, געריבען בשעת מעשה א האנד אן א האנד, האט ער זיך מיר פארגעשטעלט און אנגערופען א נאמען פון דער הגדה, איינע פון די נעמען, וואס אט האט איהר דאס געהערט און אט האט איהר דאס פארגעסען, אוועקגעפלויגען.

— זיצט! מיט וואס קאן איך אייך דיענען?

— איך בין געקומען צו אייך מכח זעהר א נייטיגע זאך, דאס הייסט, פאר מיר איז די זאך נייטיג, זעהר נייטיג, ממש קאן מען זאגען נוגע אין לעבען אריין, און נאר איהר, אזוי מיין איך, וועט דאס פערשטעהן. איהר שרייבט אזוי פיעל, אז איך מיין, אז איהר בעדארפט וויסען אלסדינג און איהר בעדארפט זיין א מבין אויף אלסדינג. אזוי מיין איך, דאס הייסט ניט איך מיין, נאר איך בין איבערצייגט, אז ס'איז אזוי.

איך בעטראכט מיין פארשוין: א טיפ פון א קלײנשטעדטעלדיגען משכיל, א מחבר; א יונגערמאן מיט א בלאס פנים מיט גרויסע שווארצע רחמנות־אויגען, דאס הייסט אזעלכע אויגען, וואס בעטען זיך: „האט רחמנות אויף איין עלענדע, א פארבלאנזשעטע נשמה״. איך האב ניש

ליעב אזעלכע אויגען; פאר אזעלכע אויגען האב איך מורא: קיין מאל ראכען זיי נישט, טהוען נישט קיין שמייכעל, שטענדיג פערטיעפט אין זיך — איך האב פיינט אזעלכע אויגען.

— אנו ווייזט, וואס האט איהר דארטען? — מאך איך צו איהם, לעג אוועק די פען, שפאר מיך אן אויפ'ן בייגקיל און ווארט, אז אט באלד נעהמט ער זיך צום בוזעם און שלעפט א...ים א היבש פעקיל כתבים, געוויס א ראמאן אין דריי טהיילען, לאנג ווי דער יודישער גלות, אדער א דראמע אין 4 אקטען, וואס די פארשוינען הייסען: מערדערזאהן, עהרליכמאן, פרומהארץ, ביטערצווייג, וכדומה אזעלכע נעמען, וואס פון זיי אליין זעהט איהר שוין ארוים, מיט וועמען איהר האט צוטהון... און אפשר איז דאס גאר נייע לידער פון ציון:

„אהין אויף די בערג טהוט איהם ציהען,
„דארט וואו דער אדלער טהוט פליהען,
„דארט וואו דער איי־בערט טהוט בליהען,
„דארט וואו די נביאים האבען געטהון ריהען,
„און פאר גאט געטהון קניהען...

מיר זענען קענטליך די דאזיגע לידעלעך, די דאזיגע גראמען, וואס קריכען פונ'ם האלז, שטעריען אין די אויגען, זשעמען אין די אויערען און לאזען איבער אין הארצען נאך זיך א ווילדע פוסטקייט, א מאדנע וויסטעניש אויף דער נשמה.

שטעלט אייך אבער פאר, איצטיגעס מאל האב איך דוקא נישט געטראפען: דער יונגערמאן האט זיך ניט גענומען צו דער בוזעם־קעשעני, ניט ארויסגעשלעפט קיין פעקיל כתבים, ניט אין זינען געהאט אפילו לייענען מיר א ראמאן, א דראמע אדער נייע לידער פון ציון. ער האט נאר צורעכט געמאכט דעם קאלנער פון העמד, אויסגעהוסט זיך פריהער און א זאג געטהון צו מיר:

— איך בין געקומען צו אייך אהער הייסט דאס נישט מעהר ווי אויסדערצעהלען אייך מיין ביטער הארץ און זיך איין עצה האלטען מיט אייך. אזא מענש ווי איהר בעדארף מיך פארשטעהן. איהר שרייבט אזוי פיעל, אז איהר מוזט וויסען אלסדינג און נאר איהר קאנט מיר געבען די רעכטע עצה, און גלויבט מיר, וואס איהר וועט מיר זאגען, דאס וועל איך טהון. איך גיב אייך מיין עהרען ווארט! האט קיין פאר־איבעל נישט, אפשר נעהם איך צו ביי אייך צייט?

— נישקשה, עס מאכט נישט אוים, דערצעהלט, דערצעהלט! —

מאך איך צו איהם און פיהל, ווי א שטיין איז מיר אראב פונ׳ם הארצען, און דער יונגערמאן רוקט זיך צום טיש און הויבט אן צו דערצעהלען זיין ביטער הארץ פריהער פאוואלינקע, געלאסען, און וואס וויי טער מיט אלץ מעהר היץ:

* *

*

— אליין בין איך, דארפט איהר וויסען, א יונגערמאן, ווי איהר זעהט מיך, פון א קליין שטעדטיל, דאס הייסט דאס שטעדטיל איז גאר ניט אזא קליין שטעדטיל און דוקא א היבש שטעדטיל, א שטאדט קאן מען זאגען, נאר געגען אייער שטאדט הייסט דאס א שטעדטיל. דאס דאזיגע שטעדטיל, אזוי מיין איך, קענט איהר דוקא זעהר גוט, נאר איך וויל דאס אייך נישט פורש בשמו זיין, מחמת א קשיא אויף אייך, איהר קאנט דאס נאך באשרייבען, פאסט דאס מיר ניט איבער א סך טעמים... מיט וואס איך פארנעהם זיך ווילט איהר וויסען? הם... איך פארנעהם זיך... הייסט דאס טהוען טהו איך לעת עתה גאר-נישט נישט, זיץ נאך הייסט דאס אויף קעסט ביי שוועהר און שוויגער, דאס הייסט, נישט אויף קעסט, נאר אין איינעם זיצען מיר, אויף אלעם גרייטען, מחמת זי איז, דארפט איהר וויסען, א בת יחידה, א איין-און-איינציגע, הייסט דאס, מעהר נישטא ביי זיי קינדער, א חוץ די איינע טאכטער, און זיי קענען נישקשה באשטעהן אונז אויסהאלטען נאך צעהען יאהר, מחמת זיי זענען, דארפט איהר וויסען, פארמעגליכע לייט, סע קאן אויף זיי זאגען נגידים, און ווערליג ביי אונז הייסען זיי גרויסע נגידים, גבירים אדירים, ווארום רייכער פון זיי איז שוין ביי אונז נישטא. מיין שוועהר בעדארפט איהר געוויס קענען, אזוי מיין איך, איך וויל אייך נישט פורש בשמו זיין, סע פאסט נישט, ער איז א יוד, דארפט איהר וויסען, וואס האט ליעב זיך ראזען הערען אויף דער וועלט, מע זאל איהם קענען. למשל, אויף באברויסקער נשרפים האט ער געגעבען די שענסטע נדבה, אויף קעשענעוו האט ער געשענקט מעהר פון אלעמען; אין שטאדט גופא ביי אונז גיט ער אפילו ווינציג וואס, נאר אין דער פרעמד האט ער ליעב זיך אויסשטעלען פיין, אלע זאלען וויסען; ער איז, פערשטעהט איהר מיך, גאר קיין נאר נישט. ער ווייסט גאנץ גוט, אז דא, אין שטאדט, האט מען סיי וסיי פאר איהם דרך ארץ, פאר וועמען

בעראַרף ער זיך דאָ אויספּײַנען? איז ער זיך מישב און שטעלט זיי גאָר אַ פּײַג. ער איז אַ מענש, וואָס קאַטאָרי ער קאָן נישט געבען, ער זאָגט אַליין, אַז ער קאָן נישט געבען. אַז מע קומט צו איהם נאָך אַ נדבה, ווערט ער טויט און זאָגט: „שוין? איהר זענט שוין געקומען נעהמען? נאַט אײַך די שליסעלעך און געהט אײַך אַליין צו דער שאַפּע און נעהמט אײַך וויפיעל איהר דאַרפט"... מײנט איהר דאָך מסתמא, אַז אָט נעהמט ער אַרויס די שליסעלעך? האָט איהר במחילה אַ טעות! די שליסעלעך פון דער שאַפּע ליגען בײַ איהם סך־הכל פאַרשלאָסען אין אַ טישקעסטיל, און אַחוץ דעם ליגט דאָס שליסעלע פון טישקעסטיל אויך ערגיץ באַגראָבען. אָט אַזאַ מענש איז ער, דער שוועהר מײַנער. און וואָס זאָלט איהר קלערען? אודאי ווי דער מענש פערדיענט, אַזאַ נאָמען האָט ער. צווישען אונז רײדענדיג, הײסט ער טאַקי בײַ אונז אין שטעדטיל דער דבר אחר... געוויינט'יך אונטער די אויגען, אין די אויגען חנפ'ט מען איהם אַזוי, אַז סע שלאָגט צום האַרצען, און ער איז זיך מישב און נעהמט דאָס אָן דוקא פאַר גוט געלד, גלעט זיך דאָס בײַכעל, און לעבט זיך אָב אַ גוטען טאָג. סטײטש געלעבט! לעבען צו לעבען איז נישט גלײַך! באַרעכענט אײַך נאָר אַליין, אַ מענש טהוט נישט קײן האַנד אין קאַלט וואַסער; שען געזעסען, פײַן געגעסען, גוט געשלאָפען, וואָס ווילט איהר נאָך? נאָכ'ן שלאָפען הײסט מען אײַנשפּאַנען דאָס פאַיעטאָנדעל און מען פאָהרט אַרויס אַביסעל אויפ'ן שפּאַציר איבער דער בלאָטע, און קומט פאַרנאַכט געהט מען זיך צעניף מענשען פון שטאָדט, דער מיט אַזאַ מין פּזמון, דער מיט אַזאַ מין רכילות, אַ געכטיגען טאָג, און מע באַרעדט די גאַנצע שטאָדט און מע לצ'ועט אָב פון דער גאַנצער וועלט; נאָכדעם דערלאַנגט מען דעם גרויסען סאַמאָוואַר און מען זעצט זיך אַוועק מיט שמואל־אבא דעם שוחט שפּיעלען אין דאַמינעס. שמואל־אבא דער שוחט, דאַרפט איהר וויסען, איז אַ יונגערמאַן טאַקי מיט פּאה'לעך, נאָר אַ הײַנטוועלטיגער שוין, מיט אַ ווײַסען קאָלנער, מיט אויסגעפּוצטע שטיוועלעך און אַנטלויפט נישט פאַר קײן יונגע ווײַבעלעך, און האָט אַ פײַן העלזעל, קאָן שען זינגען, און שרײַבט אויס אַ „בלאַט", און שפּיעלט זעהר גוט אין שאַך און אין דאָמינעס, און אַז זיי זעצען זיך שפּיעלען אין דאָמינעס קאָנען זיי אָפּשפּיעלען אָט אַזוי אַ גאַנצע נאַכט, און דו זיץ און קוק און געניץ. דאָס מויל ווערט שיער נישט צעריסען. נעהם זשע, דו שוטה, שטעה אויף און געה דיר אַוועק צו צו זיך אין חדר'ל און זעץ זיך איבער אַ בוך צי איבער אַ בלאַט־צײַטונג?

איז נײן! פאר וואס? סע פאסט נישט. סע זיצט א פרעמדער מענש, ווי אזוי הויבט מען זיך אויף און מע נעהמט און מע געהט אוועק אין מיטען דרינגען? פאר אזא מעשה דארפט איהר וויסען ווערט דער שווער ברוגז, דאס הייסט, זאגען זאגט ער גאר נישט, נאר ער בלאזט זיך אן ווי איין אינדיק און ענטפערט נישט, חאטש רעד צו איהם צוזעצטערהייד. און אויף איהם קוקענדיג אויך די שוויגער! און ווי באלד שוועהר און שוויגער זענען נישט שוה בשוה מיט'ן איידעם, קוקט שוין זי אויך, צו אלדע שווארצע יאהר — פארט א בת יחידה איין-און-איינציגע ביי טאטע-מאמע, וואס זיי זענען, זאגט זי, ביי איהר דאס חיות מיט דער נשמה, און זי ביי זיי דאס אויג אין קאפ, מיט סכנות נפשות, אזוי אז טאמער מאכט זיך, זי ווערט עפים נישט מיט אלעמען, איז באלד דער דאקטאר, באלד קעהרט זיך איבער די וועלט! נו, איז שוין עפים א חדוש, וואס אזא נפש ווי זי נעהמט זיך איבער און מיינט, אז די גאנצע וועלט איז בעשאפען געווארען נאר פון איהרעטוועגען? און דערצו דארפט איהר וויסען איז זי נאך נישט איבעריג קלוג אויך, דאס הייסט, אזוי אפילו, אז איהר וועט מיט איהר רעדען איז זי, דאכט זיך, נישט קיין נאר, גאר קיין נאר נישט, מע קאן זאגען א קלוגע, א גאנץ קלוגע, א חרוצה, א מאנסבילשער קאפ אויף איהר! נאר וואס דען? אט דאס, וואס זי איז צעבאלעוועט, צעפעסטעס, א ווילדע ציג, טאג ווי נאכט אדער חא-חא-חא, אדער גאר א ווארף געטהון זיך אין בעט אריין און צעוויינט זיך ווי א קליין קינד. „וואס איז דיר? וואס פעהלט דיר? וואס וויינסט דו? וואס ווילסט דו?” — ענטפערט די וואנט? מילא. וואלט דאס נאך אויך געוועזען א האלבע צרה. א ווייב אז זי וויינט, וויינט זי אזוי לאנג ביז זי וויינט זיך איבער! איז אבער דער חסרון — די שוויגער; ווערט געוואהר די שוויגער, קומט זי צולויפען אין איין אימפעט מיט'ן טערקישען שאל אויף די פלייצעס, ברעכט די הענד און לייענט מיט א נוסח פון תחינות, און א קול האט זי, דארפט איהר וויסען פון א מאנסביל: „וואס איז דיר, טאכטער לעב? ווידער ער? אט דער רוצח, דער גזלן, דער מערדער? וויגד איז מיר! וואס ארט דאס איהם, א שטיינער, וואס איך האב נאר איין אויג אין שטערען? דער בויך האט איהם וועה געטהון? צי ער האט בלוט פארגאסען?” שיט, שיט מיט רעד ווי פון א זאק! עס ווייזט זיך מיר אויס, אז זי וועט אייביג אזוי שיטען, קיין מאל נישט אויפהערען, און עס זינגעט מיך ביים הארצען, עס נאגט די נשמה, און עס נעהמט מיך אן א חשק נעהמען איהר טערקישען שאל, צעקנייטשען מיט די הענד,

צעטרעטען מיט די פיס און צערײַסען אויף שטיק־שטיקעלעך! האָטש אײַנגענטליך, אַז מע וויל שמועסען צוריק, וואָס האָב איך צו איהר שאַל? אַ שאַל ווי אַלע טערקישע שאַלען, וואָס מע ברענגט זיי צו פיהרען פון בראָד. אײַך בעדאַרף זײַן באַקאַנט די דאָזיגע טערקישע שאַלען: געמאָלטע, מיט רויטע, געלע, גרינע, ווײַסע, שוואַרצע קעסטעלעך, מיט שפּרײַנקעליך באַשפּרײַנקעלט און מיט פרענזעלעך באַפרענזעלט...

— זײַט זשע מוחל, יונגערמאַן! — האַק איך איהם איבער סאַמע אין מיטען — דאַכט זיך, איהר האָט געזאָגט, איהר ווילט זיך עפּיס אַן עצה האַלטען מיט מיר מכּח אַן ענין?...

— האָט קײן פּעראיבעל ניט — מאַכט ער און חאַפּט איבער דעם אָטעם. — אפשר נעהם איך צו בײַ אײַך צײַט? נאָר דאָס איז נײטיג געווען, פאַרשטעהט איהר מיך, טאַקי צום ענין, איהר זאָלט ווערען אַביסעל באַקאַנט מיט דער שטוב און מיט די מענשען, און אַז איהר וועט ווערען באַקאַנט מיט דער שטוב און מיט די מענשען, וועט איהר ערשט דעמאָלט פאַרשטעהן די לאַגע מײַנע... איז ווי באַלד זי ווערט חלילה נישט מיט אַלעמען, מײַנע הײסט דאָס, הויבט אָן די שוויגער וואָרטשען, און דער שוועהר הײסט אײַנשפּאַנען דאָס פאַיעטאָנדעל און שיקט אַוועק נאָכ'ן דאָקטאָר, „דעם נײַעם דאָקטאָר", אַזוי טאַקי רופט מען איהם בײַ אונז „דער נײַער דאָקטאָר" — איך וויל אײַך ניט פּורש בשמו זײַן, חאַפּט איהם דער וואַטענמאַכער! און אָט אַדאָ הויבט זיך ערשט אָן די רעכטע חתונה, וואָס וועגען דעם טאַקי האָב איך אײַך געוואָלט דערצעהלען און זיך מיט אײַך אַן עצה האַלטען.

מײַן פאַרשוין שטעלט זיך אָפּ אויף אַ מינוט, ווישט זיך אויס דאָס פאַרשוויצטע פּנים, רוקט זיך צו צו מיר מיט'ן בענקעל אַ ביסעל נעהנטער און גרײט זיך צו דערצעהלען ווײַטער, נעהמט בשעת מעשה אין האַנד אַרײַן אַ זאַך אויף צו האַלטען, מחמת ס'איז פאַרהאַן מענשען, וואָס אַז זיי רעדען מוזען זיי עפּיס האַלטען אין דער האַנד, אַנדערש קאָנען זיי ניט דערצעהלען קײן מעשה; בײַ מיר אויפ'ן שרײַב־טיש שטעהען אויסגעשטעלט פערשידענע זאַכלעך, ראַריטעטען, צאַצקעס און צווישען זיי אויך אַ קלײַן וועלאָסיפּעדעל, אַ ציגאַרענשנײַדער. דאָס דאָזיגע וועלאָסיפּעדעל האָט אַזוי נושא חן געווען בײַם עולם, אַז איטליכער וועל עס קומט אַרײַן צו מיר, איז קודם־כּל נעמט ער זיך צום וועלאָסיפּעדעל. אויך דעם דאָזיגען פאַרשוין מײַנעם איז דאָס וועלאָסיפּעדעל אַ פּנים שטאַרק געפעלען; פריהער האָט ער דאָס בשעת דערצעהלען

בעטראַכט, נאָכדעם געקומען אין האַנד, נאָכדעם געפּרובט דרעהען די רעדעלעך, הכלל ער האָט דאָס וועלאָסיפּעדער שוין מעהר פֿון די הענד ניט אַרויסגעלאָזט, און אַזוי האָט ער אָנגעהויבען צו דערצעהלען ווײַטער:

— אַלזאָ „דער נײַער דאָקטאָר". דאָקטוירים, דאַרפֿט איהר וויסען, איז פֿאַרהאַן בײַ אונז אין שטעדטיל אַזוי ווי די הינט; פֿאַראַן דאָקטוירים קריסטען און פֿאַרהאַן יידישע דאָקטוירים און דאָקטוירימלעך; פֿאַרהאַן אויך דאָקטוירים ציוניסטען, דאָס הייסט אַזעלכע, וואָס פֿאַרנעהמען זיך מיט ציוניזם; נאָר דער דאָקטאָר, וואָס איך דערצעהל אײַך, איז נאָך גאָר אַ יונגער דאָקטאָר, טאַקי אַ היימישער, אַ שנײַדערס אַ זוהן, דאָס הייסט, דער פֿאָטער זײַנער איז געווען אַמאָל אַ שנײַדער — היינט איז ער שוין אויס שנײַדער, וואָרום ווי שטעהט איהם אָן זײַן אַ שנײַדער, אַז ער האָט אַ זוהן אַ דאָקטאָר? מײַן איך פֿאַרקעהרט, ווי שטעהט אָן דעם זוהן דעם דאָקטאָר צו האָבען אַ טאַטען אַ שנײַדער און נאָך אַזאַ מין שנײַדער, וואָס איז צווישען שנײַדער אַ שנײַדער? דהיינו: אַליין איז דאָס אַ יודיל, דאַרפֿט איהר וויסען, אַ קליינס מיט אַ וואַטאָווע קאַפּאָטע און מיט אַ קאַסאָקע אייגעל און מיט אַנ׳אײַנגעבויגענעם פֿינגער, און אַ קול האָט דאָס ווי אַ גרײַגער, און סע געהט אַרום טאָג ווי נאַכט און סע גרײַגערט: „מײַן דאָקטאָר האָט דאָס נעכטען געהאַט אַ פּראַקטיקע, אַי אַ פּראַקטיקע! מײַן דאָקטאָר אַז ער וויל קען ער! מײַן דאָקטאָר!" ער פֿאַרהאַקט איטליכען בעזונדער דעם קאָפּ מיט זײַן דאָקטאָר! און דערצו איז נאָך דער דאָקטאָר, צו די צרות, דאַרפֿט איהר וויסען, אַ ווײַבערשער דאָקטאָר, דאָס הייסט אַנ׳אַקושאָר, איז וואו ערגיץ אַ מוד פּויקט ער אויס דער קאַסאָקע שנײַדער איבער דער גאַנצער שטאָדט, — אַז אַך און וועה איז שוין יענעם ווײַבעל אָדער יענעם מיידיל, וואָס פֿאַלט אַרײַן צום דאָזיגען דאָקטאָר אין די הענד, און צו זײַן פֿאָטער דעם שנײַדער אין מויל אַרײַן... עס האָט זיך אַנומעלטען געטראָפֿען בײַ אונז אַ מעשה, אַ מיידיל איז געווען בײַ אונז...

— זײַט זשע מוחל, יונגער־מאַן — האַק איך איהם איבער נאָך אַמאָל אין מיטען די רייד — דאַכט זיך, איהר האָט געוואָלט מיט מיר זיך עפּיס אַנ׳עצה האַלטען.

— האָ: קיין פֿאַראיבעל ניט, אפשר נעהם איך צו בײַ אײַך צײַט? נאָר איך האָב אײַך אָנגעהויבען מיט׳ן דאָקטאָר, ווײַל ער איז אין גאַנצען דער מלאך־המות טאַקי! ווען ניט ער, וואָלט דאָך מיר געווען

גוט ווי די וועלט, ווארום וואָס פֿעהלט מיר, איך בעט אייך? אַז אַ ווייבעל האָב איך, דאַרפֿט איהר וויסען, אַ פּאַרשוין, אַ יפת תואר קאָן מען זאָגען, און קיין קינדער, דאַרפֿט איהר וויסען, האָבען מיר נאָך ניט, און אַ בת יחידה איז זי, איין-און-איינציגע, איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר איז דאָס אין גאַנצען איהר'ס, מיינס הייסט דאָס, און כבוד האָב איך אויך ניט צו פֿאַרזינדיגען, ווערליג אַ נגיד'ס אַנ'איידעם, ניט זשעדנע, דאַנקען גאָט, נישט קיין אויבען אָן, נישט קיין מפטיר שבת און יום-טוב, נישט קיין כבוד, אַז סע מאַכט זיך ערגיץ אַ ברית, אויך מיט'ן אתרוג צו די הושענא'ס בין איך דער ערשטער נאָכ'ן שווער: פֿריהער דער חזן געוויינטליך, נאָכדעם דער רב, נאָכדעם דער שווער, נאָכדעם איך, נאָכדעם ערשט דער איבעריגער עולם. און אפילו אין מרחץ, להבדיל, אַז איך טהו מיך אויס און קום אַריין, מאַכט דער בעדער אַ טאַרעראַם: „לאָזט נאָר, יודען מאַכט אַ וואַרע, דעם נגיד'ס איידעם געהט!" איך שווער אייך בנאמנות, אַז סע איז מיר פֿריקרע, איך האָב עס פֿיינט, שייך זאָגען פֿיינט? חנופה האָט איטליבער ליעב און פֿון כבוד זאָגט זיך קיינער נישט אָפּ'עט, נאָר וואָס דען? ס'איז שוין צופֿיעל, ובפרט, אַז איך ווייס, אַז איך האָב עס כלל נישט פֿאַרדיענט. וואָס איז? באשר דער שווער איז אַ נגיד? לאָזען זיי איהם חנפֿה'נען, לאָזען זיי איהם לעקען, זייט מיר מוחל, צעזעצטערהייד, וואָס קעהר זיך דאָס אָן מיט מיר? ווילדע מענשען, זאָג איך אייך, גאָר ווילדע מענשען, און איך באַדאַרף זיצען מיט זיי ווי אין געפֿענקעניש, ווארום צונויפֿגעהן זיך מיט זיי ווען לאָזט מען מיך נישט, ווי פּאַסט דאָס פֿאַר'ן נגיד'ס איידעם? רעדען מיט'ן שווער, איז נישט דאָ מיט וועמען, ער איז, דאַרפֿט איהר וויסען, אַ פּראָסטער נפש, זעהר אַ פּראָסטער נפש, אַ גרויסער עם-הארץ, זאָל ער מיר מוחל זיין, ווי ער הערט נישט, אַזוי זאָל איהם נישט שאַדען, און זי, אַ ווילדע ציג אַ בת-יחידה, ווי איך האָב אייך געזאָגט, אָט לאַכט זי און אָט וויינט זי, אָט איז חאַ-חאַ-חאַ, און אָט טהוט זי זיך אַ וואַרף אין בעט אַריין און מע שיקט נאָכ'ן נייעם דאָקטאָר — און דער נייער דאָקטאָר, פֿאַרחאַ... זאָל ער ווערען! דערמאָן איך זיך אָהן איהם, ווערט מיר נמאס ומאוס דאָס לעבען מיינס! איהר מעגט מיר זיבער גלויבען, סע מאַכט זיך אמאָל אַ צייט, אַז סע ווילט זיך מיר אָדער חאַפּען אַ מעסער און שטעכען זיך, אָדער אַוועקלויפֿען צום טייך און טרינקען זיך — אַזוי ווייט איז מיר נמאס דער דאָזיגער דאָקטאָר.

אוּן דער יוּנגערמאַן פֿאַרטראַכט זיך, ווערט ט־ויעריג.

— וואָס זשע, איהר זענט זי, הייסט דאָס, חושר? — זאָג איך צוּם יוּנגענמאַן, אוּן היט זיך מיט אַן׳איבעריג וואָרט.

— חס ושלום! — מאַכט ער צוּ מיר, אוּן חאַפּט זיך אויף ווי אַנ׳אָפּגעבריהטער אוּן רוּקט זיך צוּ צוּ מיר נאָך נעהנטער — וואָס איז שייך זאָגען איך בין זי חושר? אַ יוּדישע טאָכטער! אַ כשר קינד... איך רייד פֿון איהם, רייד איך, פֿון שענעם דאָקטאָר, ברענען זאָל ער. אוּן נישט אַזוֹי נאָך דער דאָקטאָר, ווי דאָס שענע פֿאַטער׳ל זיינס, דאָס קאָסאָקע שניידעריל מיט דער וואַטאָווע קאָפּאָטע, פֿאַר׳שרפֿ׳הט זאָל ער ווערען! ער געהט אַרוּם טאָג ווי נאַכט אוּן גרייגערט אוּן פּויקט איבער דער גאַנצער שטאָדט. איהר מיינט דאָס גרייגערען האָט עפּיס אַ ממשות? בלאָטע, גאָלע גאָר נישט, עס האָט אַ צוּנג אוּן סע רעדט!! עס וואָלט מיך געאַרט, מאָלט אייך, ווי דער פֿאַר־יאָהריגער שניי. איז אַבער דער חסרון, וואָס אַ מענש האָט אויערען אוּן אויערען האָבען ליעב האָרכען, אוּן אַז מע האָרכט זיך גוּט צוּ, דערהערט מען אַזעלכעס, וואָס מען וואָלט דאָס נישט געוואָלט האָרכען, וּכפּ״ט נאָך ביי אוּנז אין שטאָדט. אַ שטאָדט, דאַרפט איהר וויסען, פֿוּן גאָלע רכילות׳ניקעס מיט לשון־הרע׳ניקעס מיט לאַנגע צינגער, וואָס האָבען אַ שם אויף דער וועלט! נעהמט מען אַריין ביי אוּנז אַ מענשע, אין מויל אַריין, טעג ער זיך שוין אָבגעזעגענען! פֿ.ר מיר אין די אויגען, מאָלט אייך, היט מען זיך, נאָר אוּנטער די אויגען האָב איך עטליכע מאָל געהערט אַזעלכע ווערטער, אַז איך האָב מיך אָנגעהויבען צוּקוּקען, שטאַרק צוּ־קוּקען, חאַפּען ווערטער, טאַפּען רייד אוּן — למאַי זאָל איך זאָגען? — איך האָב נישט אַרויסגעזעהען גאָר נישט, להלוטין גאָר נישט, בלתי איין זאַך האָב איך אַרויסגעזעהען, וואָס אַז ער קוּמט צוּגעהן, ווערט זי גאָר אַנ׳אַנדער מענש, מיט אַנ׳אַנדער פּנים, מיט אַנדערע אויגען, דאָס הייסט דער מענש איז דער זעלבער מענש, מיט׳ן זעלביגען פּנים, מיט די זעלביגע אויגען, נאָר דער קוּק איז אַנ׳אַנדערער. איהר פֿאַרשטעהט? ס׳איז גאָר אַנ׳אַנדער קוּק מיט אַנ׳אַנדער גלאַנץ! איהר מיינט, איך בין נישט קיין בעלן געווען אפשר אַ פֿרעג טהוּן זי: „זאָג מיר נאָר, וואָס איז די מעשה, נשמה מיינע, וואָס אַז ער קוּמט צוּגעהן, ווערסט דוּ גאָר אַנ׳אַנדער מענש?" טרעפֿט, וואָס זי האָט מיר דערויף געענטפֿערט? זי האָט זיך צולאַכט מיט אַזאַ מין חאַ־חאַ־חאַ, אַז איך האָב געמיינט איך וועל מיך באַגראָבען אַ לעבעדיגער, אוּן טאַקי באַלד

נאָכ'ן גרויסען געלעכטער, האָט זי זיך אַרײַנגעוואָרפען אין בעט אַרײַן מיט אַזאַ מין יללה, אַז ס'איז געקומען צולויפען די שוויגער מיט'ן טער־קישען שאַל און האָט זי גענומען מינטערען. און בשעת מעשה האָט זי אויסגעלייענט איהר ביסעל תחינות, און דער ש'יעהר האָט געחאַפּט דאָס פֿאַיעטאָנדעל און געשיקט נאָכ'ן דאָקטאָר, טאַקי מיך אַליין; און אַז דער דאָקטאָר איז געקומען, איז איהר די רגע געוואָרען גרינגער, ס'איז איהר אַרײַן די פֿאַרב אין פנים, און די אויגען האָבען איהר אָנגעהויבען גלאַנצען, ווי בריליאַנטען אקעגען דער זון... און שטעל איך פֿאָר די שענע לאַגע מײַנע: אַז איך בעדאַרף צו איהם אַרײַנקומען אין שטוב אַרײַן איז, מעגט איהר מיר זיכער גלויבען, גלײַך ווי אויף יענער וועלט. אין גיהנם אַרײַנצוגעהן בעדאַרף זײַן אַ סך מעהר ניחא! הײַנט אָנקוקען דאָס פנים זײַנס, אַנ'אײַדעל פנים'על! רויט ווי אַ צוויק, אַזש בלוילעך, און יעדער פּרישטש, יעדער פּרישטש, באַזעצט מיט פּרישטשעס! און האָט אַ טבע שמײַכלען, שמײַכעלט ווי אַ פּגר אומגעוואַשען. צי מען דאַרף צי מען דאַרף נישט, – ער שמײַכעלט! שטענדיג געשמײַכעלט, און צו איטליכען בעזונדער איז ער צוגעלאָזט, און וועד שמועסט צו מיר? צו מיר איז ער תמיד צוקער־זיס און ווייך, חאָטש לייג איהם צו צו אַ מכה. זײַן גוטסקײַט צו מיר האָט נישט קיין שיעור און קיין ערך! אַנומעלטען בין איך געווען נישט אין בעסטען געזונד, געהאַט די הײַנט־מאָדישע קרענק, די אינפלוענצע, וואַלט איהר בעדאַרפט זעהן, ווי דער מענש האָט זיך דאָס אַוועקגעלעגט פֿאַר מיר. עס איז מיר אַזש געווען איבער דער טבע! און מערקווירדיג, וואָס מעהר ער איז צו מיר גוט, אַזוי מעהר (גאָט זאָל מיך נישט שטראָפען), האָב איך איהם פֿײַנט, אָנקוקען קאָן איך איהם נישט, ובפרט דעמאָלט, ווען ער זיצט בײַ אונז און זיי קוקען זיך דורך מיט איהר!.. מיר דאַכט זיך, אַז ווען איך קאָן איהם אָננעהמען פֿאַר'ן קאַרק און אַרויסוואַרפען אין דרויסען אַרויס, וואָלט מיר צוגעקומען אַ שטיק געזונד! איך קאָן נישט אַריבער־טראָגען זײַן קוקען, וואָס ער קוקט אויף איהר, מיט זײַן שמײַכעל, וואָס ער שמײַכעלט צו איהר. און איך האָב מיר געגעבען דאָס וואָרט איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל, אַנ'עק לאָז דאָס האָבען! ביז וואַנען איז דער שיעור צו לײַדען בזיונות? די גאַנצע שטאָדט, דאַרפט איהר וויסען, האָט שוין מיט מיר צוטהון! קיין אַנדער עצה איז פֿאַר מיר נישט פֿאַרהאַן – נאָר אַ גט! קיין אַנדער מבוא זעה איך גאָר נישט! אַי וואָס? אַ תכלית? אַ שוועהר אַ גביר? אַ בת־יחידה?

איבער הונדערט יאהר אין גאנצען איהרס, מיינס הייסט דאס? א שענע רייגע כפרה! אלאהי וואס האב איך געטהון פריהער? וואס טהוען אסך אנדערע יונגע לייט? נישט דא קיין אנדערער פלאן! ווי זאגט איהר? א יא, נישט דא קיין אנדער פלאן, א חוץ גט'ן זיך?

דא האט מיין פארשוין ווידער א מאל איבערגעחאפט דעם אטעם, אויסגעווישט דאס פנים און געווארט אויף מיר, וואס וועל איך זאגען.

— איך ווייס? איך מיין אויך אזוי, אז ס'איז נישטא פאר אייך קיין אנדער פלאן, א חוץ גט'ן זיך, ובפרט אז איך זעה נישט ארויס, אז די ליעבע ביי אייך זאל זיין אזוי פלאקערדיג, און קיין קינדער, הער איך, האט איהר במילא נישט, און די שטארט רעדט, הייסט צו וואס נוצט אייך דער גאנצער מסחר?

די גאנצע צייט, וואס איך האב גערעדט, האט מיין פארשוין גע־דרעהט די רערעלעך פונ'ם וועלאסיפעדעל און געקוקט אויף מיר מיט זיינע שווארצע טיעפע רחמנות־אויגען, און אז איך האב אויסגעלאזט, האט ער זיך צוגערוקט צו מיר נאך נעהנטער און אנגעהויבען מיט א זיפץ:

— איהר זאגט ליעב האבען? וואס איז שייך צוזאגען, פיינט האב איך זי נישט. פאר וואס זאל איך זי פיינט האבען? איך האב זי בפירוש ליעב, ניין, טאקי שטארק ליעב!... און וואס איהר זאגט די שטאדט רעדט? לאז זי רעדען פון פייער און פון וואסער! מיך ברענט גאר אויף איהם, א פייער ברענט אין מיר! אויף איהם און אויף איהר! וואס איז אויף איהר אזא גדולה, אז זי דערזעהט איהם? פאר וואס, זאגט מיר, איך בעט אייך, ווערט זי נישט רויט און פרעהליך, אז זי דערזעהט מיך? מיט וואס בין איך ערגער פון איהם? דערמיט וואס ער איז א דאקטאר און איך נישט? מען זאל מיך געוועזען לערנען א'זוי ווי איהם, וואלט איך אפשר אויך געוועזען א דאקטאר, און אפשר נאך א גרעסערער דאקטאר ווי ער. איהר מעגט מיר גלויבען בנאמנות, אז אין די קלייגע אותיות, ווי איהר זעהט מיך, וועלען מיר זיך נאך אויס־גלייכען מיט איהם, און אויף לשון־קודש וועל איך איהם נאך אפשר פארשטעקען אין גארטעל אויך! בין איך מיר אבער מיישב ווידער צוריק, וואס האב איך אייגענטליך אויף איהר אזעלכעס דערזעהען,

וואָס איך זאָל איהר געבען אַ גט? אי דער נייער דאָקטאָר? וואָס וואָלט איך געטהון, ס׳זאָל זיין אויפ׳ן אָרט פון דעם נייעם דאָקטאָר אַן׳אַנדער שוואַרץ יאָהר? און וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז אַ ווייבעל טאָר נישט זיין בעקאַנט מיט אַ דאָקטאָר? האָט איהר אייך איין מזל אַוועק. והשנית, וואָס ווערט זיין פון מיר דער תּכלית, ווען למשל איך גט זיך מיט איהר אָב? אַז אַליין, דאַרפט איהר וויסען, בין איך אַ יונגעל אַ יתום, אַן׳עלענדער, אָהן אַ קרוב, אָהן אַ גוטען פריינד, גאָה ווער צוריק אַן׳ אָרים בחור און האָב חתונה. הויב אָהן נאָך אַ מאָל, הייסט דאָס, אַלף־בית? און פון וואַנען וויים איך, אַז איך וועל מאַכען בעסער? טאָמער פאַל איך אַריין נאָך אין אַן׳ערגערען גיהנם? ווי די מעשה איז, דאָ וויים איך שוין מיין צרה, און בין פאָרט, ווי זאָגט ער, קראָנ־פּרינץ, דעם נגיד׳ס איידעם, איבער הונדערט יאָהר איז דאָס פאָרט איהרס, מיינס הייסט דאָס... איהר פאַרשטעהט? וואָס וועל איך געהן מאַכען קאָמבינאַציעס, „שפּעקולירען״? ס׳איז דאָך נישט מעהר ווי אַ שפּיעל, אַ לאָטעריע, וואָס? נישט אַזוי? וואָס זאָגט איהר? ס׳איז נישט קיין שפּיעל? נישט קיין לאָטעריע?

— איך מיין—זאָג איך—אויך אַזוי, ס׳איז אַ שפּיעל, אַ לאָטעריע. אודאי איז בעסער שלום איידער גט׳ן זיך.

איך בין זיך מחיה, וואָס עס האָט זיך אַזוי געמאַכט, אַז מיין עצה קומט אוים מעהר אויף שלום איידער אויף גט, און איך מיין, אַז איך בין שוין מיט איהם פאַרטיג. צום סוף חאַפּט ער דאָס וועלאָסי־פּעדעל און רוקט זיך צו צו מיר גאַנץ נאָהענט און רעדט מיר גלייך אין פּנים אַריין:

— שלום? איהר זענט אפשר גערעכט; איך דערמאָהן מיך אָבער אָן איהם, פאַרחאַפּט זאָל ער ווערען, דעם דאָקטאָר, הייסט דאָס, מיט׳ן פּרישטשעוואַטען פּנים! דער טאַטע זיינער, דער קאַסאַקע שניידער, דאַרפט איהר וויסען, געהט אַרום סאַי וסאַי און פּויקט איבערן שטאָדט, אַז דעם נגיד׳ס טעכטעריל האַלט ביי גט׳ן זיך. איהר פערשטעהט אַ ניעדעריג־קייט פון אַ פאַלגע? נעחאַי בי וואָלט ער חאַטש ניט געפּויקט! איז ווי באַלד מען רעדט שוין דערפון אין שטאָדט, הייסט וואָס האָב איך דאָ אָנצעוועהרען? ווי זאָגט מען: דאָס שאַרבען וועט שוין שאַרבענדיגער ניט ווערען. כל־זמן עס איז נאָך געוועזען בסוד איז גאָר ניט, אַ קניפּ אין באַק—די פאַרב זאָל שטעהן. אָבער איצט, אַז אַלע רעדען שוין וועגען גט, איז שוין פון מיר אַליין, דאַכט מיר, אַ גראָבקייט, וואָס איך האַלט

זיך. עס איז שוין קיין אַנדער ברירה ניִשט פֿאַרהאַן אַ חוץ גט. האַ? וואָס זאָגט איהר? ניִשט אַזוי?

— איך מיין — זאָג איך — אויך אַזוי, ווי באַלד אַלע וויסען שוין און אַלע רעדען שוין וועגען גט, איז דאָס פֿון אייך שוין גראָבליך און איהר האָט שוין טאַקי קיין אַנדער ברירה ניט אַ חוץ גט.

— האַלט איהר, הייסט דאָס — מאַכט ער צו מיר און רוקט זיך צו מיט'ן בייַנקעל כמעט אויף מיר — האַלט איהר, הייסט דאָס, אַז איך בעדאַרף איהר דורכ'אויס געבען גט? באַקלעהרט נאָר די זאַך אַקוראַט, למשל, איהר זענט דער רב, און איך קום צו אייך מיט מיין ווייב זיך גט'ן, און איהר טהוט מיך אַ פֿרעג: „זאָג מיר, יונגער מאַן, פֿאַר וואָס גט'סט דו זיך מיט דיין ווייב?" וואָס קען איך אייך דערויף ענטפֿערען פֿאַר אַ תשובה? באשר, וועל איך אייך ענטפֿערען, זי קוקט אויפ'ן דאָקטאָר, און דער דאָקטאָר קוקט אויף איהר, נו? האָט דאָס אַ טעם? פֿרעג איך אייך! זאָל איך זיי געהן פֿאַרשטעלען די אויגען? און וואָס פֿאַר אַ פנים וועל איך דעמאָלט האָבען פֿאַר דער וועלט? אדרבה, זאָגט שוין איהר אַליין, גענומען און אָפּ'גע'גט אַ ווייבעל אַ יפת־תואר, אַ בת־יחידה, אַ נגיד'ס אַ קינד איבער הונדערט יאָהר אינגאַנצען איהרס, מיינס הייסט דאָס, וואָס? וואָס וועט זאָגען די וועלט? משוגע! האַ? וואָס? אפשר ניט אַזוי? אַ יאָ, פֿריש און געזונד און משוגע?

— איך זאָג אויך אַזוי, פֿריש און געזונד און משוגע.

דאָ האָט מיין פֿאַרשוין זיך צוגערוקט צו מיר שוין אַזוי נאָהינט, אַז אונזערע ביידענס פּים זענען אויסגעקומען אינאיינעם ווי צונויפֿ־געפֿלאָכטען, און אויפ'ן אָרט פֿונ'ם וועלאָסיפּעדעל, וואָס ער האָט דאָס געפּטר'ט, האָט ער צוגערוקט צו זיך דאָס טינטעריל מיינס. ער האָט אַ זיפֿץ געטהון און ווידער גערדרשה'ט:

— אייך איז גרינג צו זאָגען אויף יענעם: פֿריש און געזונד און משוגע! איך וואָלט אַ בעלן געווען וויסען, וואָס וואָלט איהר געטהון למשל, ווען עס טרעפֿט זיך מיט אייך אַזאַ מעשה? דאָס הייסט, ווען איהר האָט אַ שוועהר אַ גראָבען יונג, אַ שווינגער מיט אַ טערקישער שאַל, וואָס זי האַלט אין איין וואָרטשען, און אַ ווייב, וואָס זאָל זיין געזונד און שטאַרק, און זאָל זיך כסדר דאָקטאָרען, און די שטאָדט זאָל אויף אייך טייטען מיט די פֿינגער: „אָט געהט ער, דער יונגער מאַן פֿון דער ציג!" מיר דאַכט, אַז איהר וואָלט אין מיטען האַלבע

נאַכט זיך אויפגעכאַפּט, אָפּגעג'גט און אַנטלאָפען, וואו דער שוואַרצער פעפער וואַקסט. וואָס אפשר נישט אַזוי?

— איך מיין — זאָג איך — אויך אַזוי, אַז איך וואָלט אין מיטען האַלבע נאַכט זיך אויפגעכאַפּט, אָפּגעג'גט און אַנטלאָפען, וואו דער שוואַרצער פעפער וואַקסט.

— אודאי איז אייך גרינג צו זאָגען — מאַכט ער — אויפגעכאַפּט. אָפּגעג'גט און אַנטלאַפען, וואו דער שוואַרצער פעפער וואַקסט! גלאַט גערעדט „אַנטלאָפען״! וואָס אַנטלאָפען? ווער אַנטלאָפען? וואוהין אַנט= לאָפען? אין דער ערד אַריין? און דאָס, וואָס זי איז אַ בת־יחידה... איין=און=איינציגע... איבערהונדערט יאָהר אינגאַנצען איהרס, מיינם הייסט דאָס?... דאָס איז איז גאָרנישט?... און גלאַט, וואָס האָב איך צו איהר, וואָס האָב איך צו איהר? ניין, זאָגט מיר, וואָס האָב איך צו איהר?

— איך מיין — זאָג איך — אויך אַזוי: וואָס האָט איהר צו איהר?

— סטייטש — זאָגט ער — נו, און דער דאָקטאָר? דעם דאָקטאָר האָט איהר פאַרגעסען?! כל־זמן איך זעה דעם דאָזיגען מלאך־המות פאַר די אויגען, קאָן איך זי נישט זעהען, קאָן איך אויף איהר פנים נישט קוקען!

— ווי באַלד אַזוי, — זאָג איך, — מוזט איהר זיך גט'ן.

— וואָס זשע, — זאָגט ער, — וועט זיין דער תכלית? וואָס קאָן אַזאַ יונגערמאַן ווי איך טהון ביי היינטיגע ביטערע צייטען? אדרבה, זאָגט איהר! זייט אַ יוד אַחכם!

— דאַרף מען זיך, — זאָג איך, — ניט גט'ן.

— ניט גט'ן? נו, און דער דאָקטאָר? כל־זמן...

— דאַרף מען זיך גט'ן, — זאָג איך און וויל מאַכען אַנ'עק

— גט'ן? וואָס זשע איז פאַר אַ תכלית? סטייטש...

— איז ניט גט'ן.

— נו, און דער דאָקטאָר?

* *

*

איך ווייס ניט, וואָס מיט מיר איז אַזעלכעס געשעהן, עס האָט מיר אַזעץ געטהון דאָס גאַנצע בלוט אין קאָפּ אַריין, ס'איז מיר פינס=

טער געוואָרען אין די אויגען, איך האָב אָנגעהאַפּט מײַן פֿאַרשוין פֿאַר׳ן גאָרגעל, איהם צוגעקוועטשט צו דער וואַנט און גישט מיט מײַן קול געשריגען:

— גט׳ן זי זאָלסט דו, ממזר! גט׳ן זי!! גט׳ן זי! גט׳ן זי!!!

. . . .

. . . .

אויף אונזער בײדענס געשרײ האָט זיך צענויפֿגעלאָפֿען מײַן גאַנץ הויזגעזינד. וואָס איז? וואָס איז דאָ געשעהען? — גאָר ניט! גאָר ניט! דערזעהען מײַן טויט פּנים אין שפּיגעל, האָב איך זיך אַליין ניט דערקענט. און בײַ מײַן פֿאַרשוין האָב איך נאָכדעם עטליכע מאָל געטווּט בעטען מחילה, איהם געקוועטשט די האַנד, אָנגעזאָגט טויזענד מאָל, ער זאָל פֿאַרגעסען, וואָס צווישען אונז איז פֿאָרגעקומען... עס מאַכט זיך אַמאָל, האָב איך איהם געזאָגט, אַז אַ מענש געהט אַרויס פֿון די כּלים. מײַן יונגערמאַן איז געווען אַביסעל מבולבל, ווי צעמישט, מורה געווען, אַז אַ מענש איז ניט בײַ זיך אין די הענד, עס מאַכט זיך אַ מענש געהט אַרויס פֿון די כּלים... און מיט דעם זעלבען „באַי־בשלום״, וואָס ער איז אַרײַנגעקומען צו מיר, איז ער אַרויסגעגאַנגען פֿון מיר, דאָס זעלבע בויגען זיך, די זעלבע עטליכע טריט צוריק, די זעלבע רעווערענסען, דאָס זעלבע רײַבען מיט די הענד.

— האָט קיין פֿאַראיבעל ניט, טאָמער האָב איך בײַ אײַך צוגענומען צײַט, און אַ דאַנק פֿאַר דער עצה... אַ גרויסען דאַנק אײַך און זײַט געזונד!

— ניטאָ פֿאַר וואָס... פֿאָהרט געזונד.

דאס טעפּעל.

דאָס טעפּיל.

— רבי! איך וויל אייך פֿרעגן אַ שאלה וויל איך אייך. איך ווייס ניט, צי קענט איהר מיך, צי קענט איהר מיך נישט. איך בין יענטע, בין איך, יענטע די קורעלאַפּניטשקע, איך האַנדעל מיט אייער האַנדעל איך מיט עופות, מיט גענז און מיט קאַטשקעס. איך האָב מיר מיינע שטענדיגע קונה'טעס האָב איך מיר, אַ צוויי־דריי הייזער, האַלטען זיי מיך אונטער, זאָל זיי גאָט געבען געזונד און אַלדעס גוטס; וואָרום איך זאָל נאָך דאַרפֿען צאָהלען פּריצענט, וואָלט נישט געקלעקט די חלה אויף דער „אַ מוציא". האָב איך אַ דריי־ערל האָב איך, אַמאָל דאָ אַמאָל דאָרטען, דאָ גענומען, דאָרט געגעבען, דאָרט געגעבען דאָ גענומען — מע דרעהט זיך מישטיינס געזאָגט! אודאי, וואָס זאָלט איהר קלערען, ווען מיין מאַן עליו־השלום זאָל מיר איצינד לעבען — טע טע טע!... האָטש אַז מע וויל שמועסען דאָס איינענע צוריק, האָב איך קיין האָניג פֿאַר איהם נישט געלעקט, וואָרום קיין פֿערדיענער, זאָל ער מיר מוחל זיין, איז ער דאָך נישט געווען, נאָר געזעסען און געלערנט, געזעסען און געלערנט, און געהאָראָוועט האָב איך, און האָראָווען בין איך געוועהנט נאָך פֿון קינדווייז אויף, נאָך ביי מיין מאַמע עליה־השלום, בתיה האָט זי געהייסען, בתיה די לעכטציהערין, זי איז געווען אַ לעכטציהערין, פֿלעגט אויפֿקויפֿען חלב ביי די קצבים און ציהען לעכט, חלב'נע צעפּליך, מע האָט נאָך נישט געוואוסט דעמאָלט פֿון קיין גאַז און פֿון קיין לעמפּליך מיט גלעזליך, וואָס טרישטשען אַלע מאָל, ערשט יענע וואָך געפּלאַצט ביי מיר אַ גלעזיל און פֿאַר צוויי וואָכען אַ גלעזיל...

— יאָ אַ קענען וואָס איז דאָס געקומען צו רייד? אַ קענען דעם וואָס איהר זאָגט יונג געשטאָרבען... אַז מיין משה־בנציון עליו־השלום איז געשטאָרבען, איז ער אַלט געווען סך־הכל זעקס און צוואַנציג יאָהר. האָ? נאָך אַמאָל; ווי אַזוי זעקס און צוואַנציג? ניינצעהן איז ער אַלט געווען צו דער חתונה, אַ יאָהר אַכט איז פֿאַראַן, אַז ער איז געשטאָרבען, איז אינאיינעם ניינצעהן און אַכט, אַ פּנים אַזוי גרוים ווי דריי און

צוואַנציג. פֿאַר וואָס זשע איז בײַ מיר אויסגעקומען זעקס און צוואַנציג? ווײַל איך האָב פֿערגעסען די זיבען יאָהר, וואָס ער האָט געקרענקט, דאָס הײַסט קרענקען האָט ער געקרענקט אַ סך מעהר, ער איז געוועזען פֿון תמיד אָן אַ קראַנקער, דאָס הײַסט אַזוי איז ער אַפילו געוועזען אַ געזונטער, נאָר דער הוסט, דער הוסט האָט איהם אַוועקגעלייגט! ער פֿלעגט, נישט פֿאַר אײַך געדאַכט, שטענדיג הוסטען, דאָס הײַסט נישט שטענדיג, נאָר דעמאָלט, ווען דער הוסט איז אָנגעקומען, פֿלעגט ער זיך פֿערהוסטען, און אַז ער האָט זיך פֿערהוסט, האָט ער געהוסט און געהוסט און געהוסט... די דאָקטוירים האָבען געזאָגט, אַז ס'איז בײַ איהם אַ ספּאַזמע אַזעלכע, דאָס הײַסט אַזעלכע, וואָס אַז מע וויל הוסטען הוסט מען און אַז מע ווי׳ל ניט הוסטען הוסט מען ניט. שטראַם גראַם מאַך מיר אַ האַרמידער! ציגען זאָלען אַזוי וויסען אין פֿרעמדע גערטנער שפּרינגען, ווי זײַ ווײַסען, די דאָקטוירים הײַסט דאָס, וועד ס'האָט זײַ געשלייערט!... אָט האָט איהר רב אהרן דעם שוחט'ס יונגיל, יאָקעל הײַסט ער, עס האָט איהם וועה געטהון אַ צאָהן האָט איהם יועה געטהון, האָט מען איהם געטהון אַלסדינג, געשפּראָכען און געשטאָכען און געזועהען, אַז עס העלפֿט נישט. געהט ער, יאָקעל הײַסט דאָס, און לייגט אַרײַן אַ קנאָבעל אין אויער אַרײַן, — מע זאָגט, אַ ס'איז אַ רפֿואָה קנאָבעל צו צייהן־ווייטיג — האָט ער זיך געריסען אויף די גלײַכע ווענט, יאָקעל הײַסט דאָס, און פֿונ'ם קנאָבעל זאָגט ער נישט אוים, קומט דער דאָקטאָר און טאַפּט איהם בײַם דופּק. וואָס טאַפּסט איהם בײַם דופּק, דו נאַרישער לעקיש?... אַ וודאַי מע זאָל איהם, יאָקלען הײַסט דאָס, נישט געוועזען אָבפּיהרען קײַן יעהופּעץ, וואָלט ער שוין איצטער אָנגעשפּאַרט ווײַסט איהר וואו? דאָרטען וואו די שוועסטער זײַנע, פּעריל נעבאַך, וואָס איז אַוועקגעגאַנגען פֿון אַ „גוט אויג“, ניט פֿאַר אײַך געדאַכט, אין קימפּעט...

— יאָ, אַקעגען וואָס איז דאָס געקומען צו רייד? אַ קעגען דעם, וואָס איהר זאָגט איין אלמנה... איך בין געבליבען איין אלמנה, ניט דאָ געדאַכט, נאָך גאָר אַ יונגענד הײַסט דאָס, מיט אַ קליין קינד און מיט אַ האַלבער שטוב אויף די „קבצנעווקעס“, די אַנדערע פֿון לייזער דעם סטאָליר'ס דירה, אויב איהר ווייסט; נישט ווײַט פֿון דער באָד. ווערט איהר דאָך פֿרעגען, וואָס עפּים אַ האַלבע שטוב נאָר? מחמת די אַנדערע האַלבע איז נישט מײַנע; זי געהער צו מײַן שוואָגער געהער זי, עזריאל הײַסט ער, איהר קענט איהם, אַליין איז ער אַ „ווערסעלעקאוטשי“,

פון וועסעלעקאוט, א שטעדטיל א זעלכעס, און האנדלען האנדעלט ער מיט פיש און פערדיענט קיין עין־הרע זעהר שען, עס ווענדט זיך ווי דער טייך האלט, איז אין דרויסען שטיל חאפט זיך פיש, און אז סע חאפט זיך פיש איז וואלוועל פיש; איז אין דרויסען א ווינט, חאפט זיך נישט קיין פיש, און ס'איז טייער פיש; נאר גלייכער איז, אז עס חאפט זיך און ס'איז וואלוועל... אזוי זאגט ער, עזריאל הייסט דאס, פרעג איך איהם: „וואס איז דער שכל?" זאגט ער: „דער שכל איז א פראסטער שכל: איז אין דרויסען שטיל חאפט זיך פיש, און אז סע חאפט זיך פיש איז וואלוועל פיש; איז אין דרויסען א ווינט, חאפט זיך נישט קיין פיש, און ס'איז טייער פיש; נאר גלייכער איז, אז עס חאפט זיך און ס'איז וואלוועל"... זאג איך: „יא, אבער וואס איז דער שכל?" זאגט ער: „דער שכל איז א פראסטער שכל: איז אין דרויסען שטיל, חאפט זיך פיש, און אז סע חאפט זיך פיש, איז וואלוועל פיש"... „טפו זאלסטו דו ווערען! — זאג איך צו איהם — גיה טענה מיט א גראבען יונג"...

— יא, א קענען וואס זשע איז דאס געקומען צו רייד? א קענען דעם, וואס איהר זאגט אנ'אייגענע דירה... א ודאי איז גלייבער איין ווינקעלע אנ'אייגענעס, איידער שלעפען זיך אין שכנות, ווי זאגט איהר: „מיינס, איז נישט יענעמס"!... האב איך מיר, הייסט דאס, מיין האלבע שטוב, א שטיקעל נחלה נישט צו פערזינדיגען. נאר איך בעט אייך, צו וואס בעדארף אנ'אלמנה משטיינס געזאגט מיט איין און איינציג קינד א גאנצע האלבע שטוב? פאר'האן וואו דעם קאפ אנידערלייגען — גענוג! ובפרט אז מע בעדארף זי דעקען, די שטוב, זי שטעהט שוין היבשע עטליכע יאהר נישט געדעקט שטעהט זי, דעקוטשעט ער מיר, דער זיסער שוואגער מיינער. עזריאל הייסט דאס, מע זאל זי דעקען!... „צייט, זאגט ער, מע זאל זי דעקען!... „נו, זאג איך, למאי זשע דעקט מען זי נישט?"... זאגט ער: „ראמיר זי דעקען"... זאג איך: „לאמיר זי דעקען"... דעקען, דעקען, דעקען, דעקען — און דערביי בלייבט דאס. ווארום אויף דעקען בעדארף מען שטרוי, פון שינדעל שמועסט מען נישט, וואו האב איך אויף שינדעל? פערדינג איך צוויי חדרים פערדינג איך: אין איין חדר'ל זיצט ביי מיר חיים־חנה דער טויבער, איין אלטער מאן, שוין עובר בטל. די קינדער צאהלען מיר פאר איהם פינף גילדען א וואך דירה־געלד, און עסען, עסט ער ביי זיי, א טאג איבער א טאג, דאס הייסט, א טאג עסט ער און א טאג פאסט ער,

און דעם טאָג, וואָס ער עסט, עסט ער אויך מכות, אַזוי זאָגט ער, חיים־חנה דער טויבער, און אפשר איז דאָס אַ ליגען אפשר, אַלטע לייט האָבען ליעב וואָרטשען, וויפיעל מע גיט זיי איז ווינציג, וואו מע זעצט זיי, איז שלעכט, און וואו מע לייגט זיי, איז האַרט...

יאָ, אַ קענען וואָס איז דאָס געקומען צו רייד? אַ קענען דעם, וואָס איהר זאָגט שכנים... קיין גוטער יוד זאָל זיי נישט קענען! מילא יענער, דער טויבער, איז אַ טויבער, חאָטש אַ שטילער שכן, ווי זאָגט איהר? מע הערט איהם נישט און מע זעהט איהם נישט... האָט מיך אָבער דער גוטער יאָהר געטראָגען, איך זאָל דעם אַנדערען חדר פערדינגען דער מיטניטשקע, גנעסי הייסט זי; זי האַלט אַ קלייטיל פון מעהל האַלט זי.— אַ גוטע „שטוקע"!... תחלת, איהר זאָלט זעהען, איז זי געוועזען ווייך ווי אַ האָניגטייגעל, קוצעני־מוצעני, נשמה'ני, האַרצעני, זי וועט מיר דאָס, זי וועט מיר יענץ... וואָס בעדאַרף זי דען משטיינס געזאָגט? אַ שטיקיל אויבען אויף צושטעלען דאָס טעפיל, איין עק בייגקיל אויף אויסזאַלצען דאָס שטיקיל פלייש איין מאָל אין וואָך, און אַ ברעג טישיל אויף אויסקאַטשען אַ בלעטיל לאָקשען איין מאָל אין אַ יובל... „און די קינדער?—זאָג איך—וואו וועט איהר אַהינטהון די קינדער אייערע וואו? איהר האָט דאָך, גנעסי, זאָלען געזונד זיין קלייגע קינדער האָט איהר דאָך"!.. „וויים איך—זאָגט זי—וואָס איהר רעדט, יענטע לעבען! איהר ווייסט דען, וואָס דאָס איז פאַר קינדער? „בערילאַנטען" נישט קיין קינדער! זומער לעבען וואַלגערען זיי זיך אין דרויסען אַ גאַנצען טאָג, און ווינטער פערקלייבט מען זיך אויפ'ן אויבען, ווי די שעפעליך, און מע הערט נישט פון זיי קיין פיפס. איין חסרון נאָר, וואָס זיי דאַרפען קיין עין־הרע אַסך, האָבען ליעב קייען, פיקערס קיין עין־הרע"... נו—נו, אַ ודאַי האָב איך מיר געקויפט איין אומגליק אויף מיינע שונאים'ס קעפ! מילא קינדערליך—איינס און איינס, איבערגעוואַשענע, גאָט זאָל נישט שטראָפען פאַר די רייד, אַ שטיקיל ברויט איז פאַר זיי נישט אויפצועסען! טאָג ווי נאַכט איז ביי זיי הו־האַ! מע שרייט און מע קוויטשעט, מע הרגעט זיך און מע שלאָגט זיך— אַ גיהנם! וואָס זאָג איך אַ גיהנם, דער גיהנם זאָג איך אייך איז גאָלד!... נאָר מיינט נישט, אַז איהר זענט פערטיג; דאָס וואָלט נאָך געוועזען אַ האַלבע צרה, ווארום אַ קינד קען מען איינשטילען, אַ זעץ, אַ פאַטש, אַ קניפ—פאָרט אַ קינד! האָט איהר גאָט געגעבען אַ מאַן, עוזר הייסט ער, איהר טוט איהם קענען, ער איז אונטער־שמש אין אונטער־

שטעלן קלייזעל, נעבעך א כשר'ער ייד, און דאכט זיך גאר נישט אזא גרויסער נאר אויך, זאלט איהר הערען, ווי זי בעגראבט איהם, גנעסי הייסט דאס: עוזר אהין, עוזר אהער! עוזר דאס, עוזר יענץ! עוזר — עוזר! עוזר — עוזר!... און ער, אדער ער זאגט אפ א ווערטיל (ער איז נאך א ווערטיל־זאגער צו די צרות) אדער ער רוקט אן דאס הימעל און נעהמט אוועק... ס'איז נאר, זאג איך אייך, א הצלחה און גענוג!...

— יא, א קענען וואס איז דאס געקומען צו רייד? אקעגען דעם, וואס איהר זאגט שלעכטע שכנים... שלעכט צו שלעכט איז נישט גלייך! לאז מיר דאס דער רבונו של עולם נישט פערעכענען פאר קיין לשון־הרע, איך דארף אויף איהר, וואס איז שייך, קיין שלעכטס נישט רעדען. וואס האב איך צו איהר? זי איז א יורינע, וואס האט ליעב געבען איין אריטאן א שטיקיל ברויט; נאר דער גומער יאהר זאל זי וויסען, אז עס קומט איהר אן די „מאנקאליע" — זאל גאט שומר ומציל זיין! ס'איז א בזיון צו דערצעהלען: קיין אנדערען וואלט איך דאס געוויס נישט געזאגט, נאר ביי אייך, ווייס איך, וועט דאס זיין א סוד... ש ש ש... זי פאטשט איהם אונטער... דעם מאן הייסט דאס... אז קיינער זעהט נישט... „אי — זאג איך צו איהר — גנעסי, גנעסי! ווי האט איהר קיין מורא נישט פאר גאט? פאר גאט, ווי האט איהר קיין מורא נישט?"... זאגט זי: „ס'איז נישט אייער באבעס דאגה"... זאג איך: „א שענע ריינע כפרה"... זאגט זי: „לאז דער זיין די כפרה, ווער עס קוקט אריין אין יענעמס טעפיל"... זאג איך: „לאז דעם ארויס די אויגען, ווער עס האט קיין בעסערס נישט געזעהען"... זאגט זי: „לאז דעם פערלייגען, ווער עס הערט זיך צו"... וואס זאגט איהר אויף אזא פיסקאטע?...

— יא, אקעגען וואס זשע איז דאס געקומען צו רייד? אקעגען דעם, וואס איהר זאגט, איך האב ליעב ריין... למאי זאל איך לייקע־נען! איך האב טאקי ליעב, ס'זאל זיין ריין און איטליכס ווינקעלי! וואס קומט מיר דערפאר? קען זי אפשר נישט ליידען, גנעסי הייסט דאס, למאי ביי מיר איז ריין, ביי מיר איז שען, ביי מיר איז ציכטיג, ביי מיר איז ליכטיג; און ביי איהר? איהר זאלט זעהן, תמיד חשך, שטענדיג פינסטער, פערטיאפעט און פערשליאפעט ביז'ן האלז, די פ טיניצע פול ווי איין אויג — טפוי!... קומט דער פריהיארגען — איז הימעל עפען זיך! ס'איז דען קינדער? שדים נישט קיין קינדער! פונקט ווי מיין דודיל

להבדיל באלף הבדלות! וואָרום מײַן דוד׳ל זאָל געזונד זײַן איז דאָך אַ גאַנצען טאָג אין חדר איז ער, און קומט בײַ נאַכט נעהמט ער זיך צו דער אַרבײַט: אָדער ער דאַווענט, אָדער ער לערענט, אָדער ער קוקט אַזוי אַרײַן אין אַ ספר קוקט ער; און איהרע קינדערליך, גאָט זאָל נישט שטראָפֿען פֿאַר די רייד, אָדער סע עסט, אָדער סע וויינט, אָדער סע שלאָגט זיך קאָפּ אָן וואַנט... איהר פֿערשטעהט? בין איך שולדיג, אַז גאָט האָט זי געבענשט מיט אַזאַ חאַליאַסטרע פֿון „סאַוואָולעס" און פֿון „גאָנצעס", און מיר האָט ער געשענקט אַזאַ מתנה, אַ שטיק גאָלד, אַ בעריליאַנט, עס זאָל מיר נאָר נישט פֿערשטערט ווערען, רבונו של עולם, וואָרום ער קאָסט מיך גענוג טרעהרען קאָסט ער מיך! קוקט נישט, וואָס איך בין אַ יודינע! אַ מאַנסביל אויף מײַן אָרט וואָלט דאָס געוויס נישט איבערגעטראָגע! עס זאָל אײַך צו קײַן חרפה נישט זײַן. פֿאַרהאַן מאַנסבילען אַזעלכע, וואָס זענען טויזענד מאָל ערגער פֿון ווײַבער זענען זײַ; אַז סע קוועטשט זײַ צו עפּיס אַ זאַך, ווייסען זײַ נישט, וואו זײַ זענען אין דער וועלט... וואָס דאַרפֿט איהר אַ סך ראיות? אָט נעהמט למשל יאָסי משה אברהמ׳ס: כל־זמן פֿרומע־נעחע האָט איהם געלעבט האָט ער זיך געהאַלטען, און אַז זי, איז נישט דאָ געדאַכט, געשטאָרבען, האָט ער אָבגעלאָזט הענד און פֿיס און לײַב און לעבען... „רבי יאָסי! — זאָג איך צו איהם — גאָט איז מיט אײַך! מילא אַז סע שטאַרבט אַ ווײַב, וואָס זאָל מען טהון? ס׳איז אַ גאָטס זאַך! ה׳ לקח, ה׳ נתן, ווי אַזוי שטעהט דאָרטען געשריבען בײַ אונז אין די הייליגע ספרים? אײַך בעדאַרף מען נישט דערצעהלען, מסתמא ווייסט איהר בעסער...

— יאָ, אַ קענען וואָס זשע איז דאָס געקומען צו רייד? אַ קענען דעם, וואָס איהר זאָגט אַ ב״יחיד... ער איז בײַ מיר איין און איינציגער, ווי זאָגט איהר איין אויג אין קאָפּ, דוד׳ל הייסט ער. איהר קענט איהם נישט? ער הייסט נאָך מײַן שוועהר דוד הערש הייסט ער, איהר זאָלט איהם זעהען — אינגאַנצען דער פֿאָטער, איהם צו לײַנגערע יאָהר, אינגאַנצען משה־בן ציון, אפֿילו די וואוקס די אייגענע, און דאָס פּנים, ווי בײַ איהם עליו־השלום, געל, אויסגעדאַרט, אויסגעדיויערט, הויט און בײנער, און שוואַך, שוואַך, אויסגעמיטשעט נעבאַך פֿונ׳ם חדר, פֿון דער גמרא... „אָבער גענוג דיר — זאָג איך צו איהם — גענוג דיר, זוהנעניו, רוה זיך אָב אַביסיל, זעה וואָס פֿאַר אַ פּנים דו האָסט, נעהם עפּיס אין מויל אַרײַן, זאָג איך, עס עפּיס, טרינק עפּיס. נאַ דיר אַ גלעזיל ציקאָריע נאַ דיר!"... ציקאָריע, זאָגט ער, טרינק בעסער אַליין, כאַמע; דו

הארעוועסט זאגט ער, איבערן כח. איך וואלט דיר בעסער געהאלפען, זאגט ער, טראגען דעם קאשעק פוג'ם מארק"... „סא משל! — זאג איך — וואס רעדסט דו וואס? דו ווייסט, וואס דו רעדסט? וואס הייסט דו וועסט טראגען קאשיקעס? ניט דערלעבען וועלען דאס מיינע שונאים, איך האב געצוג שונאים! דו בעדארפסט, זאג איך, לערנען, זיצען און לערנען!"... און בשעת מעשה קוק איך אויף איהם, אויף מיין דוד'לן הייסט דאס, — אינגאנצען ער עליו השלום, אפילו מיט'ן הוסט, פערפינסטערט און פערוויסט בין איך געווארען! יעדער הוסט, וואס ער טהוט, רייסט מיר אוים א שטיק הארץ! ווארום איידער איך האב איהם דערלעבט צו זעהען א שטיקיל מענש זענען מיר גוט די אויגען ארויסגעקראכען! אז בסך־הכל דארפט איהר וויסען האט זיך נאך קיינער נישט געגלויבט, אז דאס קינד זאל בלייבען לעבען זאל דאס, ווארום וואו ערגעץ א שלאק, א צרה, א חולאת איז דאס געווען ביי איהם: טאמער ווילט איהר מאזלען — איז מאזלען, פאקען — איז פאקען, און דיפטעריטען, און שקארלאטינעס, און „זאוועלקעס", און „זובימשעס", און וואס ניט?... די נעכט, וואס איך בין אויסגעזעסען איבער איהם, זאל מיר גאט ניט רעכענען; א פנים אז די טרערען מיינע און א ביסיל טאקע זכות־אבות האבען זיך אריינגעמישט און איך האב קוים־קוים דערלעבט די בר־מצוה זיינע! מיינט איהר דאך, אז ס'איז איין עק? הערט־זשע אויס איין אנטיק: בעדארף ער ניט געהען איין מאל ביינאכט, ווינטער איז דאס געווען, פוג'ם חדר, און בעגעגענען עפים איינעם אנגעטהון אין גאלע ווייסען און פאטשען מיט ביידע הענד?... אוודאי האט זיך נעבאך דאס קינד איבערגעשראקען אויף טויט און איז א נידערגעפאלען חלשות אויפ'ן שניי, און מע האט איהם געבראכט א היים א טויטען האט מען איהם געבראכט, קוים־קוים אפגעמינטערט; און אז מע האט איהם אפגעמינטערט, האט ער זיך ערשט דערמאלט א נידערגעלייגט, א וועהטיג אין דער מאמע זיינער, און איז אפגעלעגען אין א העליש פייער אזוי גרוים אזוי קליין ווי זעקס וואכען!... ווי אזוי איך האב איבערגעלעבט אט דאס שטיקיל צייט איז טאקי נאר א נס מן השמים! וואס האב איך דעמאלט נישט איבערגעטהון? געגעבען נדרים, פערקויפט איהם און צוריק אויסגעקויפט, צוגעזעצט איהם נאך א נאמען (חיים־דוד־הערש) און טרערען — טרערען, ווער רעדט פון טרערען? „גאטעניו! — האב איך געטענה'ט צום רבונו של עולם — ווילסט מיך שטראפען? שטראף מיך, מיט וואס דו ווילסט, נאר מיין

קינד זאָלסט דו בײַ מיר ניט צונעהמען זאָלסט דו ניט!"... און אַז גאָט האָט מיר געשענקט די מתנה, ער איז געזונד געוואָרען, מאַכט ער צו מיר: „דו ווײסט, מאַמע? איך קען דיר אָבגעבען אַ גרים פֿונ'ם טאַטען. דער טאַטע איז בײַ מיר געוועזען צו גאַסט"... דערהערט די דאָזיגע ווערטער איז מיר שיער די נשמה אַרויס, און דאָס האַרץ — טיאָך־טיאָך־טיאָך!... „לאָז ער זיך מיהען, זאָג איך. אַ סימן, אַז דו וועסט אם־ירצה־השם לאַנג לעבען און זײַן געזונד"... אַזוי זאָג איך איהם, און דאָס האַרץ — טיאַך־טיאָך־טיאָך!... ערשט אָט שפּעט אין אַ צײַט אַרום ווער איך געוואָהר, אַז דער, וואָס איז געוועזען אָנגעטהון אין ווײַסען און געפּאַטשט מיט די הענד, ווײסט איהר, ווער דאָס איז געוועזען? אַ גו טרעפֿט, רבי, איהר זענט דאָך אַ חכם! — רב־ליפּא איז דאָס געוועזען, ליפּא דער וואַסער־פֿיהרער! ער האָט זיך יענעם טאָג, פֿערשטעהט איהר מיר, געקויפֿט אַ נײַעם פּעלץ אַ ווײַסען, און מחמת דער פֿראָסט האָט געברענט, האָט ער זיך געוואָלט אַ ביסיל דער־וואַרעמען, האָט ער געפּאַטשט אַ האַנד אָן אַ האַנד — מײַנע צרות אויף זײַן קאָפּ! האָט איהר געהערט אײַן השגה, אַ יוד זאָל זיך אָנטהון אין אַ ווײַסען פּעלץ גאָר אין מיט'ן דרינגען?...

— יאָ, אַקעגען וואָס איז דאָס געקומען צו רײד? אַקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט געזונד. געזונד — דאָס איז דער עיקר. אַזוי זאָגט דער דאָקטאָר אונזערער, און הײסט מיר, איך זאָל איהם „פּילנעווען" זאָל איך איהם, קאָבען יאַיכליך, אַלע טאָג אַ יאַיכיל, זאָגט ער, חאָטש פֿון אַ פֿערטעל עוף, אויב איך קאָן, זאָגט ער, אויספֿיהרען, האָדעווען איהם, זאָגט ער, מיט מילך און מיט פּוטער און מיט „טשעקאָלאַד", אויב איך קאָן, זאָגט ער, אויספֿיהרען... אַ שענער משל, אויב איך קאָן אויספֿיהרען? אַ פּנים ס'איז דען פֿאַרהאַן אײַן זאַך אויף דער וועלט, וואָס איך זאָל פֿון דוד'לס וועגען ניט קאָנען אויספֿיהרען? ס'איז עפּיס אַ תירוץ? און אַז מע זאָל מיר זאָגען, אַ שטײַנער כּדומה למשל, גיה, יענטע, גראָב ערד, האַק האָלץ, טראָג וואַסער, קנעט לײם, בע'גנב'ע אַ קלויסטער — אַבי פֿון דוד'לס וועגען — איז אַפֿילו אין מיטען האַלבע נאַכט אינ'ם גרעסטען פֿראָסט! אָט האָט זיך איהם פֿערוואָלט הײַנטיגען זומער ביכלעך אַזעלכע, ספרים מסתמא, וואָס איך האָב זײ ניט, און מחמת איך גיה אַרײַן אין די גרעסטע הײַזער גיה איך, האָט ער מיך געבעטען, טאָמער קאָן איך איהם קריגען די דאָזיגע ביכליך צי די ספרים, און האָט מיר פֿערשריבען אויף פּאַפּיר האָט ער מיר... קום

איך צונעהן און בעווייזן דאס פאפיר און בעט ביי זיי די ביכלעך צי די ספרים איין מאל און צוויי מאל און דריי מאל, לאכען זיי פון מיר: „צו וואס טויג אייך, יענטע, אזעלכע ביכער? איהר הארעוועט מיט זיי די עופות, די גענז מיט די קאטשקעס?“... „לאכט, לאכט — טראכט איך מיר — אבי מיין דוד'ל וועט האבען, אין וואס אריינצוקוקען וועט ער האבען... גאנצע נעכט, גאנצע נעכט קוקט ער אריין אין די דאזיגע ביכלעך צי די ספרים, און בעט מיך, איך זאל איהם ברייננגען נאך און נאך... וועל איך איהם זשאלעוועז? טראג איך אב די, און נעהם נאך... קומט צו געהן א חכם א דאקטאר און פרעגט מיך, צי קאן איך אויספיהרען פון זיינטוועגען אלע טאג א יאיכיל חאטש פון א פערטיל עוף? און פון דריי פערטיל עוף, אז מע בעדארף, וועל איך קוקען אויף דרך־ארץ? פון וואנען נעהמט זיך, פרעג איך אייך, אזעלכע דאקטוירים אויף דער וועלט? וואו וואקסען זיי אוים? אויף וועלכע הויוען ראשטשיגעט מען זיי און אויף וואסער אויבען באקט מען זיי?...

— יא, א קענען וואס איז דאס געקומען צו רייד? אקענען דעם, וואס איהר זאגט יאיכליך... שטעל איך איהם צו אלע טאג א יאיכיל פון א פערטיל עוף, און פארנאכט, אז ער קומט צונעהן פונ'ם לערנען, עסט ער, און איך זעץ מיך אוועק א קעגען מיט איין ארבייט אין דער האנד און ווער גרעבער ווי לענגער ווער איך, און איך בעט גאט, גאט זאל מיר העלפען, איך זאל איהם מארגען אם־ירצה־השם ווידער קענען צושטעלען א יאיכיל פון א פערטיל עוף... „מאמע, — זאגט ער מיר — פאר וואס עסט דו נישט מיט מיר?“... „עס געזונד! — זאג איך — איך האב שוין אבגעגעסען“... „וואס האסט דו געגעסען?“ זאגט ער... „וואס איך האב געגעסען — זאג איך — האב איך געגעסען, אבי איך האב שוין געגעסען, עס געזונד!“ און אז ער לערענט אב די ביכלעך צי די ספרים נעהם איך ערשט דעמאלט ארוים פונ'ם אויבען א פאר געבאקענע קארטאפעל נעהם איך, אדער איך רייב אן א שטיקעל ברויט מיט ציבעלע רייב איך, און מאך מיר א סעודה... און איך שווער אייך בנאמנות, איך זאל אזוי דערלעבען אן איהם נחת מיט אלדעם גוטס, אז איך האב הנאה פון דער דאזיגער ציבעלע א סך מעהר ווי פון דעם שענסטען געבראטענס, ווי פון דער בעסטער יויך, ווארום איך דערמאהן מיך, אז דוד'ל האט קיין עין־הרע געגעסען א יאיכיל פון א פערטיל עוף, און אם־ירצה־השם אויף מארגען איז ווידער פארהאן א יאיכיל פון א פערטיל עוף!... איין שטיקעל חסרון נור אט דאס

הוסטען, וואָס ער הוסט נעבאַך אלע מאָל: קאַחי־קאַחי! קאַחי־קאַחי!... איך בעט דעם דאָקטאָר בעט איך, ער זאָל איהם עפּיס געבען צום הוסט... זאָגט ער: „וויפיעל איז אַלט געוועזען דער מאַן מײַנער, משה־בן־ציון עליו השלום, בשעת ער איז געשטאָרבען און פון וואָס איז ער געשטאָרבען?“... „פונ׳ם טויט, זאָג איך, איז ער געשטאָרבען, פונ׳ם טויט. ס׳איז איהם אויסגעגאַנגען, זאָג איך, יאָהרען, איז ער געשטאָרבען... וואָס איז דאָס פאַר אַ משל אַהערצו?“... „איך בעדאַרף דאָס וויסען — זאָגט ער — איך האָב בעטראַכט אײַער זוהן, איהר האָט אַ וואוילען זוהן, אַ געראָטענעם“... „אַ שענעם דאַנק אײַך — זאָג איך — דאָס ווײס איך אַליין. איהר גיט מיר בעסער אַ רפואה צום הוסט גיט מיר, ער זאָל אויפהערען הוסטען זאָל ער מיר“... „דאָס קען מען ניט — זאָגט ער — איהר דאַרפט נור, זאָגט ער, אַכטונג געבען, ער זאָל וויניגער לערנען“... „וואָס דען — זאָג איך — זאָל ער טהון?“ „ער זאָל עסען אַ סך — זאָגט ער — און געהן שפּאַצירען אַלע טאָג, און דער עיקר נישט זיצען בײַ נאַכט איבער די ביכער. אויב עס איז איהם בעשערט — זאָגט ער — זײַן אַמאָל אַ דאָקטאָר, וועט ער ניט אַנווערען שפּעטער מיט עטליכע יאָהר“... „וואָס עס האָט זיך מיר געחלום׳ט, טראַכט איך מיר, יענע נאַכט און הײַנטיגע נאַכט און אַ גאַנץ יאָהר! עפּיס רעדט ער נישט צו דער זאַך, טאַקי נור ווי אַ דולער רעדט ער! וואָס הײסט מײַן דוד׳ל וועט זײַן אַ דאָקטאָר גאָר? פאַר וואָס זאָל ער בעסער ניט זײַן קיין „גובערנאַטער“ פאַר וואָס?“... קום איך צו געהן אַהײם און דערצעהל דאָס מײַן דוד׳לען דערצעהל איך דאָס, ווערט ער רויט ווי פײַער און רופט זיך אָן צו מיר: „ווײסט דו וואָס, מאַמע? געה נישט מעהר צום דאָקטאָר און רעד נישט מיט איהם“... „איך וויל שוין אַפילו — זאָג איך — זײַן פּנים ניט אָנקוקען! איך זעה דען ניט, אַז ער איז אַ חושים?... אַ דאָקטאָר זאָל דיר האָבען אַ מאָדנע טבע, ליעב האָבען זיך אַרײַנלאָזען אין אַזעלכע דרכים, נאָר אויספרעגען בײַם חולה: פון וואָס ער לעבט, און ווי אַזוי ער לעבט, און וואו נעהמט ער אויף צו לעבען?... וואָס געהט דאָס דיך אָן! מע שענקט דיר אַ האַלב קערביל? נעהם און פערשרײַב אַ רעצעפּט!...

— יאָ, אַקעגען וואָס זשע איז דאָס געקומען צו רייד? — אַקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט: מע איז כסדר פערטאַרעראַמט. אַוודאי איז מען פערטאַרעראַמט און מע שלאָפט אין שלייער, אַז מע האָט אַ קאָשעק מיט אײַער, מיט עופות, מיט גענז און מיט קאַטשקעס און עטליכע

נגידות'טעס אויף זיך, וואס איטליכער וויל פריהער, האט מורא טאמער האט יענע אויסגעקליבען די בעסטע אייער מיט די שענסטע עופות... ווען האב איך צייט, זאגט שוין איהר אליין, קאכען יאיכליך, אז איך בין קיין מאל ניטא אין דער היים? נאר א יוד א למדן, ווי זאגט איהר, גיט זיך אן עצה: גאנץ פריה, איידער איך קלייב מיך ארויס אין מארק, הייץ איך איין אין אויבען הייץ איך, נאכדעם חאפ איך מיר אראפ אויף א מינוט און זאלץ אויס דאס פערטיל עוף זאלץ איך, און געה אויף דער ארבייט, און חאפ מיר ווידער אראב און גיס אב דאס פלייש גיס איך, און שטעל צו דאס טעפּיל שטעל איך, און בעט זי, די שכנה מיינע, גנעסי הייסט דאס, זי זאל אכטונג געבען אויפ'ן טעפּיל זאל זי, דאס הייסט, אז דאס טעפּיל וועט פערזידען זאל זי דאס צודע־קען מיט דער פאקרישקע און פערשארען מיט אש — א גרויסע ארבייט מ'שטיינס געזאגט! וויפיעל מאל מאכט זיך, אז איך קאך אב פון איהרעט וועגען א גאנצע וועטשערע? מען איז דאך עפּיס יודען, וועה איז מיר, מע זיצט דאך צווישען מענשען, ניט אין קיין וואלד זיצט מען!... און שפעטער, אויפדערנאכט, אז איך קום א היים פון דער ארבייט, צובלאז איך ערשט א פייער צובלאז איך, אוןווארעם אן דאס טעפּיל, און ער עסט א פריש יאיכיל עסט ער... ווארט, דאכט זיך, געוועזן גוט, א יא? איז דאך אבער מיין שכנה, ניט אויסגערעדט זאל זיין, מחילה א גרויסע... איך וויל ניט זאגען וואס... איז זי זיך מיישב הײַנט אין דער פריה און שטעלט זיך אוועק קאכען פון איהרע קינדערס וועגען א מילכיגען אנבייסען — האלעשקעס אדער באלאבעשקעס מיט מילך. וואס איז דאס פאר א מאכל באלאבעשקעס מיט מילך? און וואס עפּיס פלוצים אין מיטען מיטוואך שבת צו נאכט? לאז מיך אזוי וויסען א בייזע וועטשערע! א מאדנע יודענע אט די וויטניטשקע! ביי איהר איז אדער גאר, אדער גאר ניט. דריי טאג קאן אוועקגעהן זאל זי ניט צו לייגען קיין פייער אין אויבען, און פלוצים קוממט איהר אהן, זאל זי נעהמען „אנבויטען" א גאנצע פאמאניצע, פלומרשט א הירזשענעם קאוליש אדער א קרופניק, וואס מע בעדארף אנטהון א פאר ברילען, מע זאל דארטען דערזעהען א הירזשעלי, אדער גאר א טאפּ מיט פיש־קארטאפּליס, וואס די ציבעלעס לאזען זיך הערען פאר א מייל און פונ'ם פעפער, וואס זי האט אנגעפעפערט, געהען זיי אום נאכדעם אלע א גאנץ מעת־לעת, האלטען אפען די מיילער און האקען: הוא־הוא!...

— יא, אקעגען וואס זשע איז דאס געקומען צו רייד? — אקעגען דעם,

וואָס איהר זאָגט שלים־מזל... איז זיך מיישב די שכנה מײַנע און פֿאַר קאַלאָטשעט באַלאַבעשקעס פֿון רעטשעגע מעהל און שטעלט צו אַ קריגעל מיט מילך שטעלט זי אין אויבען, סע זאָל אויפֿזידען, און צווישען די קינדער איהרע ווערט אַ שמחה, אַ גדולה, טאַטעניו! זיי האָבען קיין מעהל ניט געזעהען, קיין ביסעל מילך אַ פּנים. מאָלט אײַך נישט טעהר זאָלען אונזערע שונאים פֿערמאָגען, וויפֿיעל דאָרט איז געוועזען מילך! אפשר צוויי לעפֿעל, דאָס איבריגע וואַסער... נאָר ביי אַזעלכע קבצנים מ'שטיינס געזאַגט איז דאָס אויך אַ זאַך!... דערווײַל טראָגט אָן דער גוטער יאָהר דעם שמש. עס ווײַזט אויס, אַז עוזר האָט נאָך אין קלײַזעל אָנגעשמעקט, אַז אין דער היים ביי איהם קאָכט זיך אַ נגידישער אָנבײַסען קאָכט זיך, איז ער געקומען צופֿליהען מיט אַ ווערטיל, ווי דער שטייגער זײַנער: „אַ גוט יום־טוב“! „אַ וויסטער, אַ פֿינסטערער גוט יום־טוב אויף דיר, זאָגט זי, וואָס אַזוי פֿריה“?... „איך האָב מורא געהאַט, זאָגט ער, טאָמער חלילה פֿערשפּעטיג איך דאָ אַ ברכו... וואָס קאָכט זיך דאָס ביי דיר אין אויבען?“... „קדחת, זאָגט זי, פֿון דײַנעט וועגען אין אַ קליין טעפּעלי“... „פֿאַר וואָס ניט, זאָגט ער, אין קיין גרויסע טאָפּ, וואָלט שוין געוועזען פֿאַר אונז ביידען?“... „אַ, פֿערהאַפּט זאָלסט דו ווערען מיט דײַנע ווערטליך!“ — זאָגט זי, אָנגעצונדען, און נעהמט דעם ראַהעטש און טהוט אַ חאַפּ דאָס קריגיל. טהוט זיך דאָס קריגיל אַ קעהר איבער, און די מילך — פֿליוך איבער'ן גאַנצען אויבען!... אַ גוואַלד, אַ רעש, אַ געפּילדער! גנעסי שעלט דעם מאַן מיט טויטע קללות; זײַן גליק, וואָס ער האָט זיך אָבגעטראָגען בעצײַטענס... און די קינדער נעביך זענען אַראָב פֿונ'ם אויפֿ'ן אויבען און האָבען געמאַכט אַ געוויין מיט אַ געשריי, גלײַך ווי מע האָט זיי אָבגעקוילעט טאַטע כאַמע... אַ כפּרה, זאָג איך, אײַערע באַלאַבעשקעס מיט מילך, מײַן דוד'לס יאַיכיל האָב איך מורא איז יאָ פֿערפֿאַלען, און דאָס טעפּיל מײַנס איז חלילה טרפה געוואָרען!“... „חאַפּט דער רוח דאָס יאַיכיל אײַערס מיט'ן טעפּיל, זאָגט גנעסי, מײַנע באַלאַבעשקעס מיט מילך זענען אפשר ביי מיר אַזוי טײַער, ווי אײַערע אַלע טעפּליך מיט אַלע אײַערע יאַיכליך, וואָס איהר קאָכט פֿון אײַער קדיש וועגען!“... „ווייסט איהר וואָס? — זאָג איך, זײַן זאָלט איהר אַלע די כפּרה פֿאַר מײַן דוד'לס מינדסטען נאָגעל פֿונ'ם קלענסטען פֿינגעריל!“... „ווייסט איהר וואָס, זאָגט זי, זײַן זאָל דוד'ל די כפּרה פֿאַר אונז אַלעמען, ער איז אײנער!“... וואָס זאָגט איהר אויף אַזאַ הולטײַקע? איז זי ניט ווערט געווען, מע זאָל

איהר צופאטשען די פיסקעס מיט א נאסער האנדטשירקע?...

— יא, אקעגען וואס איז דאס געקומען צו רייד? — אקעגען דעם, וואס איהר זאגט, פון מילכיגס מיט פליישיגס אין איין אויבען קען קיין גוטס ניט ארויס... האט זיך דאס קריגיל, הייסט דאס, געשטעלט פאפעריק. און די מילך — הויך איבער'ן גאנצען אויבען; האב איך מורא טאמער חלילה האט זיך דאס אנגעריהרט אן מיין יויך־טעפיל, בין איך א פערפאלענע בין איך! חאטש אפילו צוריק שמועסענדיג ווי קומט די מילך צו מיין טעפיל, אז מיין טעפיל איז געשטאנען פעררוקט אין אש העט־העט אין א ווינקעלי? נאר אויך די אייגענע מעשה, איך קען ערב זיין? א קשיה אויף א מעשה! מיין פינסטער מזל! טאמער?... איך וועל אייך זאגען דעם רעכטען אמת וועל איך אייך, מילא דאס יאיכיל ווי דאס יאיכיל; עס טהוט מיר אודאי הארצענדיג באנג, וואס וועט ער געבאך עסען, דוד'ל? נאר מסתמא וועל איך שוין עפים צוטראכטען פון זיינעט וועגען מסתמא; איך האב געקלטען געבראכט נענז פון דער שחיטה, געמאכט „אבדירקעס" אויף צו פערקויפען, איז מיר פערבליעבען אביסיל „דרויב" אויף שבת: קעפליך, קישקעליך, דאס, יענץ — מע קען שוין עפים מאכען דערפון! איז מיר אבער שלעכט — איך האב נישט קיין טעפיל האב איך נישט; איך האב מורא, טאמער מאכט איהר מיר טרפה דאס טעפיל, בין איך געבליבען אהן א טעפיל, און אהן א טעפיל בין איך ווי אהן א האנד בין איך, ווארום איך האב אינגאנצען איין טעפיל; דאס הייסט האבען האב איך געהאט דריי טעפליך פליישיגע, האט ביי מיר גנעסי, אויף קיין גוט ארט זאל זי אייך ניט שטעהן, איין מאל אנטליהען א טעפיל, א שפאגעל ניי טעפיל, און געהט און גיט מיר אב א שטשערבאטע טעפיל. זאג איך צו איהר: „וואס איז דאס פאר א טעפיל?"... זאגט זי: „ס'איז אייער טעפיל"... זאג איך: „ווי קומט צו מיר א שטשערבאטע טעפיל, אז איהר האט ביי מיר גענומען א גאנץ טעפיל?"... זאגט זי: „שאט, שרייט ניט אזוי, טע ווערט פון אייך ניט גליקליך! ערשטענס האב איך אייך אבגעגעבען א גאנץ טעפיל, צווייטענס, אז איך האב ביי אייך גענומען דאס טעפיל איז דאס געווען איין אנגעשטשערבעט טעפיל; און דריטענס — איך האב ביי אייך קיין מאל ניט גענומען קיין טעפיל, איך האב מיר מיין טעפיל, און טשעפעט זיך אב פון מיין לעבען!"... א הולטייקע קען!...

— יא, אקעגען וואס זשע איז דאס געקומען צו רייד? — אקעגען דעם, וואס איהר זאגט, אז טעפליך אין בעל־הבתי'שקייט איז קיין טאל

נישט צו פיעל... בין איך, הייסט דאָס, ווי איהר זעהט, געבליבען ביי צווייא טעפּליך גאַנצע טעפּליך און איין טעפּיל א שטשערבאַטע טעפּיל, דאָס הייסט צוויי טעפּליך... נאָר ווי טאָר איין אָרעמאַן האָבען צוויי טעפּליך? בעדאַרף זיך מסתמא טרעפען אַזוי, אַז איך קום איין מאָל צוגעהן פוּנ'ם מאַרק מיט די עופות קום איך, בינדט זיך אָב איין עוף און דערשרעקט זיך פאַר דער קאַץ... ווערט איהר פרעגען, ווי קומט אַהער אַ קאַץ? אַלץ זי מיט איהרע קדישים! דערטאַפּען זיי ערגעץ אַ קעציל, מוטשען זיי דאָס אַזוי לאַנג ביז זיי פערמוטשען דאָס. „אַ צער בעלי־חיים! – טענה'ט מיט זיי מיין דוד'ל — אַ לעבעדיגע זאַך!"... נאָר געה רעד מיט אַזעלכע היצלים, ליידיג=געהערם, פוסטעפאַסניקעס!... בקיצור, זיי האָבען עפּים אָנגעהאַנגען דער קאַץ אויפ'ן שפּיץ ווייד'ל, האָט זי אָנגעהויבען שפּרינגען, מאַכען אַנשטעלען, האָט זיך דאָס עוף דערשראָקען, און איז אַרויפגעפלויגען גלייך אויף דער אויבערשטער פּאָליצע – און טראַך אַ טעפּיל אין דער ערד אַריין. איהר מיינט אפשר דאָס שטשערבאַטע טעפּיל? אַודאי י֯, ס'פערשטעהט זיך! אַז ברעכען ווערט זיך ברעכען אַ גאַנץ טעפּיל! דאָס איז שוין תמיד אַזוי, פון זינט די וועלט איז אַ וועלט!... איך האָב געוואָלט וויסען האָב איך געוואָלט, פאַר וואָס איז דאָס, למשל, צוויי מענשען געהען, דער געהט און דער געהט; איינער איז אַ בן־יחיד, איין און איינציגער, אַ ציטעריגער ביי דער מאַמען, און דער אַנדערער איז.....,רבינו! נאָט איז מיט אייך! וואָס איז אייך אַזעלכעס?... רבי'צין! רבי'צין! וואו זענט איהר ערגיץ?... אַ הערצו געהט! גיכערט! דער רב איז עפּים נישט מיט אַלעמען! ניט גוט געוואָרען... אַ פנים אויף צו חלש'ען!... וואַסער! וואַסער!...

מושב זקנים.

כּתרילעווקער מושב־זקנים.

אלסדינג פראגרעסירט אויף דער וועלט, געהט פארוועדטס. עס פראגרעסירט אויך אונזער כּתרילעווקע.

כּתרילעווקע האט זיך א שטארקען רוק געטאן די לעצטע צייט. אזוי אז איהר וועט קומען צו פאהרען אהין א צינד, וועט איהר זיין ערשטוינט. איהר וועט קוקען און וועט זיך נישט קאנען זאט אנקוקען. איהר וועט דערזעהן אין מיטען שטאדט, סאמע אין דער רעכטער בלאטע, א גרויסען, א ברייטען, א הויכען מויער פון געלע ציגעל, מיט אייזען געדעקט און מיט א סך, א סך פענסטער, מיט א שענער הויכער געשניצטער טהיר, און אויבען, איבער דער טהיר, צוגעשלאגען א ווייסער מארמאר-שטיין, אויסגעקריצט מיט גרויסע גאלדענע יודישע בוכשטאבען:

מושב-זקנים.

איהר שטעהט און קוקט אויף דאס דאזיגע בילד און עס דאכט זיך אייך אויס, אז עס האט דעם אנבליק פון א טייערע סאמעטענע לאטע אויף איין אלטע פערגרינגטע ליוסטרינענע צעריסענע קאפאטע. וואס איז דאס פאר א מין פרעכטיגער „מושב-זקנים" אין מיטען דרינגען אין דעם ארימען-ארימען כּתרילעווקע? וואס איז דאס — עמיצען אויף צו-להכעיס? אדער א ליצנות? אדער גאר עמיצענס א טעות? אט וואס מע האט מיר דערצעהלט דאס לעצטע מאל, אז איך בין געוועזען דארט אויף קבר-אבות.

דאס איז געוועזען אין דער צייט, וואס מע האט געזאלט דורכפיהרען דורך כּתרילעווקע א באהן. עס זענען אראפגעקומען פון מאסקווע

מיני מאָדנע בעשעפעניש: אינזשענערען, גאָסענמעסטערס, ערדשנייר דערס וכדומה אזעלכע פּאַרשוינען, און ועל-כולם — איינער אַ פּאַרדאַטשיק, אַ יונג מיט בײַנער, און דוקא אַ „אונזעריגער". דעם נאָמען זײַנעם ווייסט מען עד היום נישט. אפשר איז דאָס פּאַליאַקאָוו'ס אַ „מענש", און אפשר טאַקי פּאַליאַקאָוו אַליין. נאָר אַז ער איז אַ גביר אַין אדיר, אַ מיליאָנשטשיק — דאָס האָט אַ מינדסט קינד אויך געקאָנט אַרויסזעהען. וואָרום ווער וועט זיך עס פּערגינען שטעהן איין מענש אליין אין צוויי חדרים, פּרעסען היהנער, שליאָקען ווײַן און מיטען מיטוואָך און מאַכען קוצעניו-מוצעניו מיט'ן בעל-אכסניה'ס יונגערע שנור, די הולטײַקע (זי טראָגט אײַגענע האָהר בּפרהסיה און האָט פֿײַנד דעם מאַן. אלע ווייסען דאָס)?

אין יענער צײַט האָט זיך אונזער אלטער בעקאַנטער, דער רב ראַ יוזעפעל, אַרומגעטראָגען מיט אַ מחשבה: אוועקשטעלען אין כתריליעווקע אַ „מושב-זקנים" פאַר אַלטע קראַנקע אָרימע לײַט. וואָס עפּיס גראָד אַ „מושב-זקנים"? פאַר וואָס נישט קיין „בּקור-חולים"? הויבט זיך אָן אַ מעשה פון קשיות פרעגען! ער זאָל זיך געוועהן נעמען פאַר אַ „בּקור-חולים", וואָלט איהר פרעגען: פאַר וואָס נישט קיין „מושב-זקנים"? איך בּין אײַך ערב, אַז אַ זײַטיגע מחשבה: טאָמער האָט דאָ חלילה רב יוזעפעל געהאַט אַ מײַן, אַ טובת-הנאה פאַר זיך אויף דער עלטער — איז דאָ זיכער נישט געוועהן. רב יוזעפעל איז געגאַנגען מיט דעם גאַנג, אַז אויף איין אַלטען מאַן און אַ קראַנקען איז מעהר רחמנות, ווי אויף אַ יונגען. דאָס הײַסט, אַ יונגער חולה איז אויך אויף גרויסע צרות. נאָר אַז מע איז קראַנק און נאָך אַלט דערצו, איז מען גאָר איבעריג בײַ דער וועלט. איבעריג און נמאס. אַ מענש האָט פֿײַנט איין אַלטען מאַן אַ זקן — דאָס איז בדוק ומנוסה.

הכלל, ס'איז בײַ איהם געבּליבּען איין מאָל פאַר אַלע מאָל: כּתרילעווקע מוז האָבּען אַ „מושב-זקנים". אַ „מושב-זקנים" איז בּילבּער פון אַלסדינג. און בכדי אַלע זאָלען פערשטעהן, ווי ווײַט ס'איז נויטיג אַ „מושב-זקנים" אין כּתרילעווקע, האָט רב יוזעפעל שבת בײַטאָג אָבּגעהאַלטען אַ דרשה אין שוהל, דערצעהלט זעהער אַ שענעם משל: „אַמאָל איז געוועהן אַ מלך, האָט ער געהאַט אַ בן-יחיד..." נאָר ווײַל מיר האַלטען אין מיטען אַ שמועס, ווילט זיך מיר ניט אַרײַנמישען איין מעשה אין דער אַנדערער. לעגען מיר אָב רב יוזעפעל'ס משל אויף איין אַנדערש מאָל. איך קאָן אײַך נאָר זאָגען, אַז דער משל

איז אפשר נישט געווען אזוי גלייך צום נמשל, נאר דער עולם האט געלעקט פון איהם די פינגער, ווי פון אלע משלים, וואס רב יוזעפעל פלעגט זיי דערצעהלען. הלואי וואלט רב יוזעפעל געווען אזא בריה אויף צו פערדינען זיך דאס שטיקעל ברויט, ווי ער איז געווען א מאדים אויף צו זאגען משלים.

אויסגעהערט דעם משל, רופט זיך אן צו איהם איינער א בעל-הבית, — פון די נכבדים געווענהליך, ווארום ווער דען וועט זיך איינ-שטעלען ארויסטרעטען קעגען א רב פאר איין עדה מיט יודען?

— יא, רבי, איהר זענט אודאי זעהער גערעכט. דער משל איז זעהר א שענער משל. די קשיא איז נאר: וואו נעמט מען געלד? א „מושב-זקנים" דארף קאסטען געלד, און כתרילעווקע איז א שטאדט פון סאמע כתריליקעס, ארימע לייט, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים...

— ע! איך וועל דיר דערצעהלען, קינדעניו, דערויף אויך א משל. אמאל איז געווען א מלך... האט ער געהאט א זוהן א בן-יחיד...

הכלל, וואס דער מלך האט געטאן מיט זיין בן-יחיד — דאס איז נישט וויכטיג. וויכטיג איז דאס, וואס אונזער רב יוזעפעל האט אויף מארגען, זונטאג, גענומען צוויי בעלי-בתים פון די „פארנעמ-סטע" און איז ארויסגעקומען מיט א פעטשיילע אין מארק, גענומען געהן פון קלייט צו קלייט, פון שטוב צו שטוב — דער אלטער מנהג אין כתרילעווקע אויף צו „מאכען געלד". פערשטעהט זיך, אז קיין גרויסע קאפיטאלען קאנען דערפון נישט ווערען. רב יוזעפעל האט אבער צייט. ער קאן בעשטעהן, עס זאל געדויערען נאך א וואך. רוים איז נישט געבויערן געווארען אין איין טאג. וואס זאל מען טאן: געבאך א שטאדט פון קבצנים! דער גאנצער ארויסקוק איז אויף די פרעמדע, די סוחרים, וואס קומען אראב קיין כתרילעווקע, אדער גלאט אזוי דורכפאהרער, וואס שטעלען זיך אב אויף די אכסניות. דארט. אז מע דערטאפט אמאל א פויגעל, פליקט מען איהם ארום אזוי, אז ער פערזאגט א צעהנטען: „אז איהר וועט פאהרען פערביי כתרילעווקע, זאלט איהר דאס אויסמיידען א מייל ארום און ארום — ס'איז נישט אויסצושטעהן פון די דארטיגע ארימע לייט!"...

דערהערט, אז ס'איז געקומען צו-פאהרען פון מאסקווע א יוד א פאדראטשיק, א „מענש", אדער אפשר פאליאקאוו אליין, א גרויסער

מיליאָנשטשיק, האָט זיך ר׳ יוזעפעל אָנגעטאָן שבת׳דיג, גענומען אויף זיך דעם טיזליק מיט׳ן שטריימעל, וואָס האָט זיך עפּיס נישט געפּאַסט צום גרויסען והאלעדיגען שטעקען, ווארום ממה-נפשך: איז דאָס שבת — ווי קומט אַהער אַ שטעקען? איז דאָס אין דערוואָכען — וואָס עפּיס אַ שטריימעל?... פּערענטפערט איז די קשיא געוואָרען ערשט דערמאָלט, אַז רב יוזעפעל האָט מיטגענומען מיט זיך די צוויי פיינסטע בעלי-בתּים און איז אַוועק מיט זיי גלייך אויף דער אכסניה, צום ריי-לען פּאָדראַטשיק.

איך ווייס נישט, ווי אַזוי זענען די איבעריגע מאָסקווער פּאָד-ראַטשיקעס. נאָר דער פּאָדראַטשיק, וואָס איז געקומען קיין כּתרילעווּ-קע דורכפיהרען אַ באַהן, איז געווען אַ מאָדנער פּאָדראַטשיק. אַליין אַ קליינינקער, אַ פולינקער, מיט פעטע בעקלעך, מיט פליישיגע ליפּען און מיט קורצע הענטלעך, — איז דאָס געווען אַ בריאה אַ ריה-רעוודיגע, וואָס אַז סע געהט, לויפט עס, און אַז סע רעדט, שרייט עס און לאַכט מיט אַ צעשאָטען געלעכטערעל: „העהעהע!” און די אויגלעך זענען ביי איהם תּמיד בענעצט מיט טרערען, און אַלסדינג איז ביי איהם גיך, האַפּענדיג, אויף איין פוס, און נערוועז — מיט סכנת-נפשות! איהם נישט צו טרעפען, וואָס ער וויל, אָדער איהם זאַטשעפּען מיט אַ וואָרט — איז חיות נישט זיכער. באַלד צינדען זיך איהם אָן די אויגלעך און ער איז קאַפּאַבל אייך דורם זיין, צערייסען אויף צווייען. אַ מאָדנער, אַ מאָדנער פּאָדראַטשיק!

איינגעפיהרט האָט ער אויף דער אכסניה, אַז ווער סע זאָל צו איהם נישט קומען, יהיה מי שיהיה, מעג זיין דער גובערנאַטאָר אַליין (אַזוי טאַקי מיט דעם לשון האָט ער אָנגעזאָגט), דאַרף מען איהם פריהער אַ קלאַפּ טאָן אין דער טהיר, און אַז ער וועט הייסען אַריין, דאַרף מען ערשט דערמאָלט איהם מעלדען, ווער עס וויל מיט איהם רעדען — איז אָדער ער בעט אַריינקומען, אָדער ער הייסט קומען מאָרגען.

פערשטעהט זיך, אַז אין כּתרילעווקע האָט מען זיך געגוג אָנ-געלאַכט אויף דעם דאָזיגען פּאַרשוין און אויף זיינע נאַרישע גענג. האָט איהר געהערט אַ השגה פון אַ מאָסקווער פּאָדראַטשיק? לאַ-די, וואָס איך האָב מיך מטריח געווען און קום צו דיר אַהיים, דאַרף איך נאָך שטעהן אַ היבשע ווייל אויף יענער זייט טהיר און אויס-יוואַרטען ביז דו וועסט מיר „פּאָזוואָליען” אַריינקומען צו דיר, אָדער

אניִיט ווֶעסט דו מיִר הײַסעֶן קומעֶן מאָרגעֶן! ניין, דאָס קאָן נאָר מאָסקווער פאָדראַטשיִק. דאַכט זיִך, מעֶ דאַרף ניִשט קײַן גרעֶסערעֶן מעֶנשעֶן, וויִ רב יוזעֶפעֶל דעֶר רב, אַ יוד אַ למדן און אַ גרויסעֶר ירא־שמים. פון דעֶסטוועֶגעֶן, איז בײַ איִהם אַלעֶ מאָל, צו יעֶדעֶר צײַט, אָפעֶן מהיִר און טויעֶר, כל דכפין — מיִר זעֶנעֶן דאָך עֶפּעֶס יודעֶן אויף דעֶר וועֶלט!

דעֶרזעֶהן פאַר זיִך רב יוזעֶפעֶל דעֶם רב בכבודו ובעצמו, און נאָך שבת׳דיִג אָנגעֶטאָן, איז דעֶר בעל־אכסניה, אַ יוד מיִט ליולקעֶ־ציִבעֶק, מיִט אַ היִבשעֶן בויך און מיִט אַ צעֶשפּיִלעֶטעֶן פון־פאָרעֶנט, ממש מבולבל געֶוואָרעֶן: „ברוכים הבאים! סקאָצעֶל קומט! אַזאַ גאַסט! דעֶר רב אַליין בײַ מיִר אין שטוב! אַזאַ זכיה! רבי, זיִצט... וואָס? צום אורח דאַרפט איִהר? מיִט׳ן גרעֶסטעֶן כבוד!”...

און דעֶר בעל־אכסניה האָט גאָר פעֶרגעֶסעֶן פונ׳ם „יהיה מי שיהיה” און פונ׳ם „גובעֶרנאַטאָר”, אַוועֶקגעֶלעֶגט דעֶם ליולקעֶ־ציִבעֶק, פעֶרשפּיִלעֶט דעֶם פון פאָרעֶנט און האָט צוגעֶפיִהרט דעֶם רב מיִט די צוויי פײַנסטעֶ בעלי־בתים צום אורח׳ס טהיִר, און אַליין איז עֶר געֶלם געֶוואָרעֶן.

מיִט וואָס דעֶר אורח איז דאָרט געֶוועֶן אין דעֶר מינוט בעֶשעֶפּטיִגט — איז שווער צו זאָגעֶן. אפשר האָט עֶר געֶהאַלטעֶן סאַמעֶ אין מיִטעֶן רעֶכנונג וועֶגעֶן אײַזעֶנבאַהן, וואו מעֶ זאָל ציִהעֶן די רעֶלסעֶן און וואו מעֶ זאָל אַוועֶקשטעֶלעֶן דעֶם וואָגזאַל? אָדעֶר אפשר איז עֶר געֶלעֶגעֶן בײַ זיִך אין צווייטעֶן ציִמעֶר אָנגעֶשפּאַרט און געֶדרעֶמעֶלט? אָדעֶר אפשר איז עֶר דאָרט געֶזעֶסעֶן גלאַט אַזוי און געֶשמועֶסט, געֶפּלוידעֶרט מיִט׳ן בעל־אכסניה׳ס יונגעֶרעֶ שנור די הולטײַקעֶ, וואָס טראָגט אײַגעֶנעֶ האָהר און האָט פײַנט דעֶם מאַן, אַלעֶ ווייסעֶן דאָס? ווער קאָן עֶס וויִסעֶן, וואָס אַ יוד אַ פאָדראַטשיִק פון מאָסקווע, אַ יונג מיִט ביינער און אַ מיִליאָנשטשיִק דעֶרצו, טוט בײַ זיִך איין מעֶנש אַליין אין צוויי ציִמעֶרעֶן? נאָר אַז די כתרילעֶווקעֶר דעֶפּוטאַציעֶ איז אַרײַנגעֶקומעֶן צו איִהם אינ׳ם עֶרשטעֶן חדר, האָבעֶן זיי איִהם ניִשט געֶטראָפעֶן. זיי האָבעֶן נאָר בעֶמעֶרקט, אַז די טהיִר פונ׳ם צווייטעֶן חדר איז אָפעֶן און ס׳איז דאָרטעֶן זעֶהר שטיִל. געֶהן ווײַטעֶר האָבעֶן זיי ניִשט געֶוואָלט. ס׳איז ניִשט קײַן דרך־ארץ — טאָמעֶר שלאָפט עֶר? זעֶנעֶן זיי געֶפאַלעֶן אויף אַ המצאה און האָבעֶן אַלעֶ דרײַ געֶגעֶבעֶן אַ הוסט (אַזוי איז דעֶר מנהג אין כתרילעֶווקעֶ) האָט דעֶר פאָדראַטשיִק דעֶרהעֶרט, איז עֶר אַרויסגעֶלאָפעֶן "ניִשט טויט, ניִשט לעֶבעֶדיִג. דעֶרזעֶהעֶן אום־

בעקאנטע געסט, איז ער באלד געווארען מלא כעס וחמה און האט זיך צעשריגען אויף זיי אויף'ן מאסקווער אופן:

— ווער איז! וואס דארפט איהר, אזעלכע און אזעלכע? ווער האט אייך ארייגעלאזט? איך האב דאך טויזענד מאל אנגעזאגט, אז „אהן א דאקלאד" זאל מען צו מיר נישט געהן!

ס'איז א סברה, אז ער האט אויסגענוצט דערביי, זאגט מען, דאס ווארט „זשידי"... ס'איז אפילו נישט צו גלויבען אזעלכעס אויף א יודען, נאר א מענש, און א מיליאנשטשיק דערצו, אז מע ברייגגט איהם אריין אין גרים-צארן, קאן ער אפטאן נאך א סך ערגערע זאכען...

אונזער לעזער, וואס איז שוין בעקאנט געגוג מיט'ן כתרילעווער רב, ווייסט גאנץ גוט, וואס פאר א יוד אן'עניו אט דער רב יוזעפעל איז. ער וועט אייך קיינמאל נישט זיין קיין קופץ בראש. ער האט תמיד ליעב זיין בעסער דער לעצטער, ווארום ער געהט מיט דעם גאנג, אז א בשר ודם דארף זיך נישט האפען. ער האט נישט וואס אנצעווערען און וועט קיינמאל נישט פערשפעטיגען. נאר דא האט ער געמוזט ארויסטרעטען מיט איין פום פריהער, ווייל יענע „פאר-נעמסטע בעלי-בתים" האבען זיך פשוט איבערגעשראקען פאר'ן מיל-יאנשטשיק, וואס האט זיך צעלאזט אויף זיי מיט די הענד און צונגע-טופעט מיט די פים. ווער ווייסט, ווער ער איז? אפשר איז ער פאל יאקאוו'ם א „מענש" און אפשר איז דאס פאליאקאוו אליין? האבען זיי שוין בעל-כרחם געמוזט א ביסעל אפרוקען זיך צוריק, זיין אביסעל נעהינטער צו דער טהיר. א קשיא, וואס סע מאכט זיך... נאר איין רב יוזעפעל האט זיך עפעס איצטיגם מאל גראד נישט דערשראקען. ער איז נעגאנגען מיט א ממה-נפשך: איז דער מענש א גרויסער מענש, דארף איך פאר איהם קיין מורא נישט האבען. אלא וואס דען? ער איז א קליין מענשעלע... האב איך אודאי פאר איהם נישט וואס מורא צו האבען... איז ער ארויסגעטרעטען קעגען איהם מיט שטארקייט און רופט זיך אן צו איהם אזוי צו זאגען:

— זייט זשע מוחל, איהר שרייט... אפשר זענט איהר גערעכט... האט קיין פעראיבעל נישט, וואס מיר האבען אייך אפשר געשטערט... מיר זענען זיך אבער עוסק אין א מצוה. און שלוחי-מצוה, שטעהט ביי אונז געשריבען, אינן ניזוקין — דער וואס איז אן'עוסק במצוה — דעם קאן נישט שאדטען... מיר זאמלען נדבות, פערשטעהט איהר מיך, אויף א גרויסע זאך, אויף א „מושב-זקנים".

דער פאָדראַטשיק פון מאָסקווע איז גאָר געבליבן אָהן ווערטער. דאָס אַרײַנרײַסען זיך צו איהם „אָהן אַ דאָקלאַד” פון אָט די דרײַ יודען פּלוצים אין מיטען דרינגען און דאָס האַלטען זיך פון אָט דעם דאָזיגען אַלטען מיט'ן שטרײַמעל, וואָס האָט איהם אויסגעוויזען אַ נאַריש, אַ פּרעך, האָבען אונזער אורח אַזוי אויפגעבראַכט, אַזוי צעקאָכט, אַז ער האָט דערפיהלט, ווי עס האָט איהם דערלאַנגט אַ קיצעל אין נאָז און אַ הויב אויף דעם מוח און דאָס גאַנצע בלוט איז איהם אַרײַן אין פּנים אַרײַן. ער איז פּשוט אַרויס פון די כלים און אַזוי שטאַרק פערלוירען זיך, אַז ער געדענקט אַלײַן נישט, וואָס מיט איהם איז געווען. עס האָט זיך עפּיס ווי קענען זײַן אײַגענעם ווילען אויפגעהויבען בײַ איהם די האַנד און ער האָט מיט'ן גאַנצען כּח אַראָבגעלאָזט דעם אַלטען אַ הילכיגען פלאַמפּײַערדיגען פּאַטש.

— נאַט אײַך! אָט האָט איהר אײַך אַ „מושב-זקנים”! ...

פונ'ם דאָזיגען פּאַטש זענען בײַ'ם אַלטען אַראָבגעפלויגען פון קאָפּ דאָס שטרײַמעל מיט דער יאַרמעלקע אינאײַנעם, און דער כתרילעווקער רב איז געבליבען שטעהן אַ ווײַלע בגלוי-ראש — דאָס ערשטע מאָל אפשר אויף זײַן לעבען... עס האָט אָבער געדויערט נישט מעהר ווי אַ רגע כמימרא, האָט דער רב רב יוזעפעל קודם זיך אײַנגעבויגען, אויף דער גיך אויפגעהויבען דאָס שטרײַמעל און צוגעדעקט דעם נאַקעטען קאָפּ. דערנאָך האָט ער פּאַוואָלינקע זיך אַ טאָפּ געגעבען בײַ דער באַק און אַ קוק געטאָן אויף דער האַנד, צי איז ער הלילה נישט צע'דמ'ט? און טאַקי באותה שעה רופט ער זיך אָן צום אורח שטיל און בנעימות'דיג, מיט אַ מאָרנעם שמײכעלע, און דאָס פּנים איז איהם טויט, ווי בײַ אַלע טויטע:

— נו, מילא, דאָס האָט איהר, הײסט עס, געגעבען מ י ר. וואָסזשע וועט איהר עפּיס געבען, ר' יוד, פאַר די אַלטע קראַנקע נעבאַך, איך מײן טאַקי אויפ'ן „מושב-זקנים” מײן איך?

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

וואָס ווײַטער איז געווען — לאָזט זיך נישט דערצעהלען. קײנער ווײסט נישט, וואָרום די „פּאָרנעמסטע בעלי-בתים” אַז זײ האָבען דערהערט פונ'ם פּאָדראַטשיק די מאָסקווער שפּראַך, האָבען זײ שוין נישט געסטײעט... און דער רב רב יוזעפעל האָט גלאַט נישט געוואָלט רעדען

דערפון... אז ער איז ארויסגעגאנגען פון דארטען, האט איהם דאס פנים מאדנע געשיינט. איין באק (די לינקע) האט געשיינט מעהר פון דער אנדערער... און ער האט מיט זיין בנעימות'דיג שמייכעלע געזאגט:

— מזל-טוב, יודען, איך קאן אייך אנזאגען א בשורה: מיר האבען מיט'ן אויבערשטענס הילף א „מושב-זקנים", אבער א „מושב-זקנים", הערט איהר, אז גאט און לייט וועלען זיך פרעהען...

די „קליינע מענשעלעך" וואלטען אפשר דעם רב נישט איינגאנ-צען געגלויבט, ווען זיי זאלען נישט הערען פונ'ם פאדראטשיק אליין מיט זייערע אויערען, ווי ער זאגט און קלאפט זיך מיט די קורצע פינגער אין דער ווייסער מאנישקע:

— יודען, איך שטעל אייך אוועק א „מושב-זקנים". איך, איך...

און נישט נאר געהערט מיט די אויערען, נאר מע האט געזעהען מיט די אויגען אין גיכען, ווי דער פאדראטשיק געהט אום מיט'ן רב אין שטאדט, מעסט מיט'ן שטעקען: „אט דא וועט שטעהן דאס הויז. אט אזוי פיעל וועט זיין די לענג און אט אזוי פיעל די ברייט"... און אט האט מען שוין געבראכט צופיהרען ציגעל, געהילץ און אנ-דערע מאטעריאלען — און עס געהט א גאנג.

אמת, עס האבען זיך געפונען בעלנים, וואס האבען גענומען אויספרעגען ביי'ם רב, אויסטאפען, ציהען ווערטער: „רבי: ווי אזוי איז געוועזן די מעשה? ווי אזוי האט אייך דער דאזיגער מפיים געוועזן פאר די הארטע רעד?... וואס האט איהר איהם געזאגט און וואס האט ער אייך געענטפערט?"... רב יוזעפעל האט אבער אלסדינג דורכגעלאזט פערביי און פערדרעדט דעם עולם די ציהן, געשמייכעלט דערביי מיט זיין שטענדיג בנעימות'דיג שמייכעלע:

— אבער א „מושב-זקנים" וועלען מיר, אם-ירצה-השם, האבען, הערט איהר, אז גאט און לייט וועלען זיך פרעהען!...

* *
*

איין עבירה — דאס „מושב-זקנים" שטעהט נאך עד היום לעדיג: רב יוזיפעל איז שוין עליו השלום — נישטא מיט וואס צו פיהרען. די כתרילעווקער קליינע מענשעלעך האבען שוין אזא מזל: חלומ'ט זיך זיי איינגעמאכטס — פעהלט זיי א לעפעל; אנגעגרייט א לעפעל — חלומ'ט זיך זיי נישט קיין איינגעמאכטס.

ביי'ם דאקטאר.

ביי׳ם דאָקטאָר.

— איך וויל אייך בעטען, העֶרר דאָקטאָר, איין זאך: איהר זאָלט מיך אויסהערען. דאָס הייסט נישט דאָס שלאָפלאָזיגקייט מיינס זאָלט איהר אויסהערען, פונ׳ם שלאָפלאָזיגקייט ווערען מיר שטועסען שפּעטער. איך וועל אייך שוין אַליין אויפקלעהרען, אין וואָס עס באַשטעהט מיין שלאָפלאָזיגקייט. ווילען וויל איך, איהר זאָלט אויסהערען מיך אַליין, וואָרום ניט אַ יעדער דאָקטאָר האָט ליעב אויסהערען דעם חולה. ניט אַ יעדער דאָקטאָר לאָזט זיך רעדען. דאָקטוירים האָבען אַ טבע: זיי לאָזען זיך נישט רעדען. זיי ווייסען נאָר טאַפּען דעם דופק, קוקען אויפ׳ן צייגער, פאַרשרייבען אַ רעצעפּט און נעהמען פאַר׳ן וויזיט. אויף אייך האָב איך געהערט זאָגען, אַז איהר זענט ניט פון די דאָקטוירים. איהר זענט נאָך, זאָגט מען, אַ יונגער דאָקטאָר, און זענט נאָך ניט אַזוי להוט, פאַרברענט נאָכ׳ן קערביל, ווי אַנדערע דאָקטוירים. בין איך דערפאַר, הייסט דאָס, טאַקי געקומען צו אייך, זיך מיט אייך אַנ׳עצה האַלטען מכּח מיין מאַגען. איך בין, ווי איהר זעהט מיך, אַ מענש מיט אַ מאַגען. על פי חכמת הדאָקטאָריע קומט אַפילו אויס, אַז יעדער מענש מוז האָבען אַ מאַגען, נאָר ווען איז דאָס געוועֶרט געוואָרען? אַז דער מאַגען איז אַ מאַגען, אָבער אַז דער מאַגען איז קיין מאַגען ניט, היינט צו וואָס טויג דאָס לעבען? וועט איהר דאָך מיר ענטפערען מסתמא, מיט׳ן פסוק: בעל־כרחך אתה חי? ווייס איך עס אָהן אייך. פאַר דעם „בעל כרחך״ האָב איך נאָך אין חדר געכאַפּט שמיץ. איך שמועס פון דעם, וואָס אַ מענש כּל־זמן ער לעבט, ווילט זיך איהם ניט שטאַרבען, כאָטש דעם אמת דאַרף איך אייך זאָגען, אַז איך אַליין האָב פאַר׳ן טוידט כּלל קיין מורא נישט, וואָרום ערשטענס האָב איך שוין אַריבערגעשפּאַנט ששים, והשנית בין איך אַזאַ מענש, וואָס קאַטאָרי לעבען און שטאַרבען איז ביי מיר גלאַט אַלץ איין יום טוב, דאָס הייסט לעבען איז אודאי גלייבער ווי שטאַרבען, וואָרום ווער וויל דאָס שטאַרבען? ובפרט אַ ייד? ובפרט אַ טאַטע פון עלף קינדער, זאָלען געזונד זיין, מיט אַ ווייב, כאָטש דאָס דריטע ווייב, נאָר דאָך אַ ווייב. בקצור, אַליין בין איך

אַ קאַמעניצער, דאָס הייסט ניט פֿון קאַמעניץ גופֿא, נאָר פֿון אַ שטעדטעל ניט ווייט פֿון קאַמעניץ, און בין, אַז אַך און וועה איז מיר, אַ יוד אַ מיהלנער, איך האַלט אַ מיהל האַלט איך, דאָס הייסט די מיהל האַלט מיך, וואָרום ווי זאָגט איהר, אַז מע קריגט אַריין ליגט מען. אַ ברירה האָט מען? ס'איז אַ ראָד, פֿאַרשטעהט איהר מיך, און סע דרעהט זיך! באַרעכענט זיך אַליין, אַז פֿאַר ווייץ בעדאַרף מען צאָהלען מיט מזומנים, און מעהל מוז מען צעטיילען אויף קרעדיט, אַ וועקסעל אַ הין, אַ וועקסעל אַ הער, און צוטהון האָט מען מיט גראָבע נפשות, און מיט ווייבער, איהר האָט עפּעס ליעב — ווייבער? געה גיב זיי אָב דין וחשבון: אלמאי דאָס, אַלמאַי יענץ? אַלמאַי עס איז ניט געראָטען ביי זיי די חלה? וואָס בין איך שולדיג? אפשר, זאָג איך, איז ביי אייך וועניג היץ? אָדער אפשר איז ביי אייך געוועזען שלעכטע הייוועז? אפשר איז ביי אייך געוועזען, זאָג איך, נאָס האָלץ? פֿאַלט מען נאָך אָן אויף אייך, און מע מאַכט אייך מיט דער בלאָטע און מען איז אייך מבטיח, אַז דאָס אַנדערע מאָל וועט אייך פֿליהען די חלה אין קאָפּ אַריין... איהר האָט עפּעס ליעב, אַז ס'פֿליהט אייך אַ חלה אין קאָפּ אַריין? דאָס זענען די קונה'טעס די אחדים'ניצעס; נאָר איהר מיינט אודאי די קונים די האָרטאָווניקעס זענען בעסער? אויך ניט בעסער! לכתחלה, אַז דער קונה קומט אין מיהל אַריין און וויל זיך מאַכען אַ קרעדיט, איז ער ווייך ווי אַ פּוטער, מיט טויזענד חניפה'ליך און קאָמפּלימענטען, חאָטש נעהם לייג איהם צו צו אַ מכה; און נאָכדעם, אַז עס קומט צו צאָהלען, הויבט זיך אָן אַ צעטעל פֿון טענות: דער טראַנספּאָרט איז איהם שפּעט אָנגעקומען, די זעק האָבען זיך צוריסען, די מעהל איז געוועזען ביטער, טוכלע, צוגעלעגערט, הייסט עס, צרות מיט שלעק — אַכצעהן חסרונות מיט זיבען און צוואַנציג תירוצים. „און געלד"? געלד, זאָגט ער, שיקט אַריין אַ חשבון! אַ האַלבער סלוק הייסט דאָס. שיקט מען איהם מאָהנען, זאָגט ער: „מאָרגען". מאָרגען — „איבער מאָרגען". אַ נעכטיגער טאָג! הויבט מען איהם אָן סטראַשען מיט אַ פּראָטעסט און מע גיט אויף איהם איין. נו, און אַז מע גיט שוין איין מיינט איהר איז וואָס? האָט מען אַ „ליסט", און אַז מע קומט מיט'ן „ליסט" איבערשרייבען, איז במילא אַלסדינג אויף די ווייבס נאָמען, און געה רוף איהם קנאַק-ניסעל! נו, פֿרעג איך אייך, ביי אַזעלכע געשעפֿטען, ווי זאָל מען ניט האָבען קיין „מאָגען"? ניט אומזיסט זאָגט צו מיר מיינע, חאָטש זי איז ביי מיר ניט דאָס ערשטע, זי איז דאָס דריטע, און דאָס דריטע ווייב איז דאָך, ווי זאָגט

איהר, די זון אין שבת, נאָר דאָך אוועקמאַכען קאָן מען זי ניט, פֿאָרט א ווײַב: „וואַרף אַוועק, זאָגט זי צו מיר, נח, וואַרף אַוועק דאָס מעהל-געשעפֿט. לאָז זיך עס אָנצינדען מיט דער מיהל אינאײנעם, וועל איך אויך וויסען, אַז דו לעבסט אויף דער וועלט!" — „עהעהע! — זאָג איך — די מיהל זאָל וועלען ברענען! זי איז גוט געסטרעבירט"... „ניט דאָס, זאָגט זי, מײן איך, נח, איך מײן, זאָגט זי, וואָס דו לויפֿסט אַרום, ניט קײן שבת ניט קײן יום-טוב, ניט קײן ווײַב ניט קײן קינד. וואָס? וואָס פֿליהסט דו?"... פֿרעגט מיך בתרם, איך ווײס אַלײן ניט, וואָס איך פֿליה. וואָס זאָל איך טהון, אַז ס'איז בײַ מיר אַזאַ טבע צו אַלדע רוחות?... איך האָב ליעב דרעהען! טאָמער מײנט איהר, מע האָט עפּעס פֿונ'ם דרעהען? צרות האָט מען! וואָס פֿאַר אַ געשעפֿט איהר זאָלט מיר ניט געבען, נעהם איך דאָס אָן, ניטאָ פֿאַר מיר קײן שלעכטער בראָנפֿען: זעק — איז זעק, האָלץ — איז האָלץ, „טאָרגעס" — איז „טאָרגעס", איהר קענט אַוודאי מײנען, אַז אַ חוץ דער מיהל האָב איך שוין מעהר קײן געשעפֿטען נישט? האָט איהר מחילה אַ גרויסען טעות! ווי איהר קוקט מיך אָן, האַנדעל איך מיט וואַלד, מיט אײנעם אַ שותּף, וואָס מיר האַקען איהם, און שטעל צו פּראָוויאַנט אין דער טורמע, און האָב אַ חלק אין דער טאַקסע, און דערלײַג דוקא אַלע יאָהר צו איהר געלד, איהר וואָלט זיך עס ווינשען פֿאַרדינען אַלע חודש, איך בין אײַך קײן שונא ניט. אי צו וואָס דאַרף איך זי? קהל אויף צו להכעיס! איך בין, ווי איהר זעהט מיך, אַ גרויסער בעל־נצחון; בײַ מיר צוליעב נצחון אין כדאי די גאַנצע שטאָדט זאָל געהן צו גרונד און אַלײן באַגראָבען ווערען — אַבי אויספֿיהרען מײנס! איך בין, ווי איהר זעהט מיך, אַ מענש דוקא אַזוי זיך ניט קײן שלעכטער בטבע, נאָר אַ גרויסער „קאַפּריז", אַ „ספּילשליוועָר" הײסט עס, מיך אַז מע ריהרט מיך אָן אין כבוד, איז חיות ניט זיכער, און דערצו בין איך נאָך אַ שטיקעל עקשן אויך. איך בין אַ בעלן געוועזען אַ מאָל, אין די גוטע יאָהרען, פֿאַר אײן „אַתּה־הראית-לע בײַ אונז אין בית־המדרש געהן ביז'ן בלוט אַרײַן; דאָס בית־המדרש האָט מען פֿאַר'משפּט — און איך האָב טאַקי אויסגעפֿיהרט מײנס. וואָס זאָל איך טהון? ס'איז בײַ מיר אַזאַ בלוט! ס'איז בײַ מיר נערווען, זאָגען זײ, די דאָקטוירים, און ס'האָט, זאָגען זײ, אַ שײַכות צום מאָגען, חאָטש אפֿילו על־פּי שכל קומט דאָס אויס ווילד, וואָרום וואָס געהער זיך אָן נערווען מיט אַ מאָגען? אַביסעל אַ סמיכת הפּרשה! וואו זענען די נערווען און וואו

איז דער מאָגען ? געוועןו זענען דאָך צוזאַמענגעשטעלט, על־פּי חכמת הדאָקטאָריע, דאָכט זיך, דאָרט, וואו די געהירען ? און דער מאָגען איז דאָך גאָר ווייס איך וואו, פאָלג מיך אַ גאַנג ! . . . שאַט, אָט באַלד ענדיג איך, וואָס חאַפּט איהר זיך אַזוי ? זיצט נאָך אַ מינוט. איך וויל דאָך אייך אויסדערצעהלען אַקוראַט, איהר זאָלט מיך אויסהערען און זאָגען מיר, פון וואַנען האָט זיך גענומען צו מיר אָט דער דאָזיגער אומגליק. איך מיין דעם מאָגען מיין איך. אפשר איז דאָס פון דעם, וואָס איך בין געזונד, בין קיין מאָל נישטאָ אין דערהיים, און אפילו דעמאָלט, ווען איך בין אין דערהיים, בין איך אויך ניט אין דערהיים. איך שווער אייך בהן שלי — ס'איז אַ געלעכטער צו הערען און אַ חרפה צו זאָגען — איך ווייס נישט, וויפיעל קינדער איך האָב און ווי אַזוי מע רופט זיי. ס'איז ניט גוט, הערט איהר, אָהן אַ בעל הבית און אָהן אַ טאַטען ! איהר זאָלט אָנקוקען ביי מיר אַ שטוב, קיין עין־הרע, מיט אַ פערעאָנדיק ! אַ שיף אָהן רעדער ! טאָג ווי נאַכט אַ טאַרעראַם, אַ האַרמידער, זאָל גאָט שומר ומציל זיין ! אַ ווערטעלע אויסצורעדען, קיין עין־הרע, עלף קינדער פון דריי ווייבער ! בשעת דער טרינקט טיי, עסט יענער אָנבייסען, און בשעת איך דאַווען, גלוסט זיך יענעם שלאָפען. דער קנייפט אַ בולקע, און דער וויל הערינג, דעם גלוסט מילכיג, און דער שרייט אין איין קול פליישׁ; און אַז מע וואַשט זיך עסען, איז ערשט דעמאָלט ניטאָ קיין מעסער, מיט וואָס אַ שטיקעל ברויט אָבצושניידען, און צווישען קליינוואַרג איז אַ טומעל, אַ גיהנם, מיט הריגות, חאָטש נעהם לויף אין דער וועלט אַריין ! און איבער וואָס ? אַלץ איבער דעם, הערט איהר, וואָס איך האָב קיין מאָל קיין צייט ניט, און „זי", מיינע הייסט דאָס, איז קיין עין־הרע זעהר אַ גוטע, דאָס הייסט ניט אַזאַ גוטע, ווי אַ הייבע, קאָן זיך ניט באַגעהן מיט קיין קינדער. מיט קינדער דאַרף מען קאָנען זיך באַגעהן. קריגען זיי איהר אויפ'ן קאָפּ, דאָס הייסט זי שעלט זיי אפילו, קנייפט זיי, רייסט זיי אויס שטיקער פלייש, נאָר וואָס קומט אַרויס ? פאָרט אַ מאַמע, אַ מאַמע איז ניט קיין טאַטע; אַ טאַטע לייגט אַנידער און שמייסט אָפּ אַ קינד. איך ווייס, אַז מיין טאַטע האָט מיך געשמיסען. און אפשר האָט אייך אייער טאַטע אויך געשמיסען ? וואָס זשע מיינט איהר ? איז אַז וואויל צו אייך ! איך ווייס ניט, צי ס'וואָלט פאַר אייך געווען בעסער, מע זאָל אייך ניט געוועזן שמייסען . . . וואָס חאַפּט איהר זיך ? איך ענדיג באַלד. איך דערצעהל עס אייך ניט אומזיסט; דאָס איז צוליעב דעם, איהר זאָלט פאַרשטעהן מיין אַרט לעבען, וואָס איך לעב. אָפּשר מיינט איהר, אַז איך

וויים, וויפיעל איך פאַרמאָג? מעגליך, אַז איך בין אַ יוד אַ גביר און אַ
גרויסער גביר, און מעגליך אַז — צווישען אונז וועט עס דאָך מסתמא
בלייבען? — אַז איך בין אפשר דערינטער... איך וויים? אַז טאָג ווי
נאַכט איז נאָר געלאַטעט, ווי זאָגט איהר, די טאָפּלי אַרויסגענומען,
יענע טאַפּלי אַריינגעשטעלט, — ס'איז עפּעס אַ תירוץ? צי מע קאָן, צי
מע ניט, — נדן אַ קינד דאַרף מען געבען? ובפרט נאָך, אַז גאָט העלפט
טעכטער, און דערוואַקסענע דערצו! אַ גו, פּרובט האָבען דריי טעכטער
דערוואַקסענע, קיין עין־הרע, אַלע אין איין טאָג צו דער חופּה פיהרען,
וועלען מיר זעהען, צי וועט איהר קענען איינזיצען אין דערהיים אַפילו
אַ טאָג! היינט פערשטעהט איהר שוין, וואָס איז דאָס דרעהען, וואָס מע
דרעהט, מיט'ן פליהען, וואָס מע פליהט? און אַז מע פליהט, כאַפּט
מען אַ פערקיהלונג אין וואַגאָן, אַ בייזע וועטשערע אויף דער אכסניא,
וואָס מע קריינקט זי נאָכדעם אויס. היינט די ריחות, וואָס מע שמעקט
זיך אָן, מיט דער שענער לופט, — מעג מען שוין האָבען אַ מאָגען? אַ
שטיקעל גליק איז נאָר, וואָס איך בין בטבע נישט קיין קראַנקער מענש, גוט
פאַרפונדעוועט פון דער יוגענד. קוקט נישט אויף מיין סנאַסט, וואָס איך
בין אַזוי דאַר און טרוקען; דאָס האָבען מיך די געשעפטען אַזוי אויס־
געטריקענט, און אַגב איז ביי אונז טאַקי אַזאַ „גדלע", אַזאַ וואוקס;
מיר האַלטען זיך אַלע הויך און דין. איך האָב געהאַט עטליכע ברידער,
זענען זיי אַלע געוועזען אַזוי ווי איך, מיר צו לייענגערע יאָהר. פון דעסט־
וועגען בין איך, הערט איהר, תמיד געוועזען אַ געזונטער מענש, נישט
געוואוסט פון קיין מאָגען און פון קיין דאָקטאָר און פון קיין שוואַרץ
יאָהר, הלואי ווייטער. נאָר פון אַ צייט, אַז מ'האָט מיך אָנגעהויבען
שטאָפּען מיט רפואות, פּילען, פּראָשקעס און קרייטער, און איטליכער
באַזונדער קומט מיט זיין המצאה: דער הייסט, איך זאָל האַלטען דיעטע,
דאָס הייסט „נעדאיער", איך זאָל עסען וואָס ווינציגער; און דער הייסט,
איך זאָל גאָר ניט עסען, איך זאָל פאַסטען הייסט דאָס. זענט איהר
שוין פאַרטיג? קומט צו געהן אַ נייער חכם אַ דאָקטאָר און זאָגט מיר אָן,
איך זאָל דוקא עסען און אַ סך! אַ פּנים ער אַליין האַלט פון דער אכילה.
אַלע דאָקטוירים האָבען אַזאַ טבע, אַז דאָס, וואָס זיי האָבען ניט פיינט,
דאָס הייסען זיי אויך דעם חולה. אַ חדוש איז מיר נאָר, וואָס זיי הייסען
ניט שלינגען קיין קערבליך... משוגע צו ווערען פון זיי! איינער אַ
דאָקטאָר האָט מיר געהייסען געהן אַ סך, גלאַט געהן אין דער וועלט
אַריין, שפּאַנען הייסט דאָס; איז געקומען דער אַנדערער דאָקטאָר און

הײסט מיר ליגען, און געה טרעף, ווער פֿון זײ איז מעהר בהמה... וואָס דאַרפֿט איהר אַ סך? אײנער האָט מיך געהאָדאָוועט מיט „ליאַפּעס", במעט אַ יאָהר כסדר מיט גאָלע ליאַפּעס! איך קום צום אַנדערען, זאָגט ער: „ליאַפּעס? חס־ושלום! ליאַפּעס איז פֿאַר אײַך אַ סם המות!" — און ער געהט און פֿאַרשרײַבט מיר אַ פּראָשעק, אַ געלען פּראָשעק. מסתמא ווײסט איהר, וואָס דאָס איז פֿאַר אַ מין פּראָשעק? איך קום צו געהן מיט'ן געלען פּראָשעק צו אַ דריטען דאָקטאָר, חאַפּט ער ניט דעם געלען פּראָשעק און צערײַסט ניט דעם רעצעפּט און פֿעשרײַבט מיר ניט קײן קרײַטער? אָבער וואָס פֿאַר קרײַטער מײנט איהר? אײדער איך האָב מיך אײַנגעוועהנט, הערט איהר, צו די דאָזיגע קרײַטער, מעגט איהר מיר גלויבען, אַז די גרינגע נאַל האָט זיך מיר איבערגעקעהרט! ס'זאָל איהם אַנגעהן, דעם דאָקטאָר, חאָטש האַלב, וואָס איך פֿלעג איהם אָנווינשעווען, בשעת איך פֿלעג זײ דאַרפֿען אײַנגעהמען אַלע פֿאַר'ן עסען; איך פֿלעג מיך זעהן בשעת מעשה מיט'ן מלאך המות! נאָר וואָס טרינקט נישט אַ מענש צוליעב געזונד?... צום סוף לאָזט זיך אויס, איך קום צו יענעם דאָקטאָר, צום ערשטען הײסט דאָס, וואָס האָט מיך געהאָדאָוועט מיט „ליאַפּעס", און דערצעהל איהם די געשיכטע מיט די ביטערע קרײַטער, וואָס פֿאַראומערען מיר דאָס לעבען, ווערט ער מלא רציחה און רופֿט זיך אָן צו מיר מיט אַ מין כעס, גלײַך ווי איך האָב איהם דאָ געקוילעט די קאַפּאָטע: „איך האָב דאָך אײַך פֿאַרשריבען, זאָגט ער, ליאַפּעס, הײַנט וואָס לויפֿט איהר אַרום ווי אַ דולער פֿון אײן דאָקטאָר צום אַנדערען?" זאָג איך: „שאַט־שאַט! איהר זענט דאָך נישט אײנער אויפ'ן יריד, קײן קאָנטראַקט האָט מען אײַך נישט אונטערגעשריבען, און לעבען דאַרף יענער אויך, יענער האָט אויך אַ ווײַב און קינדער!"... האָט זיך אין איהם אָנגעצונדען אַ פֿײַער, זאָלט איהר זעהען, גלײַך ווי איך האָב איהם דאָ געזאָגט מי יודע וואָס! בקצור, ער האָט מיך געבעטען, איך זאָל געהן צו יענעם דאָקטאָר. זאָג איך: „קײן עצות בעדאַרף איך ניט, אַז איך וועל וועלען, קאָן איך אַלײן געהן", און נעהם און לײג איהם אַוועק אַ קאַרב. מײנט איהר אָפּשר, אַז ער האָט דאָס מיר אַ שמיץ געטהון אין פּנים? אָבער גאָר לא! קערבלעך האָבען זײ ליעב. אי האָבען זײ ליעב קערבלעך, הערט איהר! אַ סך מעהר ווי מיר, פּראָסטע מענשלעך. זײ זאָלען זיך אַוועקזעצען אַ שטײנער אויסהערען דעם חולה ווי ס'געהער צו זײן — דאָס איז בײ זײ נישטאָ, זײ לאָזען זיך ניט רעדען אַ וואָרט אַנ'איבעריגס. אָט בין איך אַנומעלטען געווען בײ אײנעם אַ

דאָקטאָר, טאַקי איירער אַ בעקאַנטער, איך וויל איהם ניט אָנרופען ביי'ם נאָמען; איך בין נאָר אַריינגעקומען, נישט אויסגערעדט נאָך קיין צוויי ווערטער, אַהאַ, ער הייסט מיר שוין אויכטהון זיך, איך בעט איבער אייער כבוד, און איך זאָל מיך אַנידערלייגען אויף דער קישעטקע. וואָס איז? באשר ער וויל מיך אויסהערען. ווילסט מיך אויסהערען? זעהר גוט! הער מיך אויס! וואָס זשע לאָזט דו זיך ניט רעדען? וואָס מייג מיר דאָס טאַפּען, וואָס דו טאַפּסט מיך, מיט'ן קלאַפּען, וואָס דו קלאַפּסט מיך? ניין, האָט ער אָבער קיין צייט ניט! עס וואַרטען, זאָגט ער, דאָרט אונטער דער טהיר נאָך מענשען, איטליכער מיט זיין „אָטשערעד". ס'איז היינט געוואָרען ביי אייך אַ מאָדע „אָטשערעד", ווי, להבדיל, אויפ'ן באַהן, אָדער אויף דער פּאָטשט ביי די מאַרקעס... וואָס? איהר האָט אויך קיין צייט ניט? ביי אייך איז שוין אָפּשר אויך אַנ'„אָטשערעד"? איהר זענט דאָך נאָך אַ יונגער דאָקטאָר! ווי קומט איהר צו „אָטשערעדען"? אַז איהר וועט זיך אָט אַזוי פיהרען, הערט איהר, וועט איהר האָבען עגמת נפש ניט קיין פּראַקטיקע... און אין כעס בעדאַרפט איהר אויך נישט זיין, איך האָב נישט געמיינט, חלילה, אומזיסט, איך בין נישט אַזאַ יונג, וואָס איך זאָל חס ושלום פערלאַנגען אומזיסט, און חאָטש איהר האָט מיך נישט געוואָלט אויסהערען ביז'ן סוף, פון דעסטוועגען, איינעם צום אַנדערען געהער זיך נישט אָן, פאַר'ן וויזיט בעדאַרף מען אייך באַצאָהלען... וואָס? איהר ווילט נישט נעהמען?... — וויל איך אייך מיט געוואַלד נישט נויטען... געוויס האָט איהר, פון וואַנען צו לעבען... מסתמא לעבט איהר פון קופּאָנעס... עס וואַקסט ביי אייך... נו, מהכתיתי, לאָז אייך גאָט העלפען, ס'זאָל ביי אייך וו. קסען און וואַקסען... אַדיע! האָט קיין פאַראיבעל נישט, טאָמער האָב איך ביי אייך צוגענומען צייט... דערויף זענט איהר דאָך אַ דאָקטאָר..

ג׳עטעל פּאָרישקעוויטש.

גיטעל פורישקעוויטש.

אַ מעשה

ווי אַזוי אַ יודינע אַיין אַלמנה, וואָס הייסט גיטעל און האַנדעלט מיט וויסאָצקי'ס טיי, האָט נאָך דריי יאָהר שווערע אַרבייט אין דער דריטער דומע סוף כל סוף אַרויסגעראַטעוועט איהר בן יחיד פון דיענסט, אַוועקגעגעבען אַ גאַנצע פריסוטסטווע פאָר סוד, און דערביי בעקומען אין שטאָדט דעם נאָמען פורישקעוויטש.

דערצעהלט אין איין אָטעם טאַקי פון איהר אַליין.

— זעהט נאָר, ווי מע האָט זיך עס צונויפגעקליבען, ווי אויף אַ בעז וואונדער! צעגעהט אייך, יודען, ווי זאַלץ אין וואַסער. מע וועט נישט בעוויזען קיין קאָמעדיעס און מע וועט נישט דערצעהלען קיין בבא-מעשיות, אויפ'ן הימעל אַ יאריד. מע האָט מיר געזאָגט, אַז דאָ איז פאַרהאַן עפּעס איינער אַ שלום-לייכעם, וואָס שרייבט. אָט דאָס זענט איהר אַליין טאַקי אָט דער שלום-לייכעם, וואָס שרייבט? שרייבט זשע טאַקי, די האַנד זאָל אייך גאָרנישט וועה טאָן שרייבענדיג. די גאַנצע שטאָדט זאָלט איהר בעשרייבען פון אויבען ביז אַראָב. נישקשה, זיי האָבען עס כשר פערדיענט. און דערהויפט די נגידים, די מיוחסים פון גאָט, וואָס האָבען זיך איינגערעדט, אַז די גאַנצע וועלט איז בעשאַפען געוואָרען פון זייערטוועגען. מיר דאַרפען האָרעווען און פערשוואַרצט ווערען, און זיי וועלען זיך אויסקויפען פאַר געלד פון אַלע צרות און פון אַלע גזרות, און נאָך מאַכען חוזק פון אַ יודענע איין אַלמנה, וואָס לעבט פון וויסאָצקי'ס טיי. איך שטעל צו וויסאָצקי'ס טיי שטעל איך צו אין אַלע בעלי-בתישע הייזער אויף אויסצאָהלען, און דערפון ציה איך מיר מיין שטיקעל ברויט מיט מיין

קינד, איין שטיקעל בן-יחיד, וואס מען האט דאס געוואלט ביי מיר אוועקנעמען פאר פרעמדע זינד. איהר מעגט דאס הארבען, וואס עס קען זיך פערלויפען אויף דער וועלט. מיר דאכט, אז זינט די וועלט איז א וועלט האט זיך נאך נישט געטראפען, אז מע זאל צונעהמען איין און איינציגען בן יחיד, א קארמאק אויף די עלטערע יאהרען, ביי א מאמע איין אלמנה, וואס פריהער גאט און דערנאך וויסאצקי קען זי זיך בעריהמען, אז זי לעבט אויף דער וועלט. אלץ הייסט געלעבט. גוט געשטארבען הייסט אויך געלעבט, ווארום וואס האט מען פונ׳ם פונט טיי, משטיינסגעזאגט, ביי היינטיגע קאנקורענציעס, אז וואו ערגיץ א יוד איין ארימאן טראגט ער ארום איבער די הייער טיי צו פערקויפען. דארף מען זיך שמייסען. אז יענערווארפט אראב צעהן, ווארף איך אראב פופצעהן, און אז יענער ווארפט פופצעהן, ווארף איך צוואנציג. ביז וואנעט איז דער שעור צווארפען? איך בין דאך נישט וויסאצקי. ביטער ווי דער טוידט, וואס זאלט איהר קלערען? דער גאנצער ארויסקוק מיינער איז מיין קארמאק אויף דער עלטער, מיין משה. איך פערמאג איין שטיקעל בן יחיד, פון מיין מאן א ירושה, משטיינסגעזאגט. אפילו זעהר א וואויל קינד, איך קאן מיך נישט בעקלאגען. א געזונטער, א שענער, א גלאטער, מיט אלע מעלות, נאר לערנען האט ער נישט געוואלט. ווי אזוי מיינט איהר נישט געוואלט? חאטש האק איהם, חאטש בראק איהם. וואס וועט זיין, זאג איך, דער תכלית, משה, אז לערנען נישט, שרייבען נישט, דאווענען אויך נישט, קומט דיר אוים צו זיין נאר א הונטשלעגער! ענטפערט די וואנט? בין איך געגאנגען און האב איהם אוועקגעגעבען פאר א בעל-מלאכה, צו א שניידער, און אבגערעדט מיט׳ן שניידער בפירוש, אז ער זאל איהם לערנען שניידעריי, איז אזוי ווי איהר קוקט אן א נאדעל-פאדעם, אזוי האט ער אנגעקוקט ביי איהם א נאדעל-פאדעם. טאג ווי נאכט ארומגעטראגען זיך מיט׳ן קינד, אדער געהאלפען דער שניידערין שיילען קארטאפליס, אדער ארויסגעטראגען די פאמוניצע. אנווארעמען דאס פרעסעל — דאס איז שוין געווען א זכיה. בין איך געגאנגען און האב איהם אבגענומען פונ׳ם שניידער און אוועקגעגעבען צו א שוסטער. האב איך אנגעטראפען אויף א רוצח א גזלן, וואס, טאמער עפעס נישט אזוי, קאן ער אייך ווארפען א האמער אין קאפ און צעשלאגען דעם מוח. בין איך געגאנגען און האב איהם צוגענומען פונ׳ם שוסטער און אבגעגעבען

איהם צו איין אײנבינדער א שלים מזל, וואס זיצט אהן פרנסה, קוקט נישט אן קיין שטיקעל ארבײט אין די אויגען. האב איך איהם אבגענומען פון אײנבינדער דעם שלים-מזל און אבגעגעבען איהם צו א זײגערמאכער, נאך א גרעסערן שלים-מזל, וואס נישט ער פערדינט זײגערס, נאר ער מאכט זײ קאלי, אזוי זאגען אלע אין שטאדט. וואס-זשע דארף איך, אז ער זאל מיר מאכען מײן זוהן פאר א קאליקע? האב איך איהם אבגענומען פונ'ם זײגערמאכער און האב איהם אבגעגעבען צו א שמוקלער, ער זאל איהם לערנען דרעהען, שמוקלערײ הײסט עס, און איך האב מיך מיט איהם צעשריבען, מיט'ן שמוקלער הײסט עס, אויף צװײ יאהר, דאס הײסט, צװײ יאהר דארף ער איהם דרעהען אומזיסט, און אויפן דריטען יאהר, אז ער וועט שוין קאנען גוט דרעהען, וועט ער שוין עפּיס פערדינען אויך. און גאט האט מיר געהאלפען, איך האב אנגעטראפען אויף א רעכטען בעל מלאכה, וואס האט אפילו ליעב דעם טרונק, דערפאר האט ער אבער אויסגעלערנט מײן זוהן דרעהען אין א סך ווינציגער, ווי איך רעד מיט אײך. די ארבײט האט איהם פאליובעט און מײן משה איז אין איין האלב יאהר געווארען א פאלגע שמוקלער. נאר וואס קומט מיר ארויס, אז ער דארף איהם דרעהען אומזיסט צװײ יאהר דורכאנאנד? צעשריבען זיך — איז פערפאלען. גאט האט מיר געהאלפען, די צװײ יאהר זענען אויך איבערגעלאפען, מאלט אײך, עס רעדט זיך אזוי: איבערגעלאפען, אז איך האב איבערגעלעבט די צײט, בין איך גלאט איין אײזערנע, און אז איך בין שוין איבערגעקומען, זענט איהר שוין פארטיג? דארף מען ערשט געהן קריגען איהם ערגיץ א שטעלע, אדער זוכען ארבײט, שמוקלערײ — וואו-זשע האט איהר ארבײט? א שכור האט פערלוירען, א ניכטערער האט געפונען? און דא בין איך איין מענש אליין, מיט'ן פונט טײ איבער די הײזער, און די קאנקורענציע איז גרויס, און איין אנזעץ האב איך אויך געהאט. א יוד א בעל הבית האט אנגענומען בײ מיר דרײ מיט א האלב פונט טײ אויף אויסצאדלען און האט אין איין נאכט עוקר געווען, אוועק, זאגט מען, קיין אמעריקא, א חלירע װאלט איך זיך אויף איהם ניכער גערעכט! איך האב דעמאלט געמײנט, אז די גאנצע וועלט איז אויף מיר געפאלען, א קלײניגקײט — דרײ מיט א האלב פונט טײ אויף צװײ רובעל מיט צוואנציג? און מע מוז עס האלטען אין זיך, ווארום טאמער ווערט געוואהר וויסאצקי, אז איך האב איין

איינפאל, קאן עס מיר זיין א סגולה צו קרעדיט. וואס-זשע טוט גאט? זאגט ער: „גיטעל, דו חיינסט? ווארט אויס, דו וועסט ערשט וויינען. אט געהט אויף דיר א פריזיוו״... וואס פריזיוו? ווער פריזיוו? איין שטיקעל בן יחיד ביי א מאמע איין אלמנה, וואס פריהער גאט און דערנאך וויסאצקי — וואו איז דאס געהערט געווארען אין דער וועלט? וואו איז גאט? וואו איז סאוועסט? נאר געה שריי חי וקים! אז ס'איז בעשערט צרות, בעדארף מיין משה שטעהן אקוראט אין איין יאהר מיט אונזער נגיד'ס דריי אייניקלעך, פון דריי טעלטער, דריי מכות זאל זיך זיי זעצען יעדען בעזונדער אויף אזא איין ארט — זיי זאלען .נישט קענען נישט שטעהן, נישט געהן, נישט ליגען, נישט זיצען. מע האט מיר אבער געזאגט: „גיטעל, זעהט נאר, אייער משה זאל נישט זיין א קרבן פאר אונזער נגיד'ס אייניקלעך״. חא-חא, וואס הייסט? מיינער איז א בן יחיד, איין און איינציגער קארמאק ביי איין ארימער אלמנה, וואס פריהער גאט און דערנאך וויסאצקי, און יענער איז א נגיד, א גביר, איין אדיר, א מיליאנטשיק—סיידען ס'איז חלילה נישטא קיין גאט אויף דער וועלט! נאר דער כח פון געלד — מע האט גענומען אריינפיהרען איינציגווייז דעם נגידם אייניקלעך, פריהער איינעם — „נע גאדים״. דערנאך דעם אנדערן — „נע גאדים״. איז מיר געווארען גוט, וואס זאלט איהר קלעהרען. ווארום טאמער חלילה זאגט מען דעם דריטען אויך „נע גאדים״ — איז דעמאלט אז אך און וועה צו מיין משה'ן! און ווי אויף צו להכעים איז, צו מיינע גרויסע צרות, מיין משה, קיין עין הרע, דוקא א יונג מיט ביינער, אהן א ברעקעל חסרון. מע קאן זאגען, א גבר. דאס הייסט, דעם נגידם אייניקלעך זענען אויך נישט קראנק צו געהן דיענען, נאר זיי בראקעוועט דער דאקטאר, דערזעהט ער א נגידם א קינד — איז „נע גאדים״, און טו איהם עפּים! וועל איך שווייגען? בין איך אוועק בעצייטענס צום פרינצעדאטעל און זאג צו איהם אזוי: „אדוני פריץ. רעם נגידם צוויי שטיקלעך סחורה האט מען שוין ארויסגעבראקעוועט, טאמער חלילה בראקעוועט מען ווייטער. קאן עס דערגעהן צו מיין משה'ן, און מיין משה איז ביי מיר, זאג איך איין און איינציגער קארמאק אויף דער עלטער...״ ווערט ער מלא רציחה און הייסט, מע זאל מיך ארויסווארפען פון דער פריסוטסטוויע. און כך הוה, איידער מע האט נאך אריינגעפיהרט דאס דריטע שטיקעל סחורה פונ'ם נגיד, האט דער דאקטאר שוין געזאגט „נע גאדים״. און מע

האָט שוין אַרײַנגעפיהרט מײַן משה׳ן, און מע האָט איהם שוין אָבגע־
געבען, און ער האָט שוין אָבגעשוואָרען, און מע האָט איהם שוין
געזאָגט נאַ־ליעוואָ־נאַ־פּראַוואָ, אַ שלאַק האָט מיך געטראָפען, אין חאַר־
קעווער גובערניע, און אַ גוטען טאָג מיט דער קאַפּאָטע — וועל איך
שווײַגען? בין איך אַוועק צום פּרינצעדאַטעל און האָב איהם אָבגע־
שפּיעלט אַ פּריהמאָרגען: נגידישע קינדער וועסט דו בראַקעווען און איין
שטיקעל בן יחיד פון אַ מאַמע איין אלמנה, וואָס פריהער גאָט דער־
נאָך וויסאָצקי — וואו איז סאָוועסט? וואו איז גאָט? הייסט ער דאָך
מסתמא, מע זאָל אַרויסוואַרפען די זשידאָווקע, איז אָבער די זשידאָוו־
קע נישט פויל אויף דער פען און פאָהרט אַוועק אין דער גובערניע
אַרײַן גלײַך צום גובערנאַטאָר, און אַ פאַל צו די פיס: אדוני פּריץ,
אַזוי און אַזוי: דרײַ אייניקלעך דעם נגיד׳ס האָט מען פערבראַקעוועט,
און מײַן משה׳ן, איין שטיקעל בן יחיד בײַ איין אָרימער אלמנה, וואָס
פריהער גאָט דערנאָך וויסאָצקי, אויף די עלטערע יאָהרען אַ קאָרמאַק
— וואו איז גאָט? וואו איז סאָוועסט? הערט ער מיך אויס, דער
גובערנאַטאָר, און זאָגט מיר, איך זאָל עס איהם דערלאַנגען אויף
פּאַפּיער. זאָג איך: אדוני פּריץ! וואָס דאַרפסט דו פּאַפּירען? אָט
הערסט דו פון מיר קלאָהרע דבורים, נעם, שיק, דערפרעג זיך, וועסט
דו זעהן, אַז אַלץ, וואָס איך זאָג דיר, איז תורת אמת. זאָגט ער צו
מיר נאָכאַמאָל: „אויף פּאַפּיער, אויף פּאַפּיער". זאָג איך איהם: פּורי־
צאַניו! איך בין נישט קיין יודענע פון פּאַפּירען און מיט מסירות
פערנעהם איך זיך נישט, איך דערצעהל דיר נאָר, וואָס מיר טוט
וועה. נגידים בראַקעוועט מען און אָרימע בני יחידים נעהמט מען צו
— וואו איז גאָט? וואו איז סאָוועסט? זאָגט ער: „גוואַלד, וואָס וויל
פון מיר די יודענע?" זאָג איך, זי וויל, מע זאָל דערנעהן דעם
אמת און איהר אומקעהרען דעם קאָרמאַק, ווײַטער גאָרנישט. הימעל
און ערד האָבען געשוואָרען, אַז דער אמת מוז אַרויף ווי בוימעל
אויפ׳ן וואַסער. ווערט ער שוין אין כעס, דער גובערנאַטאָר, און
הייסט אַרויסוואַרפען די זשידאָווקע. פוילט זיך נישט די זשידאָווקע
און פערקויפט אויס, וואָס זי האָט, און לאָזט זיך אַוועק זוכען דעם
אמת גלײַך קיין פּעטערבאָרג. אין פּעטערבאָרג איז פאַראַן אַ מיניס־
טער וואָיעניך דיעל מיט אַ מיניסטער וונוטרעניך דיעל מיט אַ סינאָר.
און אַז מע וועט דאַרפען צום קייסער, וועל איך נישט טרעפען?
מיט׳ן אמת קאָן איך קובען אפילו פאַר גאָט. און כך הוה, געקומען

קיין פעטערבארג, האט זיך אנגעהויבען א חתונה מיט א פראוואזשיטעלסטווע, מיט א טרייבעניש. זאג איך, אז פאר ארויסטרייבען האב איך קיין מורא נישט, מורא האב איך נאר פאר גאט, זאג איך, און פאר'ן קייסער און ווייטער פאר קיינעם נישט, ווארום איך געה, זאג איך, פאר'ן אמת. און דערווייל עסען דארף מען אויך, מע קאן די נשמה נישט אויסשפייען, וואס טוט מען? צו קיין נדבות בין איך נישט געוועהנט געווארען. בין איך געפאלען אויף איין עצה. פעטערבארג איז דאך נישט קיין דארף, פארהאן, ברוך השם, יודען אומעטום, און וויסאצקי'ס טיי קען מען אין פעטערבארג אויך, אפשר נאך מעהר ווי אומעטום. אלע טשינאווניקעס טרינקען וויסאצקי'ס טיי. און אזוי ווי איך האב צו טאן מיט פריסיטסטוויעס און מיט טשינאווניקעס, האב איך אנגעהויבען זיי ארייננטראגען וויסאצקי'ס טיי אין שטוב ארייו, געבען אויף אויסצאהלען — און פ־יהער גאט דערנאך וויסאצקי, איך האב מיך פערדיענט נישט נאר מיין ביטער אויסקומעניש, איך האב שוין געהאט צו שיקען מיין משה'ן אין פאלק ארייו אויך, אמאל א קערבעל, אמאל צוויי. איין זאך איז נאר געווען ביטער: פראוואזשיטעלסטווע! ווען איך האב א פראוואזשיטעלסטווע אין פעטערבארג, וואלט איך גאר געווען א קייסעריני. נאר אזוי ווי איך האב געהאט צרות נישט קיין פראוואזשיטעלסטווע, איז טאקי געווען ביטער ווי דער טויט, עס האט שוין געהאלטען דערביי, מע זאל מיך ארויסשיקען פון פעטערבארג, טאקי פא עטאפו, אזוי ווי גאט האט געבאטען. האט מיר דער אויבערשטער צוגעשיקט איינע א מאדאם, וואס שרייבט אויף די בלעטער, זאל איהר גאט געבען לאנגע יאהר, רבונו של עולם. עפּיס טאקי נאר א מלאך, נישט קיין מענש. א חוץ וואס זי האט מיך אויסגעלייזט פון אלע צרות, האט זי מיך נאך באקענט מיט פארגאמענטען. מסתמא האט איהר געהערט פון איהם? אין דער דומע איז ער ו־ווען פון די, וואס רעדען. א מענש אהן א גאל און א פארשוין, ער זאל נאר האבען א ליכטיגען גן-עדן. וואס דער האט זיך אוועקגעלעגט פאר מיר! מיר געגעבען א בריעף און נאך א בריעף, אלץ צו אזעלכע מענשען, וואס מען דארף האבען א זכיה איידער מע טרעט גאר צו צו זיי, האבען זיי מיך אויסגעהערט און אפגעשיקט איינער צום אנדערען, דער אנדערער צום דריטען, אלע מאל העכער און העכער, ביז אין דער דומע ארייו, און איך האב אנגעהויבען געהן אין דער דומע ארייו כמעט אלע טאג, און אמאל צוויי מאל א

טאָג, אויסגעהערט אַלסדינג, וואָס מע רעדט אין דער דומע, און רעדען רעדען דאָרטען אַלע. נאָר שענער פון אַלע אָט דער פאַרנאַמענט. ער, אַז ער פלעגט זיך אוועקשטעלן רעדען, זאָג איך אייך, אַז אַ וואַנט קאָן עס נעהמען, אַ שטיין קאָן צעגאַסען ווערען. אַ קליינינקייט פאַרנאַמענט! דערפאַר האָט זיך געהאַט שונאים אין דער דומע, וואָס זאָל איך אייך זאָגען? און שטיגוטערעם! און שרייערס! ווי די הינט — אַזוי פלעגען זיי איהם בעפאַלען און מאַכען אַזעלכע סקאַנדאַלען, אַז איך פלעג קוים איינזיצען פון אויבען (מיין אָרט איז געווען אין דער דומע תמיד פון אויבען). אַז איך דערמאָן מיך אָן דעם פאַרנאַמענטען, שטעלען זיך מיר טרערען אין די אויגען. וואָס ווייסט איהר, וואָס פאַר אַ דימענט, וואָס פאַר אַ בריליאַנט דאָס איז געווען! [illegible] מען שמועסט אַ מלאך — איז דאָך נישט שייך צו זאָגען. אַלע געשעפטען און אַלע געסט פלעגט ער אוועקוואַרפען און מיך אויסהערען און אויספרעגען, וואָס שרייבט מיר מיין משה. וואָס זאָל ער מיר שרייבען? מיין משה שרייבט מיר, אַז עס געהט איהם, דאַנק גאָט, אין דער סלוזשבע גאָר נישט שלעכט. נאַטשאַלסטווע איז פון איהם זעהר צופריעדען, נאָר ער האָט צרות פון דעם פידפעבעל. דער גוי טוט איהם צום טויט, ער זאָל איהם לייען געלד. שווערט איהם משה, אַז ער האָט נישט, גלויבט ער איהם נישט, ער זאָגט, אַז אַלע יודען האָבען געלד, האָבען זאָל ער קרחת מיט פרעה׳ס מכות, נאָט אייך אַ פידפעבעל! לאַכט ער, פאַרנאַמענט הייסט עס. ער פלעגט ליעב האָבען צו לאַכען און טרייבען קאַטאָוועס. איך קום איינמאָל צו געהן צו איהם, בעט ער מיך זיצען און פרעגט מיך, ווי זיין שטייגער איז, ווי געהט עס מיר אין פעטערבאָרג? זאָג איך איהם, אויף אַלע משומדים געזאָגט געוואָרען. צעלאַכט ער זיך און פאַלט שיער נישט אַראָב פונ׳ם בענקעל: „איהר ווייסט, זאָגט ער, אַ פנים נאָך נישט, אַז איך אַליין בין אויך אַ משומד?” אַזעלכע משומדים ווי איהר, זאָג איך, מעגען זיין אַ סך. און וויפיעל ס׳איז דאָ, זאָג איך, משומדים אויף דער וועלט, מעגען זיי שוין אַלע, זאָג איך, זיין די כפרה פאַר אייער מינדסטען נאָגעל! לאַכט ער נאָך מעהר. געהט ריכט זיך, אַז אַזאַ מענש וועט געהמען און וועט געבען אַ שטאַרב אוועק! און אַזוי פלוצים! וואָס זאָל איך אייך זאָגען, מיין ליעבער פריינד, מע טאָר עס נישט אַרויסרעדען, נאָר מיר דאַכט, ווען אַז מיין מאַן עליו השלום איז געלעגען אויף דער ערד, האָב איך אַזוי פיעל

טרערען נישט פערגאסען, ווי יענעם טאג, וואס מע האט מיר געזאגט, אז פארנאמענט איז געשטארבען. איין איינענער טאטע דארף אזוי נישט באנג טאן. איך קאן אייך זאגען, אז זינט דער פארנאמענט איז אוועקגעשטארבען, איז מיר נמאס ומאוס געווארען אט דער פייטערבארג מיט דער דומע מיט דער גאנצער וועלט. ווען פארנאמענט זאל זיין, וואלט גאר אנדערש געווען. נוסעלאוויטש און פרידמאן זענען אויך זעהר ווארילע מענשען, למאי זאל איך זאגען? נאר נוסעלאוויטש און פרידמאן זענען נישט פארנאמענט. איך קום צו געהן צו נוסעלאוויטשען אדער צו פרידמאנ'ען מיט א געוויין, זאגען זיי מיר, אז זיי קאנען מיר גאר נישט העלפען, זיי קאנען נישט געהן קעגען זאקאן. זאג איך: וואו איז דא אזא זאקאן, אז א נגיד, א גביר, איין אדיר, א מיליאנטשיק זאל מען זיינע דריי ממזרים ארויסבראקעווען איינם נאך דאס אנדערע, און פאר זיי זאל דינען איין און איינציגער בן-יחיד, א קארמאק פון איין ארימער אלמנה, וואס פריהער גאט דערנאך וויסאצקי? אדרבה, זאג איך, ווייזט מיר, זאג איך, אט דעם זאקאן! א דומע, זאג איך, מיט קיין עין-הרע אזוי פיעל מענשען, און אלע, זאג איך, רעדען, און אלע שרייען, זאג איך, און אלע וירלען זיך, פאר וואס, זאג איך, זאל זיך נישט געפינען חאטש איינער, זאג איך, וואס זאל זיך אננעהמען פאר איין ארימער אלמנה, זאג איך, וואס פריהער גאט דערנאך וויסאצקי? א יא, איהר שטומט? מע בעדארף, זאג איך, האבען צו אייך א פורישקעוויטש, איין איינענעם א יודישען פורישקעוויטש, וואלט ער געלערנט, זאג איך מיט זיי בלק! שוין באלד דריי יאהר, זאג איך, אז איך בין אין פייטערבארג און דרעה מיך ארום דער דומע, האט דען עמיצער, זאג איך, געפרובט אפילו א מויל עפענען וועגען אזא רציחה, מע זאל צונעהמען ביי איין ארימער מאמע, וואס פריהער גאט דערנאך וויסאצקי, איהר איין און איינציג שטיקעל אנשפארעניש, איהר קארמאק אויף דער עלטער? סך הכל האט זיך געטראפען נאר איין מאל דורך דער גאנצער צייט, וואס איינער, עפיס א בעסאראבער פריץ, איז ארוים מיט א רעדעניש וועגען וואיענסקי פאווינאסט. דערהערט „וואיענסקי פאווינאסט", האב איך מיך שוין דערפרעהט. א! — האב איך מיר געקלעהרט — דאנקען גאט קוים מיט צרות ארויף אויפן אמת. שוין לאנג צייט געווען, וואס-זשע? אז זיי רעדען אזעלכע פוסטע זאכען, וואס סע שלאגט צו דער גאל. דאס האט אוראי

אָנגעאַרבייט — טראַכט איך מיר — מיין געוואַלדעווען מיט מיין דערשלאָגען זיך צו די מיניסטאָרען, מיניסטער וואָיעניך דיעל און מיניסטער וונוטרעניך דיעל, צום סוף, וואָס לאָזט זיך אויס? אַ געלטיגער טאָג! הערט איין איינפאַל: מע בעדאַרף, זאָגט ער, איינפיהרען אויף יודען אַ בעזונדער וואָיענסקי כּאָווינאָסט, דורך געלד. איהר הערט? יודען, זאָגט ער, זאָלען זיך מעגען אויסקויפען פאַר געלד, ווילסט ניט דיענען, געב געלד. הייסט דאָך עס, ווי באַלד אַזוי, אַ ישועה ווידער אַמאָל פאַר די נגידים, אַ חלירע זאָל אויף זיי קומען? און דיענען וועלען, הייסט דאָס, טאַקי ווידער אַמאָל קבצנים און בני־יחידים דערצו? וואו איז גאָט? וואו איז סאָוועסט? כך הוה, דער אויבערשטער האָט געטאָן אַ נס, עס איז געוואָרען אין דער דומע אַזאַ טומעל מיט אַזאַ געפּילדער, אַז מע האָט געקאָנט מיינען, מענשען זענען נאָר משוגע געוואָרען. מעהר פון אַלע האָט געאַרבייט, געוועהנטליך, פּורישקעוויטש. אָט דער רשע מרושע, ימח שמו זאָל ער ווערן, האָט געוואָלט אויפווייזען מיט ראיות און מיט עדות, אַז יודען דיענען ניט. לחלוטין ניט. נישטאָ איין יוד, זאָגט ער, אין דער סלוזשבע. דאָס האָב איך שוין ניט געקאָנט אַריבערטראָגען. עס האָט מיך געגעבען אַ כּראַט בייִם האַרצען און אַ טראָג אויף: סטייטש, מיין איין און איינציגער קאַרטאַק דיענט שוין העכער דריי יאָהר און האָט שוין גאָר אַ גאַנגראַדע, קומט צו געהן אַ האָהן אַ פּורישקעוויטש און זאָגט פאַר דער גאַנצער וועלט און פאַר אַלע מיניסטאָרען אַזעלכע ווערטער! זאָל איך שווייגען? רוף איך מיך אָן פון אויבען, פון דער גאַלערייע הייסט עס, און דוקא הויך אויף דער גאַנצער דומע:

— אַ משה?!

. . . .

. . . .

וואָס איז געווען, ווילט איהר וויסען? גאָרניט. מע האָט מיך משלח געווען מיט כּבוד פון דער דומע אַרויס און נאָך אָבגעפיהרט אין טשאַסט און געוואָלט אַרויסשיקען מיט'ן עטאַפּ, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטען. האָב איך זיי געזאָגט, זאָג איך, אַז פאַר אַרויסשיקען האָב איך קיין מורא ניט. איך האָב מורא נאָר פאַר גאָט און פאַר'ן קייסער, ווייטער פאַר קיינעם ניט. וואָרום איך געה פאַר'ן אמת, איך האָב אַ חלק אין דער דומע, האָב איך זיי געזאָגט, גלייך מיט אייך. איהר, זאָג איך, רעדט וועגען וואָיענסקי פּאָווינאָסט נאָר מיט דער

צונג, זאָג איך, און מײַן זוהן, זאָג איך, דיענט טאַקי דעם קײסער, חאָטש ער איז אַ בן-יחיד. הכּלל, זײ האָבען זיך פון מיר נישט גע-נאַרט. זײער גליק, וואָס איך בין נישט פערבליבען איבער פּסח אין פּעטערבאַרג, בעת עס האָט זיך אָנגעהויבען אין דער דומע דאָס קאָכעניש מיט'ן בלוט, אַז יודען נוצען בלוט אויף פּסח. איך וואָלט זײ בעוויזען, ווער סע פערגיסט בלוט: מיר צי זײ? איז אָבער אויף זײער טרפה'נער הצלחה בין איך אויף פּסח אַוועקגעפאָהרען אהײם, וואָרום מע האָט מיר געגעבען צו וויסען פון'ם מיניסטער וואַיעניך דיעל, אַז מײַן משה'ן האָט מען פון פּאָלק אומגעקעהרט אהײם, און עס איז אַ סברה, אַז דער פּרינצעדאַטעל מיט'ן דאָקטאָר מיט דער גאַנצער פּריסוטסטוויע וועלן האָבען אַ ווײסטען סוף. זײ זענען אַלע פּאָד-סוד, וואָרום ס'איז געווען אַ רעוויזיע און עס האָט זיך אַרויסגע-וויזען, אַז ס'איז בײַ זײ געווען אַ פאַבריקע פון ווײַסע בילעטען; יו-דען און קריסטען — ווער עס האָט געהאַט נאָט אין הארצען און אַ קערביל אין קעשעני — דער איז „נע גאָדים", און אָרימע לײַט נע-באָך, בני יחידים, אײנן און אײנציגע, האָבען בעדאַרפט געהן דיענען. איצט איז שוין אײַן עק, אוים מיוחסים! עס האָבען זיך אויסגעלאָזט בײַ אונז די פריהערדיגע גליקען מיט'ן הפקרות. אַלע וועלן שוין בײַ אונז זײַן גלײַך. נו, פרעגט איך אײַך, איהר זענט דאָך אַ מענש, וואָס איהר שרײַבט, אדרבה, זאָגט שוין איהר אַלײן, קומט מיר נישט, מע זאָל פון מיר לאַכען, חוזק מאַכען, אַז וואו צווײ זאָל איך זײַן אַ דריטע? מילא, איהר ווילט לאַכען, לאַכט צעזעצטערהײד, פּאַר וואָס קומט מיר נאָך דער נאָמען פּורישקעוויטש, זײַן זאָל ער פאַר מיר די כּפּרה? „גיטעל פּורישקעוויטש" רופען זײ מיך — זײ זאָלען חאָטש זאָגען להבדיל. אַ שטאָדט פון סאַמע לצים, פּוסטע קעפּ, לײדיג-געהערס. נו, האָבען זײ נישט פערדיענט, מע זאָל זײ בעשרײַבען פון קלײן ביז גרוים און פון קאָפּ ביז פים? בעשרײַבט זײ טאַקי, פּאַני שלום-לײַכעם. בעשרײַבט זײ אַזוי, אַז די גאַנצע וועלט זאָל פון זײ וויסען. בעשרײַבט זײ אַזוי, אַז ס'זאָל נישט בלײַבען פון זײ אײ-נער נישט קײן בעשרײַבענער!

דאס פּארפאלק.

דאָס פּאַרפאַלק.

א.

די שרעקליכע נאַכט.

דאָס איז געווען איינע פון די פינסטערע, בלאָטיגע, פאַר־פּסח־דיגע נעכט. אַלעס איז געווען איינגעהילט אין פינסטערניש. אַלעס איז געשלאָפען. שטיל און רוהיג איז געווען אַרום און אַרום. אפילו אַ פיש אין וואַסער האָט נערוהט מורא געהאַט אַרויסשטעלען דעם קאָפּ אויף גאָט'ס וועלט אין דער דאָזיגער פינסטערער, שטילער, רוהיגער נאַכט. אין אַזאַ נאַכט איז פאַרהאַן אַ סך אַרבייט פאַר'ן בעל־החלומות. ער זשאַלעוועט נישט קיין פאַרבען, שיט מיט דער פולער האַנד פאַנטאַזיעס, וואָס נישט געשטויגען, און פיהרט צענויף אַ וואַנד מיט אַ וואַנד.

די חלומות, וואָס דער העלד פון דער דאָזיגער געשיכטע האָט געזעהען אין יענער נאַכט, זענען געווען משונה מאָדנע ווילדע חלומות! אַ גאַנצע נאַכט האָבען זיך איהם געפּלאָנטעט עופות, היהנער, גענז און קאַטשקעס. איינער אַ האָהן, אַ רויטער, נאָך גאָר אַ יונגעטשקער, נאָר אַ גרויסער עזות־פּנים, שפּרינגט איהם מיט חוצפּה אין די אויגען אַריין, לאַכט און זינגט איהם עפּיס אַ מאָדנע לידעל:

קו־קאַ־רי־קו, לאַנגע נאָז!
מ'עט דיך פּאַקען ווי אַ האָז!
מ'עט דיך בינדען, מ'עט דיך שלאָגען,
מ'עט דיך לייגען אין אַ וואָגען,
מ'עט דיך מוטשען אָהן אַ סוף,
מ'עט דיך קוילען ווי אַנ'עוף!...

דאָס לידעל לאָזט אויס דער רויטער האָהן מיט אַ קוקאַריקו און עס דאַכט זיך אויס אונזער העלד, אַז די עופות, די גענז מיט די

קאַטשקעס, וואָס דרעהען זיך אַרום איהם, וואַקען, גאָגאָטשען און לאַכען אויף משונה מאָדנע קולות און אַזוי שטאַרק, אַז ער ווערט אויפגערעגט, טהוט זיך אַ לאָז צום האָהן צום שייגעץ, און פאַר גרויס כעס חאַפּט ער זיך אויף מיט אַ מורא'דיג האַרצקלאַפּעניש און דערהערט אַ רעש, אַ טומעל, אַ געריודער, אַ קלאַפּעריי פון פיס, אַ שיין פון אַ ליכט, און קולות, ווילדע, אומבעקאַנטע קולות: „נישט רער!.. אָט דער!.. יאָ — יאָ!.. נעמט איהם!.. חאַפּט איהם!.. בינדט איהם!.. פּאַוואָלי די פיס!.. ברעכט איהם נישט אויס קיין פיס!.. אָט אַזוי!.. פאַרטיג? נו, ריהר זיך! ריהר זיך! די נאַכט שטעהט נישט!.. מאַרש אין וואָגען אַריין!..“ און ער דערפיהלט געזונדע הענד, ווי אייזערנע צוואַנגען, האַלטען איהם, בינדען איהם, דרעהען איהם צוזונויף די פיס, און מע טהוט איהם אַ חאַפּ אויף אין דער לופטען און אַ וואָרף אַריין אין אַ ברייטען הויכען וואָגען אַריין. אין וואָגען ליגט נאָך אַ נפש, אַזוי ווי ער, דאַכט זיך, אַ נקבה, און ציטערט מיט אלע איברים. צוויי מענשען דרעהען זיך אַרום זיי. איינער — אַ פּרא-אדם, אָהן אַ היטעל. דער אַנדערער — אויך אַ פּרא-אדם, מיט אַ קוטשמע אויפ'ן קאָפּ. דער וואָס אָהן דעם היטעל שטעהט אונטען, בעטראַכט דעם וואָגען, די רעדער, די פערדלעך. און דער וואָס מיט דער קוטשמע האָט זיך אַרויפגעזעצט אויפ'ן וואָגען, און גלייך צו זיי אויף די פיס, און מיט אַזאַ רציחה, אַז זיי האָבען זיך דערזעהן מיט יענער וועלט...

— גיב נור אַכטונג, זיי זאָלען זיך ביי דיר נישט אויפבינדען, נישט אַרויסגליטשען, נישט אַראָפּשפּרינגען. דו הערסט, צי ניין?

אַזוי זאָגט דער, וואָס אָהן דעם היטעל, צו דער קוטשמע, און די קוטשמע ענטפערט נישט. ער דערלאַנגט אַ רעכטען שמיץ די פערד און דער וואָגען ריהרט.

ב.

די געפאַנגענע שליסען קענטשאַפט אין געפענגעניש.

ווי אַזוי זיי האָבען איבערגעלעבט די דאָזיגע נאַכט און נישט אויסגעגאַנגען אויפ'ן וואָגען פאַר שרעק אַליין — איז טאַקי נור אַ נס מן

השמים. וואו זענען זיי? וואוהין פיהרט מען זיי? און פאר וואס? פאר ווען?...

איבער גרויס פינסטערניש האבען זיי אפילו נישט געקאנט זיך רעכט אנקוקען. ערשט, אז ס'האט אנגעהויבען צו טאגען, האבען זיי געגומען בעטראכטען איינס דאס אנדערע און, דורכשמועסען זיך שטילערהייד.

— גוט מארגען, מאדאם!

— גוט מארגען, גוט יאהר!

— איך וואלט געמעגט שווערען, אז איהר זענט פון אונזערע... פון די אינדיאנער...

— איהר פארשפארט שווערען, מע גלויבט אייך אהן א שבועה...

— איך האב אייך באלד דערקענט, נאך די קארעלען.

— דאס בעווייזט, אז איהר האט אנ'אויג.

עס געהט אוועק עטליכע מינוט. נאכדעם רופט ער זיך אן צו איהר ווידער אמאל:

— מאדאם! ווי פיהלט איהר זיך?

— אזא יאהר אויף מיינע שונאים!

ער לאזט דורך נאך א ווײַלע און רוימט איהר איין א סוד אויפ'ן אויהער:

— מאדאם, איך וויל אייך עפּיס פרעגען.

— פרעגט.

— אין וואס בעשולדיגט מען אייך?

— דאס אייגענע, וואס אייך.

— איך מיין, וואס האט איהר אזוינס פערזינדיגט?

— דאס אייגענע, וואס איהר.

— מיר שיינט, אז איהר זענט מיר עפּיס, ווי ברוגז'ליך?

— ברוגז'ליך? נאחאל! ער האט זיך אוועקגעזעצט בײַ מיר אויף די פּיס. אז סע שפארען מיר די אויגען פון קאפּ, און זאגט נאך, אז איך בין ברוגז'ליך?

— וואס רעדט איהר דאס, מאדאם? איך זיץ בײַ אייך אויף די פּיס?

— ווער דען זיצט?

— דאס איז ער! אט דער פרא־אדם מיט דער קוטשמע, פערחאפּט זאל ער ווערען!

— אזוי גאר? און איך האב געמיינט, אז דאס קוועטשען, וואס

סע קוועטשט מיך, איז פון אייך. האָט קיין פאַראיבעל נישט, טאָמער האָב איך אייך בעליידיגט.

דאָס איז אינגאַנצען, וואָס זיי האָבען געקאָנט זאָגען איינס דעם אַנדערען, ווארום עם חאַפּט זיך אויף די קוטשמע, ווי פונ'ם שלאָף, און שמייסט, שמייסט די פערד מיט כעס. דער וואָגען שפּרינגט אונטער, די צוויי אינדיאַנער הערען זיך צו, ווי עס טרייסלען זיך ביי זיי אינוויי·ניג די געדערעם. פלוצלינג שטעלט זיך אָב דער וואָגען און זיי דערזעהען פאַר זיך אַזעלכעס, וואָס זיי האָבען נאָך אויף זייער לעבען נישט געזעהן קיין מאָל.

ג.

פון איין געפענגעניש אינ'ם אַנדערען.

דאָס ערשטע מאָל אויף זייער לעבען איז זיי אויסגעקומען צו זעהען אויף איין אָרט אַזוי פיעל פערד, בהמות, קעלבלעך, חזירים און מענשען, אָהן א שיעור מענשען! אַלערליי וואָגענס מיט אונטערגעהויבענע שטעקענס, פול מיט פערשיעדענע סחורות, ברויט און לעבעדיגע זאַכען: היהנער, געגנז און קאַטשקעס, אָנגעפּאַקט איינס אויף דאָס אַנדערע. דאָרט, אין דער זייט, איינער אַליין אויף אַ וואָגען, ליגט אַ געבונדענער דבר־אחר און פראָטעסטירט, קוויטשעט מיט אַזעלכע משונה קולות, אַז מע קען טויב ווערען. נאָר ווער הערט איהם? אַלע לויפען, אַלע רעדען, אַלע זענען פערטאַרעראַמט — ס'איז אַ יאַריד.

אַהערצו האָט זיי געבראַכט צופיהרען דער פרא־אדם, וואָס מיט דער קוטשמע, אַרויסגעקראָכען פונ'ם וואָגען און גענומען באַברען זיך מיט די געפאַנגענע. און די געפאַנגענע האָבען זיך אויפגעחאַפּט, דערפיהלט אַ מאָדנע האַרצקלאַפּעניש: „וואָס וועט ער טהון מיט זיי, אָט דער פרא־אדם? אפשר אויפבינדען? בעפרייהען און לאָזען געהן, וואו די אויגען וועלען טראָגען?..‟ אַך, אומזיסט איז געוועזען זייער פרייד — ער האָט זיי נור אַרויפגערוקט אַביסעל העכער. אַ פנים, אַז מע זאָל זיי בעסער קאָנען זעהן? אַזאַ בזיון! אַזאַ בזיון!.. און אפשר, אַז מע וויל רעכענען דאָס אייגענע צוריק, קאָן זיין אַז עס איז גלייכער וואָס אַלע

זעהען זיי! אדרבה, לאָז די וועלט זעהען! אפשר וועט זיך געפונען אַ גוטע זעל, וואָס וועט צוגעהן, זיך אָננעמען זייער קריוודע און אַ פרעג טהון ביי דעם פרא-אדם: פאַר וואָס? פאַר ווען?

אַזוי האָבען זיך געטראַכט נעבאַך די אומשולדיגע געפאַנגענע — און גלייך ווי זיי האָבען געטראָפען: עס האָט זיך טאקי געפונען אַ גוטע זעל, עפּים איינע אַ גראָבע, מיט אַ טערקישען שאַל. זי געהט צו, טהוט אַ כאַפּ אין וואָגען און אַ זאָג צו דער קוטשמע:

— דאָס האָסט דו געבראַכט צופיהרען דאָס פאָר פאָלק?
— וואָס איז דיין עסק?
— אינדיאַנער?
— וואָס דען טערקען?
— וויפיעל הייסט-דו זיך געבען פאַר זיי?
— וואו האָסט דו אַזוי פיעל געלד?
— איך זאָל נישט האָבען קיין געלד, טאָ צוליעב וואָס וואָלט איך זיך אוועקגעשטעלט רעדען מיט אַזאַ חאַם, ווי דו ביזט?

אָט אַזוי שמועסען זיך דורך די טערקישע שאַל מיט דער קוטשמע און עס געהט אַוועק ביי זיי אַ דינגעניש אויף לאַנג. דער פרא-אדם, וואָס מיט דער קוטשמע, איז קאַלט ווי אייז, די טערקישע שאַל היצט זיך, שפרינגט אָפּ אַלע מאָל און געהט אַוועק און קומט אָבער באַלד צוריק, און וויעדער אַמאָל נעמט מען זיך דינגען, אַזוי לאַנג ביז די קוטשמע ווערט אין כעס און מע הויבט זיך אָן שעלטען. דאָס „פאָר פאָלק" דער-וויל וואַרפט זיך דורך מיט אַ פאָר ווערטער:

— מאַדאַם! איהר הערט, צי ניין?
— איך הער, וואָס דען? איך הער נישט?
— עס האַלט דערביי, מע זאָל אונז, אַפּנים, אויסקויפען פון גע-פענגעניש?
— אַזוי ווייזט דאָס אויס.
— וואָס-זשע דינגט זי זיך פאַר אונז, ווי מע דינגט זיך פאַר גענז?
— אַז אָך און אַז וועה,
— לאָזען זיי זיך שלאָגען קאָפּ אָן וואַנד, אַבי מיר זאָלען ארויס פרייה.
— אמן הלואי!

דאַנקען גאָט, די טערקישע שאַל האָט שוין אַרײַנגעלײגט די האַנד אין קעשענע, נעמט אַרוים געלד.

— הכלל, איז נישט ווינציגער?

— נישט ווינציגער.

— דאָס איז שוין דאָס לעצטע שבּלעצטע?

— דאָס לעצטע שבּלעצטע.

— אפשר... שאַ, שאַ! זעה נור אַ רציחה פון אַ מענשען! נאַ דיר געלד, נאַ!

און דאָס פאַר פאָלק געהט איבער פונ'ם רשות פון דעם פּראַ-אדם מיט דער קוטשמע אין רשות פון דער גראַבער מיט דעם טערקישען שאַל, דאָס הײסט. אײגענטליך, פון אײן געפענגעניש אינ'ם אַנדערען, ווי מיר וועלען זעהן ווײטער.

ד.

צווישען ווילדע מענשען.

ווי באַלד מע האָט זײ געבראַכט אויפ'ן נײעם אָרט, אַזוי האָט מען זײ באַלד אויפגעבונדען, און מיט פרײד האָבען זײ דערפיהלט די ערד אונטער זיך. זײ האָבען גענומען אויסגלײכען זיך די בײנער און אַרומשפּאַנען הין און צוריק, אויספּרובען אויף וויפיעל די פיס דינען זײ נאָך, און פאַר גרויס שמחה האָבען זײ גאָר נישט בעמערקט, אַז זײ זענען נאָך גאַנץ ווײט פון די אמת'ע פרײהײט, ערשט אַ מינוט שפּעטער האָבען זײ זיך אַרומגעקוקט. אַז זײ זענען אין געפענגעניש. מע האָט זײ אַרײַנגעלאָזט ערגיץ אין אַ פינסטער ווינקעל, פון אײן זײט אַ וואַרעמער אויווען, פון דער אַנדערער זײט אַ קאַלטע וואַנד און פון פאָרענט אָפּגעצאַמט מיט אײן איבערגעקעהרטען לײטער. און עסען האָט מען זײ אָװעקגעשטעלט און פרינקען, און מע האָט זײ איבערגעלאָזט אײנע אַלײן, ווי עס רעדט זיך, אויף גאָט'ס בעראָט. בעטראַכט זײער נײע וואָהנונג, האָבען זײ זיך אָוועקגעשטעלט אײנס קעגען אַנדערען אָנגעבלאָזען, ווי געװעהנליך ווילדעפּרעמדע, געקוקט, און אויסגעדרעהט זיך אײנס צום אַנדערען, מחילה, מיט'ן הינטען און צעגאַנגען זיך. ער אין אײן ווינקעלע, זי אינ'ם אַנדערען, און מע האָט זיך פערטיעפט איטליכער אין זײנע מחשבות.

לאנג טראכטען האָט מען זיי אָבער נישט געלאָזט. עס האָט זיך געעפענט די כהיר פון זייער טורמע און ס'איז אַריינגעקומען פריהער די טערקישע שאַל און נאָך איהר אַלערליי ווייבער, איינע נאָך דער אַנדערער. יעדע באַזונדער האָט די טערקישע שאַל אָנגענומען ביי אַ האַנד, צוגעפיהרט צו די געפאַנגענע, אַ וויז געגעבען מיט'ן פינגער און אַ זאָג געטהון מיט אַ שיינענדיג פּנים:

— געפעלט אייך דאָס פּאָר פאָלק?

— וויפיעל האָט איהר אַוועקגעגעבען?

— שאַצט.

אַלע האָבען געשאַצט און נישט איינע האָט געטראָפען, און אַז די טערקישע שאַל האָט זיי אָנגערופען די סומע, האָבען אַלע ווייבער געגעבען אַ פּלעסק מיט די הענד:

— טאַקי באמת?

— מיר זאָלען אַזוי אַלע האָבען אַ פריילינגען, אַ כשר'ן פּסח!

אויף די פּנים'ער פון די ווייבער איז געווען אָנגעצייכענט קנאה. זייערע בעקעלעך האָבען געפלאַמט. אין די אויגען האָט געברענט אַ פייערעל. נאָר עס האָבען זיך אַ שאָט געטהון ווינשעוואַניעס:

— פאַרניצט געזונד!

— זאָל אייך וואָהל בעקומען!

— דערלעבט איבער אַ יאָהר!

— מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדערלעך!

— אמן! גם אתם! גם אתם!

אַלע ווייבער געהען אַוועק. אין אַ מינוט אַרום קומט אָן די טערקישע שאַל צוריק און שלעפּט מיט זיך איינעם אַ מאַנסביל, אַ ווילדען פּאַרשוין, אַ בעוואַקסענעם מיט רויטע האָר. זי פיהרט איהם צו מיט'ן זעלבען שיינענדיגען פּנים:

— דו ביזט דאָך יאָ אַ מבין. וואָס זאָגסט דו אויף דעם פּאָר פאָלק?

דער בעוואַקסענער פּאַרשוין קוקט מיט ווילדע אויגען.

— איך בין אַ מבין? וואָס פאַר אַ מבין בין איך?

— דו ביזט דאָך אַ יוד פון תורה, און וואו תורה, דאָרט איז חכמה. ווי מיינסט דו, אַ שטיינער, — מעג אונז שוין גאָט געבען אַ כשר'ען פּסח? ס'איז דאָך פון זיין ליעבען נאָמען וועגען.

דער בעוואקסענער פארשוין גלעט זיך ביי די גאָלע האר, פערגלאָנצט די אויגען ארויף, מאכט א פרום פנים:

— דער אויבערשטער מעג געבען אלע יודען א כשר'ען פסח.

די טערקישע שאַל מיט'ן בעוואקסענעם פארשוין געהען אוועק, און דאָס פאר פאַ־ק בלייבט ווייטער אליין. זיי שטעהען א ווייַלע אָהן לשון, אנגעבלאָזען איינס אויף דאָס אנדערע, ווי פריהער. זי לאָזט ארויס א מאַרנעם הילך פונ'ם האלז, א מין הוסט מיט א קוויטש, ער דרעהט אום דעם קאָפּ צו איהר:

— מאַדאַם! וואָס איז מיט אייך?

— גאָרנישט. איך האָב מיך דערמאָנט אין דער היים.

— נאַרישקייטען! דאָס דארף מען פערגעסען. מע דארף זיך בעסער ארומקוקען, וואו זענען מיר און וואָס האָבען מיר צו טהון?

— וואו זענען מיר? אין דער ערד זענען מיר. מיר זענען אויף גרויסע צרות.

— דהיינו?

— איהר פרעגט נאָך? איהר זעהט נישט, אז מע האָט אונז פערקויפט צו די ווילדע מענשען, ווי מע פערקויפט היהנער, גענז אדער קאַטשקעס?

— וואָס זשע וועלען זיי אונז טהון?

— אוי וועלען זיי אונז טהון, נאָך אז איך בין געוועזען א קליי־נינקע, האָב איך זיך אָנגעהערט שעהנע מעשיות, וואָס די ווילדע מענשען טהוען מיט אונזערע לייט, וואָס פאלען אריין צו זיי אין די הענד אריין...

— עט! מעשיות!.. גלויבט נישט אין קיין בבא־מעשיות...

— נישט קיין בבא־מעשיות. איך האָב דאָס אליין געהערט פון מיין שוועסטער... מיין שוועסטער דערצעהלט, אז זיי זענען ערגער פון די ווילדע חיות. א ווילדע חיה, אז זי חאפט עמיצען פון אונז, צערייסט זי איהם און פרעסט איהם אויף און א סוף, און אז...

— טע־טע־טע, מאַדאַם! איהר קוקט אויף דער וועלט, דאַכט מיר, שוין צו פעסימיסטיש.

— צו וואָס?

— צו פעסימיסטיש.

— וואָס הייסט דאָס פעסימיסטיש?

— דאָס הייסט... דאָס הייסט, איהר קוקט דורך צו טונקעלע ברילען.

— וואו זעהט איהר ברילען?

— חאַ=חאַ=חאַ!

— וואָס לאַכט איהר?

— אוי, זענט איהר, מאַדאַם, אַ...

— אַ וואָס?

ער האָט איהר געוואָלט זאָגען, וואָס זי איז. נאָר פּלוצים עפענט זיך די טהיר און...

לייענט ווייטער.

ה.

„האַלט־דיר־נאַ־דיר־גאָנ־דיר!".

ס'עפענט זיך די טהיר און עס רייסען זיך אַריין פון דרויסען, ווי אַ שטורמווינד, ווי אַ גאַנצער פאָלק סאָלדאַטען, חברה קליינוואַרג, קונדסים, מיט רויטע בעקלעך און מיט שוואַרצע אייגלעך. זיי טהוען זיך אַ לאָז אַלע מיט אַמאָל צום אונטערען אויווען.

אַנו? וואו זענען זיי? וואו? אָטאָ זענען זיי, אָטאָטאָט! עה! יענקעל, בערעל! וועלוועל! אליו! געצעל! גיבער!

און דאָ הויבט זיך אָן פאַר אונזער פאָלק דער אמת'ער גיהנם: צרות און פּיין און יסורים און בזיונות אָהן אַ שיעור! חברה קליינוואַרג זענען אָנגעפאַלען אויף זיי, ווי די ווילדע פּראַים, גענומען טאַנצען און שפּרינגען אַרום זיי, בעטראַכטען זיי פון אַלע זייטען און מאַכען פון זיי חוזק, חוכא וטלולא.

— יאָסעל, זעה נאָר אַ נאָז! חאַ=חאַ=חאַ!

— אַ נאָני! בערעל! אַ נאָני!

— וועלוועל! טהו איהם אַ ציה ביי דער נאָז!

— ביי'ם שנאָבעל, אליו! אָט אַזוי אָ!

— שטאַרקער, געצעל, לאָז ער אָנהויבען שרייען!

— איהר זענט אַלע נאַראָנים! שרייען — שרייען זיי נור דעמאָלט,

ווען מען פײַפט זײ. זײ האָבען פײַנט, אַז מע פײַפט זײ, אַ סימן האָט איהר, אַט הויב איך אָן פײַפען: פיו!

דאָס פאַר פאָלק בלאָזען זיך אָן, ווערען רויט, לאָזען אַראָפּ די נעז און שרײַען אויס בײדע מיט אַמאָל:

— האַלט דיר! האַלט דיר! האַלט דיר!

חברה קלײַנוואַרג חאַפּען אונטער אַלע אײנאײנעם מיט אַ ווילדען געלעכטער:

— האַלט-דיר-נאַ-דיר-נעם-דיר!

דאָס פאַר פאָלק ווערט נאָך מעהר אָנגעצונדען און שרײַען נאָך העכער:

— האַלט דיר! האַלט דיר! האַלט דיר!

דאָס געפעלט דער חברה קלײַנוואַרג דוקא זעהר שטאַרק. זײ האַלטען זיך בײַ די זײַטען פאַר געלעכטער און שרײַען נאָך העכער:

— האַלט-דיר! נאַ-דיר! נעם-דיר!

פון אַזאַ מין װעלען אַריבערשרײַען אײנס דאָס אַנדערע ווערט די שטוב אָנגעפילט מיט אַזעלכע קולות, אַז עס קומט צופליהען די טערקישע שאַל (לאַנג לעבען זאָל זי!), חאַפּט אָן חברה קלײַנוואַרג פאַר'ן קאַרק און שלײַדערט זײ אַרוים אײנציגווײַז פון שטוב און טײלט זײ נאָך אײן דערבײַ אַ פּאַר גוטע סטוסאַקעס און לאָזט אויס מיט אַ לאַנגער קללה:

— אַ שלאַק זאָל אויף אײַך קומען, רבונו של עולם, אַ שרפה, אַ מגפה, אַ חליריע! ס'זאָל אײַך אָנחאַפּען און ס'זאָל אײַך קײקלען און קײקלען און אויסקײקלען אײַך אײנציגווײַז מיט אַלע משומדים, זיסער גאָט, און ס'זאָל פון אײַך נישט בלײַבען ביז פסח קײן שריד ופליט, ליעבער פאָטער, האַרציגער, געטרײַער!

פּטור געוואָרען פונ'ם דאָזיגען גלות, האָט אונזער פאַר פאָלק נאָך לאַנג נישט געקאָנט קומען צו זיך. די ווילדע געשרײַען מיט'ן פײַפען, מיט'ן געלעכטער פון די קלײנע ווילדע נפשות, זענען נאָך לאַנג געשטאַנען און געהילכט זײ אין די אויהרען. נאָכדעם האָט ער זיך אָנגעהויבען אַרום-קוקען, אַז ס'איז נישט קײן תכלית צו טרויערען אויפ'ן גלות און נישט געמען גאַרנישט אין מויל אַרײַן. און ער געהט צו פּאָוואָלענקע צום אָנבײַסען, וואָס מע האָט זײ אָוועקגעשטעלט, און רופט זיך אָן צו איהר:

— מאַדאַם! ביז וואַנען איז דער שיעור צו שטעהן אַט אַזוי פאַר-זאָרגט? צײַט עפּיס איבערחאַפּען. די וועלט איז אויך אַ וועלט, חלעבען.

די נשמה אויסשפּײַען קאָן מען ניִשט. פערגעסט ניִשט אַז מיר האָבען נאָך הײַנטיִגען טאָג אין מויל ניִשט געהאַט.

— עסט געזונדערהײַט. איך — ניִשט.

— הם... פּאַר וואָס? ס'איז בײַ אײַך הײַנט אַ תּענית?

— ניִשט קײַן תּענית, נאָר גלאַט אַזוי.

— איהר ווילט זײַ אפשר אָנלערנען? הונגערען? איהר וועט נור מאַכען פון זיך אַ תּל, און ווײַטער נאָר ניִשט...

— איך ווײס ניִשט, ווי אַזוי מע קאָן עפּיִס עסען, עס קריִכט ניִשט אין האַלז אַרײַן.

— עס קריִכט, עס קריִכט. דער ערשטער ביִסען איז אַנ'עקבויער.

— אַ וואָס?

— אַנ'עקבויער.

— מאָדנע ווערטער בײַ אײַך!

— חאַ־חאַ־חאַ!

— וויִעדער חאַ־חאַ־חאַ? וואָס איז דער געלעכטער?

— איך האָב מיך דערמאָנט איִנ'ם ברוך־הבא פון די קלײנע ממזרים.

— אַוודאי דאַרף מען לאַכען.

— וואָס־זשע? ווײַנען דאַרף מען?

— פּאַר וואָס האָט איהר ניִשט געלאַכט, פעטער, בשעת זײַ האָבען געפּײַפט?

— וואָס דען האָב איך געטהון?

— איהר האָט, דאַכט זיך, גענוג געפּילדערט!

— איך האָב געפּילדערט? איך?

— ווער דען האָט געפּילדערט? איך?

— איהר האָט די ערשטע אָנגעהויבען שרײַען: האַלט דיר! האַלט דיר! האַלט דיר!

— האָט קײַן פּאַראיבעל ניִשט, דאָס זענט איהר געוועזען דער ערשטער, וואָס האָט אָנגעהויבען שרײַען: האַלט דיר! האַלט דיר! האַלט דיר!

— נו, וואָס־זשע איז דאָ אַ בזיון, אַז איך בין געוועזען דער ערשטער, וואָס האָב געזאָגט: האַלט דיר! האַלט דיר!

— וואָס פּאַר אַ חרפּה איז, אַז איך בין געוועזען די ערשטע, וואָס האָב געזאָגט: האַלט דיר! האַלט דיר!?

— אז ס'איז נישט אַ חרפה, וואָס־זשע האָט איהר אַראָפּגעלאָזט די נאָז, מאַדאַם?
— איך האָב אַראָפּגעלאָזט די נאָז?
— ווער דען האָט אַראָפּגעלאָזט די נאָז?
— אַך, ווי גרינג ס'איז צו זעהן יענעמס נאָז!..
איין עבירה, וואָס דער דאָזיגער אינטערסאַנטער שמועס האָט זיך נישט געקאָנט ציהען ווייטער. מע האָט זיי איבערגעשלאָגען סאַמע אין מיטען. דאָס איז געוועזען די טערקישע שאַל, וואָס האָט געוועלטיגט אויף זיי אין געפענגעניש, ווי עס שטעהט בעשריבען ווייטער.

ו.

די עקזעקוציע פון די ווייבער.

די טערקישע שאַל איז נישט געוועזען די איינציגע, וואָס האָט געוועלטיגט אויף זיי אין געפענגעניש. זיי איז באַשערט געוועזען צו בעקענען זיך מיט נאָך איינע אַ ווילדע בריאה, אינ'ם געשטאַלט פון אַ גרינע מויד מיט אַ רויטע פעטשיילע אויפ'ן קאָפּ. אַריינגעקומען זענען זיי ביידע מיט פולע הענד פון כל טוב: אַ שיסעל מיט רייז, אויסגעמישט מיט אַרבעס און מיט פאַסאָלים, אַ טעלער מיט געקאָכטע קאַרטאָפעל, מיט געהאַקטע אייער, און אַ פולען פאַרטוך מיט אָנגעשניטענע שטיקלעך עפּעל און מיט וועלישע ניס.
אַריינגעקומען מיט'ן עסענוואַרג, האָט די גרינע מויד מיט דער רויטע פעטשיילע אַ וויז געטהון אויפ'ן פאַר פאָלק און אַ זאָג געטהון צו דער טערקישער שאַל:
— אַ מכה איז מיר, בעל־הבית'טע לעבען, זעהט נאָר, זיי האָבען זיך כמעט נישט צוגעריהרט צום עסען!
— די דאגה זאָל מיר בלייבען אויף, אם־ירצה־השם, נאָך פסח. אָט וועלען מיר זיי באַלד אָנהאָדעוועןֹ. איך וועל זיי נעמען צו זיך, זיי צוהאַלטען, און דו וועסט זיי לייגען דאָס עסען אין מויל אַריין. נו, מויד? וואָס שטעהסט־דו? וואָס שטשירעסט־דו מיט די צייהן?
— וואָס האָבען זיי אַזעלכעס דערזעהן אויף מיר, וואָס זיי הערען נישט אויף צו פילדערען: האַלט דיר! האַלט דיר!?

— אַ פּאַר׳שרפה׳ט זאָלסט=דו ווערען, דו נאַרישע מויד! טהו אויס די זיטע פּעטשײלע דײנע! זײ קאָנען נישט זעהען קײן רויטע פאַרב!...

— מײנע צרות אויף זײערע קעפּ.

— אויף דײן קאָפּ, נאַרעלע, דו ביזט בילכער. אָט אַזוי אָ! נו? פאַר וואָס לײגסט דו איהם נישט אין מויל אַרײן קײן רײז מיט פאַסאָליס?

— פאַר וואָס איך לײג איהם נישט? אין מיר איז קײן מניעה נישט. איך וואָלט איהם געלײגט פון הײנט ביז מאָרגען, נאָר איהר זעהט דאָך, אַז ער לאָזט זיך נישט. ער דרעהט מיט׳ן קאָפּ און האַלט צו דאָס מויל.

— ווער הערט איהם? אָט גיב איך איהם אַ קוועטש בײם האַלז, וועט ער בײ מיר עפענען די פּיסקעס! אָט אַזוי אָ! לײג=לײג!

— אוי, בעל=הבית׳טינקע! געזונד זאָלט איהר מיר זײן. עפּיס גלאַנצט ער מיר זשהר מיט די אויגען. זעהט נור, ער זאָל זיך חלילה נישט דערוורגען.

— ווער דערוואָרגען בעסער דו אַלײן, דו ביזט בילכער. נאַ דיר גאָר דערווערגען! גלײך ווי ס׳איז בײ מיר דאָס ערשטע מאָל! שטופּ איהם גלײך אין האַלז אַרײן. אָט אַזוי. איך בין שוין אײנאונצוואַנציג יאָהר אַ בעל=הבית׳טע מיט גאָט׳ס הילף. איצט לײג איהם אַרײן אין מויל אַ שטיקעל עפּעל מיט אַ יאַדער פון אַ וועלישען ניס. נאָך, נאָך. וואָס זשאַלעוועסט=דו?

— איך זשאַלעווע נישט. וואָס וועל איך זשאַלעווען? ס׳איז מײנס? ס׳איז נישט מעהר ווי אַ רחמנות, אַ צער בעלי=חיים.

— וואָס זאָגט איהר אויף דער מויד? אַ צער בעלי=חיים! מע טהוט איהם חלילה שלעכטס? מע גיט דאָך איהם עסען, און פון וועמענס וועגען? פון גאָטס וועגען. לכבוד דעם הײליגען יום=טוב. דער אויבערשטער מאָג מיר טאַקי העלפען. איך האָב איהם שוין נישט אײן פּאָרעל אויסגעהאָדעוועט אויף פּסח. גיב אַהער נאָך אַ וועלישע ניסעל און אַ סוף. איצטיגס מאָל וועט זײן געגנוג פון זײנעטוועגען. ער איז שוין זאַט. לאָמיר זיך אָקאָרשט נעמען צו איהר און אָנהויבען פון מה=טובו, דאָס הײסט, נאָך אַמאָל פון רײז מיט פאַסאָליס.

— זאָלט איהר מיר געזונד זײן, בעל=הבית׳טע לעבען, ווי אַזוי דערקענט איהר, וועלכעס איז אַ „ער” און וועלכעס אַ „זי”?

— אַלע בײזע חלומות אויף דײן קאָפּ! מע הײסט איהר טהון אַ׳ן אַרבײט, און זי איז דאָ דער רוח ווײסט מיט וואָס! האָב פריער חתונה, נאַרישע מויד, און ווער אַלײן אַ בעל=הבית׳טע, וועסט=דו דעמאָלט פרעגען.

דערוויַל טהו, וואָס מע הייסט דיר. אָט אַזוי אָ. נאָך — נאָך! זשאַלעווע נישט! ס'איז נישט צוליעב קיינעם, ס'איז צוליעב זיין ליעבען נאָמען. אויף פסח!

געענדיגט די עקזעקוציע, האָבען זיך ביידע ווייבער אָפּגעטראָגען און אונזערע אומגליקליכע געפּייניגטע זענען געבליבען אליין. זיי האָבען זיך פערשלאָגען ביידע אין א ווינקעלע, ארויפגעלייגט איינס אויפ'ם אנדערע די קלאָגעדיגע קעפּ און פערטיעפט זיך אין אַזעלכע טרויעריגע מחשבות, וועלכע קומען זעהר זעלטען, סיידען א האלבע שעה פאר'ן טוידט.

ז.

דער וואָרעם ליגט אין חריין און מיינט, אַז קיין זיסערס איז נישטאָ.

קיין זאך מאכט נישט אַזוי נאָהענט און פריינדליך, ווי צרות. דער בעסטער בעווייז זענען די צוויי אומגליקליכע העלדען פון אונזער געשיכטע. אין דער קורצער צייט פון זייער געפענגעניש זענען זיי צוזאַמענגעוואַקסען מיט די חאראקטערען, אנגעהויבען פערשטעהן איינס דאָס אַנדערע אויפ'ן וואונק, אויפגעהערט שעמען זיך איינס פאר דאָס אַנדערע און געוואָרען אַזוי נאָהענט, אַז מע האָט אויפגעהערט זיך „הירצען" און מען איז געוואָרען נפש אחת. ער איהר: „נשמה'ניו!" זי איהם: „ליובעניו!" די טערקישע שאַל מיט דער רויטער פעטשיילע, אריינקומענדיג מיט עסענווארג, האָבען זיך גאָר זאָט נישט געקאָנט אָנקוקען אין זיי.

— וואָס זאָגסט דו אויפ'ן פּאַר פּאָלק?

— א לעבען, ווי אונטערען אויווען!

— זעהסט דו חאָטש, ווי זיי האָבען זיך ביי מיר קיין עין-הרע פאַרדעכט?

— קיין בייז אויג זאָל זיי נישט שאַדען!

— טהו זיי נאָר א נעם אונטער די פּאַחוועס... וואָס זאָגסט דו?!.. נישקשה פון א הייטעל?... האַ? מעג מיר שוין נאָט העלפען פאר'ן פּאַר פּאָלק, וואָס איך האָב איהם אויסגעהאָדעוועט אויף פסח?...

די ווילדע ווייבער טהוען אָפּ זייער ארבייט און געהען אוועק און

דאָס פּאָר פּאָלק פערטראַכט זיך וואָס בעדייטען די ווערטער פון דער טערקישער שאַל: „זי האָדעוועט זיי אויף פסח?" און פאַר וואָס דאַרף איהר גאָט העלפען?... און מע שאַרפט זיך די מוחות און מע דיסקוטירט צווישען זיך:

— וואָס הייסט דאָס, ליובעניו, פסח?

— פסח, נשמה'ניו, איז ביי זיי אַזאַ יום־טוב, אַזאַ יום־טוב פון פרייהייט, פון בעפרייאונג.

— וואָס הייסט דאָס, פון בעפרייאונג?

— איך וועל דיר געבען צו פערשטעהן. ס'איז ביי זיי אַ גרויסע מצוה האָפּען אַ אונזעריגען און האָדעוועןן איהם אַזוי לאַנג, ביז עס קומט דער יום־טוב. וואָס הייסט פסח. און אַז עס קומט דער יום־טוב, וואָס הייסט פסח, לאָזט מען איהם פריי... היינט פערשטעהסט דו שוין דעם שכל?

— נאָך ווייט ביז דעם יום־טוב, וואָס הייסט פסח?

— ווערליג איך האָב געהערט פון דער טערקישער שאַל זאָגען, ווייזט אויס, אַז ניט מעהר ווי אַ טאָג דריי.

— דריי טאָג?!

— וואָס האָסט דו זיך אַזוי דערשראָקען, נאַרישע? די דריי טאָג וועלען איבערפליהען, ווי אַ חלום, און ס'וועט קומען דער ליבער יום־טוב פסח, וועט מען אונז עפענען טהיר און טהויער און מע וועט אונז זאָגען: הײַדאַ, קינדערליך, געהט אייך אַהין, פון וואַנען איהר זענט געקומען! ווועלען מיר דאָס נעמען שטעלען פיס!...

— אַך, ליובעניו, דיינע זיסע רעד!... הלואי ס'זאָל זיין אַזוי, ווי דו זאָגסט! איך האָב אָבער מורא פאַר איין אַנדער זאַך...

— האַרץ מיינס, דו האָסט תמיד מורא...

— לעבען מיינס! דו קענסט ניט די ווילדע מענשען.

— פון וואַנען קענסט־דו זיי, נשמה'ניו?

— איך האָב זיך גענוג אָנגעהערט, ליובעניו, נאָך אין דער היים דערצעהלען אַזעלכע מעשיות אויף זיי! מיינע אַ שוועסטער האָט אונז דערצעהלט, אַז זי האָט אַליין געזעהן...

— ווידער אַמאָל דער שוועסטערס מעשיות? נשמה'ניו, מעשיות פאַרגעס!

— ליובעניו! איך וואָלט וועלען פערגעסען, קאָן איך ניט. זיי פּיקען מיר אין קאָפּ אַריין גאַנצע טעג. זיי לאָזען מיך ניט שלאָפען ביינאַכט.

— וואָס־זשע איז דאָס פּאַר מעשׂיות, וואָס פּיקען דיר אין קאָפּ אַרײַן גאַנצע טעג, לאָזען דיך נישט שלאָפען בײַנאַכט?

— ליובעניו! ווע‌סט ניט לאַכען פון מיר?

— וואָס זאָל איך עפּיס לאַכען, נשמה'ניו?

— דו האָסט תּמיד אַזאַ טבע, אַז איך דערצעהל דיר עפּיס, לאַכסט דו מיך אויס און זאָגסט אויף מיר, אַז איך בין אַ שטיא, אַ געשליפֿערטע האַנדזי, אַ נאַרישע אינדריטשקע און נאָך אַזעלכע זאַכען.

— איך זאָג דיר צו, אַז איך וועל ניט לאַכען, אַבי דערצעהל וואָס האָסט־דו געהערט פון דײַן שוועסטער.

מײַן שוועסטער דערצעהלט, אַז די מענשען וואָס מיר זעהען, זענען ערגער פון די ווילדע חיות. אַ ווילדע חיה, אַז זי חאַפּט עמיצען פון אונז, צערײַסט זי איהם און פרעסט איהם אויף און אַ סוף. מענשען טהוען ניט אַזוי. אַ אונזעריגער, אַז ער פאַלט אַרײַן צו די מענשען אין די הענד אַרײַן, האַלטען זיי איהם פערשפּאַרט, געבען איהם עסען און טרינקען פון דער פולער האַנד, ביז ער ווערט גוט פעט..

— נו?

— און אַז ער ווערט גוט פעט, קוילען זיי איהם, שינדען איהם אָפּ די הויט, צעשנײַדען אויף שטיקלעך און בעזאַלצען איהם מיט זאַלץ און ווײַקען איהם אין וואַסער...

— נו, און ווײַטער וואָס?

— און ווײַטער צעלײגען זיי אַ פײַער און בראָטען איהם אויף זײַנע אייגענע שמאַלץ און עסען איהם אויף מיט די בײנער.

— בבא מעשׂיות! געשיכטעס פון טויזענד איין נאַכט! אַ קוה איז געפלויגען איבערען דאַך און געלײגט אַ איי! און דו, שטיא, גלויבסט דאָס? חאַ־חאַ־חאַ!

— נו? האָב איך ניט געזאָגט פריהער, אַז דו וועסט מיך אויס־לאַכען?

— וואָס־זשע דען? אַז פון דאַנען ביז אַהין הויבט איהר ניט אָן צו פערשטעהן! מיר דאַכט, אַז דו האָסט געהערט אַמאָל הונדערט פון דער מערקישער שאַל, אַז דאָס וואָס מע האָדעוועט אונז, איז ניט צוליעב קײנעם, נאָר צוליעב גאָט.

— לעבען מײַנם! וואָס־זשע איז דערפון געדרונגען?

— איז דערפון געדרונגען, ניטמה מיינע, אז דו ביזט א נארישע אינדיטשקע און ווייטער גארנישט.

— איהר האט תמיד אזא טבע. יענעם בעליידיגען איז ביי אייך שפּו!

— ווער איז געווען דער איהר?

— איך מיין אייך, אלע מאנסבילען.

— אלע מאנסבילען? כיט וויפיעל מאנסבילען ביזט דו דאס בעקענט, וואלט איך געוואלט וויסען?

— איך קען זיך מיט איינעם, איז גענוג פאר מיר.

— ניין, האסט געזאגט „מאנסבילען”. די משמעות, אז אחוץ מיר דאס דו זיך געקענט מיט נאך עמיצען...

— וואס נאך ווערסט־דו אויסטראכטען?

— שוין! זי האט שוין אראפגעלאזט די נאז... קום נאר אהער, איך וויל דיר עפּיס זאגען...

די דאזיגע סצענע פון קוצעניו־מוצעניו ווערט פלוצים איבערגעריסען דורך דער חברה קליינווארג פון יענער זייט פענסטער. אינוועניג אריינגעהן לאזט מען זיי ניט, קומען זיי אלע טאג צו צום פענסטער פון דרויסען און פון דארטען שטעקען זיי אריין די נעז, מאכען משוגענע תנועות, שטעלען ארויס די צונג, לאכען און פייפען און שרייען און הילכען אלע אינאיינעם: „האלט דיר! נא דיר! נעם דיר!”... דאס פאר פאלק, געוועהנליך, ענטפערט זיי אפּ דערויף אויף זייער לשון, שוין נישט מיט אזא כעס, ווי פריהער, נאר גלאט, א שטיינער, ווי מע ענטפערט אויף „א גוט מארגען” — „גוט יאהר”. „ברוכים היושבים” — „קומט עסען” — „עסט געזונד־דערהייט”...

ס'איז גאר ניטא, הערט איהר, אזא זאך אויף דער וועלט, וואס א גאט'ס בעשעפעניש זאל דערצו נישט געוואוינט ווערען. אונזער פאר פאלק איז שוין אזוי געוואוינט געווארען מיט די צרות, אז ס'האט זיך דעם אויסגעדאכט, אז אזוי דארף עס צו זיין, ווי דער ווארעם, וואס ליגט אין חריין, מיינט, אז קיין זיסערס איז שוין נישטא.

ח.

אַ בייז בעגעגעניש מיט איין אַלטען בעקאַנטען.

ס'איז געוועזען אַ פריהמאָרגען. אין דרויסען איז געשטאַנען אַ געדיכטער טומאַן. אין שטוב איז נאָך געוועזען פינסטער. דאָס פאָר=פאָלק האָט געהאַלטען סאַמע אין רעכטען שלאָף. עס האָט זיך זיי געחלומט זייער אמאָליגע היים. אַ גרויסער, אַ ברייטער, אַ פרייהער אין=דרויסען. אַ בלויער הימעל. גרין גראָז. אַ זילבערן טייכעל. אַ מיהל, וואָס דרעהט און קלאַפט און שפריצט מיט וואַסער. גענז און קאַטשקעס פּאָליאָסקען זיך ביים ברעג. היהנער פּיקען. העהנער קרעהען. פויגלעך פליהען. אַך, וואָס פאַר אַ שענע וועלט גאָט האָט בעשאַפען פון זייערטוועגען... פון זייערטוועגען... פון וועמענס דען וועגען זענען אָט די הויכע בוימער מיט די ברייטע צווייגען, וואָס מען קאָן אונטער זיי אַרומשפּאַצירען פרייה און פרייה? אָדער פון וועמענס וועגען איז אָט די מיהל, וואָס אַרום איהר האָרעווען זיי זיך אַלע מיט דער גאַנצער משפחה, לאָזען נישט צו קיין פרעמדען פאַר אַ מייל אַרום און אַרום? פון וועמענס וועגען איז אָט דער גרויסער קיילעכדיגער הימעלדיגער ברענער, וואָס אַלע פאַרנאַכט לאָזט ער זיך אַראָפּ אין איין עק טייך, און אַלע פריהמאָרגען בעווייזט ער זיך פונ'ם אַנדערען עק טייך? וואָס וואָלטען זיי איצט ניט אַוועקגעגעבען, זיי זאָלען נאָך אַמאָל אַ קוק טהון חאָטש מיט איין אויג אויף דער שענער, וואַרעמער, פריערדיגער זון? אויף דעם גרויסען, ברייטען, פרייהען, ליכטיגען אין=דרויסען? אויף דער מיהל און אויף אַלסדינג, וואָס אַרום דער מיהל?...

כּמעט אין די דאָזיגע גוטע, גאָלדענע חלומות האָט מען זיי אויפגעחאַפּט און אַרויסגעטראָגען זיי אין דרויסען אַרוים. די פרייהע לופט פון דעם טומאַנעדיגען פריהמאָרגען האָט זיי אַ זעץ געטהון אין פּנים אַריין און האָט זיי אַרומגענומען מיט איהר פרישקייט פון אַלע זייטען. זיי האָבען דערפיהלט, אַז ס'איז זיי אויסגעוואַקסען פליגלען. אָט חאַפּען זיי זיך אויף און פליהען אין דער וועלט אַריין, פליהען איבער דעכער, איבער גערטנער, איבער וועלדער, אַהין, אַהין, צו זיך אַהיים... דאָרט טרעפען

זיי זיך מיט זייעריגע : — „ברוכים הבאים. פון וואנען קומט מען ?" — פון די ווילדע מענשען. — „וואס האט מען אייך געטהון ?" — געהארעוועט אויף פסח — „וואס הייסט דאס פסח ?" — אזא יום=טוב ביי זיי, אגוטער, ליעבער יום=טוב, א יום=טוב פון פרייהייט, פון בעפרייהונג...

אזוי חלומט דאס געבונדענע פאר פאלק דעם גאנצען וועג, ביז מע ברענגט זיי ערגיץ אין א שמאל פינסטער געסעל און מע לאזט זיי אראפ געבונדענערהייד גלייך אין דער בלאטע. דארט דערזעהען זיי א וואנד בעשפריצט מיט בלוט, און א סך עופות געבונדענע ליגען אויף דער ערד, צו צוויי און צו דריי מיט אמאל. ביי דער זייט שטעהען ווייבלעך און מיידלעך און שמועסען זיך, לאכען, חיחיקען. דאס פאר פאלק קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען — „צוליעב וואס האט מען זיי אהער געבראכט ? וואס טהוען דא די געבונדענע עופות ? וואס לאכען די ווייבלעך מיט די מיידלעך ? וואס בעדייט די בלוטיגע וואנד... אט דאס איז דער גוטער ליעבער יום=טוב פסח ? וואו איז די פרייהייט ? די בעפרייהונג ?...

אט אזוי קלערט זיך דאס פאר פאלק און בעטראכט די געבונדענע עופות, וואס ליגען זיך אזוי שטיל און רוהיג, פרעגען נישט קיין קשיות, גלייך ווי עס דארף אזוי צו זיין... נאר איינע, אהוהן א שרייערין, רוהט נישט. זי רייסט זיך מיט אלע כוחות, פאטשט מיט די פליגלען אין דער בלאטע און שרייט משוגענערווייז :

— לאזט מיך ! לאזט מיך ! איך וויל נישט ליגען ! איך וויל בעסער לויפען ! לאזט מיך ! לאזט מיך !

— קוקאריקו ! — רופט זיך אפ א רויטער האהן, וואס ליגט געבונ=דען איינאיינעם מיט צוויי היהנער, און מהוט אפאטש מיט די פליגעל : — וואס זאגט איהר אויף דער חכמה ? זי וויל ניט ליגען. זי וויל בעסער געהן. זי וויל בעסער לויפען. חא=חא=חא !

אונזער העלד הויבט אויף דעם קאפ, קוקט זיך איין מיט אלע אויגען אינ'ם רויטען האהן, דעם עזות=פנים, און ער פיהלט ווי ס'איז איהם פער=קיהלט געווארען דאס בלוט און פערגליווערט די איברים. ער וואלט געמעגט שווערען, אז דער חברה=מאן איז איהם קענטליך, אז ער האט איהם ערגיץ געזעהן, ערגיץ געהערט. נאר וואו ? דאס קאן ער זיך בשום אופן נישט דערמאנען. ער איז איהם אזוי קענטליך ! אזוי קענטליך ! און דאס קול זיינס איז איהם אזוי בעקאנט. גיוואלד ! וואו האט ער זיך מיט איהם בעגעגענט ?!... און ער הויבט זיך אויף נאך אביסעל העבער,

דערזעהט איהם דער רויטער האָהן און ציהט אוים אויף זיין הילכינער סאָפּראַן־שטימע:

קוקאַריקו, לאַנגע נאָז!
מ'האָט געשטאָפּט דיך אָהן אַ מאָס
מיט די בעסטע זיסע זאַכען,
מע זאָל קאָנען פון דיר מאַכען
אַ געבראָטענס מיט אַ קראָפּ,
פעטע יויך אַ פולען טאָפּ
און אַ העלזעל אינ'ם צימעס...

נישט באַשערט געווען אונזער רויטען משורר צו ענדיגען זיין לידעל. עמיצענס אַ האַנד האָט איהם אַ נעם געטהון מיט אַזאַ כּוח און אַזוי אומגערעכט, אַז עס האָט איהם מיט אַמאָל אָפּגענומען דאָס לשון.

ט.

דער לעצטער אַקט פון דער טראַגעדיע.

דאָס איז געווען אַ משונה ווילדער נפש מיט אַ פערש־לאָפען פּנים, אַ הויכער, אַ דאַרער, מיט לאַנגע פּאות, אין שיך און זאָקען, אונטער־געשטעקט די פּאָלעס, פערקאַטשעט די אַרבעל, מיט אַ שוואַרץ גלאַנצע־דיג מעסער אין האַנד. נישט לאַנג געטראַכט, טהוט ער אַ נעם דעם רויטען האָהן צו זיך, פערדרייסט איהם דאָס קעפּעל אַרויף, טהוט איהם אַ קוק אין די אויגען אַריין. פליקט איהם אוים דריי פעדערליך, חיק מיט'ן מעסער איבער'ן האַלז און — מאַרש! אַ שלײַדער פון זיך גלײַך אין דער בלאָטע אַריין. ווי אַ פריטשמעליטער בלײַבט נעבאַך ליגען דער האָהן אַ ווײַלע, און פלוצים חאַפּט ער זיך אויף און לאָזט זיך לויפען מיט'ן איבער־געשניטענער האַלז, דרעהט מיט'ן קאָפּ, גלײַך ווי ער זוכט עמיצען, גלײַך ווי ער האָט עפּיס פערלאָרען. אונזער העלד קוקט זיך אײַן אין דעם געקוי־לעטען האָהן און דערקענט זיין אַלטען בעקאַנטען, וואָס ער האָט אַמאָל

געזעהן אין חלום, און ער דערמאנט זיך דאס ליעדעל, וואס דער חברה-מאן האט איהם דעמאלט געזינגען, אין ער קאן קיין ווארט נישט ארויס ברענגען צו זיין געזיעבטער, וואס ליגט נעבען איהם שטארק צוגעטולעט צו זיין לייב און ציטערט און צאפּעלט מיט אלע איברים... און דער ווילדער נפש מיט'ן גלאנצענדיגען מעסער טהוט זיך זיין ארבייט גאנץ קאלטבלוטיג, ווי איין אמת'ער תלין. איינס נאכ'ס אנדערע פליהען ביי איהם די עופות. אלע חאפּען א קיצעל מיט'ן מעסער איבער'ן האלז און א שליידער אין בלאטע אריין. אנדערע ציהען זיך אום, געהען אפּ מיט בלוט, דריגען מיט די פיסלעך און צאפּלען. אנדערע ווארפען מיט די קעפּלעך, פּאטשען מיט די פליגלען איבער דער בלאטע. אלע מינוט קומען צו נאך און נאך קרבנות מיט איבערגעשניטענע העלזער. די ווייבלעך מיט מיידלעך, וואס שטעהען ביי דער זייט, קוקען און — גארנישט. אדרבא, איינינע פון זיי פאלען ארויף אויף די געקוילעטע נאך לעבעדיגע עופות און פליקען זיי און רייסען פון זיי די פעדערען און ב״ת מעשה רעדען זיי זיך איבער און ווערטלען זיך און לאכען, גלייך דא וואלט זיך געגאסען וואסער, נישט קיין בלוט פון לעבעדיגע בעשעפּענישען!... וואו זענען זייערע אויגען? וואו זענען זייערע אויערען? וואו זענען זייערע הערצער? זייער יושר? זייער גאט?...

אזוי טראכטען זיך אונזערע צוויי אומגליקליכע אינדיאנער, וואס ליגען נאך אלץ געבונדען און קוקען זיך צו צו דער דאזיגער מורא'דיגער טראגעדיע, צו דער דאזיגער אונגעהערטער רציחה אין מיטען העלען טאג. שוין-זשע האט מען זיי געבראכט אהער צוליעב דעם זעלבען צוועק, וואס אלע עופות, גענז און קאטשקעס? שוין-זשע וועלען זיי, אויסדערוועהלטע, די מיוחסים, וואס שטאמען פון אינדיא, האבען אזא וויסטען סוף גלייך מיט דעם דאזיגען פּראסטען עולם? איז דאס, א פנים, נישט קיין אויסגעטראכטע זאך, וואס מע דערצעהלט זיך אן וועגען די ווילדע מענשען? און די נביאות פונ'ם רויטען האהן?...

און זיי הויבען אן פערשטעהן דעם קאלטען נאקעטען אמת, און עס ווערט זיי קלאר אלסדינג, וואס זיי האבען געהערט, אלסדינג, וואס זיי האבען געזעהן ביז אהער. נאר איין זאך קאנען זיי נישט צעקייען: צו וואס האט די טערקישע שאל אלע מאל זיך בערימט, אז גאט מעג איהר העלפען דערפאר, וואס זי האט איהם אויסגעהארע-וועט אזא פּאר פאלק אויף פסח?... אט דאס וויל גאט? דאס איז

איהם ליעב? אַך, וואָס פאַר אַביִיזער גאָט דאָס דאַרף זײַן בײַ אָט די ווילדע מענשען?...

. . . .

אין עטליכע מינוט אַרום זענען אונזערע שטאָלצע אינדיאַנער. דאָס געליעבטע פאָר פאָלק, געלעגען אויף דער ערד, ווי צוויי פשוט'ע געקוילעטע אינדיקעס. זיי האָבען אַרויפגעלייגט איינס אויף דאָס אַנדערע זייערע איבערגעשניטענע נאַך וואַרעמע העלזער און האָבען אויסגעזעהן פון דער ווייטען, ווי זיי שלאָפען און חלום'ען זיסע גאָלדענע חלומות. אויף זיי איז געזאָגט געוואָרען דער פסוק:

„הנאהבים והנעימים
בחייהם ובמותם
לא נפרדו.

די ליעבע און געטרייהע!
סיי ביי'ם לעבען, סיי ביי'ם טוידט
האָבען זיך נישט געשיידט."

כפרות.

כַּפָּרוֹת.

א.

דעם ערשטען טאָג ראש השנה נאָך, אַז דער עולם איז געגאַנגען צו תשליך, האָט מען געקאַנט בעמערקען אַ מחנה עופות, היהנער, אַלטע קוואָקעס און יונגע היהנדליך מיט האָהנעכלעך לויפען אין די הינטערגעסלעך, אויסגעצויגען די קעפּלעך, מאַכען פּאָלקעס, הויבען פּיסלעך, שפּרינגען אונטער עפּעס מיט אַ מין אימפּעט, און אַלץ אַהין, וויַיט אונטערן שטאָדט אַרוים. אַ חדוש איז דאָס געוועזן, נאָר קיינעם איז נישט איַינגעפאַלען אָפּשטעלען זיך נאָך קוקען, וואו אַהין לויפען דאָס די דאָזיגע נאַרישע עופות.

ערשט שפּעטער, אין די עשרת ימי תשובה אַריַין, האָט מען אָנגעהויבען זיך אַרומקוקען, אַז די שטייגען זענען אָפען און וואו ס'איז געוועזן ערגעץ אַן עוף איז דאָס אַרויסגעפלויגען – און גיי זוך מיך! איז געוואָרען אַ גוואַלד: „סטיַיטש, מיט וואָס וועט מען שלאָגען כפּרות?" איבערהויפּט האָבען איַינגעליַיגט די וועלט די וויַיבער; פאַר אַ וויַיסע כפּרה וועט איַיך אַ וויַיב זיַין די כפּרה. זי מעג זיַין אַפילו אַ „מאַדאַם", מיט אַ הוט און מיט אַ פאַרטעפּיאַן... משוגענער וויַיז זענען זיי געלאָפען אין מאַרק אַריַין, גריַיט געוועזן צאָהלען אין טאָג אַריַין, אַבי צו קריגען כפּרות, אויב נישט קיין וויַיסע הוהן, לאָז זיַין אַ ראַבע, אַ שוואַרצע, לאָז זיַין אַ רויטער האָהן – אַבי אַ כפּרה... און ווי אויף צו להכעיס איז נישט געוועזן אין מאַרק, איהר זאָלט זאָגען אַן עוף אויף אַ רפואה. דאָס הייסט ס'איז געוועזן עופות אין מאַרק, נאָר נישט אַזעלכע, וואָס מען זאָל מיט זיי קענען שלאָגען כפּרות. צום בייַשפּיעל קאַטשקעס זענען געוועזן מיט גראָבע פּופּקעס, גענז מיט פעטע בייַכלעך, אינדיקעס, אָנגעבלאָזענע מיוחסים מיט אַראָפּגעלאָזענע שנאָבלען, וויַיסע, רייַנע אומשולדיגע

טײַבעלעך האָט מען געכאַפּט און אַרויסגעטראָגן אויף צו פֿאַרקויפֿן. ס׳איז אָבער אַלץ נישט דאָס, וואָס מע באַדאַרף. אויף כּפּרות דאַרף מען עופֿות, און קיין עופֿות איז נישטאָ, חאָטש נעמט לייגט זיך און שטאַרבט!

וואו זענען אַהינגעקומען אַלע עופֿות?

לײַענט, זײַט מוחל, ווײַטער, וועט איר הערן שיינס.

ב.

העט ווײַט אונטערן שטאָדט, אַזש אויף יענער זײַט מיהלען, האָט זיך געטאָן חושך; דאָס גאַנצע פֿעלד איז געווען פֿול מיט היהנער, העהנער, אַלטע קוואָקעס און קליינע היהנדלעך. דאָס קרייען פֿון די העהנער, דאָס קוואָקען פֿון די היהנער און דאָס פּישטשען פֿון די קליינע היהנדלעך איז געווען אַזוי גרויס, אַז מע האָט געקאָנט טויב ווערן. אַלע האָבן זיך געשטופּט און געקוועטשט אַהין אויבן אָן. און דאָרט אויבן אָן ליגט אַן׳אַלטער אויסגעהאַקטער בוים און אויף דעם דאָזיגן אַלטן אויסגעהאַקטן בוים פֿליהט אַרויף גאָר אַ יונגער האָהן, טהוט אַ פּאַטש מיט די פֿליגעל און הויבט אָן צו קרייען.

— קוקאַריקו, רבותי! הערט צו, וואָס איך וועל אײַך זאָגן! אײַך איז ידוע דער שענדליכער מנהג פֿון בעלי בתּים: אַלע יאָהר, אַז עס קומט אין דער צײַט, פֿאַלט אָן אויף אונזערע בעלי בתּים און אויף די בעלי בית׳טעס עפּיס אַ מהומה: דער שוואַרצער יאָהר זאָל זײ וויסען! זײ חאַפּען אונז פֿון די סידעלים, שלעפּען אונז אַרוים אײַנציגווײַז פֿון די שטײַגען, בינדען אונז און דרעהען אונז איבערען קאָפּ, בעבען עפּעס בשעת מעשה פֿון אַ סדור, דער רוח ווייסט זײ וואָס, און טהוען אונז אַ שלײַדער אונטערן טיש און נעהמען און טראָגען אונז אַוועק צום שוחט און דאָרט מאַכט ער אונז די שפּיעל, — עס ווערט אָנגערופֿען בײַ זײ „כּפּרות״... געפֿעלט אײַך אַזאַ ביסעל אַן׳עובֿדא? וואָס זאָגט איהר אויף דעם בזיון? ברידער! ביז ווי לאַנג נאָך וועלען מיר שווייגען? צײַט מיר זאָלען מאַכען אַן׳עק מיט דעם שענדליכען מנהג פֿון כּפּרות! לאָמיר זיך שטעלען אײַן מאָל פֿאַר אַלע מאָל: וואָס איהר ווילט טהוט מיט אונז, קיין כּפּרות וועלען מיר בײַ אײַך נישט זײַן, אוים כּפּרות!

— קאָקאָקאָ! — חאַפּען אונטער אַלע עופֿות מיט אַמאָל — אוים כּפּרות!

— קוקאַריקו! געדענקט זשע, געטרײַע ברידער און ליבע שוועסטער, צו זענט איהר בעוואָרענט אין זיך, אַז איהר ווערט בײַשטעהן קעגען דעם נסיון? צו ווערט איהר זיך נישט לאָזען פיהרען אין באָד אַרײַן? מע ווערט זיבער קומען און פאָרלעגען אײַך פראַסע, אָדער הירזש, און איך קאָן דאָך אײַך, זולל וסובא'ניקעס, אַז פאַר אַביסעל פראַסע און פאַר אַ הירזשל, ווערט איהר אַוועקגעבען דרײַ שאָק אײַער...

— קאַ — קאַ—קאַ! חס ושלום! מע זאָל אונז געבען גאָלד! קאַ-קאַקאַקאַ!

— קוקאַריקו! געדענקט־זשע נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל: איהר זאָלט זיך האַלטען שטאָל און אײַזען! און טאָמער ווערט מען אײַך ווען חאַפּען, זאָלט איהר זיך נישט לאָזען. די אויגען זאָלט איהר זיי אויספּיקען. איהר זאָלט זיך נישט לאָזען, איהר הערט! אַנ'עק! אַ סוף! אוים כפּרות!

— קאַקאַקאַ! קאַקאַקאַ! אוים כפּרות!

ג.

און אין שטאָדט איז געווען חשך. אַ רעש, אַ טומעל, אַ גערודער. די גאַנצע וועלט האָט זיך געוויגט, בעלי בתּים האָבען אָפּגעשטעלט אײַנס דאָס אַנדערע, גערעדט, געקנײַטשט מיט די פּלײַצעס, געמאַכט מיט די הענד.

— וואָס זאָגט איהר דערויף?

— יאָ, אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע!

— אַזאַ מעשה טרעפט זיך איין מאָל אין טויזענד יאָהר!

אַזוי האָט מען געשמועסט אין שטעדטיל און ס'איז געבליבען, אַז די ווײַבער זאָלען זיך מטריח זײַן אונטערן שטאָדט אַרוים פאַרנאַרען די עופות צוריק אין שטײַג אַרײַן. דערויף זענען זיי דאָך ווײַבער, בעלי ביה'טעס... און די ווײַבער האָבען געטהון דעם רצון פון זײַערע מאַנען: מיטגענומען מיט זיך ווער אַביסעל פראַסע און ווער אַ ביסעל הירזש, ווער אַ זיפּ און ווער אַ זאַק, און מע האָט זיך געלאָזט אונטערן שטאָדט אַרוים, צו פאַרנאַרען און חאַפּען די עופות און פאַרוואַרפען זיי צוריק אין שטײַג אַרײַן.

ציפּ—ציפּ—ציפּ—ציפּ! — האָבען די ווײַבער פאַוואָלינקע זיך צוגערוקט צו די עופות, זיך צוגעזעצט צו דער ערד און אויסגעשאָטע

זיי דאָס בּיסעל פּראָסע מיט'ן בּיסעל הירזש. — טיו - טיו - טיו - טיו...
סילא — סילא — סילא — סילא...

און נאָך אַזעלכע מינים שפּריכוואָרטער האָבען די ווייבער בּענוצט, כּדי צו פערגאַרען די עופות.

דערזעהן פּראָסע און דערשמעקט הירזש, האָבען זיך די אויס־געהונגערטע עופות אַ לאָז געטאָן און עס איז אין איין כּהרף עין דאָס בּיסעל פּראָסע מיט'ן בּיסעל הירזש אויסגעפּיקט געוואָרען, נישט געבּליבּען אַ קערענדיל אַפילו, נאָר חאַפּען האָבען זיי זיך נישט געלאָזט בּשום אופן.

אַ פּאָר ווייבּער איז אַפילו יאָ געראָטען צוזעקען עטליכע קליינע היהנדלעך מיט אַ זיפּ; האָבען זיך די עלטערע קוואָקעס מיט די העהנער איינגעשטעלט פאַר זיי, אַרויפגעפאַלען אויף די ווייבער, געשפּרונגען גלייך אין פּנים אַריין, שיער נישט אויסגעפּיקט די אויגען: די ווייבּער זענען קוים אַנטלאָפען מיט'ן לעבען.

געקומען אַהיים און דערצעהלט פאַר די מאַנען די דאָזיגע מעשה, איז צווישען די מאַנסבּילען געוואָרען זעהר אַ גרויס געלעכטער. מע האָט זיך פּשוט געקאַטשעט, געהאַלטען זיך בּיי די זייטען.

— חאַ — חאַ — חאַ — שטיות! — איהר זענט דאָך ערגער פון די עופות, כּ'לעבען; איהר האָט אַמאָל געהערט, אַז אַן עוף זאָל גובר זיין אַ מענשען? טפשות. חאַ — חאַ — חאַ —!

— ווייסט איהר וואָס? האָבען געזאָגט די ווייבער — אַז איהר זענט יאָ אַזעלכע בּריות, טאָ געהט שוין בּעסער איהר אַליין, האַלט מלחמה מיט די עופות! באַווייזט שוין איהר אַליין אייער בּריה'שאַפט!

און די מאַנסבּילען האָבען גענומען די שטעקעלעך אין די העגד און זענען אַרויסגעגאַנגען אונטערן שטאָדט זעהן, וואָס טהוט זיך דאָרטען מיט די עופות.

ד.

מאַנסבּילען זענען פאָרט מאַנסבּילען, נישט קיין ווייבער. מאַנסבּילען האָבען אין זיך גאָר אַן אַנדער'ען כּח. מאַנספּאַרשוינען!...

דערזעהן פון דערווייטענס די מחנה עופות, זענען זיי געפאַלען אויף אַן־אויבּער־הסבּרה און האָבען זיך פערגנבה'ט שטילערהייד הינטען אַרום פון יענער זייט עופות, אויפגעהויבען אַלע מיט אַמאָל די שטעקענס און אָנגעהויבען זיי טרייבען אַהיים מיט קלוגשאַפט:

— קיש — קיש! דא דאמא — קיש — קיש! קיש — קיש — קיש — קיש!...

דער „קישקיש" האט זיי אבער געהאלפען, ווי א טויטען באנקעס. די גאנצע מחנה עופות, די העהנער מיט די היהנער, די אלטע קוואקעס מיט די קליינע היהנדלעך, האבען זיך א לאז געטאן מיט אמאל צו די מאנסבילען, געשפרונגען זיי גלייך אין פנים אריין, געפיקט אין די פיאטעס, געריסען די קאפאטעס, געפליקט די בערד, בשעת מעשה געקרייט און געקוואקעט און געפישטשעט. פעדערען זענען געפלויגען אין דער לופטען ווי שניי, ס'איז געווארען פינסטער אויף דער גאס — אנ'אמת'ע מלחמה!

א סך עופות זענען טאקי אין דער דאזיגער מלחמה געפאלען טויט, צעטראטען פון זייערע אייגענע ברידער און שוועסטער און צעשלאגען פון די שטעקענס; עס זענען אבער אויך א סך מאנסבילען גע'מזיקט געווארען, פארוואונדעט, פארבלוטיגט די הענד און די פנימער; איינעם האט מען אויסגעפיקט אנ'אויג, איינעם א שטיק נאז, איינעם האט מען געלעכערט א באק, עס האבען זיך ארויסגעזעהן די באקציינער, און בלוט, בלוט האט גערונען פון ביידע צדדים. מי יודע, וואס עס וואלט געווען דער סוף, ווען די מאנסבילען ווארפען נישט אוועק די שטעקלעך, פארקאטשען נישט די פאלעס און לאזען זיך נישט לויפען הענדום פענדום צוריק אין שטאדט אריין.

דערזעהן די צעשלאגענע, צעבלוטיגטע בעלי בתים מיט די צע־פליקטע קאפאטעס — זענען די ווייבער געווען מלא גדולה.

— נו, פאר וואס לאכט איהר נישט א צונד? בריות! מאנסבילען! זכרים! מאנספארשוינען!...

ה.

„אז מע קאן נישט אריבער מוז מען ארונטער", אזוי האבען געזאגט די בריות די מאנסבילען, געווען צופרידען, וואס גאט האט זיי צוגעשיקט א גלייך ווערטיל, און מע האט זיך צענויפגעזאמעלט ביים רב אויף אנ'אסיפה, לאנג גערעדט, געפלאפעלט און געבעבעט, און ס'איז געבליבען, מע זאל שיקען א דעפוטאציע צו די עופות און פרעגען זיי מיט גוטען: וואס ווילען זיי? אויסגעקליבען האט מען געוועהנטליך די נגידים מיט בעלי בתים חשובים, מיט די רבנים, מיט די דיינים און חזנים און מיט

די שוחטים, און מע איז אַרויס אונטערן שטאָדט שוין אָהן כלי־זיין אָהן שטעקענס, און דער רב האָט זיך אַרויסגעשטעלט אויף צופֿריהער און האָט אויסגערופֿען צו די עופֿות בזה הלשון:

— שמעו נא, רבותיים, הערט אוים, עופֿות! זאָגט, וואָס ווילט איהר? זאָגט, מיר הערען אייך מיט קאָפּ, און אויב אייער פֿאַרלאַנג איז נאָר מיט אַ גאַנג, וועט מען אייך געוויס ממלא זיין, אם ירצה השם.

איז געוואָרען אַ געשריי צווישען די עופֿות מיט אַ קריי־ערײַ און מיט אַ קוואַקערײַ און מיט אַ פֿישטשערײַ, אַז מע האָט נישט געהערט אַ וואָרט; רופֿט זיך אָן צו זיי דער רב:

— ווײַסט איהר וואָס, עופֿות? פֿון אײַער שרײַען, וואָס איהר שרײַט דאָ אַלע אין אײַנעם, וועט קיין גוטס נישט אַרויס. אמעהר, פֿאָלגט מיך, אָט האָט אונז דער עולם אויסגעקליבען פֿאַר שתדלנים, דעפּוטאַטען — קלויבט אײַך אויך אויס פֿון זיך אַ דעפּוטאַציע, נאָר עפּעס פֿײַנע לײַטישע עופֿות, ס'זאָל זײַן, מיט וועמען צו רעדען אַ וואָרט. געפֿינען זיך ניט בײַ אײַך אַ פּאָר אינדיקעס, גענז אָדער קאַטשקעס?

— האָל — דער! האָל — דער! האָל — דער! — האָט זיך אָנגערופֿען אײן־און־אײַנציגער אינדיק, וואָס האָט זיך פֿאַרשלעפּט אַהער מיט די עופֿות און האָט זיך אָנגעבלאָזען ווי אַ מחותן, אַראָפּגעלאָזען דעם שנאָבעל, באַוויזען, אַז ער איז דאָ און איז גרייט צו זײַן אַ שתדלן פֿאַר קהל.

— גאָ — גאָ — גאָ! — האָט זיך געלאָזט הערען אַ קול פֿון אַן אַלטען גאָנער און איהם האָבען אויך געהאָלפֿען דאָס גאַנצע בינטעל געגנז, זײַנע קעבס־ווײַבער.

— קוואַ! קוואַ!! קוואַ!!! — האָבען אונטערגעכאַפּט עטליכע קאַטשקעס, מוראדיגע שרײַערינס, צו באַווײַזען, אַז זיי זענען אויך דאָ צווישען די עופֿות. איז אָבער אַרויסגעשפּרונגען אַ האָהן אַן עזות פּנים און האָט אויסגעשריגען:

— קוקאַריקו! עופֿות! אויב איהר ווילט, מע זאָל אײַך פֿערקויפֿען פֿאַר אַ קאַרץ האָבער, זאָלט איהר זיך איבערגעבען אין די הענד פֿון די דאָזיגע אָנגעבלאָזענע מחותנים די אינדיקעס, אָדער צו די מיוחסים די געגנז, וואָס זײַערע עלטערזיידעס האָבען אַמאָל אָפּגעראַטעוועט די שטאָדט רוים, אָדער צו די פּרעסערינס, די ספּלעטניצעס, די קאַטשקעס. מיט זיי שלאָגט מען קיין כּפּרות נישט, טאָרען זיי נישט מישען זיך! עופֿות זענען מיר, כּפּרות שלאָגט מען מיט אונז, באַדאַרף מען אונז קלויבען פֿאַר דעפּוטאַטען!

— קאָ — קאָ — קאָ — קאָ! אמת, אמת, ווי מיר היהנער זעגען! — האָבען אונטערגעהאַלטען אַלע עופֿות אין איין קול, און עס איז געוואָרען נאָך אַ גרעסער געשריי מיט אַ גרעסערען טומעל; די עופֿות האָבען געגאַטשעט אַלע אין איינעם, געשפרונגען איינס אַקעגען דאָס אַנדערע, געפּיקט זיך אין די קעפּליך, אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז עס איז אַרויסגעטרעטען פֿון זיי אַ דעפּוטאַציע: אַ צוויי־דריי גאַלגאַנסקי העהנער מיט היבשע בערד, און אַ פּאָר שענע געוועהנטליכע היהנער און עטליכע יונגע האָהנלעך גרויסע שרייערס מיט נאָר יונגע קולכלעך.— און צווישען ביידע דעפּוטאַציעס האָט זיך אָנגעהויבען אַ געשפּרעך, וואָס ווערט באַשריבען אין קאַפּיטעל ו.

ו.

די בעלי בתים: בכן זאָגט וואָס ווילט איהר, היהנער? רעדט ווערטער!

די עופֿות: וואָס זאָלען מיר ווערען? מיר ווילען נישט זיין פּאַר אייך די כּפּרה, מיר געבען אייך אַוועק אונזער פֿלייש, אונזערע פֿעדערען, אַלץ וואָס איהר ווילט, נאָר קיין כּפּרות זאָלט איהר מיט אונז נישט שלאָגען!

די בעלי בתים: סטייטש, מיר זענען דאָך עפּעס יודען, מיר מוזען דאָך שלאָגען כּפּרות!

די עופֿות: אַזוי גאָר? וואו שטעהט דאָס געשריבען?

די בעלי בתים: וואו ס'שטעהט געשריבען? וואָס איז שייך, הם... וואָס איז אייער עסק, וואו סע שטעהט געשריבען? ס'איז ביי אונז אַ מנהג ישן, אַן'אַלטער מנהג פֿון קדמונים; מאָדנע עופֿות איהר זענט! אַז מ'קו'לעט אייך אַזוי און מ'בראָט אייך און מ'עסט אייך איז אייך גרינגער? וואָס אַרט עס אייך, אַז יודען פֿאַרדינען מיט אייך אַ מצוה?

די עופֿות: פֿאַרהאַן ביי אייך זעקס הונדערט דרייצעהן מצוות.

די בעלי בתים: און דאָס, וואָס מע זאָגט מיט אייך דריי מאָל „בני אדם" איז ביי אייך גאָר נישט?

די עופֿות: איהר זאָלט אַזוי וויסען פֿון געבראָטענס, ווי מיר וויסען, וואָס ביי אייך אין בני אָדם טהוט זיך!

די בעלי בתים: און די ברכה, וואָס דער שוחט מאַכט אויף אייך?

די עופות: לאז ער בעסער מאַכען אַ ברכה אויף אַ דונער!

די בעלי בתים: און דאס, וואס יודישע קינדער פאַרפאַסטען זיך און פאַסטען אָפּ מיט אייך אַזאַ הייליגען תענית ווי יום כפור?

די עופות: וואס זשע איז עפּעס געפאַלען דער גורל אויף אונז, אָרעמע עופות? ווינציג פוילע גענז, פעטע קאַטשקעס מיט גראָבע בייכלעך, אינדיקעס מיוחסים דרעהען זיך אַרום ביי אייך אויף דער וועלט, וואס טהון טהוען זיי גאָר נישט, נאָר מע פרעסט און נאָר מע זויפט און מע פּאַליאַסקעט זיך אין אַלע קאַליזשעס?...

די בעלי בתים: גענז קוילען מיר חנוכה און פרעגלען פון זיי שמאַלץ אויף פסח, קאַטשקעס בראַטען מיר אַזוי, אינדיקעס האָדעוועז מיר אויף יום טוב, און אייך דאַרפען מיר אויף כפרות. זייט זשע נישט קיין עזות פנים'ער. עס רעדען נישט מיט אייך קיין יונגלעך, עס רעדען מיט אייך עפּעס בעלי בתים, רבנים, דיינים שוחטים!

די עופות: שוחטים? קוילערס? — קאַ — קאַ — קאַ! אַ מיתה משונה זאָל קומען אויף אַלע שוחטים פון דער גאַנצער וועלט! אַנו, גיט אונז נאָר אַהער אַ פּאָר שוחטים!...

די בעלי בתים: איהר זענט קענגען דעם מנהג־העו"ם? איהר ווילט מאַכען אַן איבערקערעניש אין דער וועלט? איהר ווידערשפעניגט? איהר זענט מורד במלכות?... איהר וועט אונז האָבען צו־געדענקען!...

די עופות: אַזוי? אַי־אַי־אַי! וואס וועט איהר אונז טהון? איהר וועט אונז אודאי מסר'ן? לאָדען צום „ונתנה תוקף"? געהט־זשע אייך געזונטערהייט! קאַ — קאַ — קאַ! — קאַ — קאַ — קאַ — קאַ!

און ס'איז געוואָרען אַ קוואָקעריי צווישען די היהנער, און די העהנער האָבען אָנגעהויבען צו קרייען אויף קולי קולות, אז מע האָט דעם „קוקאַריקו" געקאָנט הערען פאַר צעהן מייל אַרום און אַרום.

ז.

און די בעלי בתים האָבען אָפּגעטרעטען אַ ביסעל אויף אַ זייט, זיך געשושקעט, געסוד'עט, געעצה'ט: וואס טהוט מען? און ס'איז געבליבען מע זאָל נאָך אַמאָל אַ פּרוב טהון רעדען מיט די ווייסע חברה'־ביקעס, זיי צוזאָגען עפּעס אַ לעקעכל, טאָמער וועט מען פּאָרט ביי זיי

עֶפּעֶס פּועל'ן, חאָטש וואָס נישט איז; לאָז זיין אַ כפּרה אויף צווייען, אויף דרייען, אַבי אַ כפּרה. און דער רב האָט זיך אַרויסגעשטעלט אויף צו פֿריהער און האָט ווידער אַ מאָל אויסגערופֿען צו די עופֿות:

— שמעו נא רבותים, הערט אויס עופֿות, וואָס מיר ווילען אייך זאָגען. די מעשה דערפֿון איז אַזוי: מיר וואָלטען מיט אייך איינענטליך גאָר נישט באַראַפּט אַזוי פֿיעל איינטענה'ן. מיר זענען דאָס גאָר נישט געוועהנט געוואָרען אפֿילו; איהר מעגט אונז גלויבען אויף נאמנות, אז מיר האָבען צו אייך גענוג מיטלען, ווי אַזוי מיר זאָלען אייך נעהמען מיט געוואַלט; נאָר אַזוי ווי די צייט איז שוין זעהר קורץ, ס'איז שוין באַלד ערב יום כפור, און מיר קענען חלילה בלייבען אָהן כפּרות, לכן געבען מיר לגאַטעס...

— קוקאַריקו?!... לגאָטעס! — האָט אויסגעצויגען איינער אַ האָהן אַ ווייסער־חברה'ניק, און צווישען די היהנער איז געוואָרען אַ קוואָקעריי: „קאָ — קאָ — קאָ — לגאַטעס, לגאָטעס!...” און דער רב האָט זיי געגעבען צו פֿאַרשטעהן, אינ'ם נאָמען פֿון די בעלי בתים, וואָס פֿאַר לגאָטעס מע גיט זיי, די עופֿות הייסט עס:

לגאָטע נומער איינס: אַ טאָג פֿאַר כפּרות שלאָגען זאָל מען געבען די עופֿות עסען און טרינקען גלייך, ווי נישט זיי מיינט מען...

לגאָטע נומער צוויי: בשעת שלאָגען כפּרות און זאָגען „בני אָדם” זאָל מען נישט דרעהען מיט די עופֿות משוגענערווייז און נישט אָבּ־חאַפּען אויף דער גיך דעם „זה כפּרתי, זה חליפֿתי, זה תמורתי”... נאָר פֿון דער גרינג, פּאַוואָלינקע: „זה כפּ־רתי, זה חלי־פֿתי, זה תמו־רתי”...

לגאָטע נומר דריי: אָפּגעשלאָגען כפּרות, זאָל מען נישט וואַרפֿען די היהנער אונטערען טיש, ווי ביז אַהער; נאָר פּאַוואָלינקע אַוועק־געלייגט און אַוועקגעטראָגען צום שוחט.

לגאָטע נומער פֿיער: בינדען זאָל מען זיי נישט פֿאַרליבווייז, ווי ביז אַהער, נאָר איינציגווייז, איטליכעס עוף באַזונדער, וואָרום נישט אַלע עופֿות זענען גלייך בכאַראַקטערין, טרעפֿט אָפֿט מאָל, אז מעפּיקט זיך און מעבלוטיגט זיך איינס דאָס אַנדערע געבונדענערהייט.

לגאָטע נומער פֿינף: פֿליקען זאָל מען די עופֿות נאָכ'ן קוילען, נישט פֿאַרין קוילען, ווי אַנדערע זענען זיך נוהג אין אַ סך ערטער.

לגאָטע נומער זעקס: בשעה דער שוחט נעהמט דאָס עוף צווישען

די פּיס און פאַרדרעהט דאָס קעפּיל אַרויף...

– קוקאריקו! געפעלט אייך אַביסעל לגאָטעס?!...– אַזוי האָט אויסגעשריגען אַ יונגער האָהן אַן׳עזות פּנים און נאָך איהם די איבּעריגע אַלע עופות האָבען געקרייט און געקוואָקעט: קאָ–קאָ–קאָ! גענוג לגאטעס!... אין דער ערד אַריין די בּעלי בּתּים מיט זייערע, לגאָטעס...

און די עופות האָבען זיך אַלאַז געטהון אַלע צו די בּעלי בּתּים, און די בּעלי בּתּים, עס זאָל זיי צו קיין שאַנד נישט זיין, האָבען אַ פּנים פאַרשטאַנען, מיט וואַס דאָס שמעקט, האָבען זיי גענומען די פּיס אויף די פּלייצעס און – מאַרש צוריק, צוריק, אַהיים, אַמליבער אין זיין רוה אַריין.

* *

*

אָט אַזוי האָט זיך אויס געלאָזט דער דאָזיגער וואונדערליבער סטרייק פון די עופות.

פון דעמאָלט אָן... קוילעט מען זיי טאַקי אַפילו אַזוי ווי פריהער; יאָ. מע פליקט זיי, און מע שניידט זיי, און מע קאָכט זיי, און מע בּרענט זיי, און מע פּרעגעלט זיי, און מע דערלאַנגט זיי צום טיש אונטער אַלערליי סאָאוסען און פּאָטראַוועס, אַלסדינג אַזוי ווי פריהער; נאָר–קיין כּפּרות מיט זיי שלאָגט מען נישט, און קיין „בּני אָדם" מיט זיי זאָגט מען נישט... פע! אויס כּפּרות!...

דער מנהג, פאַרשטעהט איהר מיך, איז געוואָרען אויס מנהג...

אַ פּנים ס׳איז נישטאָ קיין אייביגע זאַך אויף דער וועלט?...

אַלעס בּיז אַ צייט, אַלעס בּיז אַ צייט! – – – – – – – – –

– – – – – – – – – – – – – – – –

– – – – – – – – – – – – – – –

– – – – – – – – – – – – – – – –

די ערשטע נאכט פסח
אויף דער מלחמה.

די ערשטע נאַכט פּסח

אויף דער מלחמה.

דאָרט אויפ'ן גרויסען ברייטען ווייסען פעלד פונ'ם גרויסען ברייטען אלטען לאַנד, וואָס מע רופט דאָס מאַנזשוריע, ציהט זיך אַ לאַנגע שמאָלע סטייגע פון צוויי דינע שווארצע שנירלאך, — דאָס איז די גרויסע סיבירער אייזענבאַהן, וואָס לויפט באַרג-אַראָפּ איבער דעם ברייטען ווילדען אזיען, העט ווייט, צום ים, אזש קיין קוואַנדון, ביז דער שטאָדט פאָרט-אַרטור.

די באַהן ציהט זיך און אויף איהר לויפען טאָג ווי נאַכט לאָקאָמאָטיווען, איינס נאָך דאָס אַנדערע לויפען זיי און לאָזען זיך הערען מיט אַ פייפען און מיט אַ טראַסקען, שלעפען גאַנצע שורות וואַגאָנעס מיט מענשען, פערד, געוועהר און עסענוואַרג פאַר די מענשען און פאַר די פערד.

ס'איז נאַכט, די ערשטע נאַכט פון פּסח.

מיר קוקען אריין אין איינעם פון די וואַגאָנעס. ער איז פול אָנגעשטויסען מיט סאָלדאַטען, אויסגעמוטשעט פון דער לאַנגער נסיעה און איינגעמידט פונ'ם טאָג זענען די סאָלדאַטען שטיל. ווער סע זיצט אויף די קאָרטעטשקעס אויף דער בריק און פאַרציהט זיך מיט אַ שטיקעל פּאַפּיר, מיינט אַז ער רויכערט אַ „ציגאַרקע", און ווער סע ליגט אויסגעצויגען אויף דער באַנק מיט'ן פנים אַרויף און פייפט

שטילערהייד, און פונ׳ם פײַפען לאָזט זיך הערען איין אומעט, א טרויער, א גרוס צו דער ווײַטער-ווײַטער היים, צו דעם ווײַטען-ווײַטען דאָרף, וואו די ערד איז שוין געוויס לאַנג אָפּגעריינעגט פונ׳ם שניי און סע שמעקט שוין דאָרט [illegible]ויס מיט גרינס, און א געזאַנג הערט זיך דאָרטען פון דערווײַטען, דאָס זינגען מסתמא די שיקסעס זייערע שענע ליבע זיסע לידער, רײַסען זיך די גאָרגלען, און עס דאַכט זיך איהם, אַז ער הערט גאַנץ גוט זייער געזאַנג און ער פײַפט זיי נאָך.

באַזונדער, אין א זײַט, אויף דער באַנק נאָהינט צו דער לאַנטערען, זיצען צוויי סאָלדאַטען, איינער איין עלטערער מיט איין אונטער-געגאָלטער שוואַרצע באָרד, דער אַנדערער א יונגערער מיט א קליין געל בערדיל, און חאָטש זיי טראָגען ביידע הויכע גרויסע סיבירסקע שמויסיגע היטלען, דאָך דערקענט מען אין זייערע בלייכע פנימער, אין זייערע ווײַסע הענד און שוואַרצע אויגען, אַז זיי זענען פון אונזערע, פון אַחינו בני ישראל.

זיי זיצען ביידע איבער איין סדור׳ל, קוקען שטאַרק אַרײַן, און שאָקלען זיך, און זאָגען עפּיס שטילערהייד, נאָר מיט א נגון. זיי זאָגען און זאָגען און שטעלען זיך אָפּ אַלע מאָל און רעדען צווישען זיך שטילערהייד, און הויבען ווידער אָן צו זאָגען מיט א נגון.

דאָס זאָגען זיי די הגדה, דאָס ריכטען זיי אָפּ דעם סדר דאָ אין וואַגאָן, זינגען מיט א נגון, מיט יענעם בעקאַנטען נגון, וואָס דאָרט אין דערהיים, נאָר שטיל, קוים קוים וואָס מע הערט: „מצה זו שאָנו אוכלין על שום מה—מה—מה?" — ס׳זאָל חאָטש זײַן דאָ ביי אונז א שטיקעל מצה! — רופט זיך אָן איינער, דער יונגערער, מיט א זיפץ, און דער עלטערער ענטפערט איהם האַלב אויף רוסיש:

— דוראַק! אין א מלחמה איז מען סוואָבאָדנע, פּטור, פּטור פון אַלץ.

— וואָס-זשע זאָגען מיר די הגדה?

— דליא וואָספּאָמינאַניא, אַז ס׳איז פּסח דאָרטען... ביי אונז... אין דערהיים...

דער יונגערער פאַרטראַכט זיך. די ליבע זיסע ווערטער: „פּסח"... „דאָרטען"... „ביי אונז"... „אין דער היים"... גיסען זיך אַרײַן צו איהם ווי א שטראָם גלײַך אין האַרצען אַרײַן און פון דאָרטען צעגיסען זיי זיך איבער׳ן גאַנצען לייב, איבער אַלע אברים, און פילען איהם אָן מיט א נײַעם אומעט און מיט א שרעקליך בענקען א היים, נאָך

מעהר ווי פריהער, — און זיין נשמה רייסט זיך ארויס אויף א מינוט ביי איהם פונ'ם גוף און פליהט זיך דורך א הין, א הין, אין א קליין שטעדטעלי פון בעסאראביע... דאס שטעדטיל איז גרויס ווי א גענויע און מע רופט דאס האלאנעשטי, און א בלאטע איז דארט א צינד ביז'ן גארטעל, און ארימע לייט וואוינען דארטען פארהאן, אוי ארימע לייט! און איין איינגשאפט איז דארט, מיט איין עפוש, מיט א דערשטיקע־ניש — זאל גאט שומר ומציל זיין! נאר ווי ליעב און ווי טייער איז דאס ביי איהם! און דוקא אט דאס דאזיגע קליינע ארימע, בלאטיגע, איינגע, פאר'עפוש'טע האלאנעשטי! אויב ס'איז דא ערגיץ א גן עדן, טראכט ער זיך, א גן עדן התחתון אויף דער וועלט איז דאס געוויס האלאנעשטי!

און וואס איז דאס חדוש? ער איז דארטען געבוירען, אויפגע־צויגען און אויסגעוואקסען. דארטען האט ער איבערגעלאזט טאטע מאמע, שוועסטער און ברידער, פריינד און גוטע פריינד. וואס טוען זיי אצינד? זיי ריכטען אודאי אפ דעם סדר און טראכטען איצטער אודאי וועגען איהם. געוויס וועגען איהם. זיי קלערען זיך: „אוי וועה, גאט ווייסט, וואו איז אצינד אונזער ארימער לייבקע נעבאך!...

— פאשאל דאלשע! פאר וואס זאגסט דו נישט, מאלאקאסאס?... מונטערט איהם דער עלטערער מיט א שטורק אין זייט אריין און זינגט שטילערהייד מיט'ן זעלבען נגון: „מרור זה שאנו אוכלין על שום מה־ה־ה?"

— חאטש מרור א ביסעל זאל דא זיין! — רופט זיך אן לייבקע מיט א ביטער שמייכעל, און ווארפט א קוק אויף זיין עלטערען חבר, וואס מע רופט איהם ירחמיאל, און ירחמיאל ענטפערט איהם העכער האלב אויף רוסיש, ווי זיין שטייגער איז: — טשעפוחא! זאטשעם טיעביע מרור? און ער האקט די הגדה ווייטער: „על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרי־־־ים!"

און ירחמיאלס קאפ איז איצטער נישט אין מצרים, נאר אין דער־היים ערגעץ אין מאלאראסיע, אין מאלאפערעשטשפענע, ביי זיין ווייב און קינדער, און עס שטעלט זיך איהם פאר דאס געזעגענען זיך מיט זיי פאר זיין אוועקפאהרען, ווי אזוי ער האט אלעמען געוואלט בארוהיגען, איינרעדען, אז זיי זענען „טרוסען", אז א מלחמה איז גאר נישט אזוי מסוכן, ווארום פונקט אזוי ווי איך קען גע'הרג'עט ווערן פון יענעם, אזוי קען יענער געהרג'עט ווערען פון מיר, דאס איז גומער איינס.

והשנית בין איך דאָך עפּעס, זאָגט ער, אַ סאָלדאַט, וואָס האָט געדינט דעם קיסר פינף יאָהר וויעראָיו אי פּראַוודאָיו, איז חי באַלד, זאָגט ער, דער שונא איז אָנגעפאַלען אויף אונזער לאַנד, טאָר איך נישט קוקען אויף קיין זאַך און בעדאַרף, זאָגט ער, געהן שלאָגען זיך „דאָ פּאָסליעדניי קאַפּלי קראָווי"!

אַזוי לאָזט אוים אויף רוססיש ירחמיאל, וואָס האָט אין די פינף יאָהר פון דער דינסט זיך אויסגעלערנט רעדען העבער האַלב אויף רוסיש. נאָר אַז ס'איז געקומען צו „דער לעצטער קאָמעדיע", אַז ער האָט זיך גענומען קושען מיט די קינדערלעך און די קינדערלעך האָבען זיך צעוויינט אויף אַ קול, און דאָס קליינינקע איציקעל האָט איהם אַרומגעכאַפּט ווי אַ שלייגעל און האָט זיך צעשריגען: „טאַטע! ניטע געה מלחמה!"... און דאָס ווייב איז געפאַלען חלשות, האָט ירחמיאל שוין מעהר נישט געקענט איינהאַלטען זיך און האָט זיך קוים אַ לעבעדיגער אַרויסגעריסען פון זייערע הענד און איז אַנטלאָפען, — און קוים איז ער אַריין אין וואַגאָן אַריין מיט די איבריגע סאָלדאַטען, אַזוי האָט ער אַראָפּגעוואָרפען פון'ם קאָפּ די היים מיט'ן ווייב מיט די קינדער, וואָרום ער געהט אין דער מלחמה אַריין פאַר'ן קיסר און פאַר'ן לאַנד, — „זאַ צאַריאַ אי אָטיעטשעסטוואָ!".

אַזוי לאָזט אוים ירחמיאל מיט גדלות און די שוואַרצע גלאַנצענדיגע אויגען זיינע צינדען זיך אָן בשעת מעשה מיט אַ מאָרגעם פייערל, וואָס זיין חבר לייבקע האָט דאָס ליעב צו זעהען. עס געפעלט איהם, נאָר ער פאַרשטעהט דאָס נישט. ירחמיאל איז אַ געניטער, איין אויסגעדינטער סאָלדאַט, און ער, לייבקע פון האָלאָנעשטי, איז אַ נאַר וואָס אָפּגעגעבענער, אַ „נאָוואָבראַנעץ", וואָס מע האָט איהם געבראַכט אַהער שוין לאַנג מיט אַ גאַנצער פּאַרטיע „נאָוואָבראַנצים". איז ער אויפ'ן וועג פאַרשלאָפּט געוואָרען, אָפּגעלעגען כמעט אַ חודש אין שפּיטאָל; און אַז ער איז געזונד געוואָרען, האָט מען איהם אַריינגעזעצט אַהער אין דעם וואַגאָן, און דאָ האָבען זיך די צוויי יודען גיך בעקאַנט, געוואָרען חבר, אויסדערצעהלט זיך איינער דעם אַנדערן זייערע ביטערע הערצער, געוואָרען נפש אַחת. לייבקע באַריהמט זיך פאַר ירחמיאל'ן, אַז מע האָט איהם מיטגעגעבען פון דערהיים אַ סדור'ל מיט אַ פּאָר תפילין, קליינע תפילים'לעך, און ירחמיאל באַטראַכט דאָס סדור'ל מיט די קליינע תפילים'לעך און זאָגט, אַז דאָס סדור'ל וועט צונוץ קומען באַלד אויף פּסח, ס'איז פאַרהאַן אין דעם די „הגדה", און אויף די

תפלים׳לעך, זאָגט ירחמיאל, איז ער איהם מקנא, וואָרום טאָמער שיסט מען איהם וועט ער חאַטש קומען צו קבר ישראל... און איהם, ירחמיאל׳ן, האָט מען מיטגעגעבען אלסדינג, מלבושים, גרעט, וואַרימע חאַלינקעס נאָר דאָס נישט. ער איז איהם מקנא אויף די תפילים׳לעך!

לייבקעס בלייכער פנים ווערט נאָך בלייכער און זיינע גרויסע אויגען ווערען נאָך גרעסער און ער פרעגט ביי זיין עלטערען געניטען חבר ירחמיאל:

וואַ-וואָס הייסט ער וועט קו-קומען צו ק-קבר ישראל?

און זיין עלטערער געניטער חבר ירחמיאל גיט איהם צו פאַר־שטעהן, אז בשעת מלחמה בעהאַלט מען הונדערטער געהרגעטע אין איין גרוב, און אלע מיט׳ן גאַנטאַן, איז ווי באַלד א יוד האָט מיט זיך א פאָר תפילין, הייסט דאָס שוין גלייך ווי געקומען צו קבר ישראל.

לייבקע קוקט אויף זיין עלטערען געניטען חבר, אויף ירחמיאל׳ן, און וואונדערט זיך אויף זיין קאלטבלוטיגקייט, ווי ער רעדט פונ׳ם טוידט! לייבקע, א פראָסטער אָרימער בחור א בעל מלאכה, פאַר־שטעהט נישט זיין חבר ירחמיאל׳ן, וואָס ער געהט מיט אזא שמחה אויף דער מלחמה. ירחמיאל פרובט זיך איהם געבען צו פאַרשטעהן מיט׳ן שכל, נאָר לייבקעס קאָפּ קען דאָס נישט משיג זיין. זיין מוח קען נישט איבערקאָכען איין זאַך:

— מילא — זאָגט צו איהם לייבקע — דאָס, וואָס דו זאָגסט מיר ס׳איז א חוב אויף יעדען מענטשען דאָס פאַרשטעה איך נאָך; אָבער פרעהען זיך וואָס דאַרף מען? וואָס איז, א שטייגער, די גדולה?

— בהמה! — זאָגט איהם ירחמיאל און פרובט זיך איהם געבען צו פאַרשטעהן, אז ער איז צופריעדען שוין דערמיט אליין, וואָס ער, א יוד ירחמיאל, איז גלייך מיט אלעמען, וואָס ער, א יוד ירחמיאל, איז דעם קיסר׳ס א מענטש; וואָס ער, א יוד ירחמיאל, קען ארויס־בעווייזען פאַר דער גאַנצער וועלט זיין געטרייִשאַפט. לאָזען זיי זעהען די שונאים, אז א יוד קען אויך דינען פיין און עהרליך, אז א יוד קען אויך טראָגען זיין קאָפּ לכבוד דעם לאַנד, וואו זיינע עלטער־עלטערענס ביינער ליגען אין די קברים און וואו זיינע אייגענע ביינער וועלען אויך אמאָל ליגען אין קבר...

לייבקע קוקט אויף זיין חבר מיט גרויסע אויגען און טראַכט זיך:

„וואָס פאַר מאָדנע מענטשען די מאַלאָראָסער יודען זענען!“... און

אויך די איבעריגע סאָלדאַטלעך אין וואַגאָן קוקען אויף די יודען און חדוש'ען זיך, אויף וואָס פאַר אַ מאָדנעם לשון די יודען רעדען!...

בײַ די אַלע איבעריגע סאָלדאַטלעך אין וואַגאָן הײסען זײ „נאַשי זשידקי", נאָר לעבען לעבט מען מיט זײ דווקא גוט; מע שלאָפט אינאײנעם, מע עסט אינאײנעם און מע רויכערט אַלע אינאײנעם „ציגאַרקעס", ווי אמת'ע חברים.

אפשר האָט זיך דערפון גענומען דאָס חבר'שאַפט, וואָס אינ'ם גאַנצען וואַגאָן איז פאַרהאַן סך הכל אײנער אַ „גראַמאַטנער", וואָס פאַרשטעהט אין די קלײנע אותיות.

און דער אײנער — איז ירחמיאל.

ירחמיאל האָט מיט זיך אַ בלאַט „נאָוואָסטי", וואָס דאָרט איז בעשריבען די איצטיגע מלחמה. און דאָרט איז אויסגעמאָלט גאַנץ מאַנדזשוריע, מיט פאָרט אַרטור מיט „אונזער" פלאָט, מיט'ן לאַנד קאָרעאַ און מיט'ן לאַנד פונ'ם שונא, — אויך מיר אַ לאַנד משטײנס געזאָגט! אינ'ם דאָזיגען לאַנד אַרײן רײסען זיך דאָס די אַלע סאָלדאַטלעך, וואָלטען שוין געהרען קומען אַ הין וואָס גיכער זיך אָפרעכענען מיט'ן שונא, און ער, ירחמיאל, אויך בתוכם. ירחמיאל לײענט פאַר'ן גאַנצען עולם דאָס בלאַט און בעווײזט זײ מיט'ן גראָבען פינגער אויף דער קאַרטע און אויפ'ן לאַנד פונ'ם שונא, אויף יאַפּאָניע. — אויך מיר אַ לאַנד! יאַפּאָשקאַ! — זאָגען די סאָלדאַטלעך — מיט אײן שפײ קען מען אַזאַ לאַנד אײננעהמען, צעקוועטשען ווי אַ פליג, ווי אַ וואַנץ!

פונ'ם לײענען איז דאָס בלאַט שוין צעהאַקט און צעריבען; עס וואָלט צונוץ געקומען אויף „ציגאַרקעס", נאָר ס'איז אײן עבירה: ירחמיאל לײענט פון דאָרטען אַזעלכע „אינטערעסנע" זאַכען, אַזעלכע שענע מעשיות פון רוססישע סאָלדאַטלעך פון אַמאָל, אַמאָל, פון דער סעוואַסטאָפאָלער מלחמה נאָך, ווי אַזוי „אונזערע" האָבען זיך אַמאָל געשלאָגען, געקראָכען גלײך אין פײער אַרײן. זײ וועלען זיך איצט מיט יאַפּאָניע אויך אַזוי שלאָגען, אויך קריכען גלײך אין פײער אַרײן, און ער, ירחמיאל, אויך בתוכם...

און נאָך לײענט זײ פונ'ם בלאַט ירחמיאל אַ מעשה פון אַ באַרג אַזעלכען, וואָס מע רופט איהם „מאַלאַכאָוו קורגאַן". דאָס איז אַ באַרג פון צעהענדליגער טויזענדער געפאַלענע רוסישע סאָלדאַטען...

— אַלע אינאײנעם, אײנס אויף דאָס אַנדערע — גיט זײ צו פאַרשטעהן ירחמיאל שוין פאַר זיך אַלײן — אַלע אין אײן טאָפּ: פעלד-

פּעבעלעם מיט יעפרייטערעם מיט פראָסטע סאָלדאַטען.

— און יודען? — טוט אַ פרעג לייבקע מיט איין איבערגע־שראָקענעם קוק.

— און יודען אויך. אַלע גלייך — זאָגט ירחמיאל גאַנץ פעסט, ווי אַ מענש וואָס ווייסט אַלסדינג.

— ווריאָש! (ליגסט!) — כאַפּט זיך אַרויס איינער אַ סאָלדאַטעל מיט אַ פּרישטשעוואַטען פּנים.

— ניעט! יעפּטאָ פּראַוודאַ! (ניין! ס'איז אמת!) — שטעלען זיך איין פּאָר ירחמיאל'ן עטליכע סאָלדאַטען מיט אַמאָל און בעטען איהם, ער זאָל זיי לייענען ווייטער.

— ראַזסקאַזיוואַי, בראַטיעץ!

ירחמיאל האָט זיך אָבער צעהיצט; עס האָט זיך איהם צע־רעדט דער יוד, און ער האָט יענעם פּרישטשעוואַטען סאָלדאַטעל נישט געוואָלט אַרויסלאָזען פון די הענד.

— באַלוואַן! — זאָגט צו איהם ירחמיאל מיט פייער — דו פאַר־שטעהסט נישט פון דאַנען אַהין! נאָכ'ן טויט און אויף דער מלחמה זענען אַלע גלייך! ביים מלאך המות איז נישטאָ קיין יודען נישט יודען, ביי גאָט זענען אַלע — מענשען...

— ווריאָש! (ליגסט!) — זאָגט צו איהם נאָך אַמאָל דאָס פּרישט־שעוואַטע סאָלדאַטעל — איך האָב געהערט לייענען פון אַ ביכעל, אַז אַנטי־כריסט וועט קומען וועלען אַלע געצלמ'טע אויפשטעהן תחית־המתים און איהר וועט פאַרפוילט ווערען, ווי די הינט.

— חם! נאַרישער קאָפּ! — שרייט ירחמיאל שוין מיט כעס — וואָס רעדסט דו? דו ווייסט וואָס דו רעדסט?

דאָס סאָלדאַטעל מיט'ן אומרייניגעם פּנים וויל אויפהויבען אויף איהם די האַנד, שטעלט זיך איין דער איבריגער עולם פאַר'ן יודען, לאָזט נישט מע זאָל באַליידיגען ירחמיאל'ן, און ירחמיאל וויל זיך נישט באַרוהיגען. ער שיט מיט רייד און שוויצט אזש:

— אזא חם און רעדט נאָך! ער ווייסט נישט, דער דאָזיגער אָבגעריסענער נאַר, אַז פאַר גאָט און פאַר'ן קיסר זענען אַלע מענשען גלייך, אַז מיר ביידע אי ער, אי איך, געהען זיך שלאָגען ביידע מיט איין שונא, און די קויל קלייבט נישט איבער: וועמען זי טרעפט דער לייגט דעם קאָפּ. אַז די קויל פונ'ם שונא וועט טרעפען מיך, וועל איך וויסען, אַז איך בין געפאַלען פאַר דעם איינענעם קיסר וואָס דו,

און פאר דעם איינגענעם לאנד וואס דו.

וכדומה אזעלכע ווארימע דבורים רעדט ירחמיאל פון פערעש-טשעפענע, און שטענדיג מיט היץ, מיט פייער, און דער גאנצער עולם האט אפשיי פאר דעם דאזיגען יודען, באקומט ליעב ירחמיאל'ן פאר זיינע קלוגע רייד, און צו ליעב איהם לייגט מען כבוד אויך אויף זיין חבר, אויף לייבקען, וואס מע האט איהם נישט ליעב פאר זיין איבערגעשראקענעם קוק, ווי ביי א האז. צוליעב ירחמיאל'ן לאזט מען זיי זיצען ביידע ביי דער לאנטערן דא אויף דער באנק אין צווייען, זיך זאגען דארטען וואס זיי דארפען.

— וואס שאקלען זיך די יודען? — פרעגט איין סאלדאט ביים אנדערען.

— לאזען זיי זיך שאקלען — ענטפערט איהם דער אנדערער — ס'איז ביי זיי היינט א יום טוב.

— „שאבאש?"

— ניין, נישט שבת, נאר יום טוב.

— וואס פאר א יום טוב?

— שא, לאמיר א פרעג טאן ירחמיאל'ן אליין, רחמיאל!

— טשעפעט איהם נישט — רופען זיך אן די איבריגע סאל-דאטען — די יודען דאוונען, לאזען זיי דאוונען!

און ירחמיאל מיט לייבקען שאקלען זיך וואס ווייטער אלץ שטארקער, זיי האלטען שוין ביי „הלל", און זיי זינגען מיט א נגון: „הללויה! הללו עבדי ה' הללו את שם ה'" און אז עס קומט צום סוף קאפיטעל, ווערט איינער פון זיי א חזן, ירחמיאל געוועהנטליך, און לאזט אויס מיט א נגון און ציקעלט זיך: „מושיבי עקרת ה-ב-י-ת אם הבנים שמחה הללו-ו-יה!"

און ביידע, ירחמיאל מיט לייבקען, טראגען זיך אוועק מיט זייערע געדאנקען ווייט, ווייט פון דאנען; איינער קיין האלאנעשטי, צו טאטע-מאמע, שוועסטער און ברידער, און אפשר נאך צו א כלה, א מיידיל מיט שווארצע צעפ און מיט רויטע באקען און מיט ווייסע ציינער, און דער אנדערער קיין מאלאפערעשטשעפענע צו ווייב און קינדערליך. „אין האלאנעשטי — טראכט זיך לייבקע — זיצט מען אויך אצינד ביים סדר, נאר מע זיצט אלע ביים טיש, אויפ'ן טיש ליגען מצות, עס שטעהען כוסות מיט ראזינקעס-וויין, אדער מיט פסח'דיגען מעד, און מרור שטעהט גרייט מיט חרוסת, און פיש וועט מען באלד

דערלאנגען פרישע, געפעפערטע פיש, מחיה נפשות!״ — און לייבקע צעלאזט די געזליכער, עס דאכט זיך איהם, אז ער הערט א ריח פון פרישע געפעפערטע פיש...

אויך ירחמיאל׳ס געדאנקען זענען דארט אין דער היים אין פערע־שטשעפענע ביי זיין יונגער שענער פייגה׳ן, וואס זיצט אצינד מסתמא ביים סדר ביי איהרע פאטער און מוטער; מע רעדט איהר אוים דאס הארץ, מע טרייסט זי, אז ירחמיאל איז איצטער וויים, נאר ער וועט אם ירצה השם קומען גיך צוריק, לאז נאר ווערען שלום... אזוי זאגען איהרע פאטער און מוטער, ווילען איהר איינרעדען, אז מע שמועסט פון שלום, נאר זיין פייגה וויל נישט הערען! זי וויל זיך נישט טרייסטען! איבער די קינדער, און איבערהויפט איבער דעם קליינעם איציקעל, וואס אז מע פרעגט איהם „איציקעל, וואו איז דער טאטע?״ בעווייזט ער מיט׳ן קליינעם הענטיל אוש א הין, וויט — וויט, און זאגט בשעת מעשה: „טאטע אן אן אן!״...

און ירחמיאל, דער העלד פון קליין פערעשטשעפענע, בויגט זיך אן אויסשנייצען די נאז און ווישט אוים א טרער, אזוי אז דער חבר לייב פון האלענעשטי זאל נישט זעהען...

הָמָן אוּן זַיינֶע טֶעכְטֶער.

המן און זיינע טעכטער.

א.

פאר וואָס מע האָט איהם גערופען המן — ווייס איך נישט; נאָר גערופען האָט מע איהם.

אפשר דערפאר, ווייל ער איז געווען א שלעכטער? — האָט פון איהם קיינער ביי אונז קיין שלעכטס נישט ארויסגעזעהן.

אפשר דערפאר, ווייל ער האָט געהאט צעהן זיהן? — האָט ער נישט געהאט, א חוץ צוויי טעכטער, איין זוהן אפילו.

אפשר דערפאר ווייל ער האָט געהאט א ווייב זרש? — איז ערשטענס ביי יודען נישטאָ אזא נאָמען, און צווייטענס האָט ער פון זינט איך געדענק איהם קיין ווייב נישט געהאט.

פאר וואָס זשע פארט האָט מען איהם א נאָמען געגעבען ביי אונז אין מאזעפעווקע אזא מיאוסען נאָמען!?

נאָר א קשיא, וואָס ביי אונז אין מאזעפעווקע קאָן מען א נאָמען געבען!

למאי ס'איז פאראַן ביי אונז א יוד — מיר דאַכט ער לעבט נאָך — וואָס מע רופט איהם „תרח"!

און ווי געפעלט אייך א נאָמען „גיהנם"? א נאָמען „האַרמידער"? א נאָמען „טעלעצע"? א נאָמען „מלאך המות"? א נאָמען „חלירע"? א נאָמען „קליפה"?

צי למשל ס'איז געווען ביי אונז א יודינע, האָט זי געהייסען „עטי־פעטי", און נאָך א יודינע „צאינה וראינה", און איינע א יודינע איז ביי אונז געווען מיט גאָר אזא מין נאָמען: „חנה־שרה־פיינע־פעלצעליבעם"!

בקצור געהייסען האָט ער מרדכי און גערופען האָט מען איהם „המן"; און געווען איז ער א הויכער, א טרוקענער, מיט גרויסע שווארצע אויגען, מיט א לאַנגער נאָז, מיט א קורץ אויסגעפליקט גרויליך בערדעל, וואָס ער האָט

תמיד געפליקט פון דעם איינציגוויז די האר, נישט געלאזט ס'זאל וואכסען; די באקען זענען געהאנגען אראפ מיט א סך קנייטשען אויפ'ן לאנגען האלז, און די אונטערשטע ליפ האט געקוקט ארויס, און געגאנגען איז ער אויס-געצויגען ווי א סטרונע, געקוקט אויף איטליכען פון אויבען אראפ, ווינציג גערעדט, קיין מאל נישט געלאכט און שטענדיג-שטענדיג פערטראכט.

געהאנדעלט האט ער תמיד מיט פריצים, מיט די מאזעפעווקער יודען נישט געהאט קיין שום מנע-ומשא, א חוץ א נדבה, א נדר אין שול אריין, אי דאס שטיל, אהן ווערטער, נישט געדרונגען זיך, נאר געפרעגט „וויפיעל", — און ארויסגענומען, און געגעבען.

אויך די צוויי טעכטער זיינע, צוויי שעהנע מיידלעך, האבען זיך נישט אנגעקעהרט מיט קיינעם; תמיד געזעסען אין שטוב, מיט קיינעם נישט גע-רעדט, זיך בעהאלטען אפילו פאר דער דינסט.

אין שטאדט האט מען זיי גערופען „די המנ'טעס", און געהאלטען פאר שלעכטע מענשען, אזעלכע „רשע'טעס" ווי דער טאטע זייערער, ווי „המן".

געוואהנט האבען זיי „נישט ווי געוויינטליך", דאס הייסט נישט ווי אלע מאזעפעווקער יודען; זיי האבען זיך געהאט א בעזונדערן הויף מיט א גארטען גאר, און מיט א גרויסען פארקאן, און א הונט איז געווען דארט אין הויף.

א פחד איז אויף מיר אנגעפאלען אלע מאל, ווען איך בין דורך-געגאנגען פערביי המנ'ס הויף; נישט פאר'ן הונט, ווארום אלע האבען געוואוסט אז דער הונט איז אויף א קייט; נאר פאר'ן נאמען „המן" אליין האב איך שוין געציטערט.

נאך אז איך בין געווען א קינד פלעגט מען מיך שרעקען מיט דעם דאזיגען נאמען: אט רוף איך אריין „המנען"! „אט גיב איך דיך אפ צו המנען"! שפעטער אז איך האב אנגעהויבען געהן אין חדר אריין, האט מען מיר אנגעוויזען המנ'ס הויף און המנ'ען אליין, און אלע מאל, ווען איך האב מיך מיט איהם בעגעגענט, בין איך פון איהם אנטלאפען.

איין מאל, געגאנגען פון חדר אהיים, האב איך איהם דערזעהן כמעט נעבען אונזער שטוב, בין איך דורך-געפלויגען פערביי און האב מיך אומגעקעהרט ערשט דעמאלס, אז איך האב געזעהן אז ער איז שוין נישטא.

דאס אנדערע מאל בין איך געגאנגען פארנאכטליך אין שול אריין, געווען פערטיעפט אין רעיונות, געטראכט וועגען די קנעפלעך וואס איך

האב פערשפיעלט אין חדר, און וועגען דעם חומש מיט רש״י וואס איך קאן נאך נישט, און וועגען די שמיץ וואס איך וועל האפען פונ'ם רבין... פלוצים, איך טהו א קוק — ויבא המן! ער געהט מיר אקעגען און שטעהט שוין כמעט נעבען מיר, האב איך אנגעהויבען שרייען נישט מיט מיין קול און האב מיך געלאזט לויפען אין דער וועלט אריין, און איך בין געפאלען, און מע האט מיך אויפגעהויבען כמעט א טוידטען.

— וואס איז דיר? נאט איז מיט דיר!

— איך האב איהם געזעהן... ער איז געשטאנען נעבען מיר...

— וועמען האסט דו געזעהן? ווער איז געשטאנען?

— המן... המן...

— וואסער המן? א? „המן״? וואס זשע איז, נאריש יונגעל וואס דו ביזט? ער איז דען א בער? ער וועט דיך אויפעסען? פי, שעמען מעגסט דו זיך? א חדר־יונגעל, וואס לערנט שוין חומש מיט רש״י זאל מורא האבען פאר א מענשען!...

פון דעמאלס אן בין איך געוואהר געווארען, אז המן איז א מענש, און מע דארף פאר איהם קיין מורא נישט האבען.

ב.

מיר זענען שוין לאנג ארויס פונ'ם חדר, איך און מיין חבר, מיר האבען שוין אפילו נישט געלערענט מעהר מיט חברים אין בית המדרש. א נייע תורה האבען מיר מקבל געווען. נייע לערנונגען, א נייער רבי, נייע חברים, נייע האפנונגען זענען אויפגעשטאנען.

„השכלה״ האט געהייסען די נייע תורה. „לעהרער״ האט געהייסען דער נייער רבי. גימנאזיע, אוניווערזיטעט, דאקטאר — אט דאס זענען געווען די נייע האפנונגען.

ביכער, ביכער, ביכער — אט דאס איז געווען אונזער עובדא, אונזער יצר־הרע, אונזער לעבען!

ביכער אין מאזעפעווקע? פון וואנען זאל זיך נעמען אין מאזעפעווקע ביכער? וויפיעל ס'איז געווען ביכער ביי בעקאנטע האבען מיר זיי איינגעשלונגען און האבען זיך גענומען צו דער ביבליאטעק.

נאר די מאזעפעווקער ביבליאטעקע האט אונז געקלעקט אויף איין צאהן.

ביכער, ביכער, ביכער! אונזער מאגען האט געמאהנט מזונות: ביכער און ביכער!

האט אונז דער לעהרער איין מאל אין א שעהנעם פריהמארגען אנט-פלעקט א סוד, אנגעוויזען איין אוצר, צוויי גרויסע שאפעס פול אנגע-שטופט מיט ביכער. און שטעלט אייך פאר ביי ווען? ביי המנ'ען!

פון דעמאלס אן זענען מיר געווארען אפטע — אפטע געסט ביי המנ'ען! גענומען ביכער, אפגעבראכט די ביכער און גענומען אנדערע ביכער, אלערליי ביכער. ביי המנ'ען זענען געווען ביכער און ביכער, פון כל טוב!

פון דעמאלס אן האט זיך אנגעהויבען אונזער קענטשאפט. און ווי ווייט און ווי שטארק זענען מיר געווען נתפעל, אז מיר האבען זיך בע-קאנט מיט המנ'ן גופא!

ערשטענס זענען מיר נתפעל געווארען פון דעם, וואס המן איז קלאהר אומעדום „ווי א וואסער“. פון וואס איהר זאלט מיט איהם נישט רעדען — ווייסט ער; וואס פאר א בוך איהר זאלט נישט אנחאפיין — האט ער איהם געלייענט.

צווייטענס — אלס מענש.

א מארנער, א משונה מארנער מענש אט דער המן! נישט נאר קיין שלעכטער בטבע, נישט נאר קיין בעזער, קיין טרוקענער, קיין אנגע-בלאזענער; אדרבה — א צוגעלאזטער, א ווייכער, א פריינדליכער, און תמיד גרייט אייך צו דינען, געהן וואוהין איהר וועט איהם הייסען און טהון וואס איהר ווילט.

אין שטוב — שטיל ווי א טויב, קלענער ביי זיך פון אלעמען, האדע-וועט אליין די קאץ, גיט אכטונג מע זאל געבען עסען דעם הונט, גיט זיך אפ מיט פויגעלעך גאר, טיילט ארום די דיענסטען אין קעך אריין, נישט געהערט ער זאל עמיצען זאגען א הויך ווארט — א מארנער, א משונה מארנער מענש אט דער דאזיגער המן!

— פאר וואס האט מען איהם א נאמען געגעבען המן? — האב איך אויף א ציקאוועסט א פרעג געטהון איין מאל אין דערהיים, און האב בעקומען דרויף אזא מין ענטפער:

— דערפאר וואס ער איז א המן.

איך האב מיך געפרובט איבערשפארען:

— וואס פאר א המן איז ער? ער איז דאכט זיך גאר נישט קיין המן? האט מען מיר דרויף געענטפערט:

— רעדסט ווי א קינד. דער מענש איז איין המן! דער מענש זיצט איין אלמן שוין אפשר פופצעהן יאהר און האט נישט חתונה! געגוג? דער מענש האט צוויי טעכטער, דוקא שעהנע מיידלעך, האלט ער זיי אויף א יקרות און וויל קיין שדוך נישט טהון — געגוג? דער מענש האט נאך אויף זיין לעבען קיין שמייכעל נישט געטהון — געגוג?

איך האב מיך אנגעהויבען צוקוקען צו המנ'ען נעהנטער; אמת: מע זעהט פון איהם קיין פרעהליכע מינע, מע זעהט פון איהם קיין שמייכעל נישט; תמיד פערטראכט, שטענדיג ערנסט; ערנסט בשעת ער רעדט; ערנסט בשעת ער טהוט עפּיס; ערנסט בשעת ער הארעוועט די קאץ; ערנסט בשעת ער גיט די פויגעלעך א טרונק; ערנסט בשעת ער טיילט אוים אין קעך אריין און נעמט אפּ חשבון פונ'ם מארק.

גלייך, אויסגעצויגען ווי א סטרונע, מיט'ן אויסגעפליקטען בערדעל, מיט'ן לאנגען געקנאַטשטען האלז, מיט דער ארויסגעשטעלטער אונטערשטער ליפּ, שטענדיג ערנסט, קיין מאל נישט קיין שמייכעל טהון — א המן, איין אמת'ער המן — און דאך א וואהלער א צוגעלאזטער, א פריינדליכער, א קלוגער, א מחיה'דיגער מענש!

— וואס פאר א המן איז ער?

אזוי האבען מיר זיך געפרעגט איינס דאס אנדערע, איך און מיין חבר און האבען נישט געקאנט געפינען קיין תירוץ.

מיט אמאל איז אונז פערענטפערט געווארען די קשיא.

ג.

איך מיין אז איך וועל אייך אפילו נישט זאגען, וועט איהר אליין פערשטעהן, אז פון אונזער אפט אריינקומען צו המנ'ען האבען מיר זיך סוף כל סוף צוגעשלאגען צו זיינע טעכטער, צו די „המנ'טעס".

פאר וואס זאג איך „צוגעשלאגען"? ווייל ער האט זיי געהאלטען במעט אונטערן שלאס.

קיין בן אדם האט זיי נישט געקאנט זעהן, זיי האבען זיך געהאט זייער בעזונדער חדר, צום פאטער קיין מאל נישט ארויסגעגאנגען, מיט קיין זאך אין שטוב זיך נישט אבגעגעבען א חוץ ביכער, הייסט פון וואנען זאל מען זיי קענען?

ויהי היום, מיר קומען איין מאל צו געהן — נישטא המן אין דער

היים, ערגיץ אװעקגעגאנגען.

זענען מיר אריינגעקומען צו איהם אין חדר אריין, דארט װאו דער אוצר פון ביכער; און אזוי װי מיר קומען אריין — טרעפען מיר צװיי נקבות זיצען און לייענען, איינע שענער פון דער אנדערער. איינע א הויכע, איין עדעלע מיט שװארצע אויגען, און מיט שװארצע האר. די אנדערע א נידעריגע, א קיילעכיגע, איין אונטער-געשארענע מיט קלוגע, לעבעדיגע, גרויע אויגען

דאס זענען געװעזען המנ'ס טעכטער, די „המנ'טעס".

איך רעכען לחלוטין פאר איין איבריגע זאך בעשרייבען װי אזוי מיר האבען זיך בעקענט מיט המנ'ס טעכטער, פון װאס מיר האבען גערעדט, װי אזוי מיר האבען גערעדט, דאס איז אזא מאטריאל, װאס לאזט זיך ציהען װי גומעלאסטיק, אזא מאטריאל װאס מע קאן פון איהם ציהען פאדעם אהן א שעור און שרייבען און שרייבען.

נאר װיפיעל מע זאל נישט שרייבען, א סוף מוז עס דאך אמאל האבען; דעם שפיץ, דעם שפיץ, מוז מען ארויסזאגען.

דער שפיץ — מיר האבען זיך ביידע פערליעבט.

מיין חבר אין דער עלטערער, דער הויכער מיט די שװארצע האר, און איך אין דער קלענערער מיט די בלויע גרויסע אויגען.

מיר האבען זיך ביידע פערליעבט מיט דער אמת'ער, הייסער, מסוכנער ליעבע; פערליעבט װי עס קענען זיך פערליעבען צװיי מאזעפעװע-קער בחורים'לעך, װאס זענען אויף זייער לעבען נאך נישט געזעסען נאהנט נעבען א מיידעל סע זאל זיך זיי נישט אנצינדען די בעקלעך; װאס האבען געװאוסט אז „א כלה" איז די װאס מע פיהרט זי צו דער חופה; װאס האבען געװאוסט אז א ליעבע איז . ליעבע פון שיר השירים, אז א ראמאן איז הייליג, קודש קדשים.

מיר האבען זיך ביידע, איך מיט מיין חבר, „אנטפלעקט", אויסגעזאגט איינער דעם אנדערן פונ'ם הייליגען סוד, און פון דעמאלט אן איז צוגענומען געװארען אונזער גליקליך קינדערש לעבען.

פון דעמאלט אן איז צוגענומען געװארען דער שלאף פון אונזערע אויגען, דער אפעטיט צום עסען און אפילו דער אפעטיט צום לערנען און דער חשק צו די ביכער.

דאס הייסט לערנען האבען מיר אפילו נישט אויפגעהערט צו לערנען, מיר האבען זיך געגרייט אװעקצופאהרען שטודירען; נאר ס'איז שוין געװען נישט דאס; נישט דאס פייער, נישט דער ברען װאס פריהער

פון דאמאלס אָן האָבען מיר געטשאַטעוועט קומען צו המנ'ן פונקט דעמאָלס ווען ער איז נישטאָ אין דערהײם, און מיר זענען געװען גליקליך, אַז מיר האָבען געקאָנט רעדען האַטש עטליכע — עטליכע װערטער מיט די דאָזיגע „הויכע עדעלע נשמות״.

אַזוי האָבען זײַ אויסגעזעהן בײַ אונז אין די אויגען, װײַל גערעדט האָבען זײַ װײניג און נאָר געקוקט, געקוקט אויף אונז און יעדער קוק האָט אָנגעצונדען בײַ אונז אַ פײַער אין הארצען, יעדער קוק איז געװען אַ שאָס פון אַ ביקס, אַ בליץ פונ'ם הימעל.

און נאָך דעם, אַז המן האָט אָנגעקלונגען אין דער טהיר, האָבען זײַ זיך פערבאָרגען בײַ זיך אין חדר און שוין מעהר נישט בעוויזען זיך פאַר אונז ביז'ן אַנדערן מאָל.

אַזוי האָט זיך דאָס געצויגען ביז ס'איז געקומען די צײַט פון אונזער אויעקפאָהרען צום עקזאמען.

ד.

דאָס אויעקפאָהרען צום עקזאמען איז געוועזען בײַ אונז אַזאַ יום-טוב, װאָס מיר האָבען זיך געגרײט צו איהם עטליכע יאָהר כסדר.

וויפיעל צרות און יסורים דאָס האָט געקאָסט! וויפיעל מלחמות איז מען אויסגעשטאַנען! וויפיעל טרעהרען זענען פערגאָסען געוואָרען, איידער מיר האָבען געפועלט, אַז מע זאָל אונז לאָזען שטודירען, איידער מיר האָבען דערהערט דאָס גוטע װאָרט, װי מע פיהרט אונז אָב אין דער גרויסער שטאָדט אַרײַן צום עקזאמען!

און אַז ס'איז געקומען די צײַט פון פאָהרען צום עקזאמען, זענען מיר געבליעבען שטעהן, איך און מײַן חבר, װי אין דער הינערפלעט, נישט געוואוסט װאָס צו טהון.

אויעקפאָהרען און נישט גערעדט מיט אונזערע „הויכע עדעלע נשמות״ פון גאָרנישט? נישט אויסגעזאָגט פאַר זײַ פון יענעם הײליגען סוד קײן װאָרט אפילו?... נאָר װי אַזוי רעדט מען? װי אַזוי הויבט מען אָן צו רעדען מיט אַזעלכע „הויכע עדעלע נשמות״?

און ס'איז געבליבען בײַ אונז בײדען, מיר זאָלען דאָס אַרויסזאָגען דורך בריעף, אויסגיסען אויף פאַפיר.

און מיר האָבען „אויסגעגאָסען״ אונזער האַרץ אויף פאַפיר.

וואָס מיר האָבן דאָ־טען געשריבען, קאָן איך איצט נישט געדענ־קען; און אפילו ווען איך זאָל געדענקען, וואָלט איך נישט אויסגע־זאָגט, ווארום איהר ויאָלט דאָס נישט פערשטאַנען און איהר וואָלט געלאַכט.

און מיר האָבען נישט געלאַכט; ניין, דוקא נישט! מיר האָבען געוויינט.

מיר האָבען זיך געגעבען איינס דאָס אַנדערע איבערלייענען די דאָזיגע בריוולעך און האָבען געוויינט, געוויינט מיט טרעהרען, מיט הייסע, אמת'ע טרעהרען!

גוט אויסגעוויינט זיך, האָבען מיר אונזערע צוויי שעהנע מליצה־בריעף איבערגעגעבען מיט גרוים מיה דורך המנ'ס דיענסטמיידעל און אויף מאָרגען, אַז מיר זענען געקומען אין דער „געוועהנליכער צייט" צו המנ'ען, אין דער צייט, ווען ער איז נישטאָ אין דערהיים, האָט אונז דאָס דיענסט־מיידעל בעגעגענט מיט אַ מאָדנעם שמייכעל אויפ'ן פנים און האָט אונז אַריינגעפיהרט אין המן'ס חדר אַריין און געהייסען צוואַרטען ביז די „באַ־רישנעס" וועלען אַריינקומען פון גאָרטען.

און מיר האָבען זיך צוגעזעצט וואַרטען ביז אונזערע „הויכע עדעלע נשמות" וועלען אַריינקומען פון גאָרטען.

ס'איז געווען אָפען דאָס פענסטער, אין דרויסען האָט געשיינט — אָנהויב זומער איז דאָס געווען, — די זון האָט פרעהליך אַראָבגעקוקט פון איהר הויכען געצעלט, פונ'ם לויטער בלויען הימעל און פונ'ם גאָרטען — — דער איינציגער יודישער גאָרטען אין מאַזעפּעווקע — האָט זיך געלאָזט הערען אַ זיסער ריח פון די ווײַנשעל־בוימער, וואָס האָבען געהאַלטען אין רעכטען בליהען, און די קליינע ווייסע שמעקעדיגע ווײַנשעל־בליהמעלעך האָבען זיך ווי פליעגעלעך, ווי קליינע ווייסע לעבעדיגע, פרעהליך געטראָגען אין דער לופטען, און עס האָט זיך גע־לאָזט הערען אַ זשומען, אַ פּישטשען און אַ שמיצערן פון אַ סך — אַ סך פויגלען, פונ'ם גאָרטען, פונ'ם איינציגען יודישען גאָרטען אין מאַזעפּעווקע.

עס האָט זיך געעפענט די טהיר און עס זענען אַריינגעקומען אונזערע „הויכע עדעלע נשמות".

און אַז אונזערע „הויכע עדעלע נשמות" זענען אַריינגעקומען, האָבען מיר זיך ביידע, איך און מיין חבר, אַ חאַפּ געטהון פון די ערטער, זיך געגרייט האָרכען איין ענטפער אויף אונזערע טרויעריגע בריעף, אויף אונזערע אומשולדיגע טרעהרען.

נאָר די „הויכע עדעלע נשמות", אַז זיי האָבען אונז דערזעהן

האָבען זיי אַ קיק געטהון איינס אויף דאָס אַנדערע און האָבען אויסגעשאָסען אַ געלעכטער אונז גלייך אין פּנים אַריין און זענען אַנטלאָפען צו זיך אין חדר אַריין.

און איך מיט מיין חבר זענען געבליבען שטעהן ווי געליימט, געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע און נישט געקאָנט אויסרעדען קיין וואָרט אפילו.

אַ גליק וואָס דאָס דינסטמיידעל איז אַריינגעקומען צו אונז. און אַריינגעקומען איז זי צו אונז מיט אַזאַ מינע, ווי איינער רעדט: „וואָס שטעהט איהר ווי די ליימענע גולמ'ס? געהט אייך געזונדטערהייד!"...

מיר האָבען פערשטאַנען, אַז מיר דאַרפען געהן; נישט געהן נאָר לויפען, לויפען וואוהין די אויגען וועלען טראָגען! און מיר זענען געלאָפען, געלאָפען פון דער דאָזיגער שטוב, גלייך ווי עמיצער האָט אונז געיאָגט, גלייך ווי צעהן בעזע הינד זענען אונז נאָכגעלאָפען, און יענער געלעכטער האָט זיך געלאָזט הערען, געקלונגען אין אונזערע אויערן.

און די זון האָט געשיינט, און די ווײַנשעל־בוימער האָבען געבליהט, און די פויגעלעך האָבען געזשומעט און געפּישטשעט און געשמיצערט, און איך מיט מיין חבר זענען געלאָפען, געלאָפען און יענער געלעכטער האָט נאָך זיך געלאָזט הערען, געקלונגען אין די אויערן. . . . .

. . . .

. . . .

עס איז אונז פערענטפערט געוואָרען די קשיא פאַר וואָס מע האָט איהם גערופען „המן" און זיינע טעכטער — די „המנ'טעס".

פיער זענען מיר געזעסען.

פֿיער זענען מיר געזעסען.

א.

די אבסניה.

פֿיער זענען מיר געזעסען אין א געזעלשאַפֿט...

פֿיער מחברים, פֿיער יודישע שרײַפֿטשטעלער, צווישען זיי דער יונגסטער פֿון אַלע — אַ דיכטער. נאָך דעם ווי מען האָט זיך שוין גענוג אָנגערעדט פֿון ליטעראַטור, פּאָעזיע, היסטאָריע, פֿילאָזאָפֿיע, תלמוד, מדרש, רעוואָלוציע, קאָנסטיטוציע, אַזוי אַז ס'איז שוין געקראָכען פֿונ'ם האַלז, האָט זיך מײַן קאָלעגע, אַ בעוואוסטער נאָוועליסט מיט אַ ביסעל אַ צו הייסען טעמפּעראַמענט, געקלאָגט, אַז די לעצטע צײַט איז איהם דער זכרון שטאַרק געשלאָגען, ער פֿערגעסט פֿון דאַנען אהין. פֿאַרהאַן צײַטען, זאָגט ער, וואָס ער פֿערגעסט, ווי אַזוי מע רופֿט איהם. איהר וועט זיך גלויבען?

די לעצטע פֿראַגע איז געווען אַדרעסירט צו'ם עלטערען פֿון אונז אַלע, וואָס בײַ אונז האָבען מיר איהם געקרוינט מיט'ן נאָמען „זיידע".

דער „זיידע" האָט איהם אויסגעהערט מיט אַ סאַרקאַסטיש שמײַכעלע אויף די ליפּען און האָט זיך אָנגערופֿען צו אונז אַלעמען מיט זײַן לאַנגזאַמע, פֿעסטער, קלינגענדער לייבענשטים:

— פֿערגעסעניש? הערסט דו! וואָס פֿערגעסעניש מאַכט — פֿרעגט בײַ מיר, נישטאָ קיין ערגערע שטראָף אויף דער וועלט, ווי אַז מע פֿערגעסט! מיר איז בעקאַנט דער טעם, אַז מע ווייסט עפּיס אַ זאַך און פּלוצים פֿליהט דאָס אַרויס פֿון זכרון ווי אַ פֿייגעלע פֿון דעם שטײַגעלע — גאָה טאָפּ דאָס! פֿערגעסעניש איז אַ חולאת, אַנ'אַשיקעניש, אַנ'אומגליק אויף אַ מענשען! אויב איהר ווילט, קינדער, וועל איך אײַך דערצעהלען אַ מעשה, ניט קיין פֿאַנטאַזיע, נאָר טאַקי אַ מעשה שהיה, וואָס מיט מיר האָט געטראָפֿען אין אַדעס פֿאַר עטליכע יאָהרען...

— איך וועל אײַך דערצעהלען אַ ש ע נ ע ר ע מעשה, וואָס מיט מיר האָט געטראָפֿען אויך אין אַדעס!... הערט איהר? ס'איז ווערט צו בעשרײַבען!...

אַזוי האָט זיך אָנגערופֿען מײַן קאָלעגע דער נאָוועליסט מיט'ן

הײסען מעספּראַמענט, און האָט שוין געװאָלט אָנהויבען דערצעהלען. האָט איהם דער דיכטער איבערגעשלאָגען:

— אָט װעל איך אײַך דערצעהלען נאָך אַ שענערע מעשה, װאָס מיט מיר האָט זיך געטראָפֿען, ניט אין אַדעס, נאָר אין זשיטאָמיר!

— און װאו בין איך? — האָט זיך אַרויסגעכאַפּט דער פֿיערטער, טאַקי איך אַלײן, — איך װעל אײַך בעסער דערצעהלען אַ מעשה פֿון דרײַ שטעדט מיט אַ מאָל, װעט איהר זיך האַלטען בײַ די זײַטען!...

— פֿון דרײַ שטעדט מיט אַ מאָל? אויב אַזוי — קומט אײַך די בכורה!

אַזוי האָט זיך אָנגערופֿען דער „ײדע" מיט אַ הילכיגען געלעכטער און מיט אַ נגון און האָט אַ מאַך געטהון מיט דער האַנד אין דער לופֿטען, װי אײנער רעדט: „איהר האָט אויסגעכאַפּט?... פֿאַר אײַך די מציאה!"...

אַלע פֿיער האָבען זיך צעלאַכט, און איך האָב מיך דערמאָנט אינ'ם „פּסוק": שבעה דברים בגולם, און פֿערשטאַנען, װי אונטאַקטיש עס איז פֿון אונזער זײַט, װאָס מיר זענען אַרײַנגעפֿאָהרען מיט אונזערע מעשיות דעם ײדען אין די רעד אַרײַן, און מיר זענען גרײט געװען פֿערריכטען אונזער פֿעברעכען. מיר האָבען אָבער לאַנג בעדאַרפֿט בעטען דעם ײדען, ער זאָל אונז דערצעהלען די מעשה, װאָס מיט איהם האָט זיך געטראָפֿען אין אַדעס, און דער ײדע (אַז מע בעט איהם שטאַרק פּועלט מען בײַ איהם) האָט פֿאַרקאַטשעט די אַרבעל, װי זײַן שטײגער איז, אַרויפֿגערוקט די ברילען אויפ'ן הויכען, װײַסען, קלוגען שטערען, װאָס קוקט-אַרויס פֿון די חװאַליעדיגע שנעע װײַסע האָר; די קלײנע, נאָר שאַרפֿע, טיפֿע, דורכדרינגענדע אויגען האָבען זיך האַלב געשלאָסען, געקוקט אַרויף, אַביסעל אין אַ זײַט, און אויפ'ן פּנים האָט זיך צעגאָסען דאָס שײַנענדיגע קינדערשע שמײכעלע, װאָס מאַכט איהם תמיד יונגער מיט פֿופֿציג יאָהר און גיט איהם צו אַזוי פֿיעל חן, אַז עס װילט זיך זיצען אַזוי אײביג נעבען איהם און האָרכען איהם רעדען און רעדען!...

און לאַנגזאַם, װי זײַן שטײגער איז, מיט אַ האַלב קאָמישען, האַלב ערנסטען טאָן, האָט ער אָנגעהויבען זײַן טראַגי-קאָמישע געשיכטע בזו הלשון:

— דאָס איז געװען, װי איך האָב אײַך געזאָגט, מיט עטליכע יאָהר צוריק אין אַדעס, דאָס הײסט ניט אין אַדעס גופא, נאָר עטליכע סטאַנציעס אונטער אַדעס, קורץ: איך בין געפֿאָהרען אַ הײם קײן אַדעס,

אָסיענצייט איז דאָס געווען, דער אינדרויסען האָט זיך איינגעהילט אין אַ רעגענמאַנטעל, דער הימעל האָט געגאָסען מיט טרערען, דער ווינד האָט געקלאָגט, די ערד האָט געטרויערט, געבענקט נאָך דער ליבער וואַרעמער זון, ווי איין אלמנה נאָך איהר מאַן, די בוימער האָבען זיך שוין לאַנג אָבגעטרייסעלט פון די געלע בלעטלעך, די פויגלען האָבען פערלאָזען זייערע נעסטען, צוגעזאָגט אויף, אם ירצה השם, איבער אַ יאָהר צוריק קומען, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען... אַ דריבנע רעגענדעל האָט געזיפּט פון אויבען אונאויפהערליך, און פון צייט צו צייט צעפייזערט זיך און געשמיסען אין די פערשוויצטע פענסטער פון אונזער וואַגאָן, וואו מיר זענען זיך געזעסען, גאַנץ ברייטליך, בעקוועם, אין דער וואַרעם, אַ גאַנצע קאָמפּאַניע און געשמועסט פון פערשידענע זאַכען, ענינים און געגענשטענדען. אַ קעגען מיר איז געזעסען אַ פּאַסאַזשיר, אַ געבילדעטער, אַ בעלעזענער, אַ פּראַכטפאָלער מענש, ווי עס האָט זיך אַרויסבעוויזען נאָכדעם — אַ קריסט, אַ זעלטענער יודענפריינד. איהר ווייסט, אַז איך האָב פיינט אַ מה יפית־יודען ערגער ווי אַ משומד, און ווער נישט נתפּעל פון אַ קריסט, וואָס זאָגט אויף אונז אַ גוט וואָרט, נאָר צו דעם פּאַרשוין האָב איך געהאַט אַ פּערזענליכע סימפּאַטיע דורך אַ פערבאָרגענע צוציהונגסקראַפט, וואָס ליגט אַ ביסעל טיעפער פון אונזער פערשטאַנד. וואָס זאָל איך אייך זאָגען? איך האָב זיך געפיהלט מיט איהם אַזוי גוט, איך וואָלט זאָגען: היימיש, אַז עס וואָלט ווירקליך מיר ניט נמאס ווערען פאָהרען מיט איהם נאָך דריי טעג. עס האָט זיך מיר געוואָלט מיט עפּיס, מיט וואָס ניט־איז נוצליך זיין איהם, טהון עפּיס אַ געפעלינקייט, און שטעלט אייך פאָר, אַז די גוטע געלעגענהייט איז מיר געקומען צו האַנד גאַנץ אַליין, פון זיך. וואָס איז די מעשה? אַזוי ווי ער פאָהרט דעם ערשטען מאָל אין מיין שטאָדט, אין אדעס, וואָלט ער וועלען עפּיס אַ רעכטע סטאַנציע, איין אַנשטענדיגען האָטעל, און אַזוי ווי איך בין אַן אָדעסער תּושב פון אַ סך יאָהרען, אפשר איז מעגליך, איך זאָל איהם רעקאָמענדירען נאָך מיין פערשטאַנד דאָס שענסטע און דאָס בעסטע האָטעל אין אדעס.

— „אַ האָטעל? אָך!...“

מיט ביידע הענד האָב איך מיך אָנגעחאַפּט אינ׳ם דאָזיגען צופאַל און האָב גענומען איהם אויסמאָלען מיט די שענסטע פאַרבען אַ בעוואוסטען האָטעל, לויט מיין מיינונג, דאָס גרעסטע און דאָס שענסטע האָטעל וואָס אין דער שטאָדט. ערשטענס די פּאַנאָראַמע. דאָס הויז איז אויפגע־

שטעלט געוואָרען אַזוי קונציג, אַז אַלע פענסטער קוקען אַרום אויפ'ן ים, הײַנט די ברײַטע, הויכע, ליכטיגע חדרים, דער פּרעכטיגער ווינטערגאָרטען, די אָראַנזשערעיען, דאָס לעזע־צימער, די בעדינונג, איך מײַן די „מענשען”, הײַנט דער רעסטאָראַן, די מוזיק, — קורץ איך האָב מיך אַזוי בעגײַסטערט, גלײַך ווי איך וואָלט געמאָלט אַ גן־עדן, נישט קײַן האָטעל.

אַ ליכטיגע וואַרעמע, פרעהליכע סטאַנציע אין אַ פרעמדער שטאָדט, בשעת אין דרויסען איז אַזוי אָנגעחמורעט, איז צעהן מאָל אַזוי אָנגעלעגט ווי אין אַנ'אַנדער צײַט. מײַן פּאַרשוין האָט מיך אויסגעהערט מיט לויכטענדע דאַנקבאַרע אויגען און מיט אַ שײַנענדיג גליקליך פּנים. איך האָב בעמערקט, ווי ער האָט אַרויסגענומען פון דער טאַש אַ נאָטיץ־ביכעל, אַבגעשפיליעט פונ'ם זײַגער אַ גאָלדען שטיפטעל, און האָט געוואַרט ביז איך וועל ענדיגען, אום ער זאָל קאָנען פערשרײַבען דעם נאָמען פונ'ם האָטעל; איך בין אָבער נאָך אַלץ געוועזען בעגײַסטערט פון מײַן בעשרײַבונג און האָב נישט אויפגעהערט אויסצורעכענען די מעלות פונ'ם מערקווירדיגען האָטעל. איך האָב גאָר נים בעמערקט, אַז מיר זענען שוין אַט־אַט אין אָדעס, נאָר אַז דער עולם האָט גענומען אויפהויבען זיך פון די ערטער און קוקען אַרויף צו די פּעקלעך, האָט מײַן פּאַרשוין פּאָרזיכטיג, מיט זעהר אַ פרײַנדליך שמײַכעלע, זיך געווענדט צו מיר און האָט מיך זעהר העפליך אַ פרעג געטהון, ווי אַזוי איז דער נאָמען פונ'ם האָטעל.

— אַך! יאָ, דער נאָמען? אַט באַלד וועל איך אײַך זאָגען!...

און איך האָב מיר אויף אַ ווײַלע פערטראַכט — גאָט מײַנער! ווי אַזוי איז דער נאָמען? אַט ערשט האָב איך געוואוסט.. בלאָטע! נישטאָ קײַן נאָמען! אוועקגעפלויגען!... אומזיסט האָב איך מיר געריבען דעם שטערען, געזוכט אין אַלע קעשענעס — נישטאָ קײַן נאָמען! אפשר מײַנט איהר, אַ שווערער נאָמען אַ פערפּלאָנטעטער, וואָס איז נים גרינג צו געדענקען? אַט וועט איהר הערען! קײַן מעהר גרינגערער נאָמען קען שוין גאָר נים זײַן אין דער וועלט! נאָך מעהר, דאָס איז אַזאַ נאָמען, וואָס מע קאָן איהם נים פערגעסען, מען זאָל אַפילו וועלען! איהר זועט הערען וועט איהר אַליין זאָגען! קורץ, איך האָב געמײַנט, ס'ז כ'וועל מיר נאָר אַ מעשה אָנטהון! דער נאָמען איז מיר געלעגען, ווי מען זאָגט, אויף דער צונג: אַט־אַט! נאָר אַרויסרעדען איהם בשום אופן נישט, חאָטש שרײַ חי וקים! חאָטש לעג זיך און שטאַרב! איך וועל אײַך מעהר נים דערצעהלען: מײַן פּאַרשוין האָט אַ פּנים געזעהן מײַן טרויעריגע לאַגע,

ער האט געוואלט מיר אויסהעלפען ווי וויים מעגליך, ארויסציהען מיך פון דער בלאטע, וואוהין איך בין מיט מיין אייגענעם ווילען פערקראכען, ער האט דערצו אנגעווענדעט אלע קרעפטען, ער האט מיר גענומען אונטערזאגען, אויסרעכענען אלע נעמען פון דער גאנצער וועלט. דא איז געוועזען: „גראנד-האטל", „בעלוויו", „טערמינוס", „מעטראפאל", „נאציאנאל", „אינטערנאציאנאל", „בריסטאל", „פאריז", „מאדריד", „סאנקט פעטערסבורג", „שיקאגא", „סאנרעמא", „לאנדאן", „האמבורג", „קאנסטאנטינאפאל", — ניין, ניין און ניין! קורץ, מיין פארשוין האט געזעהן, אז נעמען פון שטעדט געהען ניט, האט ער זיך אווארף געטהון אויף נעמען פון לענדער: אפשר „פראנקרייך"? „מאנטענעגרא"? „אנגלעטער"? „ראססיא"? „עסטרייך-אונגארן"? „בעלגיען"? „האלאנד"? „בראזיליען"? „ארגעטינא"? וואו? עס הויבט זיך גאר ניט אן! אפשר „האטעל פאסט"? „האטעל ראיאל"? „האטעל איוראפא"? „האטעל לאוור"? „האטעל דאגמארא"? „האטעל אימפעריאל"? קורץ, איך האב געזעהן, ווי מיין פארשוין האט בעהאלטען דאס נאטיץ ביכעל, צוגעשפילעט צוריק צום זייגער דאס גילדענע שטיפטעל, זיך גאנץ העפליך מיט מיר אבגעזעגנט, געדאנקט, געבעטען, איך זאל מיך ניט בעמיהען, ער וועט שוין ווי-ס'ניט-איז אליין זעהען, מען זאל איהם פיהרען אינ'ם בעסטען האטעל... — און איך? א גרוב, ווען עס עפענט זיך מיר, וואלט איך אריין א לעבעדיגער! אזא שאנדע! אזא סקאנדאל! אויספאטשען זיך! שמיץ בין איך דאך ווערט געוועזען!... און איך האב גענומען זיך אליין זאגען מוסר: אלטער נאר, וואס דו ביזט! דו אליין זאגסט אלע טאג איין איבערגעדרעהטען מדרש: מוטב שאהיה רשע כל ימי — בעסער לאם איך זיין א רשע אלע מיינע יאהרען, ואל אהיה שוטה אפילו שעה אחת — אבי נישט זיין קיין נאר איין שעה אפילו — זאלסט דו אבטהון אזא דומהייט? ווער האט דיך געבעטען, זאלסט זיך פארשטעלען פאר א בעל-טובה? ווער האט דיך געבעטען, זאלסט רעקאמנדירען אנ'אונבעקאנטען מענשען א האטעל אין ארעס? ווי קומט צו דיר האטעלען? און ווי אזוי פערגעסט מען דאס א זאך, וואס מע ווייסט, וואס מע זעהט דאס אלע טאג, וואס מען קלעהרט פון דעם אלע מינוט???...

קורץ, איך וועל אייך מעהר נישט דע-צעהלען. איך בין געקומען אהיים א צעקאכטער, ארומגעגאנגען איבער'ן שטוב און געריבען זיך דעם שטערען, טאמער וועל איך מיך דא חאטש דערמאנען דעם נאמען פונ'ם האטעל? — נישטא קיין נאמען!

– ווייסט דו נישט — זָאג איך צו מיין ווייב — ווי אַזוי הייסט דאָס האָטעל?

– וואָסער האָטעל?

– הערסט! איך זאָל איהר זאָגען וואָסער האָטעל! איך פרעג דאָך ביי דיר!

– זָאג מיר דעם נאָמען — מאַכט זי צו מיר.

נו? געהט רעדט מיט א יודינע! בקצור, מען דארף אליין זיך מטריח זיין זיך דורכגעהן גלייך צום האָטעל! נאָר, ווי געוועהנליך, אַז א מענש קומט פון וועג, געפינען זיך אַלטצעהנהונדערט געשעפטען, בריעף, עסקים, מען דארף דאָס אלץ ערלעדיגען, און איך ווער נאָך מעהר אויפגערעגט, נערוועז, אין כעס אויף זיך און אויף דער גאַנצער וועלט, לאָז אוים דאָס הארץ צו די אומשולדיגע. — און אַט אַזוי האָט מען מיר פערדרעהט דעם קאָפּ. עס איז געוואָרען נאכט, מען האָט שוין לאַנג אָבגעגעסען, מען דארף זיך שוין לעגען שלאָפען — און מיך טוטשעט נאָך אלץ דער נאָמען פונ׳ם האָטעל. האָט איהר געהערט א מעשה?... קורץ, איך וועל אייך מעהר נישט דערצעהלען. עס איז געבליבען, אַז מאָרגען כאור געה איך צום האָטעל גאָר אָהן א שום תירוץ! עס נעהמט מיך אָבער נישט קיין שלאָף! איך וואָלט שוין וועלען דערלעבען טאָג, וועל איך מיר אָנטהון און וועל פיהער פאר אלע היום׳ס צוגעהן צום האָטעל און אַ קוק טהון אויפ׳ן שילד, וואָס פאר אַ נאָמען עס טראָגט. פלוצים טהוט דאָס מיך א טראָג־אויף פונ׳ם בעט און איך טהו מיך אָן.

– גאָט איז מיט דיר! — זאָגט צו מיר מיין ווייב איין איבער־געשראָקענע נעבאך אויף טויט — וואוהין איז?

– איך וועל דאָס נישט אויסהאלטען — זָאג איך — איך מוז געהן באַלד א קוק טהון!

– וואוהין א קוק טהון?

– נעהם א לאַמטערען — זאָג איך צו מיין ווייב — און קום מיט מיר!

– וואוהין?

– פרעג מיך נישט, קום!

מילא, די לאַגע פון מיין ווייב נעבאך פערשפּאר איך אייך צו בעשרייבען. איהר דארפט אליין פערשטעהן די לאַגע פון א ווייב, וואָס איהר מאן איז אוועקגעפאָהרען פון דער היים, דאכט זיך, געזונד

און שטאַרק — און קומט צופֿאָהרען אַ היים אַ ברוגז'ער, רעדט נישט, שפּאַנט אַרום איבער'ן שטוב און רײַבט זיך דעם שטערען ווי אַ פֿערריקטער, און פּלוצים חאַפּט ער זיך אויף בײַ נאַכט פֿון בעט, הייסט אָנצינדען אַ לאָמטערען און זאָגט: „קום!"... נאָר וואָס טהוט נישט אַ ווײַב נעבאַך צוליעב איהר מאַן? מען זאָגט איהר קום — געהט זי! קורץ, וואָס טויג אײַך, איך געה, מײַן ווײַב געהט מיר נאָך. איך טאָפּקע אין דער בלאָטע, מײַן ווײַב געהט מיר נאָך. גאָט האָט געהאָלפֿען, מיר זענען געקומען. געקומען צום האָטעל, אויפֿגעהויבען די לאָמטערען, איך געב אַ קוק אויפֿ'ן שילד — אַנו, טרעפֿט, וואָס פֿאַר אַ נאָמען? אַז איהר וועט זײַן מיט אַכטצעהן קעפּ וועט איהר אויך נישט טרעפֿען! דאָס האָטעל הייסט מיט'ן נאָמען „אָדעסאַ"!!!...

— נו? אַצונד דערצעהלט איהר; איהר האָט, זאָגט איהר, צו דערצעהלען אַ שענערע מעשה.

אַזוי האָט זיך געווענדעט דער זיידע צו מײַן קאָלעגע, וועלכער האָט בענוכען פֿערענטפֿערען זיך, אַז ערשטענס האָט ער נישט געזאָגט, אַז ער ווייסט אַ „שענערע" מעשה. דאָס האָט גאָר געזאָגט דער דיכטער, און אויב ער האָט דאָס יאָ געזאָגט, האָט ער נישט דאָס געמיינט. אַ סימן, זאָל דערצעהלען דער דיכטער פֿריהער זײַן מעשה, באַכדעם שוין וועט ער דערצעהלען זײַן מעשה.

און עס איז געבליבען, אַז דער דיכטער זאָל דערצעהלען פֿריהער זײַן מעשה, און דער דיכטער האָט זיך אויסגעהוסט און האָט אָנגעהויבען צו דערצעהלען זײַן געשיכטע כהאי לישנא:

ב.

מײַן כלה און מײַן חבר.

— געוויס איז יעדער פֿון אײַך געוועזען אַמאָל אַ חתן און געהאַט אַ כלה. איהר זענט עלטער פֿון מיר, האָט איהר דאָס אפֿשר שוין לאַנג פֿערגעסען, איך געדענק עס נאָך, אַזוי ווי נעכטען איז דאָס געוועזען. אַך! וואָס פֿאַר אַ ליכטיג שטיקעל צײַט! מיר איז גוט ווי די וועלט! מיך האָט געטראָפֿען אַ גליק! איך בין אַ חתן, איך נעהם אַ כלה

א שען מיידעל, מיט זעקסהונדערט קארבען נדן, מיט צװײ יאהר קעסט, מיט א גאלדענעם זייגער אין דער טאש, און בין אין א גרויסער שטאדט, אין זשיטאמיר, און אין דרויסען איז לג"בעומר'דיג, די זון צעגיסט זיך אין ברילױאנטען, דער לויטערער הימעל שפיגעלט זיך, די פײגעלעך זינגען, אויפ'ן הארצען איז יום־טוב'דיג, עס װילט זיך ארומנעהמען די גאנצע װעלט, זיך צעקושען מיט אלע מענשען אויף דער ערד. איך קאן מיר גאר ניט פארשטעלען, אויב עס איז פאראן ביי מיר אויף דער װעלט איין מענש, װאס זאל מיר ניט זיין „היימיש", װי דער זיידע זאגט, װאס זאל מיר נישט זיין בעפריינדעט, איינגעבאקען אין הארצען! דאס װארט „פרעמד" עקזיסטירט מעהר נישט! װאס הייסט דאס, מענשען זאלען גאר זיין פרעמד? אלץ, װאס מען האט ליעב, איז ניט פרעמד, און איך האב ליעב אלעמען. איך האב ליעב זימעל דעם שניידער, װאס לויפט מיט דער ארבייט, חיים הערש דעם בעל עגלה, װאס עס שמעקט פון איהם סמאלע, לייזער בער דעם װאסערפיהרער מיט די אנגעשװאלענע פאפעציס און מיט'ן אבגעשיילטען פנים, און אפילו איװאן דעם גוי, װאס אז ער שכורט זיך אן, שװערט ער זיך, אז ער װעט אויסקיילען אלע יודען, װאלט איך איהם ארומגעהאפט קושען זיין חנ'עװדיגע שארשאװע שטעכענדע מארדע. היינט לערענט אייך אב א קל וחומר: מה דאך איװאן, װאס אט שכור'ט ער זיך אן און מאכט א תל פון אלע יודען, גלוסט זיך מיר ארומנעהמען איהם מיט ביידע הענד, היינט לא כל שכן א חבר, װאס איך בין מיט איהם אינאיינעם אויסגעװאקסען, אין איינעם אװעק קיין װאלאזשין אין דער ישיבה, אין איינעם געהונגערט, אין איינעם אויסגעריסען געװארען!... קורצע װערטער, איך האב מיך בעגעגענט מיט מיין חבר דעם ערשטען טאג, װאס איך האב געמאכט א שפאציר מיט מיין כלה איבער דער שטאדט, און איהר פערשטעהט שוין אליין, אז איך האב געװאלט, אז מיין כלה זאל װיסען, װער מיין חבר איז, און מיין חבר זאל װיסען, װער מיין כלה איז, און זיי זאלען זיך בעקענען, און זיי זאלען זיך ליעב קריגען איינס דאס אנדערע, אזוי װי איך האב ליעב זיי און זיי מיך און מיר אלע די גאנצע װעלט! און איך בין געפאלען מיין חבר אויפ'ן האלז און האב מיך צעקושט מיט איהם און אין איין װעגס מיט מיין כלה און האב זיי פארגעשטעלט איינס דאס אנדערע: „דאס איז מאדעמואזעל... פריילײן... ע־ע־ע... מיין כלה... זי הייסט... יא! און דאס איז הערר...

מאָסיע... ע־ע־ע... דאָס איז מײַן בעסטער טײַערסטער חבר...
זײַן נאָמען איז.,. איך האָב דיר, דאַכט זיך, דערצעהלט פֿון איהם,
נשמה מײַנע? מע רופֿט איהם... ער וועט דיר שוין אַליין זאָגען,
ווי אַזוי מע רופֿט איהם... ווי אַזוי רופֿט מען דיך? דו ווײסט
דאָך, ווי אַזוי מע רופֿט דיך! וואָס שווײַגסט דו?...

איהר פֿערשטעהט דאָך שוין מסתמא, פֿאַר וואָס מײַן חבר האָט
געשוויגען? ער האָט געוויס געשטאָרבען, אַז פֿאַר גרויס גליק בין
איך אַראָב פֿון זינען... נאָר וואָס מײַן כלה האָט זיך בשעת מעשה
געטראַכט — דאָס ווײס איך ניט עד היום הזה. מיר זענען שוין ברוך
השם מאַן און ווײַב עטליכע יאָהר און מיר רעדען נישט דערפֿון עד
היום הזה. עס איז אונז בײדען נישט אַנגענעהם דערפֿון צו רעדען.
ס'איז דאָ זאַכען, וואָס מע וויל זיי פֿערגעסען, אויסמעקען פֿונ'ם זכרון,
נאָר עס איז אוממעגליך! דאָס, וואָס מע דאַרף געדענקען, פֿער־
געסט מען, און דאָס, וואָס מע וויל פֿערגעסען, געדענקט זיך... דאָס איז,
הײסט עס, דער היוצא לנו מזה, די מאָראַל פֿון דער געשיכטע.
איך האָב געענדיגט, אַצונד זאָלען אַנדערע דערצעהלען.

אַזוי האָט אויסגעלאָזט דער יונגער דיכטער, און מײַן קאָלעגע,
דער נאָוועליסט מיט'ן הײסען טעמפּעראַמענט, האָט אָנגעהויבען צו
דערצעהלען זײַן געשיכטע מיט אַ קללה, ווי זײַן שטײגער איז אַלע
מאָל, ווען ער רעדט פֿון דעם, וואָס ער האָט נישט ליעב...

ג.

ווי אַזוי רופֿט מען מיך?

אַז עס האָבען זיך אָנגעהויבען בײַ אונז אין אָדעס די צרות, מיט די
בהלות, מיט די שלעק, וואָס זענען געפֿלויגען איבער אונזערע קעפּ, האָב
איך געזאָגט: אײַנגעזונקען זאָל דאָס ווערען הײַנטיגען טאָג, איך וויל ניט
זײַן דערבײַ! איך וועל מיר בעסער פֿאָהרען אין עק וועלט, חאַפּט
דאָס דער רוח! און איך האָב מיך גענומען גרײטען אין וועג אַרײַן.
נאָר עס איז גרינג צו זאָגען: פֿאָהרען! אַזוי גיך לאָזט אײַך אַרויס
קוואָס פֿון דער פּאַס! מען דאַרף אַ פּאַס! איך בין נישט שולדיג,

וואס עס גראמט זיך ביי מיר קוואס מיט פאס און מיט פאס און מיט גאס און מיט משוגעת... יא, איז וואו האלט איך? דארף מען אנהויבען ארבייטען מכח א דאקומענט, א פאס. א שווארץ-יאהר, א חאלירע...

— איהר זענט שוין באלד פארטיג מיט דער גאנצער תוכחה. אפשר וואלט געווען א סברה, איהר זאלט בעסער דערצעהלען מאקי די מעשה אליין?

אזוי האט זיך אנגערופען דער זיידע, און מיין קאלעגע האט גענומען פארטזעצען זיין ערצעהלונג:

— איך שעלט דען ווענטען? איך זאג עס גלאט אזוי, זאל עס איך געהן כף הקלע! הכלל, האב איך גענומען אויסארבייטען מיר א פאס. און וואס עס הייסט ביי אונז אויסארבייטען א פאס — דאס דארף איך אייך, דאכט מיר, ניט דערצעהלען. אויסא-בייטען א פאס הייסט בעקענען זיך מיט חברה-לייט און טיילען געלד, ווי, להבדיל, ביי יודען ערב יום כפור ביי דער שוהל. בקצור, דורכ-געגאנגען אלע שבעה מדורי גיהנום, בין איך אריינגעקומען צום אדון אין קאבינעט אריין און געטראפען איהם ביי דער רעכטער ארבייט — סקריפען מיט דער פען. און דאס ווייסט איהר דאך, אז א טשינאווניק סקריפעט מיט דער פען איז ער דעמאלט — חיות ניט זיכער! די גאנצע וועלט מעג אונטערגעהן, מוז מען שטעהן און אבווארטען, ביז ער וועט אויפהערען צו סקריפען. איך בין אבער זעהר קיין בעלן ניט צו שטעהן ביי דער טהיר אוןווארטען ביז יענער וועט א מאל אויפהערען סקריפען. האב איך מיך מישב געווען און האב מיר געגעבען א הוסט אזוי פון דער גרינג, געשיקט א שטאפעט, הייסט עס, אז עס איז געקומען א מענש...

מיין אדון אבער הערט ניט אויף צו סקריפען. בין איך מיך מישב און געב א העכערען הוסט. הויבט ער אויף דעם קאפ, שטעלט ארויף אויף מיר א פאר א-געגאסענע אויגען, און עפענט אויף א-גנמבע:

— שטא נאדא? (וואס דארפסט דו?)

ווער איך דאך מכתמא שוין אנגעצונדען ווי א שוועבעלע. וואס איז דאס פאר א „שטא נאדא"? און וואס דארף מען עפענען א-זא מויל? איך, אז איך ווער אין כעס, פערגעס איך באלר, אויף וואס פאר א וועלט איך בין, עס ווערט מיר פינסטער אין די אויגען, עס הויבט מיר אן צו קיצלען אט-א-דא אין נאז. וואס עס קומט מיר

אין מויל אריין דאס זאג איך, און עס גלוסט זיך מיר צעברעכען, וואס איך זעה, צערייסען, מאכען א תל! איך געדענק א מעשה, איך בין געווען א קינד נאך, א יתום בין איך געווען, און האב פיינדט געהאט דאס ווארט „יתום" אזוי ווי חזיר, און האב נישט געקענט ליידען, אז מע האט מיר ארויסבעוויזען, אז מע האט רחמנות אויף א יתום. רחמנות אז מע בעווייזט ארום פאר דער גאנצער וועלט איז עקעלט דאס, שלאגט צו דער גאל, פאסקודסטווע! בקצור, איך בין געווען א יתום און מע האט אויף מיר געהאט רחמנות, און מעהר פון אלע האט אויף מיר רחמנות געהאט אונזער שכנה, יהושע'כע האט מען זי גערופען. איז זיך מישב איין מאל אט די יהושע'כע און האט רחמנות אויפ'ן יתום און נעהמט איהם אן, איך בעט אייך איבער אייער כבוד, א פאר הויזען. מילא, איך זאל אייך דערצעהלען דאס גרויסקייט, דאס שיינקייט און דאס רייכקייט פון די הויזען — איז נישט שייך. איין מאל אין הונדערט יאהר גיט זיך איין אזא פאר הויזען, איך וויים נישט, אויב מע קריגט זיי היינט פאר דריי רובל א טוץ! מילא, בין איך אייך נישט אויסען. איהר האט נאר בעדארפט אנקוקען, ווי די יהושע'כע האט צענויפגערופען אלע שכנות מיט אלע יענטע-מירעלס פון דער גאס, צענומען די הויזען, בעוויזען די הויזען פאר דער גאנצער וועלט, אלע זאלען זעהען, וואס פאר הויזען אט די יהושע'כע האט אנגענומען דעם יתום. און די גאנצע וועלט האט זיך געשפיגעלט אין די הויזען, בעטראכט זיי, ווי איין אבן טוב, געשאצט און מקנא געווען נישט אזוי דעם יתום אויף די בעריהמטע הויזען, ווי יהושע'כען אויף דער מצוה... איך בין געשטאנען פון דער וויטען א צוקאכטער, טרעהרען האבען זיך מיר געשטעלט, נישט אין די אויגען, נאר אט-א-דא-א אין גארגעל. יהושע'כע האט מסתמא גערעכענט, אז איך בין אויפ'ן זיבעטען הימעל פון דער מתנה, נאר איך שעם זיך, האט זי זיך אנגערופען צו מיר זיס אזוי ווי צוקער:

— קום אהער, יתום, שעם זיך נישט, מעסט נאר אן אויף א מינוט די הויזען, וואס איך האב דיר אויפגענעהט.

מעהר האט מען נישט בעדארפט. איך בין צוגעלאפען, געחאפט די הויזען, ארייגעפאהרען און זיי פריהער מיט די נעגעל, נ כרעם מיט די צייהן, דאס איבעריגע מיט די פיס — קורץ, עס איז אין עטליכע מינוט פון די הויזען געבליבען נאר א זכר, אז עס איז אמאל געווען א פאר

הויזען אויף דער וועלט און נישט מעהר... בקצור, וואו־זשע האלט איך? יא, ביי מיין אדון בפקדך, ווי ער האט מיך אבגעגאסען מיט זיין געשריי „שטא נאדא״ און ווי אזוי איך בין שוין געווארען אין כעס און האב איהם שוין געוואלט אבשפיעלען א ווייוואט, ווי עס געהערט צו זיין. האב איך מיר אבער בערעכענט: וואס וועט זיין דערפון? איך קאן דאך דער־וויל בלייבען אהן א פאס! האב איך מיך איצטיגם מאל איינגעהאלטען און געה־צו צום טיש און דערלאנג איהם די פאפירען אהן ווערטער. מיין אדון האט געגעבען א קוק־אריין אין די פאפירען און א פרעג ביי מיר: „ווי אזוי רופט מען דיך?״ שווייג איך. דערזעהן, אז איך שווייג, האט ער דאס קול געהעכערט אויף א פאר טענער און האט מיך א פרעג געטהון נאך א מאל: „ווי אזוי רופט מען דיך? ווי אזוי איז דיין נאמען?!״... מיין נאמען??? ווי איהר זעהט מיך לעבען, הערט איהר, פונקט אין דער מינוט האב איך פערגעסען, אז חוץ מיין פסעוודאנים האב איך מיין אייגענעם נאמען. אבער ווי אזוי, מיינט איהר, פערגע־סען? טאקי פערגעסען! לחלוטין פערגעסען! אלע נעמען פון דער גאנ־צער וועלט האב איך געדענקט, אלע נעמען פון אלע מיינע קרובים, פריינד און בעקאנטע זענען מיר געשטאנען פאר מיינע אויגען, נאר איין נאמען, מיין אייגענער נאמען, איז אוועק, וואו דער ליבער שבת קודש געהט אוועק, פערשוואונדען געווארען! הערט א מעשה! „רבונו של עולם! ווי אזוי הייס איך? ווי אזוי רופט מען מיך? נו???״... פער־געסען, האטש האקט מיר אב דעם קאפ! וואס טהוט מען דא? דער אדון קוקט אויף מיר מיט אויגען, ווי אויף א רעכטען שאלטיק, אט אט – טראכט איך מיר – מאכט ער מיר א דרייגארענדיגען מי שברך מיט א בגמטריא, טהוט א קלונג און עס קומען אריין צוויי מלאכי חבלה און מע חאפט מיך אויף, ווי דער רוח דעם מלמד, און מע פיהרט מיך אב מיט כבוד גלייך אין האלאדנע אריין! איך האב עס פיינדט, ווייל דעם טעם פון דעם האב איך שוין פערזוכט. גענוג! מעהר וויל איך נישט.

איז דאך אבער דא א גרויסער גאט, וואס העלפט אוים דעם גע־רעכטען. גיט ער מיר איין א שכל, איך זאל מיך האלטען שטארק אזוי ווי אייזען. און די לייט, אז מע האלט זיך מיט זיי שיינגעצעוואטע און מע הויבט אויף דאס קול נאר אויף איין טאן העכער, אזוי ווערען זיי אייך באלד ווייך, האטש לעג זיי צו צו א מכה. כך הוה, אט וועט איהר הערען, וואס פאר א שמועס עס האט זיך צווישען אונז פערבונדען. איך

געב איהם אײַך איבער אַקוראַט:

ער: ווי אַזוי רופט מען דיך?

איך: ווע־מען? מיך?

ער: וועמען דען? מיך?

איך: אַזוי ווי איך שטעה אין די פּאַפּירען.

ער: ווי אַזוי שטעהסט דו אין די פּאַפּירען?

איך: לײַענען קאָנסט דו?

ער: ווער? איך?

איך: ווער דען? איך?

ער (שטאַרק, אויף אַ קול): קאַאַק! מיט מיר רעדסט דו אַזוי? מיט מיר? דו ווייסט, מיט וועמען דו רעדסט?!

איך (אויך שטאַרק אויף אַ קול): און דו ווייסט, מיט וועמען דו רעדסט?!

דערהערט פֿון מיר אַזאַ הויכען טאָן, צו וועלכען ער איז זינט ער לעבט נישט געוואָהנט געוואָרען צו הערכען פֿון אַ יודען, האָט ער געגעבען אַ קוק־אַרײַן אין מײַנע פּאַפּירען און האָט איבערגעלײַענט אין דער הויך מײַן נאָמען — און מעהר האָב איך נישט בעדאַרפֿט!

וואָס ווײַטער איז געווען איז שוין נישט אינטערעסאַנט. איך בין, ברוך השם, אַרויס בשלום און דאַנק און לויב גאָט אַלע טאָג און אַלע שעה, וואָס ער האָט מיך אויסגעלעזט פֿונ׳ם דאָזיגען גלות, הלואי איך זאָל פֿון איהם שוין קיינמאָל נישט וויסען!

„אמן"! — האָבען מיר זיך אָנגערופען אַלע דרײַ, און דער „ווײַדע" האָט אַ ווינק געטאָן צו מיר, אַז איצט איז מײַן צײַט צו דערצעהלען, און איך בין צוגעטראָטען צו מײַן געשיכטע „מיט די דרײַ שטעדט".

ד.

אַ מעשה מיט דריי שטעדט.

— רבותי! דאָס איז געווען מיט אַ יאָהר פֿריהער פֿאַר דער „קאָנסטיטוציע". איך בין דעמאָלט געווען אויף מײַן רײַזע איבער שטעדט און שטעדטלעך. איך האָב געמאַכט אַ טורנע צום גונסטען פֿון פֿערשידענע חברות איבער גאַנץ ליטא. איין מאָל אַרום חנוכה קומען מיר אָן עטלי־

כע איינלאדונגען מיט אמאל פון דריי שטעדט: מאהליוו, וויטעבסק און סמאלענסק, וואס געפינען זיך אין שכנות, אלע דריי אויף איין ליניע, און פון אלע דריי שטעדט פון פערשיעדענע חברות: פון „ריינע ציוניסטען", פון „פועלי ציוניסטען" און פון „בונדיסטען". זעלבסטפערשטענדליך, אז די אלע חברות האבען געלעבט צווישען זיך פריינדליך, ווי א קאץ מיט א מ"יז. די „ריינע ציוניסטען" האבען חלילה קיין שלעכטס אויף זייערע חברים, די „פועלי ציוניסטען", נישט גערעדט. זיי האבען נור געשריבען, אז זיי ווייסען, אז די „פאלשע ציוניסטען" קלויבען זיך אראבברענגען מיך אין די אויבענדערמאנטע דריי שטעדט, בכדי אויסצונוצען מיך צו זייער ארבייט, וואס האט מיט ציוניזם גאר נישט צו זאגען. די „פועלי ציוניסטען" האבען אויך נישט בענוצט זיך מיט שארפע ווערטער קעגען זייערע קאלעגען, די „ריינע ציוניסטען". זיי האבען נאר בעדויערט, וואס די דאזיגע פאלשע משיח'ס, די שבתי צבי'ניקעס, פיהרען אנ'אגיטאציע פאר אנ'אינסטיטוט, וועלכער איז שוין לאנג טוידט... דערפאר האבען די „בונדיסטען" אויסגעגאסען כל חמתם אויף ביידע ציוניסטישע חברות און פערזיכערט מיך, אז מיין קומען צו זיי איז א גאראנטירטער דורכפאל... קורץ, מיט מיר איז געווען נישט פרעהליך. וואס טהוט מען דא? בין איך געפאלען אויף א המצאה, אויף א יודישער פשרה: „יחדיו" און „יחלוקו". דאס הייסט, איך האב זיי אבגעענטפערט: „קינדערלעך, אזוי און אזוי, איך קום צו אייך צופאהרען נאר מיט א תנאי, איהר זאלט זיך פעראייניגען אלע דריי חברות פאר אלע דריי שטעדט"... נאך א קורצער אונטערהאנדלונג איז מיין פראיעקט אנגענומען געווארען און עס האבען אנגעהויבען לויפען הין און צוריק בריוולעך מיט דעפעשען וועגען מיין מארשרוט, אין וועלכער שטאדט איך זאל זיין פריהער. דער דאזיגער פונקט איז אונז אנגעקומען שווערער ווי אלע אנדערע פונקטען. אלע טאג האט מען געענדערט דעם פלאן: פריהער איז געווען ביי אונז בעשטימט, אז איך פאהר קיין מאהליוו, פון מאהליוו קיין וויטעבסק, פון וויטעבסק קיין סמאלענסק און פון סמאלענסק צוריק איבער מאהליוו אהיים; נאכדעם איז געבליבען, איך זאל בעסער פריהער פאהרען קיין סמאלענסק און פון דארטען קיין מאהליוו און פון מאהליוו קיין וויטעבסק און צוריק איבער מאהליוו אהיים; נאך דעם איז דער פלאן אויך צעשלאגען געווארען, און עס איז געבליבען, אז איך פאהר קודם קיין וויטעבסק, פון וויטעבסק קיין מאהליוו, פון מאהליוו קיין סמאלענסק, פון סמאלענסק צוריק איבער מאהליוו אהיים. האבען זיך חברה בעטראכט און האבען בעסער אויס-

געאַרבייט אַ נייעם פּלאַן טאַקי פון מיין טובה וועגען, אַז איך זאָל קודם זיך אַראָבכאַפּען קיין סמאָלענסק, פון סמאָלענסק קיין וויטעבסק איבער מאָהליוו, און פון וויטעבסק צוריק קיין מאָהליוו, און פון מאָהליוו באַלד נאָכ'ן אָבענד גלייך אַהיים. טעג האָב איך געהאַט דערויף: דעם 18-טען, 19-טען, 20-טען. אַלזאָ געדענקט זשע דעם חשבון מיט קאָפּ: דעם 18—סמאָלענסק, דעם 19—וויטעבסק, דעם 20—מאָהליוו. אַרויסגעפאָהרען בין איך דעם 17-טען אויף דער נאַכט, געגעבען דריי דעפּעשען אין אַלע דריי שטעדט, אַז איך קום צו דער בעשטימטער צייט, און דער עולם האט דאָרט צוגעגרייט אַלסדינג וואָס מע דאַרף דרוקען: פּלאַקאַטען, בילעטען, פּראָגראַמעס און אַזוי ווייטער. פאָהרענדיג צו דער באַהן, האָב איך אַנגעהויבען נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל צעקייען און איבערחזר'ן מיין מאַרשרוט, און מחמת זיי האָבען מיר פערדרעהט דעם קאָפּ מיט זייערע אַלע מאָל נייע פּלאַנען, האָב איך, גאַנץ נאַטירליך, פערלאָרען דעם חשבון, און עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז איך דאַרף זיין דעם 18-טען אין וויטעבסק, דעם 19-טען אין סמאָלענסק און דעם 20-טען אין מאָהליוו. כך הוה. איך האָב גענומען אַ בילעט און פאָהר מיר גאַנץ רוהיג קיין וויטעבסק. איך קום צופאָהרען קיין וויטעבסק אויפ'ן וואָקזאַל, איך דרעה מיך אַרום אַ האַלבע שעה, אַ שעה, 2 שעה, טאָמער וועל איך עמיצען דערזעהן פון די ציוניסטען אָדער פון די בונדיסטען — קיינער איז נישט אַרויסגעקומען מיך אָבנעהמען, מקבל פּנים זיין!

טאַקי ציוניסטען און טאַקי בונדיסטען, און פאָרט נישט אין אָרדנונג... און איך האָב מיר גענומען איין עקיפּאַזש און הייס מיך פיהרען אין דעם גרעסטען האָטעל. געדונגען אַ נומער, זיך איינגעוואַשען, איבערגעטהון גאַנץ רוהיג, און טראַכט מיר: „אַז איהר זענט יאָ אַזעלכע חברה-לייט, זענט איהר נישט קראַנק מיך זוכען אין אַלע האָטעלען. נישקשה, שלום עליכם איז נישט קיין שפּילקע, איהר וועט איהם אַזוי לאַנג זוכען, ביז איהר וועט איהם געפינען"... אַראָבגעגאַנגען אונטען אין רעסטאָראַן עסען מיטאָג, איך טהו אַ קוק: צוויי גרויסע פּלאַקאַטען:

„אַ גאַסט ביי אונז אין שטאָדט! אַ גאַסט!!
שלום-עליכם דער גרעסטער אידישער הומאָריסט
דעם 19-טען..."

— דעם 19-טען? וואָס הייסט דעם 19-טען?... און איך רוף-צו

דעם קעלנער, א בחור'על א ליטװאק, מיט רויטע הענט, מיט שװארצע פיסקעס און מיט א װײס טישטיכעל אונטערן אָרעם פונ'ם קויטיגען פראק.

— זאג מיר נאר, מײן טײערער, װאס האבען מיר הײנט?

דער בחור'על דער קעלנער האט אויסגעשנײצט די שװארצע נאז אינ'ם װײסען טישטיכעל און א זאג געטאן צו מיר:

— הײנט? הײנט האבען מיר א בוראקאװע בארשט מיט קרויט, זעהר א גוטען בארשט, א זראזע מיט פארפעלעך און קאטשקע, אויב איהר װילט...

— נײן — זאג איך — נישט דאס מײן איך. איך מײן, װאס פאר א טאג האבען מיר הײנט?

דער בחור'על האט זיך אביסעל פערטראכט:

— װאס פאר א טאג מיר האבען הײנט? דינסטאג, דעם 18=טען.

— װי אזוי זשע, זאג איך, הײסט די שטאדט?

— װאסער שטאדט?

— אט די שטאדט, זאג איך, אײער שטאדט?

בלײבט ער שטעהן און קוקט מיך אן און מאכט צו מיר:

— װאט הײסט, װי אזוי הײסט די שטאדט? די שטאדט הײסט װיטעבסק, הײסט די שטאדט!

— דו לײגסט, זאג איך צו איהם, עס האט זיך דיר געחלומט, מײן טײערער. אײער שטאדט הײסט סמאלענסק נישט װיטעבסק!

— חי-חי-חי!... חי-חי-חי!...

דער גרעסטער יודישער הומאריסט האט, א פנים, אויסגעזעהען בײ'ם בחור דעם קעלנער אין די אויגען פאר'ן גרעסטען טפש אין דער װעלט, מחמת ער, דער בחור דער קעלנער, האט זיך אפגעקערעװעט אן א זײט, בעהאלטען די שװאַרצע מארדע אינ'ם װײסען סערװעטעל, איך זאל ניט זעהען, װי ער שטיקט זיך פאר געלעכטער... און איך נעהם מיך נאך אמאל צו די פלאקאטען און לײען: עס שטעהט מיט גרויסע אותיות:

„שלום עליכם אין װיטעבסק!..."

אין װיטעבסק? רבונו של עולם! װי קום איך קײן װיטעבסק, אז איך בין גאר הײנט אין סמאלענסק? בקצור, איך קאן מיר שוין קײן ארט נישט געפינען. װער מיר בארשט? װאס מיר קאטשקע? מע

דארף אוועקפאהרען פון דאנען, לויפען קיין סמאלענסק. נאר, אום איך זאל וויסען אקוראט, וואו איך האלט אין די יוצרות, וועל איך בעסער פריהער טעלעגראפירען אהיים צו מיין ווייב, זי זאל מיר באלד געבען צו וויסען דורך א טעלעגראמע, וואו דארף איך זיין דעם ערשטען אבענד?... אין די זאכען, וואס געהערען זיך אן מיט צייט און מיט מארשרוט, איז מיין ווייב א פראפעסאר. און בכדי ס'זאל ניט נעהמען קיין סך צייט, קלאפ איך אוועק צו איהר א דעפעשע דרינגענד עטליכע קורצע ווערטער:

„דראטע פאסטרעסטאנטע.

וואו בין איך היינט?"

אוועק געשיקט די דעפעשע, האב איך מיך אביסעל בערוהיגט און האב זיך אומגעקעהרט אויף דער סטאנציע צוריק צום בוראקאווע בארשט מיט דער זראזע און מיט דער קאטשקע, און האב זיך צוגעלעגט א ביסעל דרעמלען און בין, ווי דער שטייגער איז, ענטשלאפען געווארען. אין שלאף פלאנטען זיך מיר חלומות: רויטע ווייבער, שווארצע קעץ. איך האב א סימן: ווי באלד עס חלומען זיך מיר רויטע ווייבער אדער שווארצע קעץ, איז א וויסטע סוף. בקיצור: איך חאפ זיך אויף — אוי וועה, שפעט! מע דארף לויפען וואס גיכער, טאמער וועל איך נאך פערחאפען סמאלענסק! און איך לויף אוועק צו דער באהן און זעץ מיך אויף און פאהר קיין סמאלענסק, און זיצענדיג אין וואגאן, הייב איך מיך אן דערפרעגען ביים קאנדוקטאר, ווען קום איך קיין סמאלענסק. בלייבט ער שטעהן, קוקט אויף די שפיץ שטיוועל און זאגט מיר אן א בשורה, אז אין סמאלענסק וועל איך זיין מארגען זעקס א זייגער אין דער פריה. ווער איך דאך מסתמא אויפגעטראגען:

— וואס הייסט מארגען זעקס אין דער פריה? איך דארף דארט זיין גישט שפעטער פון היינט זייגער זיבען פאר נאכט!...

הערט ער מיך אוים, דער קאנדוקטאר, גאנץ רוהיג און גיט מיר צו פערשטעהן מיט'ן זייגער אין דער האנד, אז פון דאנען קיין סמאלענסק לויפט דער קוריער אויך ניט ווינציגער ווי צוועלף שעה נאך מיט מינוטען, און איצט האבען מיר שוין זייגער פיער מיט מינוטען, הייסט ווי אזוי קאנען מיר זיין היינט אין סמאלענסק?... קומט־אוים, אז ער איז גערעכט, נאר וואס האב איך דערפון? פערשפיעלט סמאלענסק! וואס טהוט מען איצטער? פאהרען צוריק קיין וויטעבסק? חאפט דאס דער רוח! לאם איך חאטש וויסען, וואו האלט איך מיט מאהליוו?

ד ס ווייסט אבער קיינער נישט אזוי גוט, ווי מיין ווייב. דא דערמאן איך מיך, אז איך האב געבעטען מיין ווייב, זי זאל מיר טעלעגראפירע קיין וויטעבסק; איצט פאהר איך קיין סמאלענסק, — היינט ווי קומט די קאץ איבער'ן וואסער? נאר א יוד א למדן. ווי זאגט איהר, גיט זיך איין עצה; נעהם איך און שרייב אן נאך א דעפעשע צו מיין ווייב און גיב איבער מיט'ן קאנדוקטאר אויף א סטאנציע:

„טעלעגראפירע סמאלענסק, ווען בין איך מאהליוו". אצונד לאמיר זיך אריינלאזען אויף א ווייל אין „הלכות לשון", פילאלאגיע, און נעהמען איבערזעצען בוכשטעבליך מיינע ביידע דעפעשען פון דער שפראך, וואס זיי זענען געשריבען, דאס הייסט פון רוסיש, אויף אונזער לשון, וועט אויסקומען, אז ערשטענס פרעג איך מיך אן ביי מיין ווייב: וואו בין איך? 1) און צווייטענס היים איך, מע זאל מיר טעלעגראפירען קיין סמאלענסק, בשעת איך בין אין מאהליוו 2). אזעלכע צוויי דעפעשען, ווען איהר האט למשל פון איינעם, קאנט איהר אנדערש ניט דענקען, סיידען יענער איז געריהרט. און דערצו דארפט איהר נישט פערגעסען, אז סמאלענסק איז אויך ניט קיין הונט און האט אויך נישט געשוויגען. חברה האבען מיך, געוועהנליך, ערווארטעט דען 18-טען אויפ'ן וואקזאל פון זייגער איינס ביי טאג ביז צוועלף ביי נאכט. עס האט זיך געטאן חושך! דער עולם האט צעטראגען דעם זאל, געשריגען אויף די ציוניסטען, אז זיי האבען געמאכט א שווינדעל, אויסגעטראכט א „שלום עליכם", אויסגענארט דאס ביסעל מינץ. וואס טויג אייך, מע האט געמוזט עפענען די קאסע און אומקעהרען דעם פובליקום דאס געלד. נאך האלבע נאכט האבען די ציוניסטען מיט די בונדיסטען פאר הארצוועהטאג זיך צונויפגעלעגט און אוועקגעקלאפט צו מיר אהיים א דעפעשע:

„וואס איז מיט שלום-עליכם'ן?" 3).

אצינד לאמיר אוועקווארפען דעם בן-מלך און זיך נעהמען צו דער בת-מלכה. מיין ווייב, זאל געזונד זיין, אז זי האט בעקומען אט די אלע דריי פרעהליכע דעפעשען, האט זי ניט געמאכט קיין לאנגע מחוקות, זיך אויפגעזעצט און איז אוועק גלייך קיין מאהליוו.

---

1) Срочи гдѣ я сегодня?
2) Телеграфируй Смоленскъ когда я Могилевѣ.
3) Что съ Шоломъ-Алейхемомъ?

אין פלוג וועט אייך אויסקומען אפילו אביסעל ווילד: וואס איז עפּיס קיין מאהליוו? נאָר אז איהר וועט מיך אויסהערן ביז׳ן סוף, וועט איהר אליין זאָגען, אז זי איז אַ חכמה. ערשטענס קען זי מיך שוין נישט דאָס ערשטע יאָהר. זי ווייסט, אז איך טעלעגראַפיר צו איהר פון וויטעבסק, אז זי זאָל טעלעגראַפירען קיין סמאָלענסק, איז אַ סימן, אז איך בין אין מאָהליוו. זי געדענקט, פערשטעהט איהר מיך, אַ מעשה שהיה. איך בין אַמאָל געיוען אין ווארשאַ און געפאָהרען אויף פסח אַהיים קיין קיעוו. פלוצים קומט איהר אָן פון מיר אַ דעפּעשע דעם ערשטען טאָג פסח, אז איך האַלט יום טוב אין האָלענדרע, ניט ווייט פון וואַפניאַרקע. ווי קום איך קיין וואַפניאַרקע, אז וואַפניאַרקע ליגט גאָר אויפ׳ן וועג צווישען זשמערינקאַ און אַדעס? אַ פאַלג מיך אַ גאַנג! זאָלט איהר ניט פרעגען קיין קשיות. איך האָב עס ניט געטאָן, חלילה, פאַר שלעכטסקייט. מיין מיין איז געוועזען צו גוטען. איך האָב מיך זעהר געאיילט, געוואָלט קומען אַהיים וואָס פריהער, געבעטען איין שנעלצוג אויפ׳ן אַנדערען אַזוי לאַנג, ביז איך האָב מיך אַרויפגעשלאָגען אויף אַ דעסער ליניע און געבליבען שטעקען אויף אַ סטאַנציע האָלענדרע. נאָר גם זו לטובה, עס איז נאָך דאַנקען גאָט, וואָס איך בין ניט פערפאָהרען קיין ריגאַ. דאָס נעהמט זיך פון חאַפּעניש. נישט אומזיסט זאָגט דאָס פאָלק אַ ווערטעל: פון איילעניש קאָן קיין גוטס נישט אַרויסקומען... דאָס האָט איהר אייך אַליאָ גומער איינס.

והשנית איז מיין ווייב געגאַנגען מיט אַ רעכנונג, אז לויט מיינע דעפּעשען האָט דאָס אומגליק בעדאַרפט פאַסירען ניט אין וויטעבסק און ניט אין סמאָלענסק, נאָר ערגיץ צווישען די דאָזיגע צוויי שטעדט. דעריבער האָט זי ניט געקאָנט אויסקלייבען קיין בעסערען מיטעלפונקט אַלס די שטאָדט מאָהליוו. עס איז פאַר איהר נישט געוועזען קיין שום ספק, אז אויפ׳ן בעסטען פאַל האָט דאָ געמוזט פאָרקומען אַ צוזאַמענשטויס פון צוויי לאָקאָמאָטיווען, איינער פון סמאָלענסק קיין וויטעבסק, דער אַנדערער פון וויטעבסק קיין סמאָלענסק. פון אַזאַ צוזאַמענשטויס, האָט זי גערעכענט, האָבען אַלע וואַגאָנעס געמוזט צובראָכען ווערען אויף שפּענדלעך; געה׳רג׳עטע אויף טויטע — נישט ווינציגער פון צוויי הונדערט; שווער פערוואונדעטע — עטליכע הונדערט, צווישען זיי — אַ סך געריהרטע פונ׳ם זינען, און צווישען די לעצטע — געוועהנליך איך.

בכלל, דאַרפט איהר וויסען, האָט מיין ווייב אַ טבע, אז טאָמער

פֿאָהר איך אָב פֿון דער היים, אַזוי הויבט זי אָן איבערקלערען אויף מיר די שרעקליכסטע צופֿעלע, וואָס קאָן זיך נור טרעפֿען אויף דער וועלט. וואו ערגיץ אַ צרה, אַ שלאַק, אַן׳אונגליק אויף דער באַהן, איין איינגעפֿאַלענע בריק, אַ דונערשלאַג, איין ערדציטערניש, אַ שרפֿה, אַ פּלוצלינגע עפּידעמיע, אַן׳איבערפֿאַל פֿון בעוואָפֿענטע גזלנים, אַ ביס פֿון אַ שלאַנג, וואָס טרעפֿט זיך איין מאָל אין פֿינף און דרייסיג טויזענד יאָהר — אָט די אַלע זאַכען וואַרטען, נאָך איהר מיינונג, אויף מיר און קוקען אַרויס, ווען איך וועל דאַרפֿען פֿאָהרען. און אַז איך קום אַהיים גאַנץ, גלויבט זי ניט איהרע אויגען, זי קוקט אויף מיר ווי אויף אַ מוצלח, וואָס איז אַרויס גליקליך, ממש פֿון טוידט לעבעדיג, און זי בענשט גומל.

איצטיגעס מאָל, אַז זי האָט מיך דערזעהען געזונד און שטאַרק, האָט זי זיך צעוויינט ווי אַ קליין קינד. פֿרעג איך זי: „וואָס וויינסט דו, נאַרעלע?" ענטפֿערט זי מיר: „ער פֿרעגט נאָך, וואָס איך וויין! עס איז איהם דאָס אַנדערע ראָוונע!"...

וואָס פֿאַר אַ „ראָוונע" פֿרעגט איהר? דאָס איז זיך אויך אַ מעשה פֿון מיינע נסיונות. אויב איהר האָט שטאַרק חשק, וועל איך אייך דערצעהלען, וואָס האָט זיך געטראָפֿען מיט מיר אין ראָוונע. דאָס איז געוועזען פֿאַר עטליכע יאָהרען, בין איך געלעגען אין פּעטערבורג וועגען אַ געשעפֿט און איך האָב מיך געקליבען פֿאָהרען אַהיים איבער ווילנאָ, האָב איך אָבגערעדט מיט מיין פֿרוי, אַז איך פֿאָהר אַרויס אַזאַ און אַזאַ טאָג פֿון פּעטערבורג, און אויב איך דאַרף זיין אין ווילנאָ וועל איך אָבשטעהען אַ טאָג אָדער צוויי אין ווילנאָ און פֿון דאָרטען אַהיים, און אויב איך דאַרף ניט ווילנאָ — פֿאָהר איך גלייך פֿון פּעטערבורג אַהיים. בקיצור: עס איז אויסגעקומען אַזוי, אַז איך דאַרף מיך אין ווילנאָ נישט אָפּשטעלען און אַז איך פֿאָהר גלייך.

דערווייל טרעפֿט זיך אַ מעשה — ביי נאַכט איז דאָס געוועזען. פֿער־שלאָפֿען איז מען, און איך זוך אַן׳אָרט אויף צו צולעגען זיך. אַקוראַט אַקעגען מיר זיצט אַן׳אומבעקאַנטער, אַ יונגערמאַן מיט אַ קאַטיקאָווע היטעלע און רויכערט אַ פּאַפּיראָס נאָך אַ פּאַפּיראָס.

פּלוצים חאַפּט זיך אויף מיין אומבעקאַנטער:

— זענט איהר נישט אַקאָרשט דער העָר שלום עליכם?

— וואָס איז דען?

— סטייטש איך בין דאָך אייערער אַ... אַ... אַ חסיד! איך לייען

דאָך אײַך! איך האָב אײַך דערקענט נאָכ'ן פּאָרטרעט!

הקצור מיר האָבען זיך בעקענט און ווער רעדט פון שלאָפען? מײַן חסיד מיט'ן קאָטיקאָווען היטעלע האָט געוואָלט אין אײַן שמע ישראל אויסטאַפּען בײַ מיר אַלסדינג, וואָס איך שרײַב, און ווי אַזוי איך שרײַב, און ווען איך שרײַב, און וואָס האָב איך פון מײַן שרײַבען, און צו איך פאָהר טאַקי אָט דאָס איצט, בכדי איך זאָל האָבען וואָס צו שרײַבען?

— האָט קײַן פאַראיבעל נישט — זאָג איך צו איהם - איך שלאָג אײַך איבער אין מיטען. דאָ באַלד האָבען מיר אַ סטאַנציע מוז איך געהן אויף אַ ווײַלע אויפגעבען אַ דעפּעשע.

— למאי זאָלט איהר זיך מטריח זײַן? - מאַכט צו מיר דער יונגער־מאַן מיט'ן קאָטיקאָווען היטעלע - ס'איז אַ קיהלע נאַכט. איהר קאָנט אײַך נאָך צוקיהלען, חאַפּען אַ אינפלוענציע - זאָגט מיר, וואוהין און וואָס ווילט איהר טעלעגראַפירען, וועל איך טעלעגראַפירען. איך בין אַ „גראַ־מאָטנער".

אַ מענש איז אַזוי פרײַנדליך קאָן מען נישט געהן אַקעגען. נעהם איך און גיב איהם איבער אין צוויי ווערטער דעם אינהאַלט אַזוי און אַזוי.

אַז אַך פאָהר גלײַך און אַז מײַן פרוי זאָל זיך מטריח זײַן אַרויס־פאָהרען אַקעגען מיט די קינדער.

קורץ און גוט. איך קום צו פאָהרען אַ היים אויפ'ן אַנדערען טאָג, שוין אַרום פאַר נאַכט, איך לויף אַרום ווי אַ משוגע'נער איבער'ן וואָק־זאַל - ווער מיר ווײַב? וואָס מיר קינדער? קײַן נפש נישט! איך פאָהר צו צו מײַן שטוב - פינסטער ווי אויף אַ בית הקברות! איך קלינג און קלינג, איך רײַס דאָס גלעקעל, איך קלאַפּ אָן טהיר - קים מיט צרות עס האָט זיך בעוויזען אַ קעכין, אַ פערשלאָפענע ווי אַ קאַץ, אַ שוואַרצע ליטוועטשקע. איך טהו זי אַ חאַפּ, די ליטוועטשקע.

— וואו איז די מאַדאַם? וואו זענען די קינדער?

— אַוואו די מאַדאַם? ענטפערט מיר די ליטוועטשקע מיט אַ שמיר איבער דער נאָז — די מאַדאַם איז ניטאָ!

— וואָס הײסט זי ניטאָ? — פרעג איך זי איבער אויף איהר שפּראַך.

— זײ זענען דאָך אַוועקגעפאָהרען!

— וואָס הײסט זײ זענען אַוועקגעפאָהרען? וואוהין זענען זײ וועקגעפאָהרען?

— איך ווייס וואוהין? קיין ראוונע.

— וואס עפעס קיין ראוונע?

— וואס פרעגט איהר מיר? איהר האט דאך זיי אליין ארויס-געראפען קיין ראוונע?

— איך האב זיי געראפען קיין ראוונע? איך???

— ווער דען? איך? – אזוי מאכט צו מיר די קעכין, די ליטוועטשקע, און עס דאכט זיך מיר, אז זי לאכט...

דא איז מיר באלד פערענטפערט געווארען די קשיא, ווי קומט מיין ווייב קיין ראוונע. און אזוי האט זיך עס טאקי ארויסגעוויזען. מיין חסיד, דער יונגערמאן מיט'ן קאטיקאווען היטעלע, איז טאקי א „גראמאטנער", נאר אין איבערזעצען פון אידיש אויף רוסיש איז ער א פנים שוואכליך. אנשטאט דעם, ער זאל האבען איבערזעצט די ווערטער: „איך פאהר גלייך פאהר ארויס אקעגען מיט די קינדער" אויף רוסיש: „יעדאו פריאמא וסטרעטשאיי דיעטמי", האט ער בעסער אוועקגעשטעלט: „יעדאו ראוונא וויעזשאיי דיעטמי"...

דאס איבעריגע איז שוין זעלבסטפערשטענדליך. אבער וואס האט א יודינע א קעכין און נאך א ליטוועטשקע דערצו צו לאכען?

איהר פערשטעהט? מיר טריפט זיך בלוט – און זי לאכט! איך שווער אייך באמונות, הערט איהר, עס איז א שאנדע צו זאגען, קיין אנדערען וואלט איך עס ניט דערצעהלט, אסור אויב איך האב אויף מיין לעבען מיט א פינגער אמאל אנגעריהרט א מענשען!... נאר די דאזיגע פערשלאפענע ליטוועטשקע מיט איהר נאריש געלעכטעריל האבען מיך אזוי ארויסגעבראכט פון די כלים, אז איך האב מיך פערגעסען, וואו איך בין אין דער וועלט!... וואס, מיינט איהר, איז געוועזען דער סוף? איך האב געהאט אויף זיך א משפט... דאס „ראוונע" האט מיך געקאסט געלד און איך האב נאך געדארפט בעטען מחילה ביי דער ליטוועטשקע...

הכלל, דערהערט אזא גוטע בשורה, אז מיין ווייב איז מיט די קינדער אין ראוונע, חאפ איך דאך מסתמא די פיס אויף די פלייצעס און פליה קיין ראוונע. איך קום צופאהרען קיין ראוונע-ווער? וואס? בישטא קיינער! איך הויב מיך אן דערפרעגען, צי איז ניט געוועזען דא ערגיץ אזא און אזא פרוי מיט עטליכע קינדער? זאגט מען מיר: געוועזען און נאר וואס אוועקגעפאהרען. דארף מען פאהרען צוריק אהיים, הייסט עס. איך קום צופאהרען אהיים, טרעף איך ביי מיר אין שטוב דעם

דאָקטאָר. וואָס איז שוין? מײַן פרוי איז קראַנק געוואָרען פאַר צרות...

— נו פרעג איך דיך — אַזוי זאָג איך צו איהר נאָכדעם, אַז מיר בײדע האָבען זיך שוין אביסעל בערוהיגט — וואָס ביזט דו געפלויגען מיט די קינדער קײן ראָוונע און וואָס האָסט דו אײגענטליך געקלערט?

— זאָלסט מיך גאָר ניט פרעגען! — מאַכט זי צו מיר — איך, אַז איך האָב ערהאַלטען דײַן דעפּעש, אז איך זאָל פאָהרען מיט די קינדער צו דיר קײן ראָוונע, בין איך שיער ניט משוגע געוואָרען. אַלערלײ מחשבות זענען מיר דורכגעפלויגען אין קאָפּ. איך האָב ניט אַנדערש גערעכענט, אַז דו ביזט חלילה פערשלאָגט געוואָרען אין מיט'ן וועג, ערגיץ ניט ווײַט פון ראָוונע, אָדער אויף אַ טײַום אָדער אויף שוואַרצע פּאָקען...

— פון וואַנען האָבען זיך גענומען שוואַרצע פּאָקען? — פרעג איך זי אײַנגעהאַלטען.

איך האָב גראַדע דעם טאָג געלײענט — זאָגט זי — אַ בלאַט, אַז עס געהען־אַרום אַצונד שוואַרצע פּאָקען אין... אינדיען.

דאָ קאָן איך מיך שוין מעהר ניט אײַנהאַלטען און שפּרינג־אונטער אויפ'ן בענקעל.

— איך פערשטעה ניט! וואו איז אינדיען און וואו איז פּעטערבורג?!

קוקט זי אויף מיר, ווי אַ מאַמע אויף אַ קינד, און מאַכט צו מיר:

— אַ קשיה אויף דיר?!

. . . .

. . . .

נו, וויפיעל איז ווערט אַזאַ ווײַב?

ה.

אַ מינוט פאַר'ן טױדט.

ווידער אַמאָל זענען מיר געזעסען זאַלבעפערט, די זעלבע פיער יודישע שריפטשטעלער, צווישען זײ דער יונגסטער פון אַלע — אַ דיכ־

טער דער „זיידע" איז געווען ווי אַלעמאָל דער צענטער, געזעסען אין מיטען; מיר, די אייניקלעך, אַרום איהם. עס איז געווען אַ זומער־נאַכט, אַ פּרעכטיגע, אַ וואַרעמע, אַ שמעקענדיגע נאַכט. עס האָט זיך ניט געגלוסט געהן אין שטוב אַריין. שווער געווען זיך צעשיידען מיט אַזוי אַ נאַכט! גערעדט האָט מען וועגען איבער־נאַטירליכעס, אונבעגרייפליכעס אין דער נאַטור און וועגען דעקאַדאַנס אין דער ליטעראַטור.

דער זיידע האָט געקוקט מיט זיינע ניט גרויסע, נאָר שאַרפע, האַלב צוגעמאַכטע, קורצזיכטיגע אויגען ערגיץ אין דער האַלב פינסטערער ווייטקייט אַריין. נאָכדעם איז געקומען צו רעד וועגען בעשרייבען די נאַטור. דער זיידע האָט געזאָגט, אַז בעשרייבען די נאַטור הייסט פּראָפאַנירען די נאַטור, און ער האָט גענומען מאָלען מיט זיין איינפאַכער נאָר געשמאַקער יודישער שפּראַך אַ נאַכט־בילד מיט אַ האַלב ערנסטען און מיט אַ האַלב קאָמישען טאָן, אַזוי אַז עס איז שווער געווען צו וויסען, אויב ער מיינט דאָס באמת, אָדער ער שפּאַסט...

אָט אַזוי האָט דער זיידע געשילדערט אַ זומער־נאַכט:

— שטיל גנבה'ט זיך אַריין די נאַכט. איינציגווייז אַזוי ווי ליכט ווערען אויסגעלאָשען די רויט־פאַרביגע שטראַהלען פון דער פערגעהענדיגער זון. אַ קליין ווינטעלע לויפט דורך און רוימט איין אַ סוד: „דער טאָג איז פאַרביי... דער טאָג שטאַרבט אָב"... די בוימער האָבען אַראָבגעלאָזט די ברעמען, זיי ווילען שלאָפען. אַנ'אומעט, אַ מרה שחורה אַרום און אַרום, ווי שבת פאַר נאַכט צו שלש סעודות, ווען אַלעס טרויערט, אַלעס בענקט און די נשמה יתירה רייסט זיך ערגיץ, צאַפּעלט, עס איז איהר שווער צושיידען זיך... נאָר שאַט! אָט געהט זי, די נאַכט־מכשפה, און פערשפּרייט איבער אונז איהרע שוואַרצע פליגלען. אָט באַלד וועט זי זיך בעזעצען אין איהר פינסטערען געצעלט, וואָס וועט בעלייכט ווערען פון פינקעלדיגע שטערען. אָט באַלד וועט זי אונז זאָגען: אַ גוטע נאַכט! שטיל וועט זי אָבלייענען „קריאת שמע", און וועט איינשלאָפען, און עס וועלען זיך איהר חלומ'ען אַלערליי משונה פערדרעהטע פערפּלאָנטעטע וועלט־חלומות...

דער זיידע ווערט שטיל. מיר זיצען ווי פער'כּישופ'ט. מיר וואָלטען וועלען הערען ווייטער, ווי ער מאָלט זיינע פּרעכטיגע נאַכט־בילדער אין דער דאָזיגער פּרעכטיגער זומער־נאַכט. ער פערשטעהט אונזער וואונש.

פּלוצים רייסט־איבער דער זיידע זיך אַליין און רופט זיך אָן:

— מילא, נו, בקצור, נאטור! עס איז גאלע ליגען! אלע אונזערע בעשרייבענישען, שילדערונגען און מאלעכצען האבען אזא פּנים קענען דער נאטור אליין און געבען אונז פון איהר אזא בעגריף, פּונקט אזוי ווי אט־א־יענע געוויסע בילדער פון דער הגדה, וואס זענען געדרוקט אין ווילנא אדער אין בערדיטשעוו, געבען אונז א בעגריף פון יציאת מצרים... אויב איהר ווילט, וועל איך אייך, קינדער, בעסער דערצעהלען א מעשה שהיה, א מורא'דיגע מעשה, וואס מיט מיר האט אמאל פּאסירט אין בעסאראביע. די געשיכטע האט אין זיך עטוואס מיסטישעס, אונבעגרייפליכעס, און שטימט זעהר מיט דער דאזיגער פּראכטפאלער נאכט, וואס איז פול מיט כשוף, מיסטיציזם און דעקאדאנס... ווילט איהר הארכען, זאלט איהר זיצען שטיל, רוהיג, און דער עיקר — ניט איבערשלאגען אין מיטען, ווי דער מנהג איז, און ניט פרעגען קיין קשיות. איך בין אייך מבטיח, אז עס וועט אייך מיט דער צייט אליין אלסדינג פערענטפערט ווערען.

און מיר אלע דריי אייניקלעך האבען זיך צוגערוקט נאך נעהנטער צום זיידען, און דער זיידע האט א מאך געטאן מיט דער האנד איבער דער לופט, גלייך ווי ער וואלט עמיצען אבגעטריבען פון זיך, און האט אנגעהויבען רוהיג און לאנגזאם צו דערצעהלען זיין שרעקליכע געשיכטע בזו הלשון:

— בעסאראביע, ווייסט איהר, איז א ווינקעל, חלילה, נישט פון מכשפים, נישט פון לצים, נישט פון וועלטבעריהמטע גנבים, גזלנים און רויבער. בעסאראביע איז זיך א ווינקעל פון אנטיסעמיטען, פּאפּעשויעס, ווײַן און מאמעליגע, אזוי אז פונ'ם נאמען בעסאראביע איז נישט צו ערווארטען, עס זאל זיך דארטען טרעפען מיט מיר עפּיס איין אויסערגעוועהנליכע, איבערנאטירליכע געשיכטע. פון דעסטוועגען מוז איך אייך זאגען פאראויס, אז איהר וועט הערען, וועט איהר נבהל ומשתומם ווערען פאר שרעק און איהר וועט שטוינען. איהר וועט נישט פערשטעהן מיט'ן גלייכען שכל, וואס דא שטעקט אזעלכעס, און כמעט האב איך מורא, אז איהר וועט ניט וועלען גלויבען, דאס הייסט איהר וועט, חלילה, ניט רעכענען אויף מיר, אז איך זאל אייך איבערגעבען א פאנטאזיע פאר אווירקליכע געשיכטע; חס ושלום! אזוי גראב וועט איהר ניט זיין! נאר וואס רעדען? איהר וועט זיך קלערען: א קשיא אויפ'ן אלטען, אפשר האט זיך איהם אויסגעדראכט?...

— נו אלזא, הערט זשע מיט קאפּ. שטעלט אייך פאר מיט א

יאָהר עטליכע און דרייסיג צוריק אַ שטאָדט אין בעסאַראַביע [נאָר נישט קעשינעװ, װאָרום קעשינעװ קריכט שוין פונים האַלז]! אַלזאָ אַ שטאָדט אין בעסאַראַביע און אין מיטען שטאָדט אַנ'איינפאָהר־הויז. מילא, װאָס אַנ'איינפאָהר־הויז איז און װי אַזוי זעהט אויס אַנ'איינפאָהר־הויז דאַרף איך אייך ניט דערצעהלען. דאָס איז אַ הויז, װאָס איז געשטעלט געװאָרען לכתחלה צוליב „פריצים", און װי באַלד צוליב פריצים, קאָנט איהר שוין זיכער זיין, אַז עס איז פערזאָרגט מיט אַלע מעגליכע בעקװעמליכקייטען, װאָרום אַ פריץ איז נישט קיין יוד. אַ יוד איז אַ יוד און אַ פריץ איז אַ פריץ! נאָר נישט דאָס בין איך אויסען...

די שטוב אַליין איז זיך אפילו אַ גאַנץ געװעהנליכע שטוב פון „מיטעלמעסיגען װאוקס", ניט הויך ניט נידעריג, מיט אַ רויטען דאַך פון שינדעל, מיט אַ הויכען ברייטען טויער אויף אַריינצופאָהרען מיט'ן גאַנצען עקיפּאַזש גלייך אין הויף אַריין, מיט צװײ רײהען חדרים פון ביידע זייטען רעכטס און לינקס, װאָס די טהירען זייערע געהען אַרויס צום הויף און די פענסטער צו דער גאַס. די צימערען זענען ריין, ברייט, גענוג ליכטיג, בעל־הבת'יש מעבעל: אַ קײלעכדיגער טיש אין מיטען צימער, אַ שען הילצערן געפּאָלירט בעט, פריש צוגעקליבען און מיט דיװאַנעס פערהאַנגען, אַ קליידער־שאַפע אויך אַזוינע, אַ װאַש־קעסטעל, אַ װייכע קאַנאַפּע מיט אַ שפּיגעל איבער איהר, מיט שטוהלען אַ פּאָר, אויף די װענד בילדער, געװעהנליכע בילדער, פּאָרטרעטען פון משה מאָנטיפיורי מיט דער ברייטער געפּלויטער מאַנישקע, פון, להבדיל, נאַפּאָלעאָן באָנאַפּאַרטע מיט'ן המנ'טאַש אויפ'ן קאָפּ און מיט דער האַנד אין זשילעט מיט אַביסעל אַ צו ביין אויסזעהן, פונקט דער היפוך פון, להבדיל, רב משה מאָנטיפיורי, װאָס זעהט שוין אויס אַביסעל צו פיעל זיס־צוקערדיג. מערקװירדיג: צװײ בעזונדערע העלדען פון צװײ עפּאָכען, געמאָלט פון בעזונדערע קינסטלער, און ביידע מיט איין חסרון, ביידע איבערגעחאַפּט די מאָס... נאָר ניט דאָס בין איך אויסען. דאָס שענסטע און דאָס בעסטע ציערונג, װאָס אין צימער, איז די הרובע, דער אויװען, אַ פּראָסטע הרובע, ניט קיין געקינצעלטע, אַ געװעהנליכע, אַ געלע מיט בלויע פלעקען, אַ חנ'עװדיגע, און דער עיקר, אַ װאַרעמע הרובע — אַ געטרייע װי אַ מאַמע! דערפון איז געדרונגען, אַז די מעשה, װאָס איך װיל אייך דערצעהלען, האָט זיך געטראָפען אום װינטער — און דאָס איז זעהר נייטיג צום ענין.

אזוי ווי דער זומער האט אין זיך זיין זומערדיגען חן און שענקייט, וואס אונז איז ליעב און טייער, אזוי האט אויך דער ווינטער ביי אונז זיין חן מיט זיין צויבער. בשעת אין דרויסען איז גוט קאלט, דער ווינט בלאזט, דער פראסט ברענט און גנב'עט זיך אריין דורך די צוגעמאכטע לאדען און מאלט צאצקעס אויף די שויבען פון די ענסטער, און איהר זיצט זיך מיט א געזעלשאפט אין א ווארעם אנגעהייצטען און גוט בעלייכטען חדר ביי א געדעקטען טיש מיט א זודיגען סאמאוואר, וואס קאכט און פארעט און ציהט-אוים א לאנגען דינעם טאן. זאגט אייך וואס איהר ווילט — איטליכע זאך איז גוט אין איהר צייט, נישט גוט איז נאר, אז אין מיטען ווינטער ווערט פלוצים זומערדיג, דריליוואטע, אדער אז אין מיטען זומער ווערט קאלט, ווינטערדיג... נאר נישט דאס בין איך אויסען.

געזעסעןביים סאמאוואר און געטרונקען טיי איינער אליין, האב איך ארויסגעקוקט, אז עמיצער א לעבעדיגער פארשוין זאל זיך בעווייזען, רעדען אווארט, ווי עס מאכט זיך אמאל, אז מע פערבענקט זיך נאך א מענשען. ווארום מענשען האבען א טבע: זיי עסען זיך צו, נאר אז מען זעהט זיי נים, בענקט מען נאך זיי. גאט האט געהאלפען, עס האט זיך געעפענט די טהיר און עס האט זיך בעוויזען א נפש, א בעוואקסענער, מיט האריגע הענד, איינער פון די נפשות, וואס נאר א לאנד פון פאפעשויעס, ווייץ און מאמעליגע קאן ארויסגעבען. אבמאלען אייך איהם געפין איך ניט פאר נייטיג צו אונזער געשיכטע, נאר אין צוויי ווערטער זאגען שאדט ניט: גרעבער ווי לענגער, און אזוי פערוואקסען מיט שמאלץ, אז קוים, וואס ער חאפט דעם אטעם. דאס איז דער בעל הבית פון דער אכסניה. אריינגעקומען איז ער צו מיר ווי געוועהנליך מקבל פנים זיין דעם אורח, איהם אבגעבען שלום, פרעגען, פון וואנען ער איז און וואוהין ער פאהרט און וואס איז זיין טהועכץ, א קוק, א שמעק, א טאפ אין וואגען, אפשר דארף ער עפעס האבען וועט ער איהם דינען, נו, און אזוי ווייטער. לאנג בעטען איהם זיצען האב איך נים בעדארפט; טרינקען מיט מיר א גלעזעל טיי האב איך אויך ביי איהם געפועל'ט, און עס איז אוועק ביי אונז א געשפרעך, וואס איך זעה נים, ער זאל האבען פאר אייך א אינטערעס. דער געשפרעך האט זיך געדרעהט ארום אלערליי ווערט-ענינים, שטאדט-זאכען, מסחר, פאמיליען-אנגעלעגענהייטען און אביסעל גלאט אזוי. אבי גערעדט, נישט געשוויגען. מיין בעל-הבית, ווי איך האב אייך שוין געזאגט, איז געוועזען

א יוד אביסעל א שװערער , אביסעל צו פֿיעל פֿערװאַקסען מיט שמאַלץ , דעריבער איז איהם שװער געװען אנצוהויבען רעדען . אלע מאָל , װען ער דאַרף עפּעס זאָגען, סאַפּעט ער זיך פֿריהער גוט אויס , װי א בלאָזאַק , און קוים האָט ער זיך אָבגעסאַפּעט און דעם בלאָזאַק אויסגעבלאָזען , איז ביי איהם אַװעק װי א מזמור און ער האָט מיר אבגעגעבען דין וחשבון פֿון גאַנץ בעסאַראַביע , מיך בעקאַנט געמאַכט מיט אַלע פּריצים , װעלכע פּריצים עס האָבען א סך ערד און װיניציג הינט , און װעלכע פּריצים עס האַבען װיניציג ערד נאָר א סך הינט . אויך פֿון פֿערד האָט ער מיר דערצעהלט זעהר א סך שענע מעשיות , פֿון „עהרליכע" פֿערד און פֿון „גנבה'שע" פֿערד , און פֿון גנבים , װאָס גנב'נען פֿערד , און פֿון גנבים , װאָס גנב'נען אַנדערע זאַכען , און פֿון גזלנים , װאָס קומען אַהער פֿון רומעניע , מײַסטענס ציגײַנער , װאָס טהוען אָב אמאָל אַזעלכע זאַכען , אַז די האָר שטעלען זיך קאַפּויער ! איך האָב איהם אויסגעהערט , בעטראַכט אָט דעם בעװאַקסענעם נפש מיט די האָריגע הענד , צי געהערט ער זיך ניט אָן א װײַטער קרוב מיט אָט די גזלנים פֿון רומעניע . . . איך האָב אָבער אַרויסגעזעהן , אַז אומזיסט האָב איך איהם חושד געװען , װאָרום פֿון זײַן װײַטערען שמועס האָט זיך אַרויסבעװיזען , אַז ער איז גלאַט א גראָבער יונג , אַן עם-הארץ און נעבאַך א גרויסע בהמה . פֿון די גזלנים איז ער אַרויף אויף מכשפים , לצים , רוחות און שדים , מתים , װאָוקעלאַקעס און שרעטעלעך , װאָס ער אַלײַן מיט זײַנע אויגען האָט דאָס געזעהן , א סימן : זיי זענען מיט הערנער . . . װער איז מיט הערנער האָב איך איהם פֿערגעסען פֿרעגען , און אַגב האָבען זיך מיר געקלעבט די אויגען . . . גאָט װייס , װיפֿיעל צײַט מײַן חכם װאָלט נאָך אַזוי געזעסען איבער מיר , װען איך הויב ניט אָן אונטער-צודרימלען . שטאָף אויף צו דערצעהלען האָט ער נאָך געהאַט , װײַזט אויס , גענוג , מחמת אַז ער האָט זיך געזעגענט , האָט ער מיר צוגעזאָגט , אַז מאָרגען אין דער צײַט װעט ער ערשט דערצעהלען און דערצעהלען . פֿאַר'ן אַװעקגעהן האָט ער מיט מיר אין אײַנעם בעטראַכט די פֿענסטער , צי האָט מען גוט פֿערמאַכט די לאָדען , געחאַפּט א קוק צום אויבען , צי האָט מען ניט פֿריה צוגעשטעקט דעם קוימען , בעװיזען מיר , װי אַזוי מען פֿערשליסט די טהיר , געזאָגט א גוטע נאַכט , אָבגעלאָזט דעם בלאָזאַק און אַװעק .

נאָך זײַן אַװעקגעהן האָב איך די טהיר צוגעשלאָסען און געפּרובט , אויב זי עפֿענט זיך ניט . ניין - זי עפֿענט זיך נישט . נאָכדעם האָב איך

בעטראכט די פענסטער אלע, געכאפט א קוק, אזוי זיך פארביינעהענדיג, אונטערען בעט, און גענומען זיך אויסטהון. צוגעגרייט דעם זייגער אויפ'ן טיש און די שועכעלעך, אריין אין בעט אריין, זיך איבערגעדעקט מיט א ווארעמע ריינע בייענע קאלדרע, אויסגעלאשען דאס פייער, און...

דא האט זיך דער זיידע פלוצים אבגעשטעלט און איז ענטשוויגען געווארען. די נאכט איז ווירקליך געווען פול מיט כשוף, דער הימעל האט אראבגעקוקט צו אונז מיט זיינע שטערען, וואס האבען זיך געמינעט, געביטען זיך, געפינטעלט, ווי א מענש, וואס פינטעלט מיט די אויגען, זיי האבען צו אונז געוואונקען, זיי האבען גערעדט צו אונז, זיי האבען אונז געזאגט: „ווען איהר זאלט וויסען, וואס עס טהוט זיך דא ביי אונז אין הימעל"?!... נו אדרבה, זאגט אונז, שטערענדלעך, זאגט אונז, וואס טהוט זיך דארט ביי אייך אין הימעל?... נאר די שטערענדלעך זאגען ניט, וואס עס טהוט זיך דארט ביי זיי אין הימעל... זיי מינגען זיך, זיי בייטען זיך, זיי פינטלען, ווי א מענש וואס פינטעלט מיט די אויגען, און מיר קוקען, קוקען אין הימעל אריין און ווייסען ניט, וואס דארטען טהוט זיך...

מיר האבען זיך אלע א פנים שטארק פערטיעפט אין די שטערען און גאר נישט בעמערקט, אז דער זיידע שווייגט עפים זעהר לאנג, און אלע דריי האבען מיר זיך אנגערופען צו איהם:

— נו?

— וואס נו?

— וואס זענט איהר ענטשוויגען געווארען?

— איך האב געוואלט אייך אויספרובען, צי איהר האלט קאפ.

— וואס הייסט צי מיר האלטען קאפ? געוויס האלטען מיר קאפ.

— זאגט-זשע מיר, קינדערלעך, וואו האלט איך?

— איהר האלט ביי דער בייענער ווארעמער קאלדרע. איהר האט זיך איינגעדעקט, אויסגעלאשען דאס פייער און...

— אט אזוי האב איך אייך ליעב. ווי באלד איהר האלט קאפ, קאן איך אייך דערצעהלען ווייטער. אלזא איך האב מיך גאנץ פיין איבער-געדעקט און א גוטע נאכט!... איך וועל אייך ניט זאגען אקוראט, צי איך האב שוין געהאט איינגעשלאפען, צי איך האב נאר-וואס געזאלט ענטשלאפען ווערען, צי איך האב שוין געהאט אבגעשלאפען א צייט,— איך ווייס נאר, אז די אויגען האב איך געהאלטען צו, נאר געהערט האב איך טריט, שטילע טריט, — מע געהט!.. איך הער מיך צו

שטאַרק - יאָ, מע געהט!... „עט! עס ווייזט זיך מיר אַוודאי אוים... דאָס איז אַ סך-הכל, אַ רעזולטאַט פון דעם בעל הבית'ס מעשות"... אַזוי טראַכט איך מיר און וויל מיך איבערדערקען איבער'ן קאָפּ - איך הער ווידער אַמאָל גאַנץ קלאָרע טריט! איך הויב מיר אָן בערעכענען: אפשר געהט מען דאָס אין'ם אַנדערען צימער אויף יענער זייט וואַנד? אפשר פון אויבען איבער מיין קאָפּ? ניין! איך הער טריט אָט דאָ ביי זיך אין צימער ניט ווייט פון מיין בעט! איך האָב צונויפגענומען אַלע מיינע געדאַנקען, איך דערמאָן זיך, אַז איך האָב, דאַכט מיר, גוט צוגעשלאָסען די טהיר, בעטראַכט די פענסטער אַלע, געזעהען אויך וואָס אונטערען בעט טהוט זיך - ווער קאָן דאָס זיין און פון וואַנען האָט ער זיך אַהער גענומען?... און דאָ איז אַ פינסטערניש, חאָטש נעהם זיך אַרוים די אויגען! וואָס טהוט מען? אָנרייבען אַ שוועבעלע? זענט איהר גערעכט! אַ שכל איז דאָס טאַקי; די פראַגע איז אָבער, וואו נעהמט מען אַ שוועבעלע, אַז די שוועבעלעך ליגען ערגיץ ווייס איך וואו, אויפ'ן טיש? נו? וואָס וועט איהר טהון? אַ יאָ איהר שווייגט? אַז עמיצער איז פאַרהאַן ביי מיר אין צימער איז שוין ביי מיר קיין ספק ניט געוועזען, די קשיא איז נאָר, פון וואַנען האָט ער זיך גענומען? ווי אַזוי איז ער אַריין? פאָלגליך דאַרפען מיר קלערען, אַז אָדער דורך דער טהיר, אָדער דורכ'ן פענסטער. אויב דורך דער טהיר, איז דאָס דער בעל-הבית אַליין, מיט אַ נאָכשליסעל; אויב דורכ'ן פענסטער, איז דאָס גלאַט אַ גנב. קיין גרויסע נפקא מינה אפילו איז דאָס ניט, נאָר אַ מענש אַ בר דעת האָט ליעב יעדער זאַך בעקלערען, ער זאָל וויסען, וואו ער איז אין דער וועלט, ער זאָל ניט בלאָנדזען אין דער פינסטער אפילו דעמאָלט, ווען עס איז פינסטער... איך האָב מיר פאָרגעשטעלט, פערשטעהט איהר מיך, אין קאָפּ אַלסדינג, ווי אין פסוק שטעהט: החכם עיניו בראשו. איך האָב מיר אויסגעמאָלט מיין צימער, דעם טיש, דאָס בעט, ווי אַזוי האָב איך מיך געלעגט: מיט'ן פנים צום פענסטער, מיט די פיס צו דער טהיר. פאָלגליך, ווען עס זאָל זיין אָפען די טהיר, וואָלטען דאָס דערפיהלט פריהער פון אַלעמען, - ווער? די פיס. שטעק איך אַרוים פאַוואָלינקע אַ שפּיץ פוס פון אונטער דער קאָלדרע, געוויס וועל איך דערפיהלען עפּעס אַ ווינטעלע? — ווער! וואָס! די טהיר איז צו — דערויף וועל איך שווערען! דאַרף מען זיך נעהמען צום פענסטער. ווי אַזוי זשע טהוט מען דאָס? שטעק איך אַרוים פאַוואָלינקע פון אונטער דער קאָלדרע אַ האַנד - קיין שפור פון קיין ווינטעל, פון קיין קעלט,

עס איז צו טהיר און טויער, און די טריט ווערען אלע מאל קלערער און נעהנטער. איך מעג שווערען, אז איך הער עמיצער נעבען מיר אטעמט שוין! עס פערשטעהט זיך, אז יעדע מינוט, יעדע סעקונדע איז א טאג, א יאהר.

א קאלטער שווייס האט שוין לאנג ארויסגעטרעטען! דאס הארץ קלאפט, קלאפט, ווי א זייגער. וואס טהוט מען? אראבשפּרינגען פון בעט? אנהויבען שרייען? מאכען א געוואלד? צו וועמען? אויף וועמען? א פנים איהר ווייסט דען, מיט וועמען איהר האט צו טהון? אויפוועצען זיך אויפ'ן בעט האט איהר מורא זיך א ריהר צו טהון, ווארום צו וואס זאלט איהר וויזען יענעם, אז איהר שלאפט ניט? ממה נפשך, איז דאס א גנב, וועט ער זיך נעהמען זיינס, וואס איהם איז נייטיג און וועט זיך געהן געזונטערהייד. אבער אז איהר וועט נעהמען מאכען קולות, וועט ער דאך וועלען ראטעווען זיין אייגענע פעל, וועט ער אנפאלען אויך אייך ווער ווייסט מיט וואס פאר א כלי־זין, וועט איהר, הייסט עס, אליין מאכען איהם פאר א גזלן, — צו וואס נוצט דאס אייך? וואס זשע דען? ווארטען ביז ער וועט צוגעהן צו אייך צום בעט און וועט ארויפפאלען אויף אייך און וועט אייך חאפּען פאר'ן האלז, און וועט אייך אנהויבען ווארגען, שטיקען? איז עפּעס אויך ניט קיין פּלאן. אלזא אצונד זאגט שוין איהר, וואס וואלט איהר געטהון? לאם איך הערען. איהר זייט יונגע לייט, העלדען!...

אזוי האט זיך דער זיידע געווענדעט צו אונז, זיינע דריי אייניקלעך, און געווארט אויף אונזער ענטפער. דער ערשטער האט זיך ארויסגעחאפּט מיט זיין ענטפער דוקא דער יונגסטער פון אלע, דער פאעט. ער האט זיך אנגעצונדען ווי איין אמת'ער העלד, געמאכט צוויי מורא'דיגע קולאקעס און בעוויזען, ווי אזוי ער וואלט געגעבען א שפּרונג אראב פונ'ם בעט, ווי אזוי ער וואלט איהם צוגעבויגען צו דער ערד, ווי אזוי ער וואלט איהם געשטיקט, און האט אויסגעלאזט מיט פייער: — נפש תחת נפש! מיר א טוידט, דיר א טוידט!!..

אויסגעהערט די תשובה פונ'ם פאעט, האט דער זיידע א קנייטש געטהון מיט דער האנד, ווי איינער רעדט: „מהכתיתי"! און האט זיך געווענדעט צו מיין קאלעגא מיט'ן הייסען טעמפּעראמענט: וואס וואלט ער געטהון? און מיין קאלעגא מיט'ן הייסען טעמפּעראמענט האט איהם אבגעענטפערט גאנץ אויפריכטיג:

— איך וועל אייך זאגען דעם אמת, זיידע: געהן אנפאלען אויף

א מענשען, וואס איך קען איהם ניט און זעה איהם ניט-דאס וואלט איך נישט געטהון. איך וואלט איהם איבערגעלאזט דעם זייגער מיט האק און פאק, חאפט איהם דער רוח, און אליין וואלט איך ארויסגעשפרונגען דורכ'ן פענסטער. האבען צו טהון מיט יעדען פארד, מיט יעדען גנב? לאז דאס געהן אין דער ערד אריין...

— אויך גערעכט! — מאכט דער זיידע — האבען צו טהון נישט מיט קיין גלייכען איז אודאי נישט כדאי... נו, און איהר, וואס וואלט איהר געטהון, ווען מיט אייך טרעפט זיך אזא מעשה?

אזוי זאגט דער זיידע שוין צו מיר, און איך ענטפער איהם אויך גאנץ אפענטליך:

— איך? איך וואלט פערשפארט אלע זאכען! איך וואלט ניט אנגעפאלען אויפ'ן גנב, איך וואלט ניט געשפרונגען דורכ'ן פענסטער. איך וואלט... איך וואלט... געשטארבען!

— אט דאס איז ריכטיגער פון אלץ — מאכט דער זיידע מיט א הילכיגען געלעכטער און אויף איהם קוקענדיג לאכען אלע, א חוץ מיר — שטארבען פאר שרעק איז טאקי זעהר א וואוילע עצה, נאר איידער מע קומט דערצו פאלט ארוים דריי מאל די נשמה, עס בעשלאגט אייך א קאלטער שוויים, און איהר פיהלט, אז דער מח הויבט זיך אייך! איהר זעהט פאר זיך דעם מלאך המות, איהר פיהלט אויף זיך דעם קאלטען חלף, נאר איהר ווייסט ניט, ווען וועט זיין דער "חיק"!... בקצור, איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען, איך הער נעבען מיין בעט שוין עמיצער סאפעט, אבער ווי אזוי נאך! מיט אימפעט, מיט כעס, "הא! — אי-הא! — אי-הא"! איך פיהל דורך דער קאלדרע עמיצענס א האנד אויף זיך, א פעסטע, א שווערע, א קאלטע, א האריגע האנד, און טאקי באלד נאך א האנד, אהא! עמיצער קריכט צו מיר אין בעט אריין, אט אט איז ער שוין, אט אט חאפט ער מיך ביים גארגעל! אט אט דערלאנגט ער מיר מיט איין אייזען איבער'ן קאפ! אט אט... נו? חכמים! וואס וועט איהר איצטער טהון?

דא האט זיך דער זיידע אבגעשטעלט, א פנים געוואלט אברוהען א ווילע. מיר האבען פערשטאנען, אז עס איז איהם מסתמא שווער געווען איבערצוערבען נאך אמאל אזא קריטישען מאמענט, האבען מיר איהם געלאזט, ער זאל אביסעל אברוהען, און אליין האבען מיר זיך גענומען איינהערען אין דער שטילקייט פון דער נאכט. איהר ווייסט, ליבע פריינד? די שטילקייט פון דער נאכט רעדט, רעדט ווערטער.

הערט זיך איין אמאל, וועט איהר הערען קולות, שטילע נאר זיסע ווערטער פון אנ׳אונבעקאנטען נפש, וואס זיצט נעבען אייך און סוד׳עט זיך און שושקעט זיך מיט אייך, און עס מאלט זיך אייך אויס, אז אייך איז בעקענט די שטימע, איהר האט זי ערגיץ געהארכט, איהר ווייסט ניט, וואו... און עס דאכט זיך אייך אויס, אז איהר האט געהערט א זיפץ, א טיפען זיפץ, און איהר ווייסט ניט, ווער האט דאס געזיפצט: צי אט דער אונבעמערקטער נפש, וואס זיצט נעבען אייך, אדער איהר אליין האט דאס געזיפצט?... און עס חאפט אייך אן א מורא מיט א בענקעניש אין איינעם; איהר וואלט גערן אויפהויבען זיך, אוועקגעהן, נאר עפּיס האלט אייך צו, — איהר ווייסט נישט וואס... עמיצער ציהט אייך ביי דער נשמה, איהר ווייסט ניט ווער... און עס בענקט זיך אייך מיט סכנות נפשות — איהר ווייסט נישט נאך וועמען... פלוצים הערט איהר: פליוך! ווי אין א טייך, אז מען ווארפט אריין א שטיינדעל, אדער אין א ברונען האט עמיצער אראבגעלאזט א זאך... ארום און ארום אייך, ווייסט איהר, איז נישטא קיין ברונען, נישטא קיין טייך. וואס בעדייט דער פליוך?... אדער א „קרא“! לאזט זיך הערען. פון וואנען געהט דער „קרא“, אז אלע פייגלען שלאפען?... און עס דאכט זיך אייך, אז די ערד אטעמט, קוים קוים וואס מע הערט. גלייך מיט אייך אטעמט זי, די ערד, די גאנצע וועלט, און איהר פיהלט, אז איהר זייט א חלק פון דער אטעמדיגער ערד, פון דער גרויסער־גרויסער וועלט, וועלכע איז א גרויסער־גרויסער סוד פאר אייך־לעבען זאל די ווינטער־נאכט!

דאס שטילשווייגען פונ׳ם זיידען האט זיך ווידער פערצויגען מעהר וויפיעל מע בעדארף, און מיר זענען אויסגעגאנגען וויסען גיכער דעם סוף פון דער געשיכטע, און מיר האבען זיך ווידער אמאל גענומען טינטערען דעם זיידען.

— נו?

— וואס נו?

— וואס הייסט, וואס נו? וואס איז געווען ווייטער? ווער איז דאס געווען? און וואס האט ער אייך געטהון? ווי אזוי זענט איהר ארויס פון זיינע הענד?

— אזוי? איהר ווילט טאקי וויסען דעם סוף? האט צייט. מארגען איז אויך א טאג. ערעהיי זאל זיך אייך דאכטען, עס איז א ספור המעשה, וואס איז געררוקט ערגיץ אין א בלאט, און דער רעדאק־

טאָר דער חכם האָט אײַך איבערגעהאַקט אין סאַמע מיטען, אַװעק־געשטעלט פון אונטען די געװיסע צװײ װערטער: „פאָרטזעצונג פאָלגט" – און געהט לאָרט איהם צום ונהנה תוקף. עס פערשטעהט זיך, אַז דאָס האָט דער קלוגער רעדאַקטאָר אײַך געטהון מיט אַ כיון, בכדי איהר זאָלט מאָרגען אויך קויפען זײַן בלאַט – איהר האָט אַנ׳אַנדער ברירה? אָדער עלעהײַ זאָל זיך אײַך דאַכטען, עס איז די מעשה מיט דער שלאַנג.

– מיט װאָסער שלאַנג?

– איהר װײסט נישט די מעשה מיט דער שלאַנג? – ציהט אויס דער זײדע מיט אַ נגון, װעל איך אײַך דערצעהלען אַ נײַע מעשה, אַ מעשה מיט אַ שלאַנג.

אײן מאָל, דאָס איז געװען דעם 31־טען דעקאַב, פונקט ערב נײַ־יאָהר, לײענט מען אין אַ צײַטונג אַזאַ מין געשיכטע. „אַ יונגע שענע פרוי, אײַן ערשטלינג איז געזעסען מיט איהר ברעקעלע קינד אויף די הענד בײַ׳ם פענסטער, נאָר װאָס געקליבען זיך געבען דעם קינד זײגען. פלוצים, מען װײסט ניט װי און פון װאַנען, קריכט אַרויס אַ שלאַנג, טהוט זיך אַ קאַטשע אַרויף גלײַך אויף דער פרוי, חאַפּט אַרײַן די ברוסט אין מויל אַרײַן און הויבט אָן צו זײגען. זעלבסט־פערשטענדליך, אַז די פרוי איז באַלד אויפ׳ן אָרט געפאַלען חלשות. נאַטירליך איז מען זיך צונויפגעלאָפען פון דער גאַנצער שטאָדט רעטען די אומגליקליכע פרוי, מען האָט צונויפגערופען די גרעסטע דאָקטוירים פון שטאַדט, נאָר געהט טהוט עפּיס, האַלט מלחמה מיט אַ גיפטיגע חיה! מע קאָן דאָ גאָר נישט מאַכען, מחמת טאָמער ריהרט מען אָן די שלאַנג, אַזוי לאָזט זי אַרויס איהר גיפט און טוידט די פרוי אויפ׳ן אָרט; װידער צוריק, זאָל מען לאָזען די שלאַנג זאָל זײגען װײַטער, װעט זי אַזוי לאַנג זײגען ביז די פרוי װעט שטאַרבען... שלעכט! – אַזוי לאָזט אויס די צײַטונג – די לאַגע איז זעהר קריטיש, די שלאַנג זײגט, די פרוי חלש׳ט. דאָקטוירים זיצען און זוכען מיטלען. אונזערע רעפּאָרטערען שטעהען און װאַרטען. מאָרגען װעלען מיר געבען צו װיסען אונזערע לעזער, װאָס איז געװאָרען מיט דער פרוי און מיט דער שלאַנג". עס פערשטעהט זיך, אַז ניט אײן מאָרגען איז אַװעקגעגאַנגען. דער עולם האָט ניט אויפגעהערט צו קויפען אַלע טאָג די צײַטונג, געזוכט דעם סוף פון דער פרוי מיט דער שלאַנג אַ צײַט מיט יאָהרען, און איך האָב מורא, אַז עס איז פאַראַן אַ זעלבע געטרײַע לעזער, װאָס עד היום נאָך הערען זײ נישט אויף צו

קויפען די צייטונג אלץ צוליעב דער פרוי מיט דער שלאנג... שוין=זשע האב איך ניט פערדינט ביי אייך, קינדער, איהר זאלט מיר ווארטען ביז מארגען? א גוטע נאכט!

און דער זיידע איז אויפגעשטאנען פון דער ערד און האט גענומען זיך געזעגענען מיט אונז אויף דער רעכטער אמת. זענען מיר, אלע דריי איייניקלעך, צוגעפאלען צו איהם, געבעטען, געחלש'ט, געקושט, קוים מיט צרות נעפועלט, ער זאל זיך אוועקזעצען צוריק אויף זיין ארט און פארטזעצען זיין שרעקליבע געשיכטע.

— געדענקט=זשע, קינדער, וואו האלטען מיר? מיר=האלטען ווי אזוי דער נפש געהט מיט שטילע טריט צו מיין בעט. איך הער ווי ער סאפעט מיט אימפעט און מיט כעס: „הא! אי—הא! אי—הא"! איך פיהל דורך דער קאלדרע עמיצעס א האנד, און טאקי באלד נאך א האנד, עמיצער קריכט צו מיר אין בעט אריין, אט אט איז ער שוין ביי מיר אין בעט!... איך ווייס נישט ווי אזוי איהר, איך האב מיך אנגעלייענט אמאל אין די יונגע יאהרען א סך א זעלכע מעשות, מורא'דיגע, מיט שדים, גזלנים, מכשפים, רוחות—די דאזיגע אלע מעשות, דארף איך אייך זאגען דעם ריינעם אמת, האבען אויף מיר נישט געמאכט קיין שום איינדריק, אויסער דעם, וואס איך האב נאר געוואלט וויסען דעם סוף, א שטייגער אט אזוי ווי איהר אצונד... דער בעגריף פון „אנפאלען", „איבערפאלען", „הרג'ענען", „טוידטען" איז מיר געוועזן פרעמד. אפילו דער מלאך המות מיט די פיעלע אויגען איז אויך געוועזן ביי מיר נישט מעהר ווי א „סטראשידלע", אנ'אויסגעטראכטער חלום אויף צו שרעקען אונז און ווייטער גאר נישט... דא אבער האב איך דערזעהן דעם מלאך המות פאר מיינע אויגען. איך האב איהם דערזעהן און האב איהם דערקענט, אז דאס איז—ע ר! ע ר! איך האב נאר נישט געקאנט טרעפען, מיט וואס פאר א טוידט איך וועל פון איהם דא פאלען, און האב דעריבער נישט געוואוסט, צו וואס איך זאל מיך פריהער חאפען: צום קאפ, צום האלז, צום בויך? ניעבער פון אלץ האט זיך מיר פארגעשטעלט, אז צוויי גרויסע, ביינערינע, קאלטע הענד וועלען מיך ארומחאפען ביי'ם האלז און וועלען מיך נעהמען ווארגען, איך וועל ווערען ברוין און בלוי, די אויגען וועלען מיר ארויס פון שטערען, און איך וועל נישט קאנען שרייען. אויך האט זיך מיר פארגעשטעלט א שווערע זאך, אנ'אייזערנע, לאזט זיך אראב מיר אויפ'ן קאפ און איך ווער פריטשטעליעט... אדער א ברייטעם

שארפעם קאלטעם מעסער טהוט א שנייד־אריין זיך גלייך צו מיר אין בויך אריין און איך הער דעם שניט... איך ווייס אליין ניט, מיינע ליבע פריינד, פון וואנען עס האט זיך צו מיר גענומען מוט און כח — פון דער שרעק ווערט דער גרעסטער טרוס א העלד, און אויב איהר ווילט וויסען, וועל איך אייך אויסזאגען א סוד, אז קיין „העלדען" זענען גאר נישטא אין ערגעץ, דער אמת'ער העלד איז טאקי נאר דער טרוס... הקצור, איך האב דערזעהן, אז עס איז מיר א מינוט צום טוידט, האב איך מיר א טראכט געטהון: „וואס ליגסט דו, שוטה? אויף וועמען ווארטסט דו? דיין לעבען איז דאך סאי ווי אצונד נישט ווערט א גראשען... און איך האב מיך געגעבען א הייב־אויף, און א שפרונג־ארויס פון בעט, און בין שוין געוועזן מיט איין פוס ביי'ם טיש, און האב געחאפט א שוועבעלע און געגעבען א רייב־אויס און א טראג־צו צום בעט, — איך טהו א קוק: א גרויסער, א שווארצער, א קודלאטער הונד. אנ'אמת'ער „סיביריאק" מיט רויטע אויגען!...

געלעגען איז דער כלב־שבכלבים, א פנים, די גאנצע צייט ערגיץ אונטער דער קאנאפע, אדער צווישען דער שאפע, איז איהם נמאס געווארען צו ליגען אליין, אדער עס איז איהם געווארען קאלט, איז ער דאס געקומען צו מיר מיט א וויזיט, זיך בעקענען מיט'ן נייעם אורח, און אגב איז טאקי ביי מיר אויף דער ביינער קאלדערע פיעל בעסער, ווארעמער און געשמאקער...

אויף מארגען האט מיר דער האריגער בעל אכסניה דערצעהלט, אז דאס האט ער בעקומען א מתנה פון א פריץ.

— עס איז א שטילער הונד — האט ער זיך פערענטפערט — זעהר א שטילער הונד, ער טשעפעט ניט קיין פליג אפילו, ער איז שוין זעהר אלט, און דערצו איז ער נאך בלינד אויף ביידע אויגען.

ו.

דער יודישער קר"לאוו.

איצטיגעס מאל זענען מיר געזעסען זאלבעפערט שוין אין וואגאן פון אייזענבאהן. מיר האבען זיך געמאכט א פאהר־ארוים פון שטאדט אויף א טאג, א מין „פארטי דע פלעזיר". נישט חלילה אויף דער יאגד —

שיסען האָבען מיר נישט ליב. שפּיעלען זיך אויף אַ שפּיעל-מיר קאָנען נישט. אויך נישט קיין אַנדערע תענוגים זיך אָנטהון — וואָס זענען מיר? פּריצים? עס געהט אונז מעהר נישט אָב? דורכפֿאָהרען זיך אַביסעל — מהכתיתי. פֿאָהרענדיג שמועסט זיך אַמאָל בעסער אַלס אין דערהיים. און פֿון וואָס שמועסען פֿיער יודישע שריפֿטשטעלער, אַז זיי זיצען זאַל-בעפֿעֿרט אין איין וואַגאָן? פֿון ליטעראַטור. דעם יונגסטען פֿון אונז, דעם דיכ-טער, איז איינגעפֿאַלען אַ געדאַנק, אַז אונזער פֿאָלקס-ליטעראַטור פֿעהלט נאָר איין זאַך — פֿאַבעלען, „באַסנים". אַבער באַסנים! עכט יודישע! מיט'ן יודישען לשון, מיט יודישען וויץ, מיט פֿעפֿער! די אידעע איז אונז אַלעמען געפֿעלען, שטאַרק געפֿעלען! דאָס הייסט עס רעדט זיך נ־ר אַזוי — געפֿעלען. ווי קאָן עס גלייך געפֿעלען אַ זאַך, וואָס יענער האָט דאָס פֿאָרגעלעגט, ניט איך? מע דאַרף עס פֿריהער רעכט צעקייען און ערשט נאָכדעם „מסביר זיין", געבען צו פֿערשטעהן, בע-ליידיקטע, אויסבעסערען, איטליכער נאָך זיין השגה און פֿערשטאַנד. עס פֿערשטעהט זיך, אַז תחילה האָבען מיר זיך אַביסעל געשפּאַרט, נאָכדעם טאַקי רעכט צואַמפּערט זיך, דאָס הייסט חלילה נישט געקריגט זיך, נאָר גלאַט אַזוי אויסגעוויזען, יעדער בעזונדער, אַז ער פֿערשטעהט בעסער פֿונ'ם אַנדערען...

און עס איז געבליבען ביי אונז אַלע פֿיער, אַז מען דאַרף זיך נעהמען שרייבען „באַסנים". די פֿראַגע איז נאָר — מי ומי ההולכים? ווער זאָל זיך נעהמען צו דער אַרבייט? דאָ האָט יעדער פֿון אונז אַרויסבעוויזען אַזוי פֿיעל בעשיידענהייט און ענוות, אַז מען האָט זיך ווידער געמוזט צעקריגט. איטליכער פֿון אונז האָט אַרויפֿגעלעגט די אַרבייט אויפ'ן צווייטען און מיר אַלע אויפ'ן „זיידען". איינער האָט גע-זאָגט, אַז אַזוי אַ'ערענסטע אַרבייט דאַרף נעהמען אויף זיך מיין קאָלעגאַ דער נאָוועליסט; ערשטענס ווייל ער איז אַ'ערענסטער מענש, און צווייטענס ווייל ער בעזיצט שפּראַך, עטליכע לשונות. דער אַנדערער, טאַקי מיין קאָלעגאַ דער נאָוועליסט, האָט געדרונגען פּונקט קאַפּויער, אַז דאָס פּאַסט פֿאַר מיר, דוקא ווייל איך בין נישט אַזאַ ערענסטער מענש... איך האָב אָנגעוויזען אויפ'ן יונגסטען פֿון אונז, אויפֿן פּאָעט, אַז דאָס איז פֿאַר איהם ווי אָנגעמאָסטען: סטייטש, אַ דיכטער! און דער יונגסטער פֿון אונז, דער דיכטער, טייט אויף מיר מיט'ן פֿינגער: „אדרבה, דאָס פּאַסט פֿאַר אייך, איהר זענט אַ הומאָריסט!"... אַזוי לאַנג, ביז עס איז געבליבען, אַז מיר אַלע פֿיער דאַרפֿען זיך נעהמען

צו דער אַרבייט און אַרויסגעבען אַ בוך פֿון פֿאַבעלען. — קינדער! — רופֿט זיך אָן דער זיידע מיט זיין פֿרעהליך שמייכעל, ווי געוועהנליך — איך האָב מורא, אַז די ערשטע פֿאַבעל וועט מען דאַרפֿען מאַכען איבער אונז אַליין, און הייסען וועט דאָס מיט'ן נאָמען: דער קוואַרטעט"...

דער געדאַנק האָט אַרויסגערופֿען אַ הילכיגען געלעכטער אין אונזער גאַנצער חברה, און דער יונגסטער פֿון אונז, דער דיכטער, האָט זיך אַראָבגעגליטש פֿון דער באַנק און האָט זיך גענומען קאַטשען פֿאַר געלעכטער. ער האָט שוין אַזאַ טבע, אַז ער הויבט אָן לאַכען, נעהמט ער אַליין שיער ניט איין אַ מיתה משונה און מאַכט דעם גאַנצען עולם לאַכענדיג. פלוצים וואַקסט־אויס אַ גלאַטער קאָפּ פֿון נאָך גאָר אַ יונגענמאַן, אַ בחור, מיט אַ גלאַט געגאָלט געזיכט ווי אַן' אַרטיסט, מיט תמיד לאַכענדיגע אויגען, מיט ריהרעוודיגע ברעמען, און רופֿט זיך אָן צו אונז בזו הלשון:

— איזווינימיע, גאָספּאָדאַ! עס איז אַביסעל ניט פּרילימשנע, אפשר טאַקי נישט טאַקטישנע, וואָס איך ווריוואַיע מיך אומגעבעטען אין אַ פֿרעמדען שמוס, איהר האָט ניט ווילענדיג מיר אָנגעטאָטען אויפ'ן פּוס. איך זיץ די גאַנצע צייט פֿון יענער זייט, און האָרך ווי איהר ראַזגאָוואַריעט פֿון אַ זאַך, וואָס איך האָב פֿערבראַכט דערויף אַסך. באַסניס דאָס איז מיין קאָניאַק, מיין לעבען, אַ זאַק מיט באָרשטש אָוועקגעגעבען. מיין נאָמען איז פֿעלדשטיין, פֿון קעשינעוו בין איך אַליין. איך שטודיר דאָקטאָר מעדיצין, אין דער גרויסער שטאָדט בערלין. איהר הערט ווי איך רעד מיט סטיכעס? אַזאַ פּריוויטשקע צו־נ־אַלדע רוחות! קורץ, איהר קוקט מיך אָן, ווי אַ הוהן — אַ האָן; איהר חלש'ט וויסען, ווער איך בין, איהר זענט גערעכט, עס האָט אַ זין. איך וועל אייך זאָגען צוויי געצעהלטע ווערטער, וועט איהר זיך אויפֿחאַפּען פֿון די ערטער: איך בין דער יודישער קרילאָוו, און אַן' עק אַ סוף.

אָבער טאַקי אַזוי ווי ער האָט געטראָפֿען! אַלע פֿיער האָבען מיר זיך געגעבען אַ הויב־אויף פֿון די ערטער און געבעטען דעם יודישען קרילאָוו, ער זאָל זיך אַוועקזעצען דאָ מיט אונז. דער יודישער קרילאָוו האָט זיך לאַנג נישט געלאָזט בעטען. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט נעבען אונז און האָט אָנגעהויבען שיטען מיט גראַמען אַזוי פֿיעל, אַז עס האָט זיך געדרעהט דער קאָפּ. עס האָט זיך געדאַכט, אַז די גראַמען פֿאַלען פֿון די פֿאָליצעס, פֿון די טשעמאָדאַנעס, שפּרינגען דורך די פֿענסטער, שיטען זיך און קויקלען זיך ווי ב.ב, ווי אַרבעס. איידער איהר האָט צעקייעט די ערשטע עטליכע ריימען, זענען שוין געקראָכען

צו אײַך אין אויער אַרײַן פֿרישע גראַמען — מיט אײנעם וואָרט, עס האָט זיך בײַ איהם געגראַמט פֿון אַלע זײַטען. קײנער פֿון אונז האָט קײן צײַט געהאַט אַ וואָרט אויסצורעדען. דער יודישער קרילאָוו האָט אונז אַלעמען פֿער'כשופֿ'ט מיט זײַנע גראַמ ן און מיט זײַנע באַסנים, וועלכע איך געב איבער וואָרט און וואָרט:

אַנ'אײזעל מיט אַ סאָלאָווײ.

אַנ' אײזעל דערזעהט אַ סאָלאָווײ
און מאַכט צו־נ־איהם מיט אַ געשרײ,
ווי אַ נאַחאַל, אַ בלאָזען:
„העֶר נאַר, סאָלאָווײטשיק, מײַן יאַלאַנטליווע חזן:
מע זאָגט, דו זינגסט עפּיס אַוועלכע שטיק,
וואָס מע פּשוט אַנ'אַנטיק!
דו ווײסט דאָך, אַז איך בין אַ מבין,
ווי אַ קאַץ אויף הײוען.
טאָמער וואָלסט דו מיר געזונגען עפּיס אַ זאַך,
אַ פּאָר שטיקלעך, נישט קײן סך,
נאָר לעבעדיג און הויך,
עס זאָל געהן אַ רויך...“
און ער האָט זיך עס צעלאָזט, דער סאָלאָווײ,
מיט אַ שלשלת, מיט אַ דרעה,
מיט אַ פֿײַף און מיט אַ קנאַק.
ווי אונזער חזן פּאַסטערנאַק
אויף אַ ברית, אַז ער האַפּט אַ כּוסה,
פֿריהער אַ קלײנע, דערנאָך — אַ גרויסע,
און מאַכט דעם גרויסען מי שברך
אונזער נגיד רב נתן קורח...
אַ סוף. ער האָט געענדיגט, דער סאָלאָווײ,
רופֿט זיך אָן דער אײזעל צו איהם אַזוי:
„נישט זאָגען קײן ליגען —
דו זינגסט ניט שלעכט קײן נגון.
אָטשען זשאַל! עס געהט פֿערלאָרען אַ טאַלאַנט,
אָן אונזער קעלבעל האָב איך מיך דערמאַנט,

ווען דו זאלסט זיין מיט דעם בעקענט,
וואלט דיין געמבע ערשט גע'שמ'ט"...

— — — — — — — — — — —

וואס איז פון דער באסני די נראוואאוטשעניע?
אז איהר שרייבט אן א סאטשיניעניע
און איהר ווילט וויסען אויף דעם א מניעניע,
זאלט איהר דאס בעז מאליישאווא סטיעסניעניא,
און עס זאל ניט זיין קיין שום ניעדאראזומיעניע, —
אריינוואַרפען אין א גוטען ארט דליא אוניטשאושעניא.

*

דער יודישער קרילאוו האט אונז נישט געלאזט לאנג קוויקען זיך מיט דער ערשטער באסני. ער איז אויפגעשטאנען מיט א שיינענדיג פנים און מיט שמייכלענדיגע אויגען. אריינגעלעגט ביידע גראבע פינגער אין ביידע זייטען זשילעט, און גענומען לייענען אונז די צווייטע באסני:

דער וואלף און די קאץ.

עס לויפט א וואלף פון שווארצען וואלד,
עס ברענט דער פראסט, עס בלאזט, ס'איז קאלט,
נאר ער מוז נעבאך לויפען,
א'ניט — וועט מען זיין פעלעכען פערקויפען.
מיין וואלף —
צום דארף.
ער זעהט, עס זיצט א קאץ אליין
און הויבט אן בעטען זעהר שען:
„קעצערע! קעצעלע! מיר זאל זיין פאר דיין פנים!
אויף מיין פעל זענען דא א סך בעלנים.
נעהם מיך אריין צו דיר, ווייבעלע!
זיי מיך מכבד מיט א געבראטען טייבעלע!"
— ווייסט דו וואס? לויף זיך דורך צו מיין טאטע.
— איך קאן נישט! איך האב ביי איהם געלקח'נט די קאפאטע.
— נו געה־זשע צו יענקעל דלות.
— ס'איז גרינג צו זאגען. וואו איז זיין טלית?

— נו ווייסט דו וואס? צום בעל־הבית: צו בעריל טנופת.
— איך קאן נישט! איך האב ביי איהם אוועקגעלעגט
די עופות.
— נו, אויב אזוי איז א שלעכטער משא ומתן,
צוריק אין וואלד, א רוח אין דיין טאטען!...

. . . .

יעדע באסני האט זיך איהר גראוואטשעניע;
פון דאגען פיהרען מיר ארוים א פריאמאיע
זאקליוטשעניע,
אז איהר פעררוקט דעם טשאלענט, מעגט איהר
גיסען שמאלץ
צעהען פוד. נאר לעגט איהר נישט קיין האלץ,
חאטיא עס מעג זיין אום פרייטאג,
וועט דער קוגעל נישט זיין צייטיג.

*

נישט געלאזט אונז אברוהען זיך פון דער צווייטער באסני,
האט אונז דער יודישער קרילאוו געגומען לייענען א דריטע.

„קווארטעט", ביי מיר הייסט עס „די קאפעליע".

אז איהרווילט וויסען ווער,
איז א ציג, אנ'אייזעל מיט א בער
האבען זיך צענויפגענומען אלע דריי,
געפרעמיענא מאבען א שפילעריי.
מע זיצט זיך ברייט און ווייך ווי אויף וואטין,
מע קוקט אריין אין די ביכער מיט די נאטען,
די אינסטרומענטען טראגט מען צו,
מע מישט די נאטען ווייס איך וואו,
מע קלאפט, מע רייבט מיט די סמיטשאקען,
עס פליהען פון די פידלען די קאלאקען.
דא צעבייזערט זיך דער אייזעל
און גיט א שנאל דער ציג אין געזעל:
„אט, באלוואנעס!

זיך צערימפעלט ווי די שארלאטאנעם.
ממה נפשך, מאכען מיר א שפילעריי,
דארף מען שפילען אלע דריי
צום טאקט, צום קלאפּ
און האלטען קאפּ.
הער נאר, דו, רב בער!
די ציג זאל זיצען דארט, און דו — אהער!"
בקצור, עס דויערט נישט קיין סך, טהוט די ציג א לאך:
מע־ע־ע! אז אך און וועה איז איך!
איהר זענט ביידע גראבע יונגען!
אומזיסט ארויסגעשטעלט די צונגען!
אט פייהט א סאלאוויי,
ער וועט אייך זאגען, ווי אזוי
מע דארף בעזעצען די קאפּעליע,
זי זאל נישט קריכען אויף דער סטעליע".
דערהערט דער סאלאוויי,
צעלאכט ער זיך און מאכט צו זיי:
„חא־חא חא! כלי זמ־ים!
גרילצע־ם, שארים בארים!
איהר קענט שוין שטעהן, איהר קאנט שוין זיצען,
איהר קאנט אייך גראבען, איהר קאנט אייך קריצען.
פון אייער שפּילען, איהר מעגט מיר גלויבען,
וועט די וועלט קיין נחת נישט דערלעבען.
. . . .
פון דער באסני די זאקליוטשעניע
איז א טיפע נראוואאוטשעניע:
אז מע רופט אוף א חתן צו דער תורה
און ער קאן נישט די הפטורה,
מעג ער אנטהון דריי טליתים,
וועט ער נישט אויפשטעהן קיין תחית המתים.

דער שנים פון די באסנים מיט זייערע אונערוואַרטעטע „נראוואאוטשעניעס" ה בען אונז, מע קאן זאגען, צום טוירט געשלאגען, און איידער מיר האבען צייט געהאט זיך ארומקוקען און זיך געהנטער צו

בעקענען מיט'ן אינטערעסאנטען נפש, האט געגעבען א פייף דער צוג, און דער „יודישער קרילאוו" האט זיך געגעבען א חאפ צו זיינע פעקלעך, זיך אבגעזעגענט מיט אונז, נאטירליך אין גראמען, געביטען זיך מיט די אדרעסען, און שטעהענדיג שוין מיט די טשעמאדאנעס אין די הענד ביי דער טהיר, האט ער אונז דערוויילע דעקלאמירט נאך א באסני מיט'ן נאמען:

א פוקס אין וויינגארטען.

א פוקס א מחותן, הונגעריג ווי א וואלף,
איז געגאנגען אין בעסאראביע אין א דארף
פארביי א וויינאגראדניק א גראמארנעם
(איך וועל אייך זאגען אויף זשארגאן,
וועט איהר חאפען דעם טאן)
„א גארטען א וויינאגראדנעם".
ער דערזעהט זיך, דער מחותן,
ביי די זייטען און אין מיטען.
די פיינעלעך פישטשען,
די וויינטרויבען בלישטשען.
אוי-וואי! אנ'עבירה
א טייערע פרי
און האבען א זעלטענעם ריח
נאר זיי הענגען אזוי הויך,
חאטש דראפע זיך אויף די ווענד,
חאטש קריך פון דער פעל,
צערייס זיך די הענד,
מאך פון זיך א תל!...
אבגעשטאנען אזוי אקענען א שעה,
מאכט ער פאר דאסאדע: ווייס איך — נו!
אויף וואס יודען מאכען א ברכה!
איך זאל אזוי האבען הצלחה:
א שטיקעל טרוקען ברויט מיט זאלץ,
בעשמירט מיט פוטער אדער שמאלץ,
האט טויזענד מאל מעהר טעם!
וויגא-גראד! א גאנצער טארעראם!

א טרעסקאוויצי, א מציאה!
דאקטוירים פראפיסעווען א רפואה!
וואפערוויך איז ער גרין אזוי ווי גראז,
האט קיין יודישען טעם, ווייס איך וואס!
זויער ווי פסח'יגער וויין,
איך דארף איהם אויף טיססאט כפרות,
ווי ציינקוויטיג, ווי מיינע צרות—
לאז ער אייך געהן אין דער ערד אריין!.

. . . .

פון דער דאזיגער באסני, ק'סאזשאלעניע,
ציהען מיר א מארגע נראוואוטשעניע:
אז סע שטעהען אין גאס צוויי יודען,
און בעסעדעוויען זיך כפאקאינע און צופרידען,
חלילה נישט געקריגט זיך, נישט געספארעט,
נישט געשטערבעט, נישט געטארעט,
נאר גלאט אזוי, מיט הענד, מיט ביינער,—
דארף נישט אריינמישען זיך קיינער,
ווארום צווישען יא און ניין,
קאנט איהר חאפען אין די ציינן...

* *

*

שוין שטעהענדיג מיט די טשעמאדאנעס אויפ'ן וואגזאל, אין א לאנגען ראק, מיט א היטעל אויף א זייט, האט דער „יודישער קרילאוו" צו אונז געוואונקען פון דער ווייטען. די קלוגע אויגען, די ריהרעוודיגע ברעמען, דאס פנים, דאס גאנצע סימפאטישע אויסזעהען זיינס האט גערעדט, גערעדט, גערעדט מיט גראמען. צום לעצטען מאל האט ער אונז געשענקט א שמייכעל און אויסגעשריגען פון דער ווייטען:

באסנים וועל איך אייך ערשט שיקען,
איך האף צו גאט, זיי וועלען אייך געפעלען.
איהר ויעט אם ירצה השם זיך קוויקען,
דער עולם וועט די פינגער לעקען, איהר וועט קוועלען.

דער נייער ניגון.

דער נײַער ניגון.

ח — וה!
אוי — אוי,
אוי — אוי,
ח -- וה! . . .

דער נגון איז אײַך קענטליך? איך האָב מורא, אַז יאָ. מע זינגט איהם הײַנט אומעדום. נישט אַזוי פיעל ווי בײַ אונז, נאָר מע זינגט איהם. עס קאָן נישט זײַן, אַז מע זאָל איהם ניט זינגען. דאָס איז אַ צײַט=מאָטיוו, אַ סעזאָן=געזאַנג.

ח — וה!
אוי — אוי,
אוי — אוי,
ח — וה!

הערט איהר דען ניט אין דעם געזאַנג אַן'אָפּקלאַנג פֿון דער צײַט? זאָגט אײַך דען ניט דער מאָטיוו אַלסדינג, וואָס בײַ אונז טהוט זיך? דריקען אײַך דען ניט אויס די ווערטער דאָס גאַנצע פוסטקײַט און זומנעקײַט און אומעט פֿון אונזער איצטיגען פֿארבלאָזען לעבען?

אַז איהר דערהערט איהם דאָס ערשטע מאָל, ווײַזט זיך אײַך אויס, אַז איהר האָט איהם שוין ערגיץ אַמאָל געהערט. דאָס טרעפט נישט נור מיט אַ נגון, דאָס אײגענע טרעפט זיך אויך מיט אַ מענשען. איהר געהט אין גאַס, אָדער איהר פֿאָהרט אין באַהן און בעגעגענט אַ פּאַרשוין און איהר טראַכט זיך: וואו האָב איך איהם געזעהען? דאָס זעלבע איז אויך מיט אַ געדאַנק, אַ מחשבה, אַ אידעע. איהר דערהערט דאָס דעם ערשטען מאָל און איהר ברעכט אײַך דעם קאָפּ: וואו האָב איך עס געהערט?

דעם ערשטען מאָל האָב איך געהאַט די זכיה איהם צו הערען אָט דאָ ניט לאַנג, אַז איך בין געקומען צוריק אַ היים פֿון מײַן ווײַטער

נסיעה. איך האָב אַבּיסעל אַרומגעריַיזט די וועלט, דאָקטוירים האָבען מיר געהייסען פֿאָהרען. פֿאָהרען אין דער וועלט אַריַין. איך זעה אַ שמייכעל בּיַי אייך אויף די ליפּען. איהר טראַכט זיך: דער מענש איז נערוועז, דער מענש איז משוגע. נערוועז — מעגליך, נאָר נישט משוגע. אַ מענש, וואָס וויל אַנטלויפֿען פֿון זיך אַליין, וואָס פֿערשטעהט, אַז ער מוז אַנטלויפֿען פֿון זיך אַליין — אַזאַ מענש איז ניט משוגע. און אַנטלויפֿען פֿון זיך האָב איך געמוזט. דאָס איז געוועזען פֿאַר דריַי יאָהרען נאָך די „אָקטאָבּער־טעג“ — נו, פֿערשטעהט איהר שוין אַליין, אַז איך האָב געמוזט אַנטלויפֿען פֿון זיך אַליין. מיַין „איך“ האָט מיך דערצו געבּראַכט איך זאָל אַנטלויפֿען, — בּין איך אַנטלאָפֿען.

בּין איך אַנטלאָפֿען און צוריקגעקומען, צוריק צו מיר אַהיים און געטראָפֿען מיַין שטאָדט, מיַין שטיבּ, מיַינע פֿרוי און קינדער, מיַינע פֿריַינד און שונאים — אַלעס ווי געוועזען, אַלעס ווי געוועזען, נאָר אַ נגון האָב איך געטראָפֿען אַ ניַיעם, אַ מאָטיוו אַ מאָדנעם:

ח – וה!

אוי – אוי,

אוי – אוי,

ח – וה!...

איך האָב מיך נאָך ניט אויסגערוהט פֿון וועג, נאָך דעם שטויבּ פֿון די שיך ניט אָפּגעטרייסעלט, נאָך נישט רעכט אָנגעקוקט זיך אין מיַינע פֿרוי און קינדער (איך האָב איין פֿרוי מיט צוויי קינדער), זאָגט צו מיר מיַין פֿרוי: „טיַיערער! טהו דיך איבּער, מיר געהען היַינט אין טיוואָלי“. — וואָס וועלען מיר טהון אין טיוואָלי?“ — „גאָר נישט, מיר וועלען הערען זינגען די דעלסקי. אוי, זינגט זי „חוה“!...“ אַזוי מאַכט צו מיר מיַין פֿרוי און קוקט אויף דער טאָכטער, און בּיידע ציהען זיי אויס זיך, אַנגענעהם:

ח – וה!
אוי – אוי,
אוי – אוי,
ח – וה!...

— נישט אַזוי, מישט זיך אַריַין מיַין זוהן און נעמט דעם זעלבּען נגון אויף זיַין בּאַריטאָן שטימע:

ח — ה!
אוי — אוי,
אוי — אוי,
ח — וָה!

מײַן זוהן האָט אַ באַריטאָן־שטימע, וואָס קלינגט, וואָס הודעט ווי אַ גלאָק, און אַ בערדעל האָט ער זיך פֿאַרלאָזט אַ לאַ מערזשעווינסקי, און אויסגעפּוצט האָט ער זיך ווי אַ כּלה, און אינגאַנצען זעהט ער אויס קאָמיש, גאָר נישט דער, וואָס פֿריהער...

אַז איך בין אַוועקגעפֿאָהרען אין וועגאַרײַן האָב איך איהם איבער־געלאָזט אין דער רעכטער אַרבײַט, אין׳ם רעכטען פּאָליטישען „קאַמפּף״. קיין מאָל האָב איך ניט געהערט פֿון איהם דאָס וואָרט „איך״, נאָר „מיר״: „מיר געהען״, „מיר ווילען״, „מיר זענען״, „מיר וועלען״. איצט איז געוואָרען אַן איבערקערעניש: מע הערט שוין ניט פֿון איהם מעהר קיין „מיר״, נאָר „איך״: „איך געה״, „איך וויל״, „איך בין״, „איך וועל״...

— וואָס איז מיט דיר, מײַן זוהן?

אַזוי פֿרעג איך איהם, און בעקום אַ קורצע תשובה:

— די וועלט — דאָס בין איך...

— נו, און דו ווער ביזט?

אַזוי ווענד איך מיך צו מײַן טאָכטער. זי איז דאָס קיין עין הרע אויסגעוואַקסען, אויסגעבליהט און אויסגעפּוצט — אַי אַי! איך קוק אויף איהר און קוועל. אָנשטאָדט דעם, זי זאָל מיר ענטפֿערען, זאָגט זי צו דער מוטער מיט אַ רחמנות־פּנים:

— מאַמאַן! מיר וועלען פֿערשפּעטיגען חוה׳ן...

— וואָס איז געוואָרען מיט אונזערע קינדער? — זאָג איך צו מײַן פֿרוי, געהענדיג אין „טיוואָלי־טעאַטער".

— זעהר וואוילע קינדער — ענטפֿערט מיר מײַן פֿרוי — וואָס פֿער־לאַנגסט דו דען פֿון זיי, האָרץ מײַנס?

— פֿערלאַנגען — זאָג איך — פֿאַרלאַנג איך פֿון זיי גאָר ניט; נאָר איך וואָלט וועלען וויסען, וואו איז אַהינגעקומען די „אַרבײַט", דער „קאַמפּף״, יענע הויכע אידעאַלען?

— אַך, אידעאַלען! ענטפֿערט מיר מײַן פֿרוי — מענשען ווילען לעבען, נשמה מײַנע, לעבען, לעבען!... לאָמיר געהן אַבּיסעל גיכער — די דעלסקי קען שוין זינגען.

ח — וה!
אוי — אוי,
אוי — אוי,
ח — וה!

און מיר לויפען, מיר פליהען, נישט מיר געהען אין „טיוואלי". וואס איז דאס, א חלום?... דאס טעאטער איז געפאקט. מויזענדער בעקאנטע פנימער, און אלע צופריעדען, לעבעדיג, אויסגעפוצט ווי אויף א שמחה, א חתונה; אלע בעגריסען זיך פריינדליך, מיט א זיס שמייכעלע אויף די ליפען, מיט יענעם זיסען שמייכעלע, וואס איהר ווייסט, אז ס'איז פאלש, געמאכט, אפגערעדט: נא דיר א שמייכעלע, געב מיר א שמייכעלע — שלאגט צו דער גאל! איך קוק מיך איין אין די דאזיגע צופריעדענע, לעבעדיגע, זיסע פני'מער און איך גלויב נישט מיינע אויגען - וואס איז דאס, א חלום?... זענען זיי נישט די, וואס האבען איבערגעלעבט גלייך מיט מיר יענע שרעקליכע טעג?... זענען זיי נישט געלעגען גלייך מיט אונז אין די קעלערס און אויף די בוידעמס און אין די שטאלען?... זענען זיי נישט געקראכען אויף אלע פיער פאר די, וואס האבען אויפגעהויבען איבער זייערע קעפ די שווערע אייזערנע האנד? — חא — חא! שוין ושע האבען זיי דאס אזוי ניך פערגעסען? קאצענע מוחות!.. און די פרויען? די דאמען? אך, איהר זאלט זעהען טואלעטען! איהר זאלט הערען פארפומען! און דעקאלטירט, אלע דעקאלטירט, העכער האלב נאקעט, — און אלעם לעבט, און אלעם לאכט, און אלעם ברענט, און אלעם רעש'ט, און אלעם בעוועגט זיך, און אלעם צום טאקט, ווי א נגון, א מאדנער, ברענענדיגער נגון, א נייער נגון!... שאט, אט איז זי אליין, די, אויף וועלכער עס קוקען ארום אזוי פיעל אויגען, צו וועלכער עס קראפען אזוי פיעל הערצער.... אין איין אויגענבליק ווערט שטיל און דאס גאנצע לעבען ווערט אריבערגעטראגען אויף דער סצענע, וואו עס שטעהט א געוועהנליכע זינגערין, אדער א געוועהנליכע טענצערין, פון די, וועלכע איהר קאנט זעהען יעדען זומער אין יעדען גארטען פון יעדער שטאדט... נאר ניין; דאס איז קיין געוועהנליכע זינגערין, קיין געוועהנליכע טענצערין, — דאס איז א כשופמאכערין, וואס איז אראפגעקומען אהער איבערמאכען א גאנצע שטאדט מיט מענשען, און מיט וואס? נישט מעהר ווי מיט א נגון, מיט א נייעם נגון. „חוה" הייסט ער, דער נייער נגון!

ח – וה!
אוי – אוי,
אוי – אוי,
ח – וה!

אזוי האט די כשופמאכערין אנגעהויבען צו זינגען און מיט איהר דאס גאנצע טעאטער! אלע: דאמען, און הערען, און סטודענטען, און מיידלאך, און קינדער, און אלטע לייט מיט גרויע קעפ – אלע און אלעם האבען מיטגעזונגען דעם נייעם נגון. און די זינגערין, די כשופ-מאכערין, האט גענומען דעם עולם נישט אזוי מיט'ן זינגען, ווי מיט'ן טאנצען, און נישט אזוי מיט'ן טאנצען, ווי מיט די בעוועגונגען, וואס זי מאכט דערביי מיט די אויגען! יעדער קוק, וואס זי טהוט, און יעדער ריהר, וואס זי מאכט, רופט ארויס נייע בעגייסטערונג, מאדנע התפעלות, אונגעוועהנליכע פרייד און פערגעניגען. און אלעם זינגט, און אלעם לאכט, און אלעם פרייערט זיך. און איך קוק אויף די מענשען און טראכט מיר: רבונו של עולם! וואס איז דאס, א חלום?.. אט דאס איז זיי געבליבען פון דער גאנצער ארבייט? א רעזולטאט פון דער רעוואָ-לוציע – „ח ו ה"?!... איך קוק אויף מיין פרוי, איך קוק אויף מיינע קינדער – איך דערקען זיי נישט! איך געה מיט זיי אהיים, איך וויל זיי עפּיס פרעגען, ענטפערען זיי מיר:

ח – וה!
אוי – אוי,
אוי – אוי,
ח – וה!

איך קום אהיים: ח – וה!.. איך שטעה אויף אין דערפריה: ח – וה!... איך געה ארויס אין גאס – חוה! איך קום אריין צום פאריקמאכער: ח – וה! איך האפ א דראשקע, פייפט מיר אויס דער קוטשער:

ח – וה!
אוי – אוי,
אוי – אוי,
ח – וה!...

– פאשאל!!! – צעשריי איך מיך אויפ'ן קוטשער און דערלאנג איהם פון הינטען אין האלז-און-אקען, דרעהט ער אויס צו מיר דאס בעוואקסענע פנים און קוקט מיך אן, ווי א משוגע'נעם... איך קום

אַ הײַם אַ צעֶקאָכטעֶר, איִך טהו אַ קלונג, עֶפּעֶנט מיִר דאָס שטוב-מײַדעֶל די טהיִר מיִט אַ נײַעֶם נגון:

ח — וה!

אוי — אוי,

אוי — אוי,

ח — וה!

איִך פֿארשטעֶל מיִר בײַדעֶ אויעֶרעֶן, לויף אויף די טרעֶפּ, נאָר עֶס העֶלפֿט מיִר ניִט; עֶס לויפֿט מיִר נאָך דעֶר זעֶלבעֶר נגון:

ח – וה!

אוי – אוי,

אוי – אוי,

ח – וה!

— איִך וועֶל דאָס ניִשט אויסהאַלטעֶן! — זאָג איִך צו מײַן פֿרוי און חאַפּ מיִך פֿאַר'ן קאָפּ. קוקט זי אויף מיִר מיִט רחמנות און מאַכט צו מיִר מיִט אַ שמײַכעֶלעֶ:

— ביִזט נאָך ניִשט איִנגאַנצעֶן געֶזונד, מײַן לעֶבעֶן. קום זיִך דורך מיִט מיִר צום דאָקטאָר. אונטעֶר דעֶר נאָז. ח—וה! אוי, אוי, אוי, אוי, ח — וה!

— וויִעדעֶר חוה?!... נו, גוט, קום צום דאָקטאָר, קום...

דעֶר דאָקטאָר, אַן'אַלטעֶר בעֶקאַנטעֶר דאָקטאָר, בעֶגעֶגעֶנט מיִך פֿרײַנדליִך, בעֶט מיִך זיִצעֶן, גיִט מיִר אַ ציִגאַר און פֿרעֶגט מיִך, ווי האָב איִך מיִך געֶפֿיִהלט איִן דעֶר רײַזעֶ, און צו ביִן איִך שוין געֶוועֶן איִן טיִוואָלי, און צו האָב איִך געֶהעֶרט די דעֶלסקי, ווי זי זיִנגט:

ח – וה,

אוי – אוי,

אוי – אוי,

ח – וה!

אַזוי זיִנגט דעֶר דאָקטאָר איִנאײַנעֶם מיִט מײַן פֿרוי, וועֶלכעֶ מאַכט נאָך די דעֶלסקי מיִט די אויגעֶן און מיִט אַלעֶ פֿליִטעֶרלעֶך, און איִך פֿיִהל, אַז דאָס גאַנצעֶ בלוט איִז מיִר איִן פּנים, און איִן האַרצעֶן קלאָקאָטשעֶט, און די העֶנט טרײַסלעֶן זיִך. דאָס עֶרשטעֶ, וואָס קומט מיִר פֿאַר די אויגעֶן, איִז אַ שווערעֶר מעֶשעֶנעֶר לײַכטעֶר בײַם דאָקטאָר אויפֿן טיִש, אַ לײַכטעֶר מיִט אַ שטײַנעֶרנעֶם פּיִעדעֶסטאַל. עֶס גלוסט זיִך מיִר, עֶס ציִהט מיִך צום לײַכטעֶר מיִט'ן שטײַנעֶרנעֶם

פידעסטאל... נאר איך האלט מיך אײַן, זײַ רוהיג, כלומרשט גלײַכגילטיג, גלײַך ווי גאר נישט, גארנישט!... איך בין צו אלסדינג גלײַכגילטיג – וואס זאג איך גלײַכגילטיג? עס ברענט אין מיר! עס טראגט מיך אויף! עס צעטראגט מיך! נאר איך האלט מיך אײַן. איך קוק, איך שטודיר, איך וויל וויסען, וואס איז דאס מיט זײַ געווארען? פון וואנען האט זיך גענומען אזא — נ— איבערקערעניש? וואס בעדײַט אט דער נגון, אט דער נײַער נגון, וואס אומעדום, אין שטוב און אין גאס, וואס יעדער בעזונדער, יונג און אלט, און צו יעדער צײַט הערט מען נור „חוה"! און „חוה!" אפילו אין שלאף חלומט זיך מיר „חוה". אפילו אט אין דער מינוט, וואס איך זיץ מיט אײַך און רעד, מאלט זיך מיר אוים, אז עמיצער זינגט מיר גלײַך אין אויער ארײַן „חוה". א! איהר הערט? הערט זיך אײַן:

ח - וה!

אוי - אוי,

אוי - אוי,

ח - וה!...

ג - ע - וו - א - ל - ד! איך וועל דאס נישט אויסהאלטען! איך וועל דאס נישט אוים - האלטען!!!...